

GULYA JÁNOS

A MONDATSZERKEZETEK RENDSZERE

A VAHI OSZTJÁKBAN

GULYA JÁNOS

A mondatszerkezetek rendszere a vahi osztjában

SZEGED

1994

TARTALOMJEGYZÉK

ELŐSZÓ	7
Ferrásmunkák és rövidítésük	17
A MÓDSZERRŐL. Egy mondatszerkezeti grammatika vázlata a vahi osztják nyelv anyaga alapján.	25
A VAHI OSZTJÁK NYELV MONDATSZERKEZETEI .	67
a) A mondatszerkezetek leírása	67
<i>I. Az adverbialis mondatszerkezetek</i>	67
Az adverbialis mondatszerkezetek közös sajátosságai	69
Az /1/ statikus mondatszerkezet	70
Az /1/ statikus mondatszerkezet kongruenciális viszonyai .	70
Az /1/ statikus mondatszerkezet bővítettsége	70
Az /1/ statikus mondatszerkezet elemeinek lineáris elrendeződése	71
A /2/ motorikus mondatszerkezet	73
A /2/ motorikus mondatszerkezet kongruenciális viszonyai	74
A /2/ motorikus mondatszerkezet bővítettsége	75
A /2/ motorikus mondatszerkezet elemeinek lineáris elrendeződése	80
<i>II. Az objektális mondatszerkezetek</i>	89
Az objektális mondatszerkezetek közös sajátosságai	92
Az aktív mondatszerkezetek	94
Az /3/ indeterminált aktív mondatszerkezet	94

A /4/ determinált aktív mondatszerkezet	95
Az aktív mondatszerkezetek kongruenciális viszonyai . . .	95
Az ergatív mondatszerkezetek	98
Az /5/ indeterminált ergatív mondatszerkezet	99
A /6/ determinált ergatív mondatszerkezet	99
Az ergatív mondatszerkezetek kongruenciális viszonyai . . .	99
A passzív mondatszerkezet	101
A passzív mondatszerkezet kongruenciális viszonyai . . .	104
Az objektális mondatszerkezetek bővítettsége	107
Az objektális mondatszerkezetek elemeinek lineáris elrendeződése	113
<i>III. A létigés mondatszerkezetek</i>	<i>135</i>
1. A létige az /1/ statikus mondatszerkezetben	136
A) A létige névszói bővítőményes formájával alkotott mondatszerkezetek	136
A létige névszói bővítőményes formájával alkotott mondatszerkezet kongruenciális viszonyai	140
Mutató névmásos, összetett mondatszerkezetek	144
A létige névszói bővítőményes formájával alkotott mondatszerkezetek bővítettsége	145
A létige névszói bővítőményes formájával alkotott statikus mondatszerkezet lineáris elrendeződése	145
B) A puszta létigés mondatszerkezetek	148
A puszta létigés mondatszerkezetek kongruenciális viszonyai	153

A puszta létigés mondatszerkezet bővítettsége	157
A puszta létigés mondatszerkezetek lineáris elrendeződése	158
A (-ki) elemmel alkotott összetett mondatszerkezetek . . .	164
2. A létige a /2/ motorikus mondatszerkezetekben	166
A létigés motorikus mondatszerkezetek lineáris elrendeződése	168
3. A létige objektális mondatszerkezetekben	172
A létige a /3/ indeterminált aktív mondatszerkezetben . . .	173
A létige a /4/ determinált aktív mondatszerkezetben	173
b) A mondatszerkezetek funkciója	174
A mondatszerkezetek funkciója leírásának a közös jegyei . . .	174
A mondatszerkezetek jellemzése	175
c) A determináltság az objektális mondatszerkezetekben	194
d) A bővítettség a mondatszerke- zetekben	197
e) Mondatszerkezet és linearitás	202
f) A mondatszerkezetek szövegbeli sajátosságai	215
A mondatszerkezetek szöveggyakorisága	215
A mondatszerkezetek egymás utáni előfordulása	218
g) A mondatszerkezetek számsze- rűsége	222
Összefoglalás	226

APPENDIX	231
1. Morfológiai vázlat	231
2. Igeszótár	245
RÖVIDÍTÉS- ÉS SZIMBÓLUMJEGYZÉK	300
BIBLIOGRÁFIA	304

ELŐSZÓ

Régóta várt már e munka megjelentetésre. De az élet ebbe valahogyan mindig beleszólt. Hol jó-, hol nem jóindulattal. A legfőbb nehézséget mégis az jelentette, hogy e munkát mindenképpen magyar nyelven kívántam közreadni. Mégpedig azért, hogy ezzel is demonstráljam a finnugor nyelvtudomány magyar kötöttségét s hogy a magyar nyelvűséggel a jövődöbeli hazai osztjákológusok első lépéseit megkönnyítsem. Már csak azért is megkülönböztetett hálával tartozom a Studia Uralo-Altica szerkesztőinek, hogy munkám megjelenését annyi idő után lehetővé tették.

Dolgozatom a megírás és a megjelenés közti időben mégsem csak "porosodott". A Göttingai Egyetem finnugor tanszékére (Finnisch-ugrisches Seminar der Georg-August-Universität Göttingen) való meghívásom óta (1977) ez volt az ottani tudományos kutatások egyikének az alapja. Hallgatóimnak többször is előadtam, melynek kapcsán ott több szemináriumi beszámoló, diplomamunka és egy doktori értekezés is készült. Belőle, illetőleg anyaga felhasználásával időközben több publikációm is napvilágot látott:

- Az igeidők rendszere a vahi osztjában. NyK. 76, 1976, 306–313.
- Morphosyntaktische Untersuchungen. In: Festschrift für Wolfgang Schlachter zum 70. Gebrutstag. Wiesbaden 1979, 107–112. (Veröffentlichungen der Societas Uralo–Altaica 12.)
- Das Ergativproblem in den finnisch–ugrischen Sprachen. UAJb. N.F. 1, 1981, 19–34.
- Satzstrukturgrammatik. — Vorschlag für eine einheitliche Beschreibung der finnisch–ugrischen (uralischen) Sprachen und Dialekte im Bereich der Syntax. In: Mitteilungen der Societas Uralo–Altaica. Heft 6. Hamburg 1984, 29–32.
- A létige a vahi osztjában. In: Urálistikai Tanulmányok 2, 1988, 169–173.

Az 1973-ban írt munkán a mostani kiadás során nem változtattam. Pusztán némi stiláris és szerkesztési javításokat hajtottam végre. Továbbá elhagytam az egyes mondatszerkezetek bemutatásánál a különböző igelistákat. Ezt annál inkább is megtehettem, mert az ezekben lévő anyagot a munka 2. Appendixeként szereplő "Igeszótár" egyébként is tartalmazza.

"A mondatszerkezetek rendszere a vahi osztjában" című dolgozatom a Magyar Tudományos Akadémia minősítési rendszerében doktori értekezésnek készült, melyért 1975-ben elnyertem a "nyelvtudományok doktora" címet.

Külön is köszönöm, hogy Mikola Tibor kolléga e kiadás gondolatát kezdettől fogva nemcsak kollegialiter, hanem barátilag is a szívében viselte.

Göttinga, 1993. szeptember 7-én.

Gulya János

*

Mondattani kérdésekkel módszeresen az 1955–57-es években gyűjtött vahi osztják nyelvi anyagom feldolgozásakor kezdtem foglalkozni. Eleinte mindössze csak az vezérelt, hogy vahi osztják gyűjtésem lehetőleg egyszerűen és világosan megírt nyelv tanulmányokban közlétegyem (ld.: "Vahi osztják szövegmutatványok." NyK. 63, 1961, 209–13, "Vahi osztják nyelv tanulmányok." NyK. 67, 1965, 181–216 és 68, 1966, 3–34, *Eastern Ostyak Chrestomathy*. UAS. 51. Bloomington, 1966, "Vahi osztják szójegyzék." NyK. 71, 1969, 21–59).

Előzetes mondattani munkálataim során azonban csak hamar kitűnt, hogy a vahi osztják mondattan nagyobb távlatú feldolgozásra is érdemes.

E tekintetben különösen nagy nyomatékkal esett a latba

az a tény, hogy a vahi osztjában nincs alárendelt mellékmondat (vagy ami van, az elhanyagolható). Ezért a vahi osztják nyelvnek mindent az egyszerű mondat keretén belül kell "megoldania". Ennek kapcsán hadd idézzem még a modern finn grammatikai kutatás kiválóságának, Paavo Sironak a megjegyzését, melyet 1970-ben tamperei beszélgetésünk alkalmával mondott: "Úgy látszik, a vahi osztják nyelvben több olyan kategória is van, mégpedig külön alaki elemmel is jelölve, amelyek más nyelvből csak elvont elemzéssel deríthetők ki." Hasonló megjegyzést tett a magyarra M. Bierwisch is (idézi Kalmár L.: "Az ige grammatikája és szemantikája." Nemzetközi munkaértekezlet. Budapest, 1967. szeptember 7-8-9. Szerk.: Károly S. /Soksz. kiadvány/ 102). Paavo Siro és M. Bierwisch megjegyzései egyúttal arra is utalnak, hogy a finnugor nyelveknek a maguk belső problematikáján kívül — együtt és külön-külön is — van mondanivalójuk a "grammatica est una" egyetemes eszménye tekintetében is. Érdekes, hogy éppen az obi-ugor nyelvek kapcsán történt már kísérlet univerzális szempontú nyelvtan elkészítésére. A finnugor nyelvtudomány történetéből is ismert ebben a vonatkozásban K. Fr. Becker (1775-1849) munkássága, aki a korabeli történeti felfogással szemben "Deutsche Grammatik" c. munkájában a nyelvet logikus organizmusnak tekintette, s a gondolatformák, valamint nyelvbeli használatuk révén általános érvényű grammatikát dolgozott ki. Beckernek különösen — a W. Humboldtnak

ajánlott! — "Organism der Sprache als Einleitung zur deutschen Grammatik" (Frankfurt am Main, 1827, második kiadása: 1841) című műve szibériai útja során nagy hatással volt Reguly Antalra, aki ennek alapján egy kis vogul nyelvtani vázlatot is készített. Később azonban Reguly Becker teóriáját "következetlennek" tartotta s elfordult tőle. (Ld.: Pápay J.: *Osztyák népköltési gyűjtemény*. Budapest–Leipzig, 1905. XXVIII.)

Az általános jellegű érdeklődés mellett egyáltalán nem meglepő az sem, hogy a magyarral rokon finnugor nyelvek nyelvtana tanulságait várja a korszerű magyar nyelvtani kutatás is (ld.: H. Molnár I.: "Az ún. mély szerkezet kategóriáinak kérdéséhez, különös tekintettel az igére." NyK. LXXIV, 1972, 91–120, különösen: 103 kk., 107).

Munkámban sokban ösztönzött a hatvanas években egyre erőteljesebben megújuló, sokszínű magyarországi grammatikai kutatás. Különösen annak a hagyományos nyelvészetből kiinduló modern ága. Kiváltképpen három mű: az "Általános nyelvészeti tanulmányok" VI. köteteként megjelent "Előkészítő dolgozatok *A magyar nyelv generatív nyelvtana* témaköréből" című tanulmánykötet (szerk.: Károly S. és Telegdi Zs. Budapest, 1969), Zsilka János első könyve, "A magyar mondatformák rendszere és az esetrendszer. /Tárgyas mondat szerkezetek/" (Nyelvtudományi Értekezések 53. sz., Budapest, 1966) s már címében is, Hadrovics László munkája, *A funkcionális magyar mondattan alapjai* (Budapest, 1969). Közelebről pedig H. Molnár Ilona

(az igei vonzatok kérdésében), Zsilka János (a mondat belső és egymás közötti rendszerezése tekintetében), Károly Sándor (az objektális viszony kérdésében), Elekfi László és Dezső László (az aktuális mondattagolás szempontjából).

A nem finnugor nyelvi anyagon dolgozók közül ugyanezen oknál fogva elsősorban Ju. D. Apreszjan felfogását említhetem, mindenekelőtt az ige szerepe rendszerezését illetően (ld.: Ju. D. Apreszjan: *Èkspèrimental'noe iszszledovanie szemantiki ruszszkogo glagola*. Moszkva, 1967), továbbá M. A. K. Halliday nézetét, különösen a mondat szerkezetének és a szerkezeti részek elrendezésében követett elvi és gyakorlati eljárását (ld.: Halliday, M. A. K.: "Categories of the Theory of Grammar." *Word* 17, 1961, 241-92).

Korunk nyelvészeti irányjaiban főként két olyan vonás van, mely mindenképpen maradandónak látszik: 1. a kutatók a nyelvre vonatkozó ismereteket rendezett (egzakt) szabályokban adják meg; 2. a feltárt ismereteket nem narratívé, hanem lehetőség szerint egyszerű, tömör és egyetemes szimbólumrendszerben közlik. Mindkettőben a kort magam is követni igyekeztem. Majdnem teljes egészében abban a szellemben, ahogyan azt a következőkben Károly Sándor megfogalmazta: "Nem tartjuk kizártnak, hogy a fejlődés abban az irányban halad, amely majd lehetővé teszi egy olyan nyelvtantípusnak a kialakulását, amely a generatív nyelvelmélet különböző változatainak a hatása alatt a "generatív elv"-nek egy tágabb s az

egzaktságnak egy lazább vagy másféle értelmezésével a jelenleginél könnyebb feladat elé állítja a gyakorlati nyelvtanítót ("A magyar nyelv generatív nyelvtanának előkészítése". ÁNyT. VI, 1969, 11).

Szemléletben a sokféle lehetőség közül egy *következetesen formai (alaki) jegyekre támaszkodó funkcionális elemzési mód* mellett döntöttem. Munkám befejeztével is úgy vélem, hogy ez a mód az, melynek segítségével — legalábbis részemre — egy nyelv adekvát módon leírható. E kérdésben hadd hivatkozzam két, az életét a nyelvészetben leélő kutató véleményére is, az általános nyelvész R. Jakobsonéra és a nyelv hasonlító A. P. Dul'zonéra. Előbb Jakobsont idézem: "Mert minden általános nyelvészet strukturális, mert minden igazi nyelvésznek a nyelv strukturájával, a nyelv bizonyos szintjeinek strukturájával kell dolgoznia" (ld.: "Beszélgetés Roman Jakobsonnal". Magyar Tudomány, 1973, 516). A következőkben pedig Dul'zont: "Az első követelmény a jelenségek vizsgált komplexumának strukturális-funkcionális megközelítése" (A. P. Dul'zon: "O priemah opredelenija otdalennogo jazükovogo rodsztva." In: Proiszhoszdenije aborigenov Szibiri. Tomszk, 1969. 6).

Mondattani rendszerezésem középpontjában a mondat szerkezet áll. Az erre vonatkozó elvi állásfoglalásom kifejtését konkrét szöveg- és mondatelemzés alapján munkámnak "A módszerről" című részében végeztem el.

Dolgozatomban határozott meggondolások alapján sem más elméletekkel, sem általános nyelv- és nyelvtanelméleti kérdésekkel nem kívántam foglalkozni. Szándékosan elkerültem — a sokszor igen csábító! — kitekintéseket, mind az elméleti jellegűeket, mind a más — rokon finnugor és nem rokon — nyelvi jelenségekre utalóakat. Azért jártam el így, hogy egyrészt ezáltal is megőrizsem az egy nyelven belüli leírás tisztaságát, másrészt pedig, hogy a tervezett konkrét nyelvi elemzés végére egyáltalán pont kerülhessen. De azért is, mert a más, és még a nézetünkkel azonos felfogások vallói is eredményeiket, amelyek teljes mondattani elemzés és leírás híján mindezideig leginkább egy-egy részkérdésre vagy általánosításokra korlátozódtak, általában tőlünk eltérő eljárással és anyag alapján érték el, mely az egybevetést már eleve körülményessé tette volna. Olyan véleményről nem is beszélve, mely tisztán spekuláción alapul.

Munkám hosszas érlelődés során alakult ki. Róla először Zsilka Jánosnak a Magyar Nyelvtudományi Társaságban 1965. május 18-án tartott "Nyelvi rendszer - 'kernel'" című előadását követő vitában tettem említést (az előadásról ld.: MNy. LXII, 1966, 124). Ezt követőleg több előadásban és dolgozatban is fejtegettem, illetőleg már fel is használtam az e körben végzett kutatásaim tanulságait. Közülük a megjelentekről a dolgozat végén lévő bibliográfiában adok számot. Előadásaim színhelyei (időrend szerint felsorolva): az MTA Nyelvtudományi Intézete Tipológiai Munkaközössége (1967), a Magyar Nyelvtudományi

Társaság Szegedi Csoportja (1968), a Magyar Nyelvtudományi Társaság (Budapest, 1968, 1970 és 1971), az Uppsalai Egyetem Finnugor Tanszéke (1970), a Göttingai Egyetem (Symposion, 1969) és a Suomalais-ugrilainen Seura (Helsinki, 1970) voltak.

A feldolgozott osztják nyelvi anyag ismereteim szerint a jelenleg hozzáférhető teljes (és hiteles) vahi osztják szöveg-, illetőleg példamondat-anyagot tartalmazza. A tárgyalt mondatok száma megközelítőleg mintegy tízezer.

Budapest, 1973. augusztus 10.

Forrásmunkák és rövidítésük

(Filológiai kérdések)

- Gu., EOChr. = Gulya, J.: Eastern Ostyak Chrestomathy. UAS 51. Bloomington – The Hague, 1966.
- Gu., mscr. = Gulya J., kéziratok gyűjtés. Leningrád, 1956–57.
- Gu., VONY. = Vahi osztják nyelvtanulmányok. NyK. 67, 1965, 181–216 és 68, 1966, 3–34.
- Gu., VOSz. = Gulya J.: Vahi osztják szójegyzék. Klny. a Nyelvtudományi Közlemények 71. kötetének 1. számából (1969), 21–59.
- Karj., Gram. = Grammatikalische Aufzeichnungen aus ostjakischen Mundarten von K. F. Karjalainen, bearbeitet und herausgegeben von E. Vértes. MSFOu. 128. Helsinki, 1964.
- KT. = Karjalainen, K. F. — Toivonen, Y. H.: Ostjakisches Wörterbuch. I–II. Helsinki, 1948.
- Pra., Po. = Praszina, R.: Ruszszko–hantüjszkij (vahovszkij) posztatejnüj szlovar'. Leningrád, 1959.
- Stei. = Steinitz, W.: Dialektologisches und etymologisches Wörterbuch der ostjaki-

- schen Sprache. 1, 2, 3, 4 Lief. Berlin, 1966, 1967, 1968, 1970.
- Ter., Bukv. = Terëskin, N. I.: Bukvar'. K̄ant̄ah nacsal'nüj skola podgotovitel'nüj klaszsz. (Vah k̄ant̄ah köl.) Leningrád, 1958.
- Ter., Ocs. = Terëskin, N. I.: Ocserki dialektov hantüjzskogo jazüka. 1. rész. Vahovszkij dialekt. Moszkva-Leningrád, 1961. 29-98 (példamondatok).
- Ter., OcsSz. = Hantüjzsko-ruszszkij szlovar'. In: Ter., Ocs. 126-202.
- Ter., OcsT. = Teksztü. In: Ter., Ocs. 99-125.
- Ter., PerBukv. = Perevod bukvarja. In: Ter., Bukv. (melléklet).

*

A feldolgozott források közül szöveget csak a Gu., EOChr.; Ter., Bukv. és a Ter., OcsT. tartalmaznak. Részben ide számítható még a Pra., Po forrás is, mely az orosz eredeti figyelembe vételével szövegszerűnek mondható. Szöveggént kezelhető a Gu., mscr. forrás anyaga is, minthogy a gyűjtés folyamán a példamondatok szövegszerűségére mindig tekintettel voltam. A szótári (ld. KT., Ter., OcsSz.), illetve a nyelvtani (ld. Karj., Gram.) jellegű példamondatok értelmezésekor és

felhasználásakor a gyűjtés (a forrás) jellegére megkülönböztetett figyelemmel ügyeltem. (Ld. még: Gulya J.: NyIOK. 24, 1967, 456–60, különösen 456–7). Hasonló óvatossággal jártam el, ha egy-egy jelenségre adataim csak szórványosan voltak, vagy a mondat valamely tekintetben elliptikus volt.

Az osztják nyelvi anyagot fonológikusan, egységesen átírtam. Az átírás vonatkozik mind a latin, mind a cirill betűkkel közölt forrásokra, mind N. I. Terëskin cirill alapú fonematikus átírására is. Az átírásban alapul a Gu., EOChr. munkám rendszere szolgált. Az ott használt átírást — tekintettel a munka mondattani jellegére — több tekintetben egyszerűsítettem.

Néhány betűjel helyett gyakorlati szempontból az egyszerűbben alkalmazhatót használtam:

EOChr	Az egyszerűsített forma
č	č, (szótári részben) č (is)
Ѡ	ə (nem első szótagban)
і	i (nem első szótagban)
‘	A fonetikai okokból kieső hangzók jele. Indokolt esetben a mássalhangzót zárójelben közlöm: pl. (t).

Az összetett szavak közé kötőjelet teszek. Pl. **āj-ku** 'fiú (tkp. kis férfi)' stb. Hasonlóképpen kötőjellel írom a **-kām, -pə** stb. elemeket is. Az igekötőket önálló szóként kezelem.

Az egységesség érdekében a mondatok jelentését saját fordításomban, magyarul adom meg. A fordításban inkább szöveghűsége, mintsem szabatosságra törekedtem. Az eredeti fordítást nem közlöm. Eljárásom azért is indokoltnak tartom, mert 1. számos mondat jelentése hiányzik, 2. sok mondat eredeti fordítása hiányos, illetőleg elnagyolt, s 3. nem ritka a téves interpretálás sem (ld. még alább is).

Felhasznált nyelvi anyagom kritikailag felülvizsgáltam. A tévedéseket mind az osztják szövegben, mind a fordításban — lehetőség szerint — korigáltam. A korigált mondatok száma jelentős. Külön nem utalok rájuk, minthogy azokat a közölt lelőhely alapján bárki ellenőrizheti. A korrekciók közül mintegy kétszázat N. I. Terëskinnal 1969-ben személyes találkozásunkor ellenőrizhettem, illetve megbeszélhettem. Szíves segítségért ezúton is köszönetem fejezem ki. Az anyag legnagyobb részét a feldolgozás során magam korigáltam. Erre éppen az anyag mondattani feldolgozása adott lehetőséget és többé-kevésbé biztos nyelvi alapot.

A gyakrabban előforduló, tipikus hibák a következők:

- a) Sajtóhiba, elírás. Pl.: (Gu., EOChr. 138) **kul jəmə' welsəγlən** 'halat jól fogtak (Dl.)', helyesen: **welsəγən**; (KT. 705
- a) **männə pämilsi muγul'inə wetät** 'általam megmutattattott,

hogyan (kell) csinálni', helyesen: ... **möyöl'inə wertät**; (KT. 927 b) **männəyə pirtəm jaγ əjnəm nula čäyitəγ** 'én nektek megparancsoltam a népet mind össze gyűjteni', helyesen: **mä nəyə**; (Ter., Ocs. 47) **nipik pəsənə pəni** 'a könyvet az asztalra tedd', helyesen: **pəni**; (Ter., Bukv. 95) **gena čumin pismaγəl pən** 'G. Cs. bedobja a levelét', helyesen: **pənwəl** (Teréskin szóbeli közlése alapján) stb.

b) Téves interpretálás, közlés. Pl.: (KT. 101 b, Stei., 198) **mä nöyə' rəkät ačəm** 'én neked lisztet (Dat.) rendeltem', helyesen: **atsəm**; (Karj., Gram.; KT.) többször is, ő helyett u (ü): (Karj., Gram. 115) **wetmətəγ təγ jüs** 'ötször ide jött', helyesen: **jös**; (KT. 235 a) **nöη muγəl'i werwən?** 'te mit csinálsz?', helyesen: **möyəl'i**; (KT. 675 b) **nöη muγul'iyät püγəl tälwən** 'te mibe húzol hevedert', helyesen: **möyöl'iyät**; (KT. 561 b) **näj-öyi məyə süjəγlin** 'a tüzet miért köpöd (le)?', helyesen: **söjəγlin**. Többször is, ő helyett u: (KT. 497 a) **mä matä təyip əntə tuηəmtəsəm** 'én semmit (tkp. milyen helyet) sem tudtam', helyesen: **(təyi-p), tőηəmtəsəm** stb. A következő mondat anyagunkban három variációban is megvan: (Ter., OcsT. 100) **t'u kul pərtəγ əηkimnə min mərəm kotlənə əj-ki kiγrə məjilwəl** 'azokból a hal-morzsákból anyám nekünk (tkp. bennünket, Dl.) csak nap(já)ban egy-két marékkal ad', (Ter., Ocs. 49) **t'. k. pərtə ə. min m. k. əj-ki kiγər m. ua.**, és (Ter., Ocs. 65) **t'. k. pərtəγ ə. mint m. əj-ki kiγər m. ua.** A mondat helyesen a következő: **t'u kul pərtəγ əηkimnə min'**

mərəm kotlənə əj–ki' kɨrə məjilwəl. (Csak megjegyzzük: a mondatnak mind a három helyen más a fordítása, s hasonlóképpen az osztják nyelvi közléshez, közülük egyik sem hibátlan.)

c) "Parole"-jellegű közlésmód (esetleg téves közlés). Pl.: (KT. 86 b) əsələnə nəŋi–kiji numtəlası 'az anya által a gyermek felül fektettetett', helyesen: ə. nəŋi–kiji numt əlası (ld. még KT. 568 a); (KT. 755 b) mənšilə pöcsi 'általam (ő) félre lökettetett', helyesen: mənənə silə p.; (KT. 198 b) mə jölamnə lawəl '(ő) én mögöttem fekszik', helyesen: mə jölamnə əlawəl stb.

d) A fordítás hiányzik, elnagyolt, pontatlan; a mondat rosszul "tördelt". Pl.: (ld. még részben az a–c pontokban is) (Karj., Gram. 104) weli ləntə, jejə məstə "on dal olenju moh | er hat dem Renntier Moos gegeben", helyesen: 'a rénszarvast abrakkal, zuzmóval látta el (tkp. adta)'; (Karj., Gram 104) koy kōrmətə mənwəl "idet sz /sic!/ dlinnümi sagami | er geht mit langen Schritten (eig. er geht lange Schritte, Akk.)", helyesen: '(ő) hosszú léptekkel (Sg.) megy'; (KT. 175 a) pənəŋ juŋnə' jəŋkawəl (nincs lefordítva), fordítás: '(ő) dombrán (tkp. húros fával) játszik'; (KT. 193 b) ičəŋ torəm mənt əsəylə 'irgalmas (?) isten, bocsáss meg nekem! (tkp. engem eressz)', helyesen: ičəŋ torəm, mənt əsəylə; (KT. 1035 b) təlyin'nə won' jəlilli 'zimami v urman hodim', helyesen: 'télien (v. telente) (általunk) az erdő járatik'; (Ter., Bukv. 136) iy kəsmälə, iyə t'uti atəs

'(szobaka) nasla medvedja, medvedju govorit', helyesen: iy
käsmlä iyä t'uti atäs '(a kutya) a medvét megtalálva (tkp.
megtaláltára, PartPerf.) a medvének így szólt' stb.

A MÓDSZERRŐL

Egy mondatszerkezeti grammatika vázlata a vahi osztják nyelv
anyaga alapján

Vegyük a következő szöveget (Ter., Bukv. 141, oroszul:
Ter., PerBukv. 44):

- /0/ kul weltə jakkən
- /1/ griša päni daša joγənpa mənəγən.
- /2/ griša lopəltə juγ təjawəl.
- /3/ čjəməl aməsmin pjrənə lopəltə juγ jəγk uja
mənəkətəs.
- /4/ griša t'ələγtəs:
- /5/ — daša, mə kul kətəlsəm.
- /6/ griša kulnə joγna tələkətəsi.
- /7/ griša kənt'əkintəs:
- /8/ — daša, kulnə mənt jəγkə təlwəl.
- /9/ mənt kōrəmōγ kitlə!
- /10/ dašanə griša kōrələγ kətəlsətə
- /11/ päni utpa tələkətəstə.
- /12/ təlsətə, təlsətə,
- /13/ griša lopəltə juγəl tōyi taγnəs.
- /14/ kul mənəs.

- /15/ griša dašanə utə tälsətə.
 /16/ daša päni griša kula kañčəγən.
- /0/ Horgászok (tkp. hal fogó emberek, Dl.)
 /1/ Grisa és Dása a folyóhoz mentek (Dl.).
 /2/ Grisánál horgászbot van (tkp. Grisa horgászó botot bír).
 /3/ Rövid (ideig tartó) ültük (Dl.) után a horgász(ó)-- bot a víz alá kezdett menni.
 /4/ Grisa felkiáltott:
 /5/ — Dása, én halat fogtam.
 /6/ Grisa a hal által a folyóba kezdett húzatni.
 /7/ Grisa megijedt:
 /8/ — Dása, a hal engem a vízbe húz.
 /9/ Engem a lábamnál fogj meg!
 /10/ Dása Grisát a lábánál megfogta
 /11/ és ki (a partra) húzni kezdte.
 /12/ Húzta, húzta,
 /13/ Grisa horgász(ó)-botja széjjel(-)szakadt.
 /14/ A hal elment.
 /15/ Grisát Dása ki (a partra) húzta.
 /16/ Dása és Grisa horgásztak (tkp. halra kerestek, Dl.).

Rendszerezük a szövegben lévő mondatokat. Kiindulásul vessük össze egymással a szöveg első két mondatát:

- /1/ **griša päni daša joγanpa mānsəγən** 'Grisa és Dása a folyóhoz mentek (Dl.)',
- /2/ **griša lopəltə juγ təjawəl** 'Grisa horgász(ó)-botot bír'.

E két mondatban az /1/ **griša päni daša** 'Grisa és Dása' és a /2/ **griša** 'Grisa' rész, valamint az /1/ **mānsəγən** 'mentek (Dl.)' és a /2/ **təjawəl** 'bír' részek azonos vagy egymáshoz igen hasonló szerepet töltenek be. Tőlük eltérő és egymással sem egyező viszont az /1/ **joγanpa** 'a folyóhoz' és a /2/ **lopəltə juγ** 'horgászó botot' részek szerepe.

Ha az egybevetésbe a szöveg többi mondatát is belevonjuk, azt látjuk, hogy az /1/ **griša päni daša** 'Grisa és Dása' részhez hasonló jellegű még a

- /3/ **lopəltə juγ** 'horgász(ó)-bot',
- /4/ **griša** 'Grisa',
- /5/ **mä** 'én',
- /6/ **kulnə** 'a hal (tkp. a hal által)',
- /7/ **griša** 'Grisa',
- /8/ **kulnə** 'a hal',
- /10/ **dašanə** 'Dása',
- /11/ **griša lopəltə juγəl** 'Grisa horgász(ó)-botja',
- /14/ **kul** 'a hal',
- /15/ **dašanə** 'Dása' és a

/16/ **daša pāni griša** 'Dása és Grisa'

rész is.

Ugyanilyen belső hasonlóságot figyelhetünk meg az /1/ **mānsəγən** 'mentek (Dl.)' rész kapcsán is. Mégpedig a következőkben:

/3/ **mānəkətəs** 'kezdett menni',

/4/ **t'ələγtəs** 'felkiáltott',

/5/ **kātəlsəm** 'fogtam',

/6/ **tələkətəsi** 'kezdett húzatni',

/7/ **kānt'əkintəs** 'megijedt',

/8/ **təlwəl** 'húz',

/9/ **kitlə** 'fogj meg',

/10/ **kātəlsətə** 'megfogta',

/11/ **tələkətəstə** 'húzni kezdte',

/12/ **təlsətə** 'húzta',

/13/ **taγnəs** 'szakadt',

/14/ **mənəs** 'elment',

/15/ **təlsətə** 'húzta' és

/16/ **kəṇčəγən** 'kerestek'.

Az alábbiak viszont az /1/ **jəγənpa** 'a folyóhoz' résszel egyeznek:

/3/ **jəγk uja** 'a víz alá',

/6/ **jəγpa** 'a folyóba',

/8/ **jəγkə** 'a vízbe',

/9/ **kōrämöγ** 'a lábamnál',

/10/ **kōrəlōγ** 'a lábánál' és

/16/ **kula** 'a halra'.

A következők pedig ugyanolyanok, mint a /2/ **lopəltə juγ** 'horgászó botot' rész:

/5/ **kul** 'halat',

/6/ **griša** 'Grisát'!/!,

/8/ **mänt** 'engem',

/9/ **mänt** 'engem',

/10/ **griša** 'Grisát' és

/15/ **griša** 'Grisát'.

Az egybevetések összegezése során (is) arra a nyilvánvaló meggyőződésre jutunk, hogy a mondatokban azonosságuk vagy egymáshoz igen hasonló szerepük alapján meghatározott "részek" vannak, valamint, hogy e részek a mondatokban — akár gyakoriságuk vagy ismétlődésük alapján is — általános jellegűek. Meglétük a mondatokban általános érvényű.

A továbbiakban e részeket, kapcsolataikat és e részeknek a mondatalkotásban betöltött szerepét vizsgáljuk meg.

1.1 Régóta ismert tény, hogy a mondatok mindegyikében általában van alany (S, subjectum), valamint állítmány (P, praedicatum). Szövegünk három mondata (a 9, 11, 12) kivételével a mondatokban nemcsak a P-t, hanem az S-t is külön szó jelöli. A /9/ mondatban az S a mondat jellege (felszólító módja) miatt "szabályszerűleg" nem szorul külön szóval való jelölésre. Az S a /11/ mondatban a /10/-es mondat, a /12/-es mondatban

pedig a szövegösszefüggés alapján minden különösebb erőfeszítés nélkül "extrapolálható".

1.2 A szöveg mondatai közül több mondatban van valamilyen tárgy (O, objectum vagy objektális viszony). Ezek a mondatok a kérdéses O-val együtt a következők: /2/ *lopəltə jug* 'horgász(ó)-botot', /5/ *kul* 'halat', /6/ *griša* 'Grisát'!/!, /8/ *mänt* 'engem', /9/ *mänt* 'engem', /10/ *griša* 'Grisát', /11/ (extrapolálva) *griša* 'Grisát', /12/ (extrapolálva) *griša* 'Grisát' és /15/ *griša* 'Grisát'. A többi mondatban — /1/, /3/, /4/, /7/, /13/, /14/ és /16/ — ilyen viszonyt nem találunk. E helyett e mondatokban az előző mondatok O-i "helyén" rendszerint valamilyen határozó (A, adverbium) van: /1/ *joyənpa* 'a folyóhoz', /3/ (*jəjk*) *uja* '(a víz) alá', /4/, /7/ és /14/ Ø, valamint /16/ *kula* 'halra'.

1.3 Mondatainkban az S két formában jelentkezik:

1. Az S — az S szerepét betöltő szó — a mondatokban szerepelhet minden külön morfológiai elem nélkül: "zéró-morfémával" (S₀; ◦ = zéró-morféma). Így fordul elő egyrészt mindazokban a mondatokban, amelyekben csak A, vagy az A helyén Ø van: /1/ *griša päni daša* 'Grisa és Dása', /3/ *lopəltə ju-γ* 'a horgász(ó)-bot', ? /4/ *griša* 'Grisa',¹ /7/ *griša* 'Grisa', /13/ *griša lopəltə ju-γəl* 'Grisa horgász(ó) botja', /14/

¹ A /4/ mondat a rendelkezésünkre álló kevés információ alapján teljes bizonyossággal nem értelmezhető. Ezért e mondatot a továbbiakban is csak fenntartással idézzük.

kul 'a hal' és /16/ **daša päni griša** 'Dása és Grisa', másrészt az O-val bíró mondatok egy részében is: /2/ **griša** 'Grisa', /5/ **mä** 'én' és /9/ (implicite) **nõḡ** 'te'.

2. Az előbbivel ellentétben az S-t képviselő szó több mondatban egy külön **-nə** végződéssel van ellátva: /6/ **kulnə** 'a hal' /!/ , /8/ **kulnə** 'a hal', /10/ és /11/ **dašanə** 'Dása', valamint /15/ **dašanə** 'Dása'. Ezt az S_o-val szembeni megkülönböztetésül S_x-szel (x = suffixum) jelöljük.

1.4 A P a szöveg mondatainak mindegyikében igei. Ezért jele a továbbiakban V (V, verbum-*praedicatum*).

1.5 Mondatainkban a V-nek négyféle realizációja (paradigmája) van:

Az első realizáció csak A-t (vagy Ø-t) tartalmazó mondatban fordul elő: /1/ **mənsəḡən** 'mentek (Dl.)', /3/ **mənəkətəs** 'menni kezdett', /4/ **t'əḡəḡtəs** 'felkiáltott', /7/ **taḡnəs** 'szakadt', /14/ **mənəs** 'elment' és /16/ **kəḡčəḡən** 'kerestek (Dl.)'.

A második realizáció, valamint a harmadik és a negyedik is, mondatainkban akkor jelentkezik, ha a mondatban O van. A 2. realizációt szövegünkben a következő mondatokban találjuk: /2/ **təjəwəl** 'bír (van nála)', /5/ **kətəlsəm** 'fogtam', /8/ **təlwəl** 'húz' és /9/ **kitlə** 'fogj (meg)'.² A 3. realizáció a /10/ mondat

2

A V 1. és 2. realizációjának (paradigmájának) a szétválasztása főként mondattani szempontból látszik célszerűnek. De a kettéválasztás alaktanilag is indokolt. A 2. realizációnak ugyanis van egy olyan morfosztatikus változata

kätalsätö 'megfogta', a /11/ mondat tälökätötö 'húzni kezdte', valamint a /12/ és a /15/ mondat tälösätö 'húzta' alakjában fordul elő.

A 4. realizációra csak egy mondatunk van: /6/ tälökätösi 'kezdett húzatni'.

2.1 Ha az eddigi elemzésünk eredményeképpen kapott S , S_x , A , O , V_1 , V_2 , V_3 és V_4 részeket³ a mondatban való előfordulásuk következetessége szempontjából is megvizsgáljuk, a továbbiakra nézve arra a fontos felismerésre jutunk, hogy az egyes S , S_x , A , O , V_1 , V_2 , V_3 és V_4 részek a mondatokban nem tetszőlegesen fordulnak elő, hanem előfordulásukban bizonyos ismétlődések és az ismétlődésekben meghatározott összefüggések vannak. Ezek — a kiemelés, a rendszerezés és az általánosítás munkáját előzetesen elvégezve — a következők⁴:

/a/ $S - \emptyset - V_1$

/b/ $S - A - V_1$

/c/ $S - O - V_2$

(Pl.3PS. -täl), mely változat az 1. realizációban nincs meg. (Ld. még az "Appendix 1" alatt.)

3

A továbbiakban $S=S_0 - A - V$ -nek a négy realizációját (paradigmáját) formális okokból itt egymástól egyszerűen csak V_1 , V_2 , V_3 , és V_4 jelöléssel különböztetjük meg.

4

A \emptyset (ld. $S - \emptyset - V_1$ stb.) kérdéséhez lásd még 2.32 és 3.52 alatt is, továbbá a /1/ statikus mondatstruktúrákról szóló részben. Rendszerezésemben az $S - V(-C)$ mondatokat olyan $S - A - V(-C)$ mondatnak értelmezem, melyben $A \rightarrow \emptyset$.

/d/ S — O — V₃

/e/ S_x — O — V₂

/f/ S_x — O — V₃

/g/ S_x — O — V₄

2.21 A 2.1 pontban elvégzett általánosítás eredményeképpen nyilvánvaló, hogy a szöveg mondatai az S, az A, az O és a V előfordulása alapján kétségtelenül csoportokat alkotnak.

2.22 Az egyes, az /a/-/b/-/c/-/d/-/e/-/f/ és /g/ csoportokat szövegünkben a következő mondatok képviselik:

/a/ csoport: /7/⁵,

/b/ csoport: /1/, /3/, /13/, /14/, /16/,

/c/ csoport: /2/, /5/, /9/,

/d/ csoport: /12/,

/e/ csoport: /8/,

/f/ csoport: /10/, /11/, 15/ és

/g/ csoport: /6/.

Példamondatok az egyes csoportok szerint:

/a/: /7/ **griša kǎnt'ǎkintǎs** 'Grisa megijedt',

/b/: /1/ **griša pǎni daša joγǎnpa mǎnsǎγǎn** 'Grisa és Dása a folyóhoz mentek (Dl.)',

/c/: /2/ **griša lopǎltǎ juγ tǎjawel** 'Grisánál horgászbót van (tkp. Grisa horgászó-bótot bír)',

- /d/: /12/ **(daša griša) tālsətə** '(Dása Grisát) húzta',
 /e/: /8/ **kulnə mänt jəḡkə tālwəl** 'a hal engem a vízbe húz',
 /f/: /10/ **dašanə griša kōrəlōḡ kətəlsətə** 'Dása Grisát a lábánál megfogta' és
 /g/: /6/ **griša kulnə joḡna tāləkətəsi** 'Grisa a hal által a folyóba kezdett húzatni'.

2.31 A mondatcsoportokat a bennük lévő **O**, illetve **A** alapján két közös "formulába" is összefoglalhatjuk. E szerint az /a/ és /b/ csoportok egy általánosabb **S — A — V**, a /c/ — /g/ csoportok pedig egy **S — O — V** egységet alkotnak.

A csoportok között domináns különbség szemmel láthatólag az **A**, illetőleg az **O** meglétében van. Ezért legcélszerűbb, ha e két egységet is eszerint nevezzük el. Az **A** alapján tehát az **S — A — V** csoportot adverbialis, az **O**-s csoportot pedig objektális csoportnak nevezzük.

2.32 A /4/, a /7/, a /13/ és a /14/ mondatok látszólag csak **S — V**-ből állnak. Ám, ha e mondatokat tüzetesebben megnézzük, pusztán a szövegösszefüggésből is kiderül, hogy a /4/, a /7/, a /13/ és a /14/ mondatok valójában elliptikusak. Ebből pedig az következik, hogy az **S — V** szerkezet szintén elliptikus. Ezt igazolja többek között az is, hogy az **S — V** szerkezetű mondatok akár a szövegösszefüggés, akár a szövegekben lévő analógiák alapján legalább egy **A**, de esetleg egy **O** résszel is általában kiegészíthetők. Például a /14/ **kul mənəs** 'a

hal elment' mondat akár a /1/ *griša päni daša joγənpa mən-səγən* 'Grisa és Dása a folyóhoz mentek (Dl.)', akár pedig a /3/ *čiməl amesmin pīrnə lopəltə juγ jeγk uja mənəkətəs* 'rövid (ideig tartó) ültük (Dl.) után a horgász(ó)-bot a víz alá kezdett menni' analógiája alapján (ld. *joγənpa* 'a folyóhoz', *jeγk uja* 'a víz alá') kétségtelenül kiegészíthető egy A résszel. Valószínűnek kell tehát tartanunk, hogy az /1/ és a /3/ mondatok $S - A - V$ (pontosabban $S - A - V_2$) szerkezetével szemben a /14/ mondat $S - V$ formája nem alkot önálló típust. Ugyanez vonatkozik a /4/, a /7/ és a /13/ mondatokra is. Egy esetleges $S - V$ csoport felvétele tehát itt mindenképpen indokolatlan lenne.

3.11 A /c/ — /g/ $S - O - V$ mondatokban a V vagy V_2 , vagy V_3 , vagy pedig V_4 realizációjú. E mondatokban a V csak O -val együtt fordul elő. Egyrészt tehát az O , másrészt pedig a V -nek a $V_2/V_3/V_4$ realizációi feltételezik egymást, s közöttük feltehetőleg egy közelebbről is meghatározható valamilyen szorosabb kölcsönös viszony van. A V -nek a $V_2/V_3/V_4$ realizációját és az általuk kifejezett viszonyt a V oldaláról a V tárgyra, O -ra utaló sajátosságának, áthatóságának (*tr*, tranzitivitás/tranzitív) nevezzük.⁶

3.12 A *tr* jegy felvételével e mondatok általános for-

6

A tranzitivitás fogalmára nézve: Ahmanova, O. Sz.: Szlovar' lingvisztičeszkih terminov. Moszkva, 1969. — Ld. még az "Appendix 1." alatt is.

muláját teljesebb alakban most már így írhatjuk fel: $S - O - V_{tr}$.

Az $S - A - V$ típusú mondatokban az előbbi mondatokban meglévő $O - V_{tr}$ viszony nincs meg. Ezért az $S - O - V_{tr}$ mondatokkal szembeállítva — ezek általános formulája: $S - A - V_{intr}$ (**intr**, intranszitiv).

3.2 A szöveg 16 mondatában a V szerepét a következő tíz szó (szótő; ige, szótári főalak) tölti be: **mən-**, **tǎja-**, **mənəkət-** (vö.: **mən-**), **t'ǎǎγt-**, **kätäl-**, **tälökät-** (vö. **täl-**, ld. alább), **kǎnt'äkint-**, **täl-**, **takən-** és **kəñç-**. Ezeket a V -től való megkülönböztetésül V_B -ként (**B**=bázis, szótári főalak) tartjuk számon.

3.3 A szöveg mondataiban a V szerepét betöltő V_B -k közül bizonyos V_B -k sajátos módon vagy csak az adverbális

/a/ $S - \emptyset - V_1$

/b/ $S - A - V_1$

vagy csak a

/c/ $S - O - V_2$

/d/ $S - O - V_3$

/e/ $S_x - O - V_2$

/f/ $S_x - O - V_3$

/g/ $S_x - O - V_4$

objektális mondatcsoportban fordulnak elő.

A szövegünkben többször is szereplő **mən-** / **mənəkət-** 'megy' / 'menni kezd' jelentésű V_B — ld. az /1/, /3/ és /14/

mondatot — csak a mondatok /b/ csoportjában szerepel, míg a **kätäl-** 'fog, megragad', valamint a még gyakoribb **täl-** / **täläkät-** 'húz' / 'húzni kezd' jelentésű V_B — ld. a /6/, /8/, /11/, /12/ és a /15/ mondatot — csak a /c/-/d/-/e/-/f/, illetve a /g/ csoport valamelyikében lelhető fel. Ebből pedig minden bonyolultabb fejtegetés nélkül az következik, hogy a mondatokban a V tranzitív (V_{tr}), vagy intranszitiv (V_{intr}) volta feltehetőleg összefügg a V -ként szereplő V_B -vel, illetőleg a V_B -nek a mondaton belüli használatával.

3.4 A tranzitív /c/ $S - O - V_2$ és /d/ $S - O - V_3$, valamint az /e/ $S_x - O - V_2$ és az /f/ $S_x - O - V_3$ mondatcsoportokban — de *mutatis mutandis* a /g/ $S_x - O - V_4$ típusban is — az O formálisan ugyanaz. Ez az azonosság azonban csak látszólagos. A szöveg behatóbb elemzése ugyanis arra mutat, hogy a V_2 mellett álló O határozatlan (nem meghatározott) (**ind**; indeterminált), a V_3 -at tartalmazó csoportokban viszont meghatározott (**det**; determinált). Például: /5/ **daša, mä kul kätälsäm** 'Dása, én halat (O_{ind}) fogtam (V_2)', /10/ **dašanä griša körölöy kätälsätä** 'Dása Grisát (O_{det}) a lábánál megfogta (V_3)' stb. A továbbiakban tehát az O determináltságának a kérdését is számon kell tartanunk.

3.511 A szövegünkben szereplő tíz ige (V_B) — ábécé sorrendben: **käñt'äkint-** /7/, **kätäl-** /5, 9, 10/, **käñč-** /16/, **män-** /1, 14/, **mänäkät-** /3/, **takän-** /13/, **täja-** /2/, **täl-** /8, 12, 15/, **täläkät-** /6, 11/ és **t'eläyt-** /4/ — nemcsak a tranzitivitás,

hanem még egy másik, nem kevésbé fontos és általános szempontból is figyelmet érdemel. A felsorolt V_B -k egy részében ugyanis — a **kānt'akint**- kivételével az összes többiben — az egyes V_B -k mellett valamilyen általános értelemben vett irányulás (**Dir**; *directio*) fejeződik ki. Például: /1/ **grīša pāni daša joyaṅpa mānsaṅaṅ** 'Grisa és Dása a folyóhoz (Dir) mentek (Dl.)', /10-11/ **dašana grīša kōrəlöḡ kātəlsətə pāni utpa tālakətəstə** 'Dása Grisát a lábánál megfogta és ki (a partra) (Dir) húzni kezdte' stb. Velük szembeállítva más igék — szövegünkben feltehetőleg a **kānt'akint**- ige — ilyen irányulást nem fejeznek ki (**Indir**; vö. **Dir**).⁷

3.512 A V_B -knek tehát van egy nemcsak a tranzitivitás, hanem a *directio* szerinti megoszlása is.

3.52 A V_B -knek — és a V_B -nek, valamint a V -nek az összefüggése következtében a V -nek — a *directio* alapján történő megoszlása szerepet játszik a mondatok egyes csoportjai megoszlása alakulásában is. Minthogy a *directio* jelensége az A -részekhez kötődik, a *directio*nak szerepe elsősorban az adverbialis, az $S - A - V$ mondatok körében van: a /b/ $S - A - V_1$ mondatokban csak **Dir** jellegű V_B és ezzel egyértelműen csak A_{dir} fordul elő. Szövegünkben az /a/ mondat(ok)ban a /b/ csoport A -ja helyén teljes anyagunk tanulsága alapján A_{indir} áll.

7

A különböző alkalmazási helyeknek megfelelően a **Dir** és az **Indir** körében még a következő, a helyükön praktikusabb jelölést is alkalmazom: +**dir**; ill. -**dir**, vagy **adir**.

V_B -je pedig mindig **Indir** jellegű.

3.53 Ezek után az adverbális mondatcsoportokat teljesebb — és hívebb formában — a következő módon kell felírunk:

/a/ $S - A_{indir} - V_{intr}$ és

/b/ $S - A_{dir} - V_{intr}$.

4.11 Az eddig rendszerezett **S**, **O/A** és **V** részeken kívül a mondatokban alkalmasint más szavak is vannak, amelyek szintén rendszerezésre szorulnak. A /8/ **kulnə mǎnt jəpkǎ tǎlwəl** 'a hal engem a vízbe húz' mondatban az **S** (**kulne** 'a hal'), a **V** (**tǎlwəl** 'húz') és az **O** (**mǎnt** 'engem') mellett van még egy szó: **jəpkǎ** 'a vízbe'.

Hasonlóképpen a /6/ mondatban (némi szórendi változtatással) **kulnə griša joɣna tǎləkətəsi** 'a hal által Grisa a folyóba kezdett húzatni' az **S** (**kulnə** 'a hal által'), a **V** (**tǎləkətəsi** 'kezdett húzatni') és az **O** (**griša**) mellé még egy szó járul: **joɣna** 'a folyóba'.

A /8/ **jəpkǎ** 'a vízbe' és a /6/ **joɣna** 'a folyóba' szavak mondatukban egyaránt határozók (**A**). Ezen belül pedig egy bizonyos meghatározott, valahová való irányulást (**Lat**, lativus) is kifejeznek. Ha e mondatokat az újonnan említett szavakkal együtt általánosítjuk, a következő formulákat kapjuk:

/8/ $S_x - O - A_{Lat} - V_2$

és

/6/ $S_x - O - A_{Lat} - V_4$.

Az általánosításból első pillanatra is kitűnik, hogy e mondatoknak van egy közös $O - A_{Lat}$ része. E megállapításunk még bizonyosabbá válik, ha a következő két mondatot is szemügyre vesszük:

/10/ **dašanə griša kōrəlōγ kätəlsətə** 'Dása Grisát a lábánál megfogta'

és

/9/ (**daša**) **mānt kōrāmōγ kitlə!** '(Dása) engem a lábamnál fogj meg!'

E mondatokban a /10/ **kōrəlōγ** 'a lábánál' és a /9/ **kōrāmōγ** 'a lábamnál' szintén **A**, melynek közelebbi tartalma valahonnan való irányulást (**Abi**, ablativus) fejez ki.⁸

Az előbbiekhöz hasonlóan általánosítsuk a /10/ és a /9/ mondatokat is:

/10/ $S_x - O - A_{Abi} - V_3$,

/9/ $S - O - A_{Abi} - V_2$.

Vessük össze a két általánosítást:

/a/ /S/ - $O - A_{Lat} - /V/$ (Lásd /8/ és /6/.)

/b/ /S/ - $O - A_{Abi} - /V/$ (Lásd /10/ és /9/.)

Az összevetés azt mutatja, hogy a mondatok egyik részében van egy $O - A_{Lat}$, másik részében pedig egy $O - A_{Abi}$ viszony.

⁸

A kérdéses mondatokban az említett helyek valójában prolatívuszok.

4.12 Az $O - A_{Lat}$ viszony mondataink körében egyszer a mondatok $/e/ S_x - O - V_2$ csoportjához tartozó mondatban — ld. a /8/ mondatot: **kulnə mänt jəŋkä tälwəl** 'a hal engem a vízbe húz' —, másszor a mondatok $/g/ S_x - O - V_4$ csoportját alkotó mondatok egyik mondatában — ld. a /6/ mondatot: **griša kulnə joŋna täləkətəsi** 'Grisa a hal által a folyóba kezdett húzatni' — fordul elő. Hasonlóképpen az $O - A_{Abi}$ viszony is egyszer egy $/c/ S - O - V_2$ csoportbeli mondatban — ld. a /9/ mondatot: **mänt körämöŷ kitlä!** 'engem a lábamnál fogj meg!' —, másszor pedig egy $/f/ S_x - O - V_3$ típusú mondatban — ld. a /10/ mondatot: **dašanə griša körələŷ kätəlsətə** 'Dása Grisát a lábánál megfogta' — tűnik fel. Mindebből az következik, hogy az $O - \begin{cases} A_{Lat} \\ A_{Abi} \end{cases}$ előfordulása függetlenül attól, hogy — az /a/ és a /b/ kivételével — a mondat a mondatok /c/, /d/, /e/, /f/, illetőleg /g/ csoportjainak melyikéhez tartozik. Az $O - \begin{cases} A_{Lat} \\ A_{Abi} \end{cases}$ viszony a különböző szerkezetekben konstans jelleggel ugyanaz marad.

4.131 Az $O - A_{Lat}$ mellett a mondatban a V szerepét a /8/ mondatban a **täl-** ige (V_B) tölti be (ld. **tälwəl** 'húz'), a /6/ mondatban pedig hasonló szerepben a **täləkət-** 'húzni kezd' (< **täl-** 'húz') igét találjuk (ld. **täləkətəsi** 'kezdetten húzatni'). Ugyanígy $O - A_{Abi}$ esetén a mondatban egyaránt **kätəl-** 'fog,

megragad' szerepel. Mindez arra utal, hogy az $O - \begin{Bmatrix} A_{Lat} \\ A_{Abl} \end{Bmatrix}$,

valamint az ehhez hasonlók jelentkezése valamilyen meghatározott módon a mondatban szereplő V -vel, illetőleg V_B -vel valamilyen közelebbi, függő viszonyban van.

4.132 E függőségi viszonynak a megértése és rendszerbeli elhelyezése az előzőekben elmondottak alapján nem okoz különösebb problémát: az O nyilvánvalóan a V (V_B) tranzitivságának, az $A \begin{Bmatrix} A_{Lat} \\ A_{Abl} \end{Bmatrix}$ pedig a V (V_B) irányultságának (Dir)

a függvénye.

4.133 Mind a 4.132, mind a már a 4.12 pontban elmondottak egyértelműen jelzik, hogy az $O - A$ viszony *mint összefüggés* az egyes (c – g) csoportoknak nem lehet meghatározó része.

4.2.11 A mondatokban a meglévő $O - \begin{Bmatrix} A_{Lat} \\ A_{Abl} \end{Bmatrix} \rightarrow O - A$

kapcsolat — a 4.133 pontban lévő megállapítás érvénye ellenére — viszonylag önálló. Önálló voltára különösen két tény mutat:

1. Az $O - A$ viszony egyes realizációi (például $O - A_{Lat}$, $O - A_{Abl}$ stb.) egyrészt szemben állnak egymással, másrészt általános, önálló (belső) formájuk és jelentésük van. Például:

/6/ **griša joyna** 'Grisa a folyóba (tkp. Grisát a folyóba)' és

/8/ **mänt jəḡkä** 'engem a vízbe'.

A két rész általánosítva: $O - A_{Lat}$.

Továbbá

/10/ **griša körälöḡ** 'Grisát a lábánál (tkp. lábától)'

és /9/ **mänt körämöḡ** 'engem a lábamnál (tkp. a lábamtól)'.

A /10/ és /9/ általánosítva: $O - A_{Abl}$.

2. Az $S - O - A - V_r$ összefüggésen belül az $O - A$ viszony változatlan és független attól, hogy egyéb tekintetben melyek a mondat többi részei. Így többek között a /6/ mondat a mondatok csoportjai közül a g, a /8/ mondat pedig az e, a /9/ mondat a c, a /10/ mondat pedig az f csoportba tartozik. (Lásd a 4.12 pontban is.)

4.212 Szemantikai szempontokat is figyelembe véve kétségtelen, hogy az $O - A$ kapcsolatban az A nem más, mint az O kiterjedtsége (Ext , *extensio*). Más szóval: az $O - A$ kapcsolatban az A az objektális viszony közvetett, extenzív része. Ily módon annak ellenére, hogy az O a tranzitivitás keretében egy általánosabb tartományon, az A pedig egy-egy szűkebb kategórián belül (vö.: A_{Lat} , A_{Abl} stb.) függ a V-től, mindamellet az A a mondat részei körében az O-val is valamely közelebbi egységet alkot. Az A-nak az O-val egységet alkotó kapcsolatát formailag is feltüntetjük s rá az O_2 ($A \rightarrow O_2$) jelölést alkalmazzuk.

4.22 Az $O - O_2$ viszonyhoz hasonló extenzivitás megvan az $S - A - V_{intr}$ mondatok körében is. E mondatokban az $S - A - V$ összefüggés A -ja mellett a mondatokban áll(hat) még egy másik A is: $S - A - A - V$. Például: **griša pāni daša** 'puγaloγ joγaηpa mānsaγaη 'Griša és Dása a faluból a folyóhoz mentek' stb.⁹ A két A közötti viszonyt az $A - A_2$ kifejezéssel jelöljük.

4.23 A mondatban az A -nak, illetőleg az O -nak több Ext-je is lehetséges. Ha a mondatban az O -nak egynél több Ext-je van, akkor ezeket minden esetben több tagból álló, egyszerűbb $A - A_2$, illetőleg $O - O_2$ kapcsolatnak fogjuk fel és kezeljük. Például: a **kulnə mānt jəŋkə kōrāmōγ tālwəl** 'a hal engem /O/ a vízbe /O₂/ a lábamnál (fogva) /O₂/ húz' mondat¹⁰ a kérdéses szempontból a következő részekből ("mondatokból") áll: 1. **kulnə mānt jəŋkə tālwəl** 'a hal engem /O/ a vízbe /O₂/ húz' és 2. **kulnə mānt kōrāmōγ tālwəl** 'a hal engem /O/ lábamnál (fogva) /O₂/ húz'.

4.24 Az O és az O_2 közötti érdembeli és jelölési sorrend meghatározásának a kérdése egyszerű, minthogy az O az "elsőség" helyét eleve meghatározza (ld. 4.212). Ha nem is ilyen egyszerű, de hasonló elv kínálkozik az A és az A_2

9

A mondat fiktív. Megalkotására azért volt szükség, mert idevágó eredeti mondat szövegünkben nem fordul elő.

10

Ld. a 9. jegyzet alatt.

sorrendjének a meghatározása is. Mégpedig az A-nak az irányultság (Dir) szerinti jellege alapján oly módon, hogy mindig a +Dir-ú A-kat (elsősorban az A_{Lat} -t) tekintjük A-nak (A_1 -nek), a többi A-t pedig ehhez viszonyítva A_2 -nek.

4.3 Az A_2 , illetve O_2 elemekkel a mondatcsoportok eddigi $S - A/O - V \rightarrow S - A - V_{intr} / S - O - V_r$ formulája módosul(hat): az A_2 révén az $S - A - V_{intr}$ szimbólum teljesebb alakja $S - A - A_2 - V_{intr}$, az $S - O - V_r$ szimbólumnak pedig O_2 esetén az új formája $S - O - O_2 - V_r$ ¹¹ lesz.

5.11 A /3/ *čimāl amāsmīn pīrnā lopāltā juγ jəṅk uja mənəkātās* 'rövid (ideig tartó) ültük (Dl.) után a horgász(ó)-bot a víz alá kezdett menni' mondatban van még egy rész, amely az eddigi rendszerezés ellenére is mindvégig említetlen maradt. A rendszerezés eddigi kategóriái szerint a mondatban lévő szavak közül a *lopāltā juγ* 'a horgász(ó)-bot' a mondat S-ét, a *mənəkātās* 'kezdett menni' a V_{intr} -át, a *jəṅk uja* 'a víz alá' pedig az A_{Lat} -át alkotja. A mondat a /b/ $S - A_{Lat} - V_{intr}$ mondatok csoportjába tartozik, V_B -je pedig a *mən-* 'megy' ige.

A mondat *čimāl amāsmīn pīrnā* 'rövid (ideig tartó) ültük után' része a hagyományos elemzés szerint "határozó"

11.

Az $S - A - A_2 - V_{intr}$ és az $S - O - O_2 - V_r$ helyett esetleg következetesebb lenne $A_1 - A_2$ -t, ill. $O_1 - O_2$ -t is írni. Az általunk alkalmazott forma azonban egyszerűbbnek látszik, s úgy véljük, hogy a jelölés így is magától értetődő.

("A").¹² Az előzőekből tudjuk azonban, hogy a mondatban már van egy A (ld. *jəŋk uja* 'a víz alá'). A kérdés tehát bonyolultabb. Látszólag az "A" és az A a mondatban azonos szerepet tölt be. Ezért esetleg arra is gondolhatnánk, hogy a kérdéses esetben a mondatban A — A₂ viszonyal van dolgunk. Valójában az A (*jəŋk uja*) és az "A" (*čiməl aməsmiŋ piŋnə*) között lényeges különbség van: az A a mondat legbensőbb részét alkotja, az "A" viszont nem.

Az A-nak ez a lényegi jellege különösen kitetszik a /16/ *daša pāni griša kula kəŋčəγəŋ* 'Dása és Grisa horgásztak (tkp. halra kerestek /Dl/)' S — A_{Lat} — V_{intr} mondatból, ahol a *kula kəŋčəγəŋ* (A_{Lat} — V_{intr}) rész szinte már önálló lexikai egységet alkot: ti. *kula kəŋč-* 'halra keres' → 'horgászik, halászik'. Még ennél is jelentősebb azonban az — bár ez az előbbivel egyáltalán nincs ellentmondásban —, hogy az A (A_{Lat}) csak a mondatcsoportok meghatározott részében, s azon belül is csak meghatározott V_B mellett fordulhat elő. Így — többek között — A_{Lat} nem állhat az /a/ mondatcsoportba tartozó mondatokban.

Ezzel szemben az "A" (például: *čiməl aməsmiŋ piŋnə* 'rövid (ideig tartó) ültük /Dl./ után' bármely mondatcsoportoz tartozó mondat része lehet(ne). Például:

**čiməl aməsmiŋ piŋnə /1/ griša pāni daša joγəŋpa*

¹²

Az idézőjeles "határozó", ill. "A" megjelölést ideiglenes jelleggel alkalmazuk. E megkülönböztetés alkalmazásának az okát ld. alább.

mənsəγən 'rövid (ideig tartó) ültük /Dl./ után Grisa és Dása a folyóhoz mentek',

*čiməl aməsmiŋ piŋnə /2/ griša lopəltə juγ təjəwəl 'rövid (ideig tartó) ültük után /Dl./ Grisánál horgászbot van (tkp. Grisa horgászó botot bír)',

/3/ čiməl aməsmiŋ piŋnə lopəltə juγ jəŋk uja mənəkətəs 'rövid (ideig tartó) ültük /Dl./ után a horgász(ó)-bot a víz alá kezdett menni' stb. és

*čiməl aməsmiŋ piŋnə /16/ daša pəni griša kula kəŋčəγən 'rövid (ideig tartó) ültük /Dl./ után Dása és Grisa horgászott (tkp. halra keresett, Dl.)'.

E szabály, ti. az "A"-nak a "behelyettesíthetősége", fordítva is érvényes: az "A" a mondatból kihagyható. Kihagyásával a mondat lényegi része nem változik. Az A-val szemben az "A" egyrészt csak a mondatkifejezte tartalom külső körülményeit jelöli, másrészt tartalma a mondat egészére, annak minden részére vonatkozik. (Vö. a /3/ mondatban a čiməl aməsmiŋ piŋnə rész szerepét a mondat többi — lopəltə juγ: jəŋk uja: mənəkətəs — részéhez viszonyítva stb.).

5.12 Mindezek egyértelműen arra vallanak, hogy az "A" a mondat részei körében az A-tól eltérő kategóriát alkot. Ezért mindenképpen helyénvaló, hogy e kategóriát ne csak elméletileg tartsuk külön számon, hanem külön elnevezéssel is illessük. E célra a legalkalmasabbnak a C (C, circumstantia, "körül-

ményjelölő") elnevezést tartjuk.¹³

5.2 Annak ellenére, hogy a C-részek jelenléte a mondatban irreleváns, e részeket a mondat egésze szempontjából mégsem negligálhatjuk. (Erre a továbbiakban még visszatérünk.)

A mondat C-részeit szükséges esetben a mondat általános szimbolumában is feltüntet(het)jük. Eszerint az $S - A - V_{intr}$ szerkezet C elemmel bővített formája: $C - S - A - V_{intr}$, illetőleg $C - S - A - A_2 - V_{intr}$, az $S - O - V_{tr}$ szerkezeté pedig: $C - S - O - V_{tr}$, illetve $C - S - O - O_2 - V_{tr}$.

6.111 A /2/ *griša lopəltə juγ təjawəl* 'Grisánál horgász(ó)-bot van (tkp. Grisa horgászó botot bír)' és az /5/ *mā kul kətəlsəm* 'én halat fogtam' mondatok közül mind a két mondat a /c/ $S - O_{indet} - V_{tr}$ csoportba tartozik. Csakhogy az /5/ mondatban O-ként mindössze a *kul* 'halat' szó szerepel, míg a /2/ mondatban egy testesebb szerkezet: *lopəltə juγ* 'horgászó botot'. Az /5/ mondatban azonban a *lopəltə* szó szerepe másodlagos. Ha elhagyjuk, a mondat egyes részei, az S, az O és a V közötti viszony — akárcsak vele együtt —, ugyanaz marad. Nyilvánvaló, hogy bár a mondatban O-ként a *lopəltə jug* szavak szerepelnek, a mondatban önálló elemként csak a *juγ* szó által képviselt viszony vesz részt.

¹³

Az elnevezésre nézve, bár némi megszorítással ld. Ahmanova: i.m., "Obsztojatel'sztvo" alatt.

6.112 Vessük egybe az /1/ és a /14/ mondatot. A két mondat között az utóbbit a világosabb egybevetés kedvéért kiegészítettük:

/1/ **griša pāni daša joγanpa mānsaγan** 'Grisa és Dása a folyóhoz mentek /Dl./' és

/14/ **kul *joγanpa mānəs** 'a hal *a folyóhoz ment'.

A két mondatban S-ként egyrészt az /1/ **griša pāni daša** 'Grisa és Dása', másrészt pedig a /14/ **kul** 'a hal' szerepel. Az előző pontban lévő egybevetés gyakorlata alapján esetleg hajlandók lennénk az /1/ **griša pāni daša** szavak közül csak a **daša** szót figyelembe venni, de ezt nem tehetjük. A mondat egésze, s ezen belül különösen a V ugyanis arra vall, hogy itt S-ként a teljes **griša pāni daša** szócsoport szerepel, amit az S és a V közötti kongruencia külön ki is fejez: ti. a mondatban mind az S, mind a V duálisi.

6.113 Nyilvánvaló tehát, hogy az egyes részek — jelen esetben az S — szerepét betöltő szavak, valamint viszonyító elemek és viszonyok két csoportra oszlanak. Az egyik csoport szavai a kérdéses mondatrészben relevánsan vesznek részt, a másikéi viszont nem. Ezeknek az utóbbi csoportba tartozó szavaknak a közös jellemzőjük, hogy azok az adott elem(ek) körén túl a mondatban nem hatnak. Velük ellentétben az első csoportba tartozók viszont kihatnak a mondat lényeges elemeinek az egészére.

6.12 Az előbbiekhöz hasonlóan hasonlítsuk össze az alábbi mondatokat is:

/2/ **griša lopəltə juγ təjawəl** 'Grisánál horgászbot van (tkp. Grisa horgászó botot bír)',

/5/ **mə kul kətəlsəm** 'én halat fogtam' és

/9/ **(nōŋ) mənt kōrəmōγ kitlə!** '(te) engem a lábamnál fogj meg!'.

A felsorolt mondatok közül mind a három mondat /c/ S — O — V_r szerkezetű. Ugyanakkor mind a három mondat V-je valamiben mindig eltér a másik kettőtől: a /2/ mondat V-je jelen idejű, az /5/ mondaté múlt idejű, a /9/ mondat V-je pedig az előző kettőtől eltérően még csak nem is kijelentő, hanem felszólító módbeli. Mindez azt jelenti, hogy a V tempus (Temp), illetve modus (Mod) jellege — hasonlóképpen, mint az előzőekben tárgyaltak — nem befolyásolják, hogy a mondat az egyes (az a — g) mondatcsoportok közül melyikbe tartozik.

6.13 A V-vel kapcsolatban vessük még egybe az alábbi két mondatot is:

/8/ **kulnə mənt jəŋkə təlwəl** 'a hal engem a vízbe húz' és

/15/ **griša dašanə utə təlsətə** 'Grisát Dása ki (a partra) húzta'.

E két mondatban az egyaránt közös **təl**-ige (V_B) mellett egyszer a /8/ **jəŋkə** 'a vízbe', másszor a /15/ **utə** 'ki (a partra)' szó áll. A **jəŋkə** szó a mondatban az A, pontosabban az O₂

szerepét tölti be. Az *utā* szó szerepe viszont még magyarázatra szorul. Nézetünk szerint az *utā* szó (igekötő) szerepe a *tāl-*mellett ugyanolyan, mint a *lopāltā juγ* 'a halász(ó)-bot' szókapcsolatban a *lopāltā* szóé. Ez pedig azt jelenti, hogy az *utā* szó (igekötő) az a — g mondatcsoportok szempontjából irreleváns. (Ld. még /11/ *utpa*, /13/ *tōγi*.) Ha e kérdés illetén való megoldása talán egyszerűsítésnek tűnik is, vitathatatlan, hogy (a vahi osztjában legalábbis) az igekötők semmiképpen sem vehetők a mondat releváns elemei közé. (Valahol másutt kell nyilvántartanunk őket.)

6.2 A 6.1 pontban tárgyaltakat összefoglalva, de azon túlmenően is, mindazokat a szavakat vagy morfémiákat, amelyek az *S*, az *A*, az *O*, a *V*, illetve a *C* részekben belül helyezkednek el, s csak ezek megalkotásában vesznek részt, de hatásuk szintaktikai szempontból egy-egy adott *S*, *A*, *O*, *V* illetve *C* részen túl nem terjed ki, közösen beltagoknak, "belső" részeknek (*I*, "in"-részek) tartjuk és nevezzük.¹⁴

7.11 A *C*-hez viszonyítva a mondat *S*, *A* (*A* és *A*₂), *O* (*O* és *O*₂), valamint *V* részei a mondatot alapvetően meghatározzák. Ezért az *S*, az *A*, az *O* és a *V* részeket e szerepük alapján mondatot meghatározó elemnek, vagy tömörebben: mondatmeghatározó elemnek (*ME*) neveznünk.

¹⁴

A következő kategóriákra gondolunk: a jelzők, a számjelek, a különböző névszó- és igeképzők, az igekötők kategóriáira. Részletesebb bemutatásuk további munka feladata.

7.12 Az ME analógiájára a C kapcsán a kérdéses elemet CE, az I szimbólum alá sorolt elemeket pedig IE összefoglaló szimbólummal jelöljük.

7.13 Az ME, a CE és az IE részek a mondatban meglehetősen bonyolult módon helyezkednek el. Például a /3/ *čiməl aməsmın pırnə lopəltə juγ jəŋk uja mənəkətəs* 'rövid (ideig tartó) ültük /Dl./ után a horgász(ó)-bot a víz alá kezdett menni' mondat a következő a) ME, b) CE és c) IE részekből (szavakból, illetve morféimákból) áll:

a) ME : S → *juγ* (ld.: *lopəltə juγ*)

A → *uja* (ld.: *jəŋk uja*)

V → *mənəkət-* (ld.: *mənəkətəs*)

b) CE : C → *pırnə* (ld.: *čiməl aməsmın pırnə*)

c) IE : I → *lopəltə* (ld.: S → *lopəltə juγ*)

jəŋk (ld.: A → *jəŋk uja*)

- *əs* (ld.: V → *mənəkətəs*)

čiməl (ld.: C → *čiməl aməsmın pırnə*)

aməsmın (ld.: C → *čiməl aməsmın pırnə*).

7.2 A mondatban az egyes részek alakilag viszonylag kötöttek. E kötöttség kettős jellegű: 1. az ME-k és a CE-k mindig meghatározott alaki (morfológiai) jelekhez (végződéshez; a hagyományos terminológia szerint ragokhoz) vannak kötve, amelyek között meghatározott esetekben alternáció is lehetséges. A kérdéses végzések alkalmazása azonban mindenképpen alá van vetve a mondatban szereplő összes ME-

(illetve CE-) részek egészének. Így többek között pusztán formailag egy *-nə* alakú végződés lehet A, S, vagy C jelölője, de O jelölőjeként sohasem fordulhat elő. Ugyanakkor, hogy egy N (nomen) mellett a példaként kiragadott *-nə* S vagy C jelölője-e, az a mondat egészétől függ. 2. Az ME és a CE kötöttsége nem független az elem (lexikai) szófaji hovatartozásától, de nem is függ vele mindig feltétlenül össze. Ez nemcsak abban nyilvánul meg, hogy mi lehet egy adott ME vagy CE alaki jele (például az O-ként álló N jelölője: Ø, míg ha ugyanebben a szerepbe PronP — személyes névmás — áll, akkor -t), hanem abban is, hogy egy adott ME vagy CE kategóriát milyen szófajú szó tölthet be (például V-ként csak V_B szerepelhet; O-ként csak N vagy N szerepű szó, illetőleg PronP állhat).

(E sajátosságok kisebb-nagyobb változtatásokkal érvényesek az IE körére is.)

7.3 A mondatban az egyes ME-, CE- (és IE-) részeknek nemcsak meghatározott helyük és alakjuk, hanem funkciójuk is van.

8.111 Ha a mondatban összefüggéseiben figyeljük meg az S, V, A és O részeket, akkor azt láthatjuk, hogy az S, V, A és O részek valamilyen formában utalnak egymásra s a köztük lévő szorosabb viszonyra. Például az S — O — V mondatok körében: a /10/ *dašanə griša kərələŋ kətəlsətə* 'Dása Grisát a lábánál megfogta' mondatban a V (*kətəlsətə*) utal egyrészt az S-re, annak grammatikai számára (Num, numerus) és személyé-

re (*Pers*, *persona*), másrészt az *O* határozott (*Det*) voltára és (grammatikai) számára (*Num*). Hasonlóképpen viselkedik a /5/ *mā kul kätälsäm* 'én halat fogtam' mondatban a *V* (*kätälsäm*) is, azzal a különbséggel, hogy a *V* az *O* körében ezúttal az *O*-nak a határozatlan (*Indet*) voltát fejezi ki, és í.t.

8.112 Az egyes elemek közötti utalás képessége megvan az *S — A — V* mondatokban is. Például az /1/ *griša päni daša joγānpa mānsəγān* 'Grisa és Dása a folyóhoz mentek' mondatban a *V* (*mānsəγān*) jelzi, hogy az *S* kettős számú (*Dl.*). A /14/ *kul mənəs* 'a hal elment' mondat *V*-je (*mənəs*) pedig azt, hogy a mondatban az *S* egyes számú (*Sg.*).

8.113 Ha az *S — A — V* és az *S — O — V* mondatokat egybevetjük, az egybevetésből az is következik, hogy az *S — A — V* mondatok *V*-jében rendszerbelileg utalás történik arra, hogy e mondatokban nincs objektális viszony, és hogy e mondatok csak valamilyen adverbialis viszonyt tartalmaznak. Ugyanígy az *S — O — V* mondatokban az *O* jelenléte a mondatban *V_{tr}*-t involvál.

8.114 A mondatokban az utalás a mondatot meghatározó elemek (*ME*-k) között kölcsönös. Például az /1/ *griša päni daša joγānpa mānsəγān* 'Grisa és Dása a folyóhoz mentek (*Dl.*)' mondatban az *S* (*griša päni daša*) eleve meghatározza a *V*-nek a *Num*-át és *Pers*-ét, a /10/ *dašanə griša kōrəlōγ kätälsətə* 'Dása Grisát a lábánál megfogta' mondatban az *O*-nak a *Det* volta a *V*-nek a jellegét és fordítva. Nyilvánvaló tehát,

hogy a mondatokban a mondat kérdéses részei között meghatározott utalási rendszer (kongruencia) van. Egyúttal azt is láthatjuk, hogy a maguk között szemantikai–szintaktikai kapcsolatban álló részek összefüggése bizonyos, egymással meghatározott módon megegyező szemantikai vagy formális (alaki) eszközökkel is jelölve van.

8.121 Valamiféle kongruencia a mondat minden részében, a részek között és a mondat egészében is van. Így többek között meghatározott kongruencia-rendszer van a CE-kre nézve is. Például a C → Temp és a V-nek az időbelisége között: /3/ *čiməl aməsmın pırne (lopəltə juγ jəŋk uja) mənəkətəs* 'rövid (ideig tartó) ültük /Dl./ után a horgász(ó)-bot a víz alá kezdett menni'.

8.122 De e kérdésben tovább is mehetünk. Kongruencián közismerten elsősorban alaki egyezést (egyeztetést), valamely grammatikai (szemantikai–szintaktikai) kapcsolat tagjainak egymással megegyező alaki kifejezését értjük. Például (az idézett mondatban) *...lopəltə juγ... mənəkətəs* '...a horgász(ó)-bot (Sg.) ... kezdett menni (Sg.)'.

Megítélésünk szerint azonban a kongruencia körébe tartoznak a mondat egyes részeinek egyéb olyan "egybeillő", "egybevágó" jelenségei is, mint — a fenti mondatból — a *...jəŋk uja — mənəkətəs* '... a víz alá — kezdett menni' viszony. Azaz az A-nak (*jəŋk uja*) és a V-nek (*mənəkətəs*) a directió szerint történő egyezése.

A szintaktikailag összefüggő *lopaltā juγ* és a *mānākatās* közötti grammatikai egyezés a (nyelvtani) szám (**Num**) és a személy (**Pers**) tekintetében kétségtelenül alaki jellegű (és a kongruencia egyik legklasszikusabb esete). A *jāṅk uja* és a *mānākatās* között lévő egyezés — bár nem annyira kötött formában mint az előbbi esetben — részint szintén alaki jellegű (vö.: -a), nagyobbrészt azonban szemantikai. A *čiməl amāsmīn pīrnə* és a *mānākatās* típusú viszony pedig majdnem tisztán csak szemantikai, különösen ha e tekintetben a modális (**Mod**) egyezést is figyelembe vesszük.¹⁵

8.131 A kongruencia e háromféle fajtája (ld. 8.122) között nincs éles határvonal. Domináns sajátosságaik alapján mégis a következő megkülönböztetéseket lehet közöttük tenni:

1. alaki kongruencia (**Num, Pers**), 2. alaki-szemantikai kongruencia (**Dir, Tr, Det**) és 3. szemantikai kongruencia (**LTM, locus-tempus-modus**).

8.132 A kongruenciának e három fajtája a mondatban különböző helyeken kerül alkalmazásra. (Erről ld. alább.) Ha külön nem emeljük ki, kongruencián mindig csak alaki kongruenciát értünk.

15

Hogy szemantikai jellegű kongruencia valóban van, mutatja a következő két mondat is, amelyek közül az elsőben, bár a mondat tartalmilag irreális, van szemantikai kongruencia és a mondatot "jónak" tartjuk, míg a második mondat szemantikailag inkongruens s a mondatot helytelennek ítéljük: 1. *A gyűrűből tegnap egy szép, élő nyúl lett,* és 2. *A gyűrűből tegnap egy szép, élő nyúl lesz.* Ld. még a *constructio ad sensum* kérdését.

8.2 A kongruencia alakilag szintén háromféle lehet:

1. zéró-kongruencia, azaz: az egyes tagok között **nincs** kongruenciális viszony, 2. mínusz-kongruencia (**-kongr**), amikor valamely jelenség körében egyébként **van** kongruencia, de a meglévő kongruencia az adott esetben mínusz fokú, és 3. a plusz-kongruencia (**+kongr**). A plusz-kongruenciában a kongruencia általában valamely meghatározott alaki elemmel külön is jelölt.

Példák: 1. a zéró-kongruenciára: /1/ **griša pāni daša joγaṅpa mānsaγaṅ** 'Grisa és Dása a folyóhoz mentek /Dl./' (vö.: **griša pāni daša**, illetve **joγaṅpa**), 2. a mínusz-kongruenciára: /5/ **daša, mā kul kātalsam** 'Dása, és halat fogtam' (vö.: **kul**, illetve **kātalsam**) és 3. a plusz-kongruenciára: /10/ **dašana griša kōralōγ kātalsata** 'Dása Grisát a lábánál megfogta' (vö.: **griša**, illetve **kātalsata**, ld. még a 2. pont alatti mondatot).

9.1 A mondatban a szavak lineárisan rendeződnek el. A már ismert **S**, **V**, **A**, **O** és **C** segítségével szimbolizáljuk a szövegben előforduló mondatokat:

/1/ **S — A — V**

/2/ **S — O — V**

/3/ **C — S — A — V**

/4/ **S — V**

/5/ **S — O — V**

/6/ **O — S — A — V**

/7/ **S — V**

- /8/ S — O — A — V
- /9/ (S) — O — A — V
- /10/ S — O — A — V
- /11/ (S — O) — A — V
- /12/ (S — O) — V
- /13/ S — V
- /14/ S — V
- /15/ O — S — V
- /16/ S — A — V

A mondatokban az S, a V és az O, illetőleg az A elemek

között a leggyakrabban egy S — $\left. \begin{matrix} \{A\} \\ O \end{matrix} \right\}$ — V elrendeződést (linearitást) figyelhetünk meg. Minden ettől eltérő forma, a /6/ és a /15/ mondatok O — S — V elrendeződése szinte kivétel számba megy. (A /4/, /7/, /13/ és /14/ mondatokban jelentkező S — V formáról ld. 2.32 alatt.)

9.2 A /10/ *dašanə griša kōrəlōy kätəlsətə* 'Dása Grisát a lábánál megfogta' mondat a mondatok /f/ S_x — O — V₃ csoportjába tartozik. A mondat releváns elemeinek a lineáritása pedig S — O — V. A /15/ *griša dašanə utə tālsətə* 'Grisát Dása ki (a partra) húzta' mondat szintén a mondatok /f/ S_x — O — V₃ csoportjából való, de lineáris elrendeződése O — S — V. Ez azt mutatja, hogy az /a/ — /g/ mondatcsoportok és a mondaton belül az egyes részek lineáris elrendeződése között releváns összefüggés nincs. Más szóval: a linearitás a vahi osztjában a

mondatnak nem meghatározó eleme.¹⁶

10.11 Már fejtegetéseink bevezető részében arra a megállapításra jutottunk, hogy a mondatban meghatározott **részek** vannak. Ezt követően (a 2.1 pontban) arra kellett felfigyelnünk, hogy e részek összefüggéseket (konfigurációkat) alkotnak, amelyek szerint a mondatok bizonyos csoportokat képeznek. Ha e csoportokban az **S**, **A**, **O** és **V** elemeket egyrészt az egyes mondatokon belül, másrészt az egyes csoportok közötti egymással történő egybevetésben vizsgáljuk meg, kitűnik, hogy a mondatokban az **S**, az **A**, az **O** és a **V**, valamint ezek $S - S_x$, $V_2 - V_3$ stb. megnyilvánulásai nyelvileg szigorúan meghatározott rend szerint fordulnak elő, s a mondatokban a mondatban lévő **ME**-részek és relációk bizonyos általános(abb) tartalmú, formai sajátosságokkal is meghatározható **szervezeteket** alkotnak.

E szervezetek viszonylag függetlenek az adott mondat konkrét jelentésétől, a mondatban lévő szavak egyedi (szótári) jelentésétől, s — bizonyos meghatározott határokon belül — a mondat egyes szavainak (morfológiai) alakjától és jellegétől (szófajától) is. Ugyanakkor azonban jellemzőek a mondat egészére, sőt ezen túlmenően a mondatok egy-egy csoportjára is.

16

Az **S**, **A**, **O** és a **V**, valamint a **C** részekre vonatkozólag részletesebben ld. az "Appendix I." alatt.

10.12 A szóban forgó szerkezeteket a mondatban a mondat szerkezetét alapvetően meghatározó szerepük alapján mondatot meghatározó szerkezetnek, vagy egyszerűbben: **mondatszerkezet**-nek (**MSz**) nevezzük.

10.211 Az **MSz**-nek meghatározott alakisága van. Az **MSz** alakisága egyrészt az **MSz**-t alkotó **ME**-k meghatározott együttes előfordulásából (konfigurációjából), másrészt az **MSz**-t alkotó **ME**-k között lévő kongruenciális viszonyból tevődik össze. Alaki szempontból az egyes **ME**-k e két tényező, az **ME**-k konfigurációja és kongruenciája révén szerveződnek grammatikailag megformált, meghatározott **MSz**-ekké.

10.2121 Az **MSz**-en belül az **ME**-k részben feltételezik egymást, részben pedig más **ME**-k jelenlétét kizárják.

10.2122 Az **MSz** alkotta egységben, ha az **ME** képviselte sajátosságok valamelyike megváltozik, megváltozik egyúttal az egész **MSz** is. Például ha az **MSz**-ben **O** van, **V**-ként csak **V₂**, **V₃** vagy **V₄** állhat, **V₁** nem fordulhat elő; ha a mondatban (csak) **A** van, akkor ugyanott az **MSz** tagja **S_x** nem lehet.

E feltételek fordított irányban is érvényesek. Például ha az **MSz**-ben **S_x** van, akkor a mondatban feltétlenül **O** is van **V**-ként csak **V₂**, vagy **V₃**, **V₄** állhat.

Ily módon az **MSz**-en belül az **ME**-k egymásra való utalása kölcsönös. Például: a /8/ *kułnə mąnt jəpkə təlwal* 'a hal engem a vízbe húz', **N_{na}** — **PronP_i** — **V₂** alakú mondat **MSz**-e az **N_{na}**, a **PronP_i** és a **V₂** kölcsönös együttes előfordulása alapján

csak /e/ S_x — O — V₂ típusú MSz lehet. (A jəpkä szó figyelembevételétől ezúttal eltekintünk.)

10.221 Az MSz-eknek meghatározott alakiságuk mellett meghatározott jelentésük (szemantikájuk) van. A mondatstruktúrák jelentése szerkezetjelentés, mely általános jellegű és szimbolizálható.

Például:

//2/ $\left\{ \begin{array}{l} \text{" vki} \\ \text{vmi} \end{array} \right\} - \left\{ \begin{array}{l} \text{vhová} \\ \text{(vhonnan)} \\ \text{vmivé} \end{array} \right\} - \text{vmiz(ik)"}$

//3/ $\left\{ \begin{array}{l} \text{" vki} \\ \text{vmi} \end{array} \right\} - \left\{ \begin{array}{l} \text{vmit} \\ \text{vkit} \end{array} \right\} - \text{vmiz" stb.}$

A szerkezetjelentés a mondatstruktúrák jellemző vonása.

10.222 Hasonlóképpen ahhoz, ahogy az MSz alakisága sincs kizárólagosan meghatározott alak kategóriákhoz kötve, az MSz jelentése is csak közvetve függ az egyes mondatok konkrét valóságtartalmától.

10.231 Az MSz-ben az alak és a jelentés egységet alkot.

10.232 Az MSz szerkezetjelentését az MSz teljes alak egése (az ME-k meghatározott konfigurációja és kongruenciális viszonyrendszere) hordozza.

11.1 Az egyes MSz-ek a grammatikán belül függenek a nyelv összes többi MSz-étől. E függőségből egyúttal az is

következik, hogy az **MSz**-ek a nyelvben rendszert alkotnak.

11.2 Az **MSz**-ek és elemeik az **MSz**-ek rendszerében hálózatosan helyezkednek el. Ezen azt értjük, hogy az **MSz**-ek alkotásában részt vevő elemek (az **S**, **S_x**, **V₁**, **V₂** stb.) a rendszerben több helyen is előfordulnak. Mindössze az a "kötelező", hogy minden **MSz** legalább egy elem tekintetében eltérjen — s el is tér — a rendszerben lévő bármelyik másik **MSz**-től. Így az egyes **MSz**-ek egyedi jellegét végső soron az határozza meg, hogy az adott **MSz** milyen helyet foglal el az **MSz**-ek rendszerében.

11.3 Az **MSz**-ek rendszere jellemző magára a nyelv egészére.

12.1 Az **MSz** a nyelv egésze szempontjából — úgy látszik —, önálló grammatikai (szintaktikai) kategória.

12.2 A nyelv viszonylag önálló kategóriái sorában az **MSz** a szónál (a szószerkezetnél) nagyobb, a mondatnál viszont kisebb kategória.

12.3 Az **MSz** — bár a mondat legbensőbb, lényegi részét alkotja — nem azonos a mondat teljességével, s nem azonos magával a mondattal sem. (Legfeljebb szélső értékben, amikor a mondat és az **MSz** formálisan egybeesik.)

A mondat és az **MSz** között a különbség fő vonásokban a következő: 1. az **MSz** "absztrakt", míg a mondat "konkrét", 2. az **MSz**-ben a mondat nem minden szava, eleme és tagjain kívül még más szavak, elemek és relációk is vannak, vagy

lehetnek.

13.1 A mondatban, az MSz-ben az egyes (ME, CE) elemeken belül és a köztük lévő viszonyításokban hierarchia van. A "hierarchia" megjelölés a mondatnak arra a sajátosságára utal, hogy a mondat és az MSz egyes részei a nyelvi közlésben különböző rangú relevanciában (hatókörben) és különböző mérvű (hierarchikus) szervezettséggel vesznek részt. Ennek megfelelően a mondatban az egyes részek között hierarchikus különbségek vannak.

A mondaton belüli hierarchia megnevezésére — annak ellenére, hogy a hierarchia megjelölés kifejezi a jelenség lényegét, s egyébként is közismert fogalom — jobbnak látszik, ha inkább a **szint** megjelölést használjuk. A mondatban ugyanis a hierarchiának még a hierarchia legmagasabb fokán is a mondatnak nem egy, hanem több tagja és relációja áll, amiért is a "szint" megjelölés, úgy véljük, hitelesebb.

13.2 A (vahi osztják) mondatban a következő szintek vannak, s e szintek a következő módon helyezkednek el:

I. szint: a mondatszerkezet (MSz) szintje. A mondat-szerkezet szintjét az ME legszűkebb köre, az $S - \left\{ \begin{matrix} A \\ O \end{matrix} \right\} - V$

elemek sora alkotja.

II. szint: a kiterjedtség (Ext) szintje. E szintbe az A, illetőleg az O kiterjedtsége, a mondat $\left\{ \begin{matrix} A_2 \\ O_2 \end{matrix} \right\}$ elemei tartoznak.

III. szint: a circumstantiális elemek szintje. A III. szint CE-kből és viszonyokból illetőleg mindezek együtteséből áll.

IV. A linearitás szintje. A linearitás szintje általános szint, mely a mondat teljes egészét magába foglalja.

V. A beltágok szintje. A beltágok, az ME és a CE belső viszonyainak, az IE szintjének külön grammatikája van, mely bizonyos fókig azonos az I–II–III. szintek, s a hozzájuk tartozó IV. szint grammatikájával.

(Az V. szint kérdéseivel a továbbiakban nem foglalkozunk.)

13.3 Az egyes szintek a mondatban határozottan elkülönülnek egymástól. Elkülönülésük azonban nem merev, a különböző szintek egybeépülnek. A II. szint, az extensio szintje, az A/O és a V; a III. szint, a C elemek, szintje pedig a V révén kapcsolódik az I. szint, az MSz szintjébe. Az V. szint, a beltágok szintje, viszont az ME (és a CE) részekén keresztül lesz a mondat része. És í.t.

13.4 A különböző szintekhez meghatározott konruencia tartozik. Az egyes szintekben a következő kongruenciális viszonyok vannak:

A szint szimbolikus megjelölése	A lehetséges kongruencia köre		
	a) alaki	b) alaki- szemantikai	c) szemantikai
I. $S - \begin{Bmatrix} A \\ O \end{Bmatrix} - V$	Num Pers	Dir Tr Det	
II. $- \begin{Bmatrix} A_2 \\ O_2 \end{Bmatrix} - V$		Dir	
III. $- C - V$			LTM

A IV., a linearitás szintjéhez külön kongruenciakör nem tartozik. A linearításban a mondat, az MSz összes kongruenciális viszonya "benne van".

14.1 Elemzéseink során többször is szóba került, hogy a mondatban — a viszonyító elemeket nem tekintve — az egyes ME-k, CE-k (de ugyanígy az IE-k) szerepét szavak, pontosabban igék (V_B -k), illetőleg névszók (N_B -k, $N = \text{nomen}$) töltik be. Ha mármost a nyelvi elemzést nem abból a szempontból nézve végezzük el, hogy mi a mondat szerkezete, hanem abból, hogy az egyes V_B -k vagy N_B -k mely MSz-ben, vagy mely ME (S, A, O, V), illetőleg CE, továbbá IE szerepében állhatnak, a mondat szerkezetek (és a mondat) újabb jellegzetességére derül fény.

Ha ugyanis lajstromozzuk az egyes V_B -knek, illetőleg N_B -knek az MSz-ekben való előfordulását, megtudhatjuk, hogy egy nyelvi rendszerben — adott esetben a vahi osztjában — mi az egyes szótári szavaknak a szintaktikai (mondatszerkezeti) alkalmazási köre.

14.2 A mondatszerkezeteknek szótári elemzése szempontjából az ideális megoldás a teljes szöveg szótári feldolgozása lenne. Ez azonban gépi eszközök nélkül aligha végezhető el. Ha a teljes vizsgálat elvégzésére nincs is módunk, attól már semmiképpen sem tekinthetünk el, hogy a mondatban, illetőleg az MSz-ben levő ($V \rightarrow V_B$ -k (igék) felsorolását (ld. "Igeszótár") ne végezzük el.

14.3 A mondatszerkezetek szempontjából elkészített szótár — a mi esetünkben: az igeszótár — azonban nemcsak az igék (V_B -k) használatának az összefoglalása, hanem a mondatszerkezeti vizsgálatok lezárása is.

*

A következőkben az elmondottak alapján bemutatjuk a vahi osztják nyelv mondatszerkezeteit és mondatszerkezeti rendszerét.

A VAHI OSZTJÁK NYELV MONDAT- SZERKEZETEI

A vahi osztják nyelvben a mondatszerkezeteknek két csoportja van: I. A csoportok egyikében a mondatszerkezetben csak valamely határozó (adverbium) fordul elő. E mondatszerkezetek az **adverbiális** mondatszerkezetek. II. A mondatszerkezetek másik csoportjában a mondatszerkezetben valamely tárgyias (objektális) viszony van. Ezek a mondatszerkezetek az előbbiekkel szemben az **objektális** mondatszerkezetek csoportját alkotják.

a) A mondatszerkezetek leírása

I. Az adverbiális mondatszerkezetek

A vahi osztják nyelvben a mondatok jelentős része az adverbiális (S—A—V) mondatszerkezetek körébe tartozik.

Az adverbiális mondatszerkezetekben a V (V_B) mindig intranszítív (V_{inv}). Az S e mondatszerkezetekben csak S_o lehet.

Az adverbiális mondatszerkezeten belül az egyes csoportok között megkülönböztető eltérés mindössze az A és a V (V_B) directionáltsága szempontjából van.

Ennek alapján az adverbialis mondatszerkezetek két csoportra oszlanak: a mondatszerkezetek egyik részében A-ként csak -Dir-ú adverbium állhat, másik részében pedig A-ként csak +Dir-ú adverbium fordulhat elő.

A -Dir-ú (adirectionalis) mondatszerkezeteket **statikus** mondatszerkezetnek, a +Dir-ú (directionalis) mondatszerkezeteket pedig **motorikus** mondatszerkezetnek nevezzük.¹⁷

Az adverbialis (S—A—V) mondatszerkezetek

jelzete /N°/	szimbóluma	megnevezése
/1/	S _o — A _{adir} — V _{intr}	statikus
/2/	S _o — A _{dir} — V _{intr}	motorikus

Példamondatok az /1/ statikus mondatszerkezetre: (Ter., OcsT. 97) *aj semləγ jārkan iki jokān aməswəl* 'egy vak nyenyec öregember otthon ül', (Ter., Bukv. 123) *ončəγ ul-wäl'äl'inä' līsəkkal* 'az (erdei) fenyő nevetett a bogyó-bokron (tkp. bokorral)'; a /2/ motorikus mondatszerkezetre: (Ter., Bukv. 70) *jaγ jaγəma mənsət* 'az emberek a fenyvesbe mentek', (Gu., EOChr. 141) *t'ōras-kujt, or'—kujt löγä*

17

A "motorikus" szerkezeteket (eseteket) jobbra "dinamikus"-nak szokták nevezni (pl. Lyons, Introduction...300). Elekfi László a "kinetikus" műszót alkalmazza (Elekfi L.: Az igék szótári ábrázolásáról. In: Szótártani tanulmányok. Budapest, 1966. 183-214). A motorikus elnevezés alkalmazása (vö. statikus) talán helyesebb, bár az elnevezést magam sem tartom a legszerencsésebbnek.

ropiltawalt 'a kupeczek; a főemberek neki dolgoznak', (Gu., mscr.) **lōy alla aj-niḡka enmas** 'ő nagy leány lett (tkp. leánnyá nőtt)'.
Az adverbális mondat szerkezetek körébe tartozik a létigével alkotott mondatok legnagyobb része is. A létigével alkotott mondatokról ld. "A létigés mondat szerkezetek" c. részben.

Az adverbális mondat szerkezetek közös sajátosságai

Az /1/ statikus és a /2/ motorikus mondat szerkezetek több tekintetben azonosak egymással. Közös vonásuk az S jelöletlensége, a V-nek az intranszitiv volta. Az /1/ statikus és a /2/ motorikus mondat szerkezetek között szerkezet szempontjából eltérés mindössze az A jellegében van: az /1/ statikus mondat szerkezetek A-ja **-Dir (adir)**, míg a /2/ motorikus mondat szerkezetek A-ja **+Dir (dir)** jellegű.

Az adverbális mondat szerkezetekben kongruencia (Num-, Pers- kongruencia) csak az S és a V között van. Pl.: (Ter., Bukv. 50) **karkör riḡna aməswəl** 'K. csónakban ül', (Ter., Bukv. 136) **iḡ minä jōwəl** 'a medve hozzánk (Dl.) jön'.

Az /1/ statikus mondatszerkezet

A mondatszerkezet szimbóluma: $S_o - A_{dir} - V_{intr}$. Pl.: (KT. 491 a) **lög männä‘ līsəγwəl ’ō** nevet rajtam (tkp. velem)‘.

A létigével alkotott /1/ statikus mondatszerkezetekről ld. "A létigés mondatszerkezetek" c. részben.

Az /1/ statikus mondatszerkezet kongruenciális viszonyai

A statikus mondatszerkezetben kongruenciális viszonyt (Num, Pers) csak az S és a V között találunk. Pl.: (Ter., Bukv. 50) **kərkör rjtnə aməswəl ’K.** csónakban ül‘.

A kongruenciális viszony részletesebb bemutatására nincs megfelelő példaanyagunk.

Az /1/ statikus mondatszerkezet bővítettsége

Az /1/ $S_o - A_{dir} - V_{intr}$ mondatszerkezetben A-ként csak **Ins** ($A \rightarrow Ins$) fordul elő.

Példamondatok az $A \rightarrow Ins$ -ra: (KT. 491 a) **lög männä‘ līsəγwəl ’ō** nevet rajtam (tkp. velem)‘, (Ter., Bukv. 41) **ānni päkina‘ päkilwəl ’A.** babával babázik‘.

Megjegyzések:

1. A statikus mondatszerkezet körében A helyett gyakran csak CE (C → L/T/M) jelentkeznek. Pl.: (C → L) (Gu., mscr.) *min tət jǎḡkalmən* 'mi (Dl.) itt játszunk (Dl.)', (C → M) (Ter., Bukv. 54) *əḡkital ləḡə' lǎḡəlmin aməswəl* 'anyjuk őket vigyázva ül'.

2. Számos statikus mondatszerkezetű mondat csak S és V elemből áll. Pl.: (Ter., OcsT. 72) *iki aməswəl* '(az) öregember ül', (KT. 348 b) *uḡəm kičwəl* 'a fejem fáj', (Gu., mscr.) *ńoḡəl' lőjwəl* 'a hús (meg)romlik'.

Az /l/ statikus mondatszerkezetlemeinek lineáris elrendeződése

A) A kijelentő mondatok körében

1. S — A — V (A → Ins). Pl.: (Ter., Bukv. 123) *ońčəḡ ul-wəl'əl'inä' lišəkkal* 'az (erdei) fenyő a bogyo-bokron nevetett'.

2. C — S — A — V (A → Ins). Pl.: (Gu., EOChr. 139) *kuntənə ńəḡi-kijə' tőḡə'nä' jǎḡkawəlt* 'amikor a gyermekek tűzzel játszanak'.

Gyakoriságuk miatt felsoroljuk a következő típusokat is:

3. S — C — V. Pl.: (Ter., Bukv. 116) *ńəḡi-kijət jəḡknə pöḡəlwəlt* 'a gyermekek (a) vízben fürdenek', (Ter., Bukv. 54) *əḡkital ləḡə' lǎḡəlmin aməswəl* 'anyjuk őket vigyázva ül'.

4. C — S — V. Pl.: (Gu., mscr.) *jəŋk kanəŋnə kiriw aməswəl* 'a víz partján hajó áll (tkp. ül, van)'.

5. S — V — C. Pl.: (Gu., EOChr. 137) [*ämp*] *aməswəl wor-ontpa ligmin* '[a kutya] ül az erdő felé nézve'.

6. C₂ — S — C₁ — V. Pl.: (Ter., OcsT. 123) *t'u tōŋə' pōŋəlnə joltə ku jolmin aməswəl* 'annak a tűznek az oldalánál a sáman varázsolva ül'.

7. C₃ — S — C₂ — C₁ — V. Pl.: (Ter., OcsT. 114) *tōŋ mənəmlnə əlwə kōla tōt aməswəl* 'oda (amikor) ment (Part.), Ä. még ott ül(t)'.

8. C₃ — C₂ — S — C₁ — V. Pl.: (Gu., EOChr. 142) *tōŋ liŋməlnə os məŋ-kat tōt aməswəl* '(amikor) oda néz (Part.), ismét a földház van ott'.

9. S — C₁ — V — C₁ — C₂. Pl.: (Ter., OcsT. 105) *mä kiləs pōŋəlnə jəŋkaləm ätimnəm mətəl'i-ŋōŋ-pə əntə pəltəmən min* 'én a konyhó oldalánál játszom egyedül, semmitől sem félve'.

10. S — C₂ — C₁ — V — C₁. Pl.: (Ter., OcsT. 118) *mä əj-lə'nə kōmən aməsləm wor-ontpa ləŋmin* 'én egyszer kint ülök az erdő belseje felé nézve'.

B) A kérdő mondatok körében

Csak egy biztos példamondatunk van:

A — S — V (A → Ins). Pl.: (Ter., Bukv. 110) *mōŋöl'i-nə' öŋəl'i jəŋkawəl?* 'a leányka mivel játszik?'.

C) A felszólító mondatok körében

A statikus mondat szerkezetek között felszólító mondatok meglehetősen kis számban fordulnak elő:

1. [S] — A — V (A → Ins). Pl.: (Gu., EOChr. 139) $\text{t}\ddot{\text{o}}\gamma\text{a}'\text{n}\ddot{\text{a}}' \text{äl j}\ddot{\text{a}}\eta\text{kit}\ddot{\text{o}}\gamma!$ 'a tűzzel ne játsszatok!'

2. [S] — A — V — C (A → Ins). Pl.: (Ter., Ocs. 51) $\text{n}\ddot{\text{ä}}\gamma\text{i majt}\ddot{\text{a}}\text{kna}' \text{l}\ddot{\text{o}}\gamma\text{it}\ddot{\text{o}}\gamma\text{la wa}\gamma\text{n}\ddot{\text{a}}!$ 'fehér szappannal mosakodj a Vahban (é.: a Vah folyóban)!'

Gyakoribb a következő típus:

3. [S] — C — V. Pl.: (Ter., OcsT. 104) $\text{n}\ddot{\text{o}}\eta, \text{t}\ddot{\text{ä}}', \text{kil}\ddot{\text{ä}}\text{sn}\ddot{\text{a}} \text{jmsa}!$ 'te, na, a kunyhóban ülj!'

A /2/ motorikus mondat szerkezet

A mondat szerkezet szimbóluma: $S_{\text{o}} - A_{\text{dir}} - V_{\text{intr}}$. Pl.: (Ter., Bukv. 70) $\text{ja}\gamma \text{ja}\gamma\text{a}\text{ma m}\ddot{\text{ä}}\text{ns}\ddot{\text{a}}\text{t}$ 'az emberek a fenyvesbe mentek'.

A /2/ motorikus mondat szerkezet körébe a mondatoknak viszonylag igen nagy része tartozik. (Ld. még a létigéről szóló részben is.)

A /2/ motorikus mondat szerkezet V-je mindig +Dir-tartalmú.

A /2/ motorikus mondatszerkezet kongruenciális viszonyai

A /2/ S_o — A_{dir} — V_{intr} mondatszerkezetben kongruenciális (Num, Pers) viszony csak az S és a V között van. Pl.: (Gu., mscr.) *lōγ emtārā mənās* 'ő elment a tóra', (Ter., Ocs. 97) *os päkkən kölpa mənγāsken?* 'a fiúk (Dl.) pedig hová mentek (Dl.)?', (Ter., Bukv. 117) *sōγasnə päjlaγ wajγə' melək tāγijapa mənwałt* 'ősszel a madarak meleg tájra repülnek (tkp. mennek)'.

További példamondatok: (Ter., Bukv. 141) *griša pāni daša joγənpa mənšəγən* 'G. (Sg.) és D. (Sg.) a folyóra mentek (Dl.)', (Gu., mscr.) *werkä, anni, tātjani os mā ritna' mənγälōγ* 'W. (Sg.), A. (Sg.), T. (Sg.) és én csónakkal mentünk', vö.: (Ter., OcsT. 108) *luwəγ kiriw, üγə kiriw tōγəpa əntə mənwał* 'gőzhajó (Sg.), naszád (Sg.) oda nem tud menni (tkp. nem megy)'; (KT. 342 a, 849 b) *ikiγən süγkən torəm kasa jəlləγən* 'a hold (Dl.) (és) a nap (Dl.) az ég mögé mennek', (Ter., Bukv. 108) *əηkiγ-lotəγlam kolhoznə ropiltəγən* 'szüleim (tkp. anyáink, ? Pl., esetleg Dl.; a lot- szó jelentése ismeretlen, Dl.) kolhozban dolgoznak (Dl.)', (KT. 110 a) *kut-jōγ-kāt alγən mənəkətəs* '(nekem) a hatvankettedik év (tkp. hatvankét év, Dl.) kezdett menni (Sg.)'.

A /2/ motorikus mondatszerkezet bővítettsége

A motorikus $S_o - A_{dir} - V_{intr}$ mondatszerkezetbe A-ként kötelezőleg egy A_{dir} viszony tartozik. Az A_{dir} a vahi osztják nyelvben a) $A_{dir} \rightarrow Lat/Tra$, ill. b) $A_{dir} \rightarrow Abl$ lehet. Példamondatok az a) és a b) relációk szerint: a) (Ter., Bukv. 70) $ja\gamma ja\gamma\theta ma\ m\theta ns\theta t$ 'az emberek a fenyvesbe mentek', (Gu., mscr.) $l\theta\gamma\ \theta ll\theta\ \theta j - ni\eta ka\ j\theta s$ 'ő nagy leánnyá (tkp. kis nővé) lett', b) (Ter., Bukv. 128) $m\theta\ n\theta\eta\theta\gamma\ \theta nt\theta\ p\theta ll\theta m$ 'én tőled nem félek'.

A motorikus mondatszerkezetekben mind (a) az $A_{dir} \rightarrow Lat$, mind (b) az $A_{dir} \rightarrow Tra$ szerkezet implikatíve egy ablatívuszi (Abl) relációt is magába foglal(hat). Pl.: (a) (Ter., Ocs. 54) $l\theta\eta ki\ \theta j\ ju\gamma\theta\gamma\ per\theta\gamma\ ju\gamma\theta\ \theta sl\theta mt\theta\gamma\theta s$ 'a mókus az egy(ik) fáról a másik fára (le)ugrott, (b) (nincs rá biztos példa).

Az $S_o - A_{Abl} - A_{Lat}/A_{Tra} - V_{intr}$ típusú mondatokban két A van. Közülük az A_{Lat}/A_{Tra} elsődlegesen, az A_{Abl} másodlagosan tartozik a mondatszerkezetbe. Ennek megfelelően szimbolikus jelölésükre az A, ill. A_2 jelölést alkalmazzuk. A típus szimbolikusán általánosítva: $S_o - A_2 - A - V_{intr}$. Pl.: (Ter., Ocs. 54) $l\theta\eta ki\ \theta j\ ju\gamma\theta\gamma\ per\theta\gamma\ ju\gamma\theta\ \theta sl\theta mt\theta\gamma\theta s$ 'a mókus az egy(ik) fáról a másik fára (le)ugrott'.

Azokban a mondatokban, amelyek mondatszerkezetében az adott V (V_B) mellett csak A_{Abl} lehetséges, az A szerepében $A \rightarrow Abl$ áll. Pl.: (Ter., Bukv. 128) $m\theta\ n\theta\eta\theta\gamma\ \theta nt\theta\ p\theta ll\theta m$ 'én tőled nem félek' stb. E mondatokban példánk tanulsága alapján

A₂ nincsen.

Számos mondatban A-ként látszólag csak egy Abl-t találunk. Pl.: (Ter., Bukv. 65) löγ jöγoγ kätəγləwəl 'ő a hegyről (le)csúszkál', (Ter., Bukv. 54) iγət wor-ontoy wiγəl-sət 'a medvék az erdőből (ki)jöttek' stb. A látszattal ellentétben e mondatokban valójában egy latens Lat is van, ami nemcsak a mondat szerkezet, ill. a V_B (kätkəl- 'csúszkál stb.', wiγəl- 'kijut, kimegy stb.') jelentéstartalmából, hanem abból is következik, hogy a teljesebb szerkesztésű mondatokban A-ként egy A_{Lat} is csakugyan a mondat tagja. Pl.: (Ter., OcsT. 119) [ku] ulkoγ nik wiγliγən joγəη kanγa '[az ember] az erdőből kiment a folyócska partjára'.

A motorikus mondat szerkezetben A₂-ként nemcsak Abl, hanem a) mediativus (Med) vagy b) instrumentalis (Ins) is állhat.

a) Példamondatok az A₂ → Med szerkezetre: (Karj., Gram. 104) [löγ] koγ körmätə mənwəl '[ő] hosszú lépésekkel (Sg.) megy' stb. Valószínűleg ide sorolható a következő mondat is: (Ter., Bukv. 127) kuntənə ni nänə küm lüγə'wəl 'amikor az asszony kenyérral ki(felé) megy'.

b) Példamondatok az A₂ → Ins szerkezetre: (Gu., EOChr. 129) kulal'i kəsi kölnä' ikijä töləγwəl 'a halacska emberi hangon (Ins) az öregembernek beszél', (Ter., Ocs. 52) [püt'käl'i] likrilnāti mənγäs wärpä 'a madárka szánjával ment a halrekesztékhez'.

Az $A - A_2$ relációnak a motorikus mondatszerkezet körében a következő (alap)típusai vannak, ill. ismeretesek: (i)

Lat— $\left\{ \begin{array}{l} \text{Med} \\ \text{Ins} \end{array} \right\}$ (ii) Lat—Abl, (iii) $\left\{ \begin{array}{l} \text{Lat} \\ \text{Abl} \end{array} \right\}$ —Tra. Pl.: (Gu., EOChr. 139) [kulal'i] kási kölnä' ikijä töləwəl 'a halacska ember(i) hangon (Ins) az öregembernek (Lat) beszél' stb.

(A további példákra nézve ld. a lineáritásról szóló részt.)

Anyagunkban néhány V_B mellett, mint at- 'szól, beszél; rendel, megrendel; mond', joγim- 'üt, vág, csap' és waγənt- 'kér, kéredzkedik' $A - A_2$ -ként LatLat van. Feltehető, hogy itt "kettős latívusszal" van dolgunk. Pl.: (KT. 216 a) löγ mänä nänä' waγəntəs 'ő tőlem (Dat) kenyeret (Lat) kért'.

A motorikus mondatszerkezet körében több mondat is összetett. Pl.: (Ter., Bukv. 143) əj-lä'nə məγ tōγtəγ kiriwnä' larjakoγ hanti-mansijsk wača jəlyälöγ 'egyszer mi gőzhajóval Larjából Hanti-Manszijszk városába mentünk', melyet a következő két 1. LatAbl, ill. 2. LatIns elemet tartalmazó mondatszerkezet alkot: 1. əj-lä'nə məγ larjakoγ hanti-mansijsk wača jəlyälöγ 'egyszer mi Larjából (Abl) Hanti-Manszijszk városába (Lat) mentünk', és 2. əj-lä'nə məγ tōγtəγ kiriwnä' hanti-mansijsk wača jəlyälöγ 'egyszer mi gőzhajóval (Ins) Hanti-Manszijszk városába (Lat) mentünk'.

A motorikus mondatszerkezet mellett a mondatban még egy vagy több C elem is lehet. Pl.: (Ter., OcsT. 101) əj-lä'nə mä kakimnati jələ ələγ kəsiltä mənyələm 'egyszer (C_3) az

unokatestvéremmel (C₂) korán reggel (C₁) futkosni mentem' (ahol is: C₁ → T, C₂ → M (Com), C₃ → T).

A Lat-nak az -ä, az Ins-nak a -nät ragjához gyakran egy -t, -ti, ill. -t/i elem járul. Pl.: (KT. 893 a) səl'ä əntə jöytəs jaɣat 'a lőpor nem volt elég az embereknek', (KT. 412 a) mä kəñčilsəm kulati 'én halásztam (tkp. halra kerestem)', (Ter., Ocs. 52) [püt'käl'i] likrilnāti mənɣəs wärpä '[a madárka] szánjával ment a halrekesztékhez'.

A -t, -ti, -t/i elem szerepe nyomatékosítás. Pl.: (KT. 1048 b) mä läɣləɣsəsəm, läɣləɣsəsəm t'i köɣa nõɣät 'én vártam, vártam ily sokára (sokáig) rád', (Gu., EOChr. 142) iki t'aras kanəɣnə kölāti koɣ läɣləɣsəs 'az öregember a tenger partján hangra (szóra) sokáig várt', (Gu., mscr.) mä on'əltəɣəltati mənłəm 'én elmegyek tanulni' (vö.: (Gu., mscr.) söɣəsənə nənɣi-kijit on'əltəɣəltə mənwəlt 'ősszel a gyermekek tanulni mennek'), (Ter., Ocs. 52) [püt'käl'i] likrilnāti mənɣəs wärpä '[a madárka] szánjával ment a halrekesztékhez' (vö.: (Kar., Gram. 103) mä welinä' mənsəm 'én rénszarvassal mentem').

A -t, -ti ill. -t/i/ nyomatékosító elem szerepének a pontosabb meghatározását nagymértékben nehezíti, hogy megjelenése viszonylag bonyolult mondatfonetikai jelenségekkel jár együtt, ami észlelését és jelölését — úgy látszik — körülményessé teszi. E téren saját feljegyzéseimben is kettősség (és részint pontatlanság is) mutatkozik. Pl. lög ula mənəs 'ő

bogyóért ment'. E mondathoz a feljegyzéskor a következő megjegyzést tettem: *ula=ulat*. De van ilyen adatom is: *lőγ jəŋkät mənəs 'ő vízért ment'*. E mondatban a *jəŋkät* szó *-t* hangja feltehetőleg hiperurbanisztikus, vagy esetleg az adatközlő abbéli törekvéséből magyarázható, hogy számomra "érthetőben" beszéljen. E problémával Karjalainen feljegyzéseiben is találkozunk: pl. (KT. 160 b) [*lőγ*] *jəŋkä'* / <*jəŋkät*/ *mənəs 'ő vízért ment'*. A kétségtelenül helyes jelölés — mint Karjalainennél is látjuk — *jəŋkä'* lenne.

Mindeme bizonytalanságok ellenére mégis úgy tűnik, hogy a (puszta) *-ä-s* jelölés inkább /i/ a konkrét, a lokális értékű *Lat*-ra, míg a nyomatékosított forma alkalmazása /ii/ az absztrakt(abb) értékű esetekre, a causalis-finalis viszonyra jellemző. Pl.: /i/ (KT. 160 b) *lőγ wəγa jəŋkä mənəs 'ő a Vahba vízbe fulladt (tkp. ment)'*, /ii/ (Gu., mscr.) *mä wonta wajyat ätimnäm mənäm 'én az erdőbe vadászni (tkp. vadra) egyedül megyek'*, (Ter., Ocs. 47) *nəγäl'iγən mənγäskən ulat 'a gyermekek (Dl.) bogyóért mentek (Dl.)'*, (Ter., OcsT. 118) *əj äləγ min əssəγən mənγälmän ulati 'egy reggel mi /Dl./ anyámmal együtt bogyóért mentünk'*.

Megjegyzés 1:

Egy-két szórványos példában az említett szabályosság ellenkezőjére is van adatunk: /i/ (Ter., Bukv. 148) *lä'l məγät əntə maswəl 'háború nekünk nem kell'*, /ii/ (Ter., Ocs. 83) [*püt'käl'i*] *mənγäs wajγa 'a madárka] vadászni (tkp. vadra) ment'*, (KT. 1078 a) *mä*

kula lopälsəm 'én horgásztam (tkp. halra horgásztam)', (KT. 54 a) [lōγ] riŋnat uŋčas 'ő csónakkal kelt át', de (Ter., Ocs. 52) [püt'käl'i] likrilnäti mənγäs wärpä '[a madárka] szánjával ment a halrekesztékhez'.
Megjegyzés 2:

Az -/ä/pä csak konkrét, lokális jelentésben használatos (s nyomatékosító elemet sem vesz fel). Pl.: (Gu., mscr.) mä katpa kəsləm 'én a házhoz futok', (Ter., Bukv. 81) šura školajapa jəlilwəl 'S. iskolába jár', (Ter., Ocs. 65) əŋkil ləγäpä töləγwəl 'anyjuk beszél nekik'.

A /2/ motorikus mondatszerkezet elemeinek lineáris elrendeződése

A) A kijelentő mondatok körében

1. S—A—V (A → Lat/Tra). Pl.: (Ter., Bukv. 70) jaγ jaγəma mənsət 'az emberek a fenyvesbe mentek', (Gu., mscr.) lōγ əllə əj-niŋkə jəs 'ő nagy leánnyá (tkp. kis nővé) lett'.

2. S—C—A—V (A → Lat/Tra). Pl.: ? (Ter., Bukv. 76) jermilə jələw l'opinə on'əltəγəltə katpa jəlilwəl 'J. új kabátban jár az iskolába', (Pra., Po. 14) ləγ ləl'nə tewərsəγ jəsət 'ők a háborúban meghaltak'.

3. C—S—A—V (A → Lat/Tra). Pl.: (Ter., Bukv. 88) sōγəsnə ljuba školajapa jəliləkətəs 'ősszel L. iskolába kezdett járni', (Ter., OcsT. 105) tōγəpə əpim jəŋkə kəlas 'bizonyára

apám vízbe halt (fulladt)', (Gu., EOChr. 136) *mä mänmäm piṛnə t'əkäl'im kəčəy jəyiγən* 'az én elmentem után húgom beteg(gé) lett'.

4. S—A—V—C (A→Lat). Pl.: (Ter., Bukv. 135) *löγ məγä älintəs wəjam wj wermin* 'ó a földre feküdt halottat tetteve (tkp. feküdt ravaszsgót csinálva)'.

5. S—C₂—C₁—A—V (A→Lat). Pl.: (Ter., OcsT. 118) *mä täm os jəyi kasa lal'l'əm* 'én ezalatt pedig a tuskó mögé állok'.

6. C₂—S—C₁—A—V (A→Lat). Pl.: (Ter., Bukv. 127) *kəčəγ äləγnə löγ lawka köləkkə wertə ontəraγa puγla jəlilwel* 'minden reggel ő a bolt megnyitására (tkp. a bolt nyitottá csináló időtartamra) a faluba megy', (Ter., OcsT. 111) *əj-lä'nə mä ököm wəlmamnə kəskən täliltä mänγäləm* 'egyszer én kis koromban (éltemben) csalétket (é.: horgot) húzni (é.: horgászni) mentem'.

7. C₂—C₁—S—A—V (A→Tra). Pl.: (Karj., Gram. 105) *tim al t'öras-jəγnə naγər əntiməγ pitwəl* 'idén (tkp. ez év) a kereskedőknél fenýomag nem lesz (tkp. semmivé lesz)'.

8. C₃—S—C₂—C₁—A—V (A→Lat). Pl.: (Ter., OcsT. 101) *əj-lä'nə mä kakimnati jələ äləγ kəsiltä mänγäləm* 'egyszer én az unokatestvéremmel korán reggel futkosni mentem'.

9. C₃—C₂—C₁—S—A—V (A→Lat). Pl.: (Gu., EOChr. 136) *əj-lätənə äləγ ət'-t'itə mä int'ərnatpa mänγäləm* 'egyszer

reggel szintén én az internátusba mentem'.

10. S—A—C—V (A→Lat). Pl.: (Ter., OcsT. 100) *äpiγ oγtəγ uraja kutmə' kotəl liməγliγəŋ* 'apánk O. U-ban maradt', (Ter., OcsT. 106) *mä jəγkä kat' kälasəm* 'én majdnem vízbe haltam (é.: fulladtam)'.

11. S—C₂—A—C₁—V (A→Lat). Pl.: (Gu., EOChr. 142) *iki t'aras kanəγnə köläti koy läγləγsəs* 'az öregember a tenger partján hangra sokáig várt'.

12. C₂—S—A—C₁—V (A→Lat). Pl.: (Ter., OcsT. 122) *t'u-lä'nə ät'il löγä t'uti jəγiγəŋ* 'akkor (tkp. az időben) az idősebb bátyja neki így szólt'.

13. S—A—C₂—C₁—V (A→Lat). Pl.: (Ter., OcsT. 121) *pəγa, nōγä t'itə köč atsəm* 'fiam, [én] neked így bár beszéltem'.

14. S—A₂—A—V (A→Lat, A₂ → Abl/Ins). Pl.: (Ter., Ocs. 54) *läγki əj juγoγ perəγ juγa əsləmtəγäs* 'a mókus az egyik (tkp. egy) fáról a másik (tkp. más) fára leugrott', (Gu., EOChr. 139) *[kulal'i] käsi kölnä' ikijä töləγwəl* ' [a halacska] ember(i) hangon az öregembernek beszél'.

15. A₂—S—A—V (A→Lat, A₂→Abl). Pl.: (KT. 756 a) *pičə juγoγ tōγə' semtəγ pit(t)əs* 'az összedörzsölődő fából tűz keletkezett (? tkp. szemre esett)', (Ter., Ocs. 54) *məγ kälhosəγoγ kä' käsiγəŋ on'əltəγəltə mənγäskən* 'a mi kolhozunkból két ember (Dl.) tanulni ment (Dl.)'.

16. A₂—S—C—A—V (A→Lat, A₂→Abl). Pl.: (Ter.,

OcsT. 115) *töpiltoγ luγk tōpa mǝǝpǝ jōwǝl* 'onnan az erdei manó bizonyára hozzánk jön'.

17. S—A—A₂—V (A→Lat, A₂→Abl). Pl.: (Ter., Ocs. 54) *läǝki nuk əllə juγoγ kaǝð'wǝl* 'a mókus fel a nagy fán (Prol.) mászik'.

18. C—S—A—A₂—V (A→Lat, A₂→Ins). Pl.: (Ter., OcsT. 108) *mǝrǝm jaγ tōǝpa riǝna' jǝlilwǝlt* 'az emberek oda csak csónakkal járnak'.

19. S—V—A (A→Lat). Pl.: (Ter., Ocs. 47) *ńǝǝǝl'iǝǝn mǝnǝǝskǝn ulat* 'a gyermekek (Dl.) elmentek (Dl.) bogyóért'.

20. S—C—V—A (A→Lat). Pl.: (KT. 773 a) *mǝ čǝkǝ piǝtlǝm t'i kǝsiǝ* 'én nagyon haragszom erre az emberre'.

21. C—S—V—A (A→Lat). Pl.: (Ter., OcsT. 118) *ǝj əlǝǝ min əssǝǝǝn mǝnǝǝǝlmǝn ulati* 'egy reggel mi (Dl.) anyámmal elmentünk bogyóért'.

22. S—V—A—C (A→Lat). Pl.: (Ter., OcsT. 104) *min mǝnsǝmǝn joǝǝǝnǝpa tǝlǝǝ joǝǝǝ* 'mi (Dl.) elmentünk (Dl.) a folyóhoz tél közepén'.

23. S—V—C—A (A→Lat). Pl.: (KT. 1048 b) *mǝ läǝlǝǝsǝsǝm, läǝlǝǝsǝsǝm t'i kōǝǝ nōǝǝt* 'én vártam, vártam ily sokáig (tkp. sokára) rád'.

24. S—A₂—V—A (A→Lat, A₂→Ins). Pl.: (Ter., Ocs. 52) *[püt'kǝl'i] likriǝnǝti mǝnǝǝs wǝrǝpǝ* '[a madárka] szánjával a halrekesztékhez ment'.

25. C₂—S—C₁—V—A—A₂ (A→Lat, A₂→Abl). Pl.:

(Ter., Ocs. 54) *əj-lä'nə min ät'imnati mənsəmən weli puyla jorname wälta lököγ 'egyszer mi (Dl.) a bátyámmal W. faluba mentünk (Dl.) az egyenesen fekvő (tkp. levő) úton'.*

26. A—S—V (A→Lat). Pl.: (Gu., mscr.) *löγ oγtila sjrənt'iw jmləs 'ő reá (egy) légy szállt (tkp. ült)'.*

27. C—A—S—V (A→Lat). Pl.: (Ter., OcsT. 104) *tələγ jorənə nöğə koji-pə əntə jöwəl 'tél közepén hozzád senki sem jön'.*

28. A—S—C—V (A→Lat). Pl.: (KT. 490 b) *ljəγtama mə t'itə kötəγsəm 'nevetségre (nevetség kedvéért) én így viselkedtem'.*

29. A—C—S—V (A→Lat). Pl.: (Ter., OcsT. 101) *mänä etən njləγ al nöγəlγal 'nekem akkor nyolc év ment (el) (é.: a nyolcadik évem múlt el)'.*

30. A—V—S (A→Lat/Tra). Pl.: (KT. 35 b) *oγəγkə jəskən kötəγlām 'gyantássá lettek a kezeim (Dl.)'.*

(Összetett szerkezetek)

31. ? S—A—V (A→Lat) + S—A—V (A→Lat). Pl.: (KT. 216 b) *löγ mänä nänä' waγəntəs 'ő tőlem (Dat) kenyeret (Lat) kért'. (E típusról lásd fentebb.)*

32. S—A—V (A→Lat) + S—V—A (A→Lat). Pl.: (Ter., Ocs. 80, 94) *əpim kul emərtə jəlilwəl litəmənä 'apám halat meríteni járogat étkezésünkre (Dl.)', (Ter., Ocs. 94) jaγ minä jəlilwəlt mərəm kul totkəltəlatə 'az emberek hozzánk (Dl.) járnak csak (,hogy) halat vigyenek (Inf.)'.*

33. S—A—V (A→Lat/Tra) + A—S—V (A→Lat). Pl.: (KT. 1069 b) *älatan täγaja wajəγ nōγä joγ əntə läγawəl* 'fekvésed (Part.) helyére a vad neked oda nem megy', (Pra., Po. 21) *kolhozniəta ropilta kawəkkə jəs* 'a kolhoztagoknak a munka (tkp. dolgozni) könnyűvé lett'.

34. S—C—A—V (A→Lat) + S—C—A—V (A→Lat). Pl.: (Gu., EOChr. 136) *mərəm joγpa əlinta jəliləγäləm* 'én csak haza (mindössze) aludni jártam'.

35. C—S—A—V (A→Lat) + C—S—A—V (A→Lat). Pl.: (Ter., OcsT. 120) *t'u kat tōγə'nə litōγ t'u pə məγ jaγ kōtwälləl močə məγ uja kiləntəwəktət* '(amíg) az a ház égett (tkp. a tűz égésekor, Part.) azok a más földi emberek derekukig a föld alá süllyedtek'.

36. S—A—C—V (A→Lat) + S—A—C—V (A→Lat). Pl.: (Gu., mscr.) *mə wonta wajγat ətimnəm mənłəm* 'én az erdőbe vadászni (tkp. vadra) egyedül megyek'.

37. C₂—S—C₁—A—V (A→Lat) + C₂—S—C₁—A—V (A→Lat). Pl.: (Ter., OcsT. 105) *əj-lə'nə əpim ət'-t'itə kul emərtə joγənpa mənəs* 'egyszer apám szintén halat memi a folyóhoz ment'.

38. C—S—A₂—A—V (A→Lat, A₂→Abl) + C—S—A₂—A—V (A→Lat, A₂→Ins). Pl.: (Ter., Bukv. 143) *əj-lə'nə məγ tōγtəγ kiriwnə* 'larjakoγ hanti-mansijsk wača jəłγälōγ 'egyszer mi gőzhajóval Larjakkól Hanti-Mansijszk városába mentünk'.

39. S—A—C—V (A→Lat) + S—C—V—A (A→Lat).
Pl.: (Ter., OcsT. 104) jaγ minä mərəm ik-ontərnə əjpä-kippä
jəlilwəlt weləm kul totkəltəlati 'az emberek hozzánk (Dl.) csak
(egy) hónapban egyszer-kétszer járnak a fogott halat elvinni'.

40. A—S—C—V (A→Lat) + A—S—C—V (A→Lat).
Pl.: (Ter., OcsT. 99) urija utə məγ pattə-jölnə külγälöγ 'a
holtágra ki mi ősszel kimentünk'.

41. S—A—V (A→Lat) + S—A—V (A→Lat) + S—A—V
(A→Lat). Pl.: (Ter., OcsT. 103) pət'ä wertəti kəcəγ tewərsəγ
jəmə kəsija wənəγ jəlilγälöγ '[mi] üdvözlést tenni minden
halott (Part.) emberhez közelre mentünk (jártunk)'.

B) A kérdő mondatok körében

1. S—A—V (A→Lat/Tra). Pl.: (Gu., EOChr. 140)
mőγöl'i nőγä maswəl? 'mi kell neked?', (Gu., mscr.) tim juγ
mőγöl'ikə jəwəl 'ez a fa mivé lesz?'.

2. S—C—A—V (A→Lat/Tra). Pl.: (Gu., mscr.) nőγ
kojna' wajγat mənwən? 'te kivel még vadászni (tkp. vadra)?',
(Gu., EOChr. 142) t'ä, lilin tőγapə ləsəkə jəs? 'nos, a lelked
remélhetőleg (tkp. bizonyára) megnyugodott (tkp. gyengévé
lett)?'.

3. C—S—A—V (A→Lat). Pl.: (Ter., Ocs. 97) os
pəkkən koləpa mənγəskən? 'a fiúk (Dl.) meg hová mentek
(Dl.)?'.

4. A₂—S—A—V (A→Lat/Tra, A₂→Abl). Pl.: (Gu.,
EOChr. 140) juγ-kurijoγ mőγöl'i ilə pitwəl? 'a fateknőből mi

haszon (tkp. előre) lesz?'

5. A—S—V (A→Lat). Pl.: (Gu., EOChr. 134) *kōlpa nōŋ mənwən?* 'te hová megy?'

6. A—S—C—V—C (A→Lat). Pl.: (Ter., Bukv. 138) *kōl señä äpilna' jōskən wajɣa jəlilmin pīrnə?* 'hová jött (Dl.) Sz. apjával vadra jártuk (Part.) után?'

7. A—V—S (A→Lat). Pl.: (Ter., Bukv. 110) *kōl nōrəɣtəskən ämp mokal'iyen?* 'hová futottak (Dl.) a kutyakölykök (Dl.)?'

(Összetett szerkezetek)

8. S—C—A—V (A→Lat) + A—S—C—V (A→Lat). Pl.: (Ter., Bukv. 138) *mōɣöl'ä señä äpilna' wor-ontpa mənwəl?* 'miért (tkp. mire) megy S. apjával az erdőbe?'

Megjegyzés:

A kérdő mondatok között több is elliptikus. Pl.: (Gu., mscr.) *kojapa mənwən?* 'kihez megy?', (Gu., mscr.) *kojəɣ jəsən?* 'ki(vé) lettél?', (Gu., mscr.) *taɣəpa kuntə mənlöɣ?* 'oda mikor megyünk?'

C) A felszólító mondatok körében

1. S—A—V (A→Lat/Tra/? Abl). Pl.: (Gu., EOChr. 142) *pəɣə kəsi liyrä äl wəɣəɣtə!* 'idegen ember szánjára ne törekedj!'

2. S—C—A—V (A→Lat). Pl.: (Gu., mscr.) *mətäl'i käsən tām mənä tɣyta!* 'te, ha valamit találsz (Part.), szólj nekem!'

3. C—S—A—V (A→Lat/Tra). Pl.: (Pra., Po. 13) *t'utnə*

nõη kõskäγ jəγä! 'akkor te macskává légy!'

4. S—A₂—A—V (A→Lat, A₂→Abl). Pl.: (KT. 477 b) kiriwöγ loγətija mənä! 'a csónakból a partra menj!'

5. S—A—A₂—V (A→Lat, A₂→Abl). Pl.: (KT. 737 a) pərtäγ lükən säγi mənä! 'vissza az utadon menj!'

6. S—V—A (A→Lat). Pl.: (Ter., Ocs. 65) nõηtin jöγä məγäpä! 'magad jöjj hozzánk!', (Ter., OcsT. 120) joγ läηitəγ litinä! 'menjetek be enni (Part.)!'

7. A—S—V (A→Lat). Pl.: (Gu., EOChr. 139) etər, wäγ körasəw t'arsa nõηtin mənä! 'a tiszta, kék (tkp. vas színű) tengerhez magad menj!'

(Összetett szerkezetek)

8. S—A—V (A→Lat) + S—V—A (A→Lat). Pl.: (Ter., OcsT. 115) nõη, iki pöγla kij't'a mä kijγəm läγsət küm tutamati! 'te, öreg oldalra mozdulj az én gyermekem szemeteit, hogy kivigyem (Part.)!'

Megjegyzés 1:

A felszólító mondatok az S tekintetében általában elliptikusak. Pl.: (Gu., EOChr. 142) perəγ käsi liγrä äi wəräγtä! 'idegen ember szánjára ne törekedj!'

Felszólító mondatban megnevezve az S akkor fordul elő, ha az S (i) emphatikus, (ii) visszaható névmás (PronRefl) vagy (iii) 3. személyű. Pl.: (i) (Pra., Po. 13) t'utnə nõη kõskäγ jəγä! 'akkor te macskává légy!', (Gu., mscr.) nõη männät äi jöγä! 'te velem ne jöjj!', (KT. 115 a, 924 a) nõη t'ät ilən mənä, mä

tām joyatam jōlām 'te hát előbb menj, én akkor azután jövök', (ii) (Gu., EOChr. 139) etar, wāγ kōrasaw t'arsa nõγtin mәнä! 'a tiszta, kék (tkp. vas színű), tengerhez menj!', (iii) (Gu., EOChr. 142) sārriay kul'al'i mәнä kolantati! 'az arany halacska rám hallgasson!'.

Megjegyzés 2:

A felszólító mondatokban a V mellett gyakran egyáltalán nincs más elem, vagy bennük csak valamely C elem szerepel. Pl.: (Pra., Po. 3) jmlitay! 'üljete le!', (Ter., OcsT. 122) it mәнitan! 'most menjete (Dl.)!', (KT. 203 a) welinä' jәlilä! 'rénszarvassal menj!'.

A létigére vonatkozólag ld. "A létigés mondat szerkezetek" c. részben.

II. Az objektális mondat szerkezetek

A vahi osztják nyelvnek az adverbialis mondat szerkezetek mellett a másik nagy mondat szerkezeti csoportját az objektális (S—O—V) mondat szerkezetek alkotják.

Az objektális mondat szerkezetekben a V mindig tranzitív (V_{tr}), illetőleg tranzitív jellegű.

Az S—O—V_{tr} mondat szerkezeteknek (i) a V szerint

három, mégpedig indeterminált (V_{indet}), determinált (V_{det}) és passzív (V_{pass}), (ii) az S szerint két, azaz külön morfológiai elemmel jelöletlen (S_{o}), illetve jelölt (S_{x}), (iii) az O szerint pedig három, mégpedig indeterminált (O_{indet}), determinált (O_{det}) és passzív (O_{pass}) formája lehetséges.

Az O-nak az indeterminált, a determinált, valamint aktív, illetőleg passzív voltát alakilag a V-nek a megfelelő alakjai fejezik ki.¹⁸

A mondatban az (i), a (ii) és az (iii) pontban jelzett lehetőségek mindegyike csak valamelyik másikkal együtt fordul elő. Ennek következtében a következő objektális mondatszerkezetekkel kell számolnunk:

(i) A V szerint, az O és a V közötti viszony figyelembevétele nélkül:

$S-O-V_{\text{indet}}$

$S-O-V_{\text{det}}$

$S-O-V_{\text{pass}}$

(ii) Az S szerint, figyelembe véve az (i) pontot is:

$S_{\text{o}}-O-V_{\text{indet}}$

$S_{\text{o}}-O-V_{\text{det}}$

$S_{\text{x}}-O-V_{\text{indet}}$

$S_{\text{x}}-O-V_{\text{det}}$

$S_{\text{x}}-O_{\text{pass}}-V_{\text{pass}}$

¹⁸

A kérdéses alakokra nézve ld. az "Appendix 1." alatt.

(iii) Az O szerint, figyelembe véve az (i) és a (ii) pontot

is:

$$S_o - O_{\text{indet}} - V_{\text{indet}}$$

$$S_o - O_{\text{det}} - V_{\text{det}}$$

$$S_x - O_{\text{indet}} - V_{\text{indet}}$$

$$S_x - O_{\text{det}} - V_{\text{det}}$$

$$S_x - O_{\text{pass}} - V_{\text{pass}}$$

Az (i)-(iii) pontban felsoroltakat összegezve:

Az objektális S—O—V_{tr} mondatszerkezetek

jelzete /N°/	szimbóluma	megnevezése
/3/	$S_o - O_{\text{indet}} - V_{\text{indet}}$	aktív
/4/	$S_o - O_{\text{det}} - V_{\text{det}}$	aktív
/5/	$S_x - O_{\text{indet}} - V_{\text{indet}}$	ergatív ¹⁹
/6/	$S_x - O_{\text{det}} - V_{\text{det}}$	ergatív
/7/	$S_x - O_{\text{pass}} - V_{\text{pass}}$	passzív

Mínthogy az objektális mondatszerkezetek V_{tr}-je mindig V_{tr}, ezért a V mellett a "tr" jelzést csak indokolt esetben

19

Az "ergatív" megjelölést a legáltalánosabb értelemben használom. Az ergatív szerkesztés alapvető morfológiai-szintaktikai jellemzője az a sajátosság, hogy az alanynak az adott nyelvi rendszerben lehet egy jelöletlen (S_o) és egy jelölt (S_x) realizációja is, melyek elsődlegesen kizárólag e tekintetben funkcionálisan is szembenállnak egymással. Közülük az utóbbi, az S_x-es szerkesztési mód az ergatív. — Az ergatív meghatározására, a kérdés történetére nézve ld. G. A. Klimov monográfiáját: "Ocserk obscsej teorii ergativnoszti" (Moszkva, 1973), különösen 40, 48, 260, az osztják kapcsán 6, 197.

alkalmazzuk.

Példamondatok az egyes objektális mondatszerkezetekre:
/3/ (Ter., Bukv. 72) **wańja ńal tájawəl** 'W-nak nyíla van (tkp. nyilat bír)', /4/ (KT. 511 a) **mä pon möγə'sim** 'én a halfogót felállítottam', /5/ (Ter., Bukv. 116) **süqknə məγ konkəmtəwəl** 'a Nap a földet melegíti', /6/ (Ter., Bukv. 109) **duńänə nipik löγə'katəstə** 'D. a könyvet olvasni kezdte', /7/ (Gu., EOChr. 139) **iminə iki l'öγtəməltəli** 'az öregasszony által az öregember szidatik'.

Az objektális mondatszerkezetek közös sajátosságai

Az objektális mondatszerkezetek az alábbi szempontokból közösek egymással: 1. Az objektális mondatszerkezetekben a **V** (**V_B**) mindig tranzitív, illetőleg tranzitív használatú. E mondatszerkezetek mindegyikében kötelezőleg van egy **O** elem (mondatrész). 2. Az objektális mondatszerkezetekben kongruenciális viszony van nemcsak az **S** és a **V**, hanem az **S**, valamint az **O** és a **V** között is. 3. Bármely adott ige (**V_B**) mellett az objektális mondatszerkezetek körén belül az **O** bővítettsége (**Ext**-ja) mindig egy és ugyanaz.

Az objektális aktív és ergatív mondatszerkezetek több tekintetben közösek egymással. Az aktív és az ergatív, a /3/ **S_o—O_{indet}—V_{indet}** és a /4/ **S_o—O_{det}—V_{det}**, illetve a /5/ **S_x—O_{indet}—V_{indet}** és a /6/ **S_x—O_{det}—V_{det}** mondatszerkezetek egymás között

egyrészt a passzív /7/ $S_x-O_{\text{pass}}-V_{\text{pass}}$ mondatszerkezetével való szembenállásban (ld. $V_{\text{indet}}/V_{\text{det}}$, illetve V_{pass}), másrészt az O determináltsága, az indeterminált, valamint a determinált objektális viszony jelölése és a jelölés módja alapján szorosabb belső egységet alkotnak. Eltérés közöttük csupán az S tekintetében (S_o , ill. S_x) van, ami szerint az aktív és az ergatív mondatszerkezetek elkülönülnek egymástól.

Az aktív és az ergatív mondatszerkezetek az O (tárgy) pusztá meglétén kívül kifejezik az O-nak az indeterminált, illetve determinált voltát, valamint jelzik az O_{det} grammatikai számbeliségét (Num).

Az O indetermináltságát vagy determináltságát a mondatban az indeterminált és a determinált paradigmabeli igealakok jelenítik meg. Magát a tárgyat kifejező mondatszerkezeti elem (O) a tárgyviszony indeterminált vagy determinált jellegét külön jel (morféma) nem jelöli. E szerint az ide tartozó szerkezetekben a V_{det} nemcsak az S-nek a Num-ára és Pers-ára utal, hanem az O_{det} -nek a Num-ára is. Ily módon az aktív és az ergatív mondatszerkezetekben kettős kongruenciális viszony van: egyrészt az S és a V, másrészt az O és a V között. Az S és a V közötti kongruencia Num és Pers jellegű, míg az O és a V közötti kongruenciának közvetlenül csak Num jellege van.

Az O_{det} szerkezettel kapcsolatban említett kettős kongruenciális viszony fennáll O_{indet} kapcsán is. Ebben azonban a kettős kongruenciális viszonynak az O és a V közötti részét illetően a

kongruencia mínusz fokon van jelen (-kongr). Jelölése a V tranzitívságán keresztül történik, pontosabban azzal, hogy a V (V_{indet}) mellett a szerkezetben van egy inkongruens O (O_{indet}) elem is.

A passzív mondatszerkezetek sajátosságáról ld. alább.

Az aktív mondatszerkezetek

Az aktív mondatszerkezetek körébe két mondatszerkezet, a /3/ $S_o-O_{\text{indet}}-V_{\text{indet}}$ és a /4/ $S_o-O_{\text{det}}-V_{\text{det}}$ mondatszerkezet tartozik. E két mondatszerkezetnek az objektális mondatszerkezeteken belül az a legfőbb és a csak rájuk vonatkozó közös jellemzője, hogy S elemük mindig S_o . A /3/ és a /4/ mondatszerkezetek egymástól alapvetően csak az O determináltsága szempontjából különböznek.

A /3/ $S_o-O_{\text{indet}}-V_{\text{indet}}$ szerkezet objektális viszonya indeterminált. A /4/ $S_o-O_{\text{det}}-V_{\text{det}}$ szerkezet objektális viszonya pedig determinált. Az O minősége szerint tehát a /3/ mondatszerkezet **indeterminált aktív**, a /4/ mondatszerkezet pedig **determinált aktív** mondatszerkezet.

A /3/ indeterminált aktív mondatszerkezet

A mondatszerkezet szimbóluma: $S_o-O_{\text{indet}}-V_{\text{indet}}$. Pl.:
(Gu., mscr.) mä kat wuläm 'én házat látok'.

A mondatszerkezet egyéb kérdéseire vonatkozólag ld. alább.

A /4/ determinált aktív mondatszerkezet

A mondatszerkezet szimbóluma: $S_o - O_{det} - V_{det}$. Pl.:

(KT. 511 a) **mä pon mögə'sim 'én a halfogót felállítottam'.**

A mondatszerkezet egyéb kérdéseire vonatkozóan ld. alább.

Az aktív mondatszerkezetek kongruenciális viszonyai

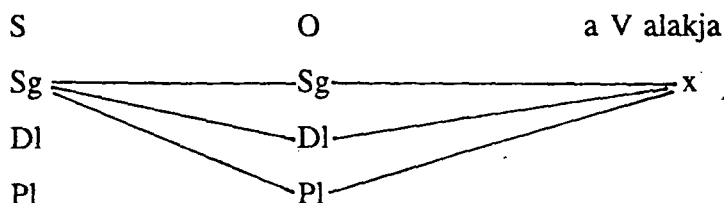
Az **O** determináltsága (O_{det}) esetén a determinált tárgyas viszonyt kifejező **V** az **O** determinált volta mellett kifejezi az O_{det} grammatikai számát (**Num**-át) is.

Példamondatok az a) $O_{indet} - V_{indet}$ és a b) $O_{det} - V_{det}$ kongruenciális viszonyra (az **S** mindig **Sg3**-ú): (i) O_{Sg} esetén: a) (Ter., Bukv. 72) **wanja nial täjawəl 'W.-nak nyila van (tkp. nyilat bír)**, b) (KT. 450 a) **löγ kāsna köcmältəstə 'ő a pipát meggyújtotta'**, (ii) O_{Dl} esetén: a) (Ter., OcsT. 109) **älwəl'i witräγən wəγäl 'Ä. fogott (tkp. vett) (két) vödröt (Dl.)'**, b) (KT. 332 a) **löγ semγəl könsəγəl 'ő a szemét (Dl.) behúnyta (Dl.)'**, (iii) O_{pi} esetén: a) (Pra., Po. 22) **joγəη kanγət jəηkməlti-ləkətəwəl 'a folyó a partokat előnteni kezdi'**, b) (Pra., Po. 9) **[koji] naγər-kärt il täγasəllə? '[ki] dobálta le a fenyőmaghé-**

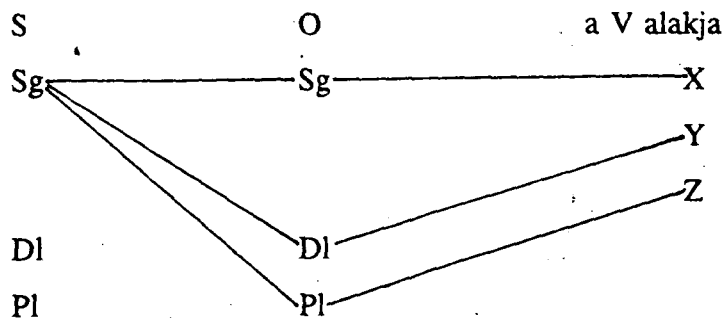
jakat?'

Az $O_{\text{indet}}/O_{\text{det}}$ mondatszerkezeteknek az S, az O és a V közötti grammatikai számbeli egyeztetési rendszerét alább egy modellen is bemutatjuk. Az x, y és z jelek az egyes O-ra utaló V alakokat szimbolizálják. Az áttekinthetőség kedvéért ábráin csak az S_{Sg3} és az O_{Sg} viszonyt tüntetjük fel. Ezzel rendszerűleg az S_{Sg1} , az S_{Sg2} stb. viszony is teljesen azonos.

a) Az S, az O és a V kongruenciális viszonyai O_{indet} esetén

b) Az S, az O és a V kongruenciális viszonyai O_{det} esetén

Az x, valamint az X, Y és a Z morfológiai értéke a közölt példamondatokban: $x = -w\grave{a}l$, $X = -t\grave{a}$, $Y = -\gamma\grave{a}l$, $Z = -\grave{a}ll\grave{a}$.

Megjegyzés:

Úgy tűnik, hogy néhány mondatban a fenti kongruencia nem érvényesül. Ha a kérdéses mondatokat tüzetesebben megvizsgáljuk, kiderül, hogy másról van szó. A kérdéses mondatok egy része hibás, pontosabban: hibásan kerültek lejegyzésre vagy közlésre. Pl.: (Pra., Po. 10) [l̥ɣ] tin̥ə s̥ɔɣə w̥ajtə 'oni brali dorogie skurki', helyesen: [l̥ɣ] s̥ɔɣə' w̥ajt; (Pra., Po. 20) [l̥ɔɣ] l̥əɣə kuɲt'əɣtəstə 'on vstretil ih', helyesen: [l̥ɔɣ] l̥əɣə' kuɲt'əɣtəsəllə. Az eredeti (Pra., Po. 20) osztják mondat valószínűleg az orosz nyelvű alapszöveg szolgái fordítása.

A következő mondatokban, ha ugyan helyesen értelmezzük őket, az O formailag kettős, illetőleg többes számban áll, jelentésében viszont egyes számú: (Karj., Gram. 138) n̥əɣtin lokkəlan l̥ɔɣə m̥aji '(te) a saját (két) lovad (Dl.) add (Sg.) neki'; (Gu., EOChr. 137) n̥alt t̥əɣ č̥öči! 'golyókat (tkp. sörétet; az adatközlő megjegyzése) adj ide!'; (Ter., OcsT. 110) t'utət ilə rəkətəstə... 'ezt (é.: a halepét) (tkp. ezeket; az adatközlő megjegyzése) félre dobta...'; (Ter., OcsT. 114) əlwə t̥ɔɣi pitmäləti n̥ir weɣɣəl teləl p̥ərə p̥äntə 'Ä. oda kerülve (Part.) a csizma szárait (Dl.) hamuval tele rakta'. A következő, a (Pra., Po 23) [ämp] n̥əɣi-kijal'i k̥ötət n̥äləstə '[sobaka] lizala rebjatam ruki' mondat többféleképpen is értelmezhető: (i) a k̥ötət többesi alak, de singuláris értelmű (é.: "a

gyerekek kezét"), (ii) a közlés pontatlan: *kötät* helyett helyesen *kötäl* 'a kezét', vagy esetleg a *nälasät* helyett helyesen *nälast*, ill. *nälasät* alaknak kellene itt lennie. Némely mondatban az S és a V között az egyeztetés sajátos: (Ter., OcsT. 101) *əŋkim əj ninäti weli nöyi mälaskän* 'anyám (Sg.) egy nővel együtt (Sg.) rénhúst főztek (Dl.)', (Ter., OcsT. 99) ...*päni äpim əŋkim-näti pöyər kat wer-yäl-än* '... és apám (Sg. anyámmal (Sg.) gerendaházat csináltak'.

Az ergatív mondatszerkezetek

Az ergatív mondatszerkezetek körét két mondatszerkezet, az /5/ $S_x-O_{\text{indet}}-V_{\text{indet}}$ és a /6/ $S_x-O_{\text{det}}-V_{\text{det}}$ mondatszerkezet alkotja. Az ergatív szerkezeteket az objektális mondatszerkezetek más tagjaival egybevetve kettősség jellemzi: az ergatív mondatszerkezetek az O—V tekintetében az aktív, az S tekintetében pedig a passzív mondatszerkezettel hasonlók.

A két ergatív mondatszerkezet egymástól az O determináltságában tér el. Az /5/ $S_x-O_{\text{indet}}-V_{\text{indet}}$ szerkezetben lévő objektális viszony indeterminált. A /6/ $S_x-O_{\text{det}}-V_{\text{det}}$ szerkezet objektális viszonya pedig determinált. Az aktív mondatszerkezetekhez hasonlóan az /5/ mondatszerkezetet **indefinált ergatív**, /6/ mondatszerkezetet viszont **determinált ergatív** mondatszerkezetnek nevezzük.

Az /5/ indeterminált ergatív mondatszerkezet

A mondatszerkezet szimbóluma: $S_x-O_{\text{indet}}-V_{\text{indet}}$. Pl.:
(Ter., Bukv. 116) $\text{s}\ddot{\text{u}}\eta\text{k}\ddot{\text{n}}\text{a m}\ddot{\text{a}}\gamma \text{konk}\ddot{\text{a}}\text{m}\ddot{\text{t}}\ddot{\text{a}}\text{w}\ddot{\text{a}}\text{l}$ 'a Nap melegíti a földet'.

A mondatszerkezet egyéb kérdéseire vonatkozólag ld. alább.

A /6/ determinált ergatív mondatszerkezet

A mondatszerkezet szimbóluma: $S_x-O_{\text{det}}-V_{\text{det}}$. Pl.:
(Ter., Bukv. 109) $\text{d}\ddot{\text{u}}\ddot{\text{n}}\ddot{\text{a}}\text{n}\ddot{\text{a}} \text{n}\ddot{\text{i}}\text{p}\ddot{\text{i}}\text{k} \text{l}\ddot{\text{o}}\eta\ddot{\text{a}}\text{'k}\ddot{\text{a}}\text{t}\ddot{\text{a}}\text{s}\ddot{\text{t}}\ddot{\text{a}}$ 'D. a könyvet olvasni kezdte'.

A mondatszerkezet egyéb kérdéseire vonatkozóan ld. alább.

Az ergatív mondatszerkezetek kongruenciális viszonyai

Kongruencia, s ezen belül az $O_{\text{indet}}/O_{\text{det}}$ jelölése szempontjából is, az ergatív mondatszerkezetek azonosak az aktív mondatszerkezetekkel. Pontosabban, az /5/ $S_x-O_{\text{indet}}-V_{\text{indet}}$ mondatszerkezet azonos az indeterminált aktív /3/ $S_o-O_{\text{indet}}-V_{\text{indet}}$ mondatszerkezettel, a /6/ $S_x-O_{\text{det}}-V_{\text{det}}$ mondatszerkezet pedig a determinált aktív /4/ $S_x-O_{\text{det}}-V_{\text{det}}$ mondatszerkezettel, valamint e szerkezetek kongruencia-szabályaival.

Példamondatok az a) $O_{\text{indet}}-V_{\text{indet}}$ és a b) $O_{\text{det}}-V_{\text{det}}$ kongruenciális viszonyra: (i) O_{Sg} esetén: a) (Ter., Bukv. 116) *sūḡknə məḡ konkəmtəwəl* 'a Nap melegíti a földet', b) (Ter., Bukv. 109) *duñänə nipik löḡə'kətəstə* 'D. a könyvet olvasni kezdte'; (ii) O_{Pl} esetén: a) (KT. 460 a) *pownə min' kätləwtəs* 'a pap összeesketett minket (Dl.)', b) (Ter., OcsT. 117) *pär-ni-nə nūrḡəl tōḡi wəjḡəl* 'a boszorkány az ő csizmáját (Dl.) lehúzta (tkp. vette)'.

Az /5/ $S_x-O_{\text{indet}}-V_{\text{indet}}$ ergatív indeterminált mondszerkezetekben a V-nek PI_3 -ban két alakja van:

(a) (praes.) -əlt, (praet.) -ət és (b) -təl.

A két alakváltozat előfordulása attól függ, hogy az O szerepét a) $PronP$, vagy pedig b) N tölti-e be. $PronP$ esetén a V alakja $-(\emptyset)t$, N esetén viszont $-təl$. Pl.: a) (Gu., EOChr. 137) *kōjḡi'nə mānt liwəlt* 'a szúnyogok csípnek engem ($PronP$)', (Pra., Po. 20) *nāḡi-kijitnə mānt kit't'a piriḡasət* 'a gyermekek engem ($PronP$) maradni kértek', b) (Pra., Po. 15) *jīn'wəllənə jož läḡəllətəl* 'a tuskéi védik a sündisznót' (N)', (Ter., Bukv. 70) *jaḡnə iḡ ḡl wəlsətəl* 'az emberek a medvét (N) megölték'.

A $-təl$ alakú mondszerkezetekben az O és a V között a kongruenciális viszony egyéb tekintetben ugyanolyan mint általában az /5/ indeterminált ergatív mondszerkezetben (valamint a /3/ mondszerkezetben). A kérdéses S_{PI_3} mellett a V alakja az O-nak mind Sg, mind Dl és Pl megjelenése esetén egyaránt egy és ugyanaz ("x"). Pl.: (i) O_{Sg} esetén: (Ter., Bukv.

70) *jaɣnə iɣ ɨl welsətəl* 'az emberek a medvét (Sg.) megölték',
 (ii) O_{Pl} esetén: (Pra., Po. 20) *jaɣnə miɣlalna' kajutət əjnəm*
telə wersətəl 'az emberek bőröndjeikkel a kajütöket (Pl.) mind
 teljesen elfoglalták (tkp. csinálták)'.

Megjegyzés:

Egy mondatban az egyeztetés sajátos: (Ter., Ocs. 50)
püt'käl'inə wəstə jəɣəl pəni pöɣ 'a madárka vette (é.:
 fogta) az fjat és a nyilat'. Egy másik mondat minden
 bizonnyal téves: (Ter., Bukv. 67) *əŋkilnə jetərkit*
lawkaya tustə 'anyja a fajdkakasokat (Pl.!) a boltba
 vitte (Sg.!). Helyesen valószínűleg: *tustə* helyett
tusətə' (pass.). Ebben az esetben a (Ter., Bukv. 67)
 mondat a passzív mondat szerkezet körébe tartozik.

A passzív mondat szerkezet

A passzív mondat szerkezetnek az aktív és az ergatív
 mondat szerkezetekkel ellentétben mindössze egy fajtája van: /7/
 $S_x - O_{pass} - V_{pass}$.

A passzív mondat szerkezet az aktív és az ergatív
 mondat szerkezetektől több tekintetben is eltér:

1. A passzív mondat szerkezet V -je egy csak a passzív
 mondat szerkezetre jellemző **-uj-** elemet (is) tartalmaz. A mon-
 dat szerkezet S -e kötelezően S_x . Ebből a szempontból a passzív
 mondat szerkezet közös az ergatív mondat szerkezetekkel s velük
 együtt közösen eltér az objektális aktív mondat szerkezetektől.

2. A passzív mondat szerkezetben az objektális viszony sajátos. Az aktív és az ergatív mondat szerkezetekben az objektális viszony vagy indeterminált ($O_{\text{indet}}-V_{\text{indet}}$) vagy determinált ($O_{\text{det}}-V_{\text{det}}$), amit a V kettős (V_{indet} , ill. V_{det}) paradigmásora fejez ki. A passzív mondat szerkezet V-jének ezzel szemben csak egy paradigmásora van. Ily módon a passzív mondat szerkezet V-je az O jellegét illetően csak egyféle viszonyt fejezhet ki. Ez elméletileg háromféle lehet: (i) indeterminált, (ii) determinált, illetve (iii) indifferens.

Formai szempontból, de funkcionális szempontú megfontolások alapján is a passzív mondat szerkezetben lévő O-t a V_{pass} jelölésből kiindulva az $O_{\text{indet}} - V_{\text{indet}}/O_{\text{indet}} - V_{\text{det}}$ viszony és jelölés alapján $O_{\text{pass}}-V_{\text{pass}}$ jelöléssel szimbolizáljuk.

3. A passzív mondat szerkezet O elemének a szerepét N_0 vagy PronP_i tölti be. Pl.: (Gu., EOChr. 139) *iminā iki l'öytämältali* 'az öregasszony által az öregember szidatik', (KT. 446 b) *käčənā mā pitsujəm* 'a betegség által én elérettem'.

Megjegyzés:

Néhány mondatban O-ként PronP_i áll: (i) (Gu., mscr.) *männə löγət wuγali* 'általam ő (tkp. őt) láttatott', (ii) (Gu., mscr.) *männə nõγə'-pə wuγalujən* 'általam te is (tkp. téged is) láttattál', (iii) (KT. 395 b) [*mōγi nempə wäsen?*] *mänt krikoriγ wuγali* '[(te) milyen nevű vagy?] engem K.-nak hívnak (tkp. hívatik)' (*mänt* 'engem'), (KT. 216 a) *mänt griškäγ wuγali* "'menja zovut Grigorim", engem G.-nak hívnak

(tkp. hívatik)' (mänt 'engem'), (iv) (Gu., EOChr. 142) [t'i säyi jəmaki, pjräs tuł-puł, welsujan.] t'i säyi, tuł-puł, nõḡat ilə onältəsi '(Így jól van, öreg bolond, megverettél.) Így, bolond, téged megtanítottak (tkp. megtanított)' (tuł-puł 'bolond'; nõḡat 'téged').

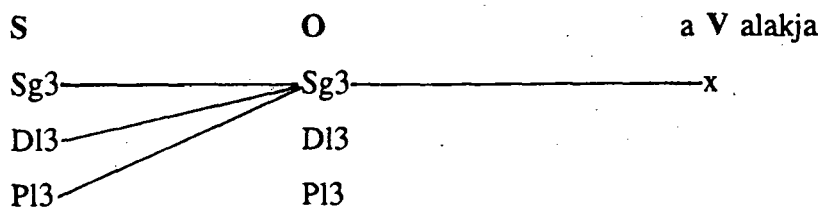
A kérdéses mondatok közül az (i), valamint talán az (ii) mondat is, meglehet, hogy téves közlés. A (iii) típusú mondat, amennyiben helyes, valószínűleg sajátos ellipsis eredménye. A mondat az általános szabályoknak megfelelően a következő lenne: *jaḡnə mā kriḡoriḡ waylujəm 'az emberek által én K.-nak hívatom'. E szerkesztésmód csak a way- ige körében fordul elő. A way- ige nek kettős jelentése van: 1. 'hív (vkit vhová)' és 2. 'nevez, hív'. (Ld. a szótári részben is.) Valószínűnek kell tartanunk, hogy a kérdéses (iii) típusú mondat teljes formájában a következőképpen hangzik (lásd a megelőző kérdés mondatot is): *jaḡnə nem mänt kriḡoriḡ wayli 'az emberek által a név részemről (ti. mänt) K.-nak (vagy K.-ként) neveztetik'. A feltett mondat ily módon mind alakjában, mind jelentésében egyértelmű lenne. Ld. még: (Ter., Bukv. 151) [jaḡ löḡə' metrojəḡ waywəlt '[az emberek] őt (tkp. azt) metrónak hívják'. A (iv) mondat szerkesztésének bizonyára stiláris oka van: a nõḡat alak lehetséges, hogy nyomatékosító értelmezés következménye.

A passzív mondatszerkezet kongruenciális viszonyai

A passzív mondatszerkezetben az **S**, az **O** és a **V** körében kongruencia a **V** és az **O** között van. A passzív mondatszerkezetben a kongruencia szempontjából az **S** (**S**_{pass}-) indifferens.

Példamondatok a passzív mondatszerkezet kongruenciális viszonyaira: a) Az **S** a **Num** és a **Pers** szempontjából különböző, az **O**_{Sg3} mellett mindig egyaránt **V**_{Sg3} áll. Pl.: (i) (Gu., mscr.) **männe tim rjt werγäli** 'általam ez a csónak készítettet', (ii) (Gu., EOChr. 142) **iki læγæn täγamin tuli** 'az öregember általuk lökdösve vitetik' stb. b) Az **S** a **Num** és a **Pers** szempontjából azonos (**S**_{Sg3}). Ezzel szemben az **O**-nak a **Num**- és **Pers**-különözősége mellett a **V**-nek a **Num**-a és **Pers**-a szintén különböző. Pl.: (i) (Gu., EOChr. 139) **iminä iki l'öγtämältäli** 'az öregasszony által az öregember szidatik', (ii) (KT. 446 b) **käčänä mä pitsujem** 'a betegség által én elérettem' stb.

A passzív mondatszerkezet kongruenciaviszonyait modellben is kifejezhetjük. Ábránkon az **x** a megadott **V** alakot jelenti. A jobb áttekinthetőség kedvéért csak az **S**_{P3} viszonyt modelláljuk, mellyel az összes többi (hasonló) reláció teljesen azonos.

Az x morfológiai értéke az adott esetben (-uj- >)-i.
 Pl.: (Gu., EOChr. 139) *iminə iki l'öytəmältəli* 'az öregasszony
 által (Sg3) az öregember (Sg3) szidatik (Sg3)', (Gu., EOChr.
 142) *iki ləγən təγamin tuli* 'az öregember (Sg3.) általuk (Pl3.)
 lökdösve vitetik (Sg.)'.

Megjegyzés:

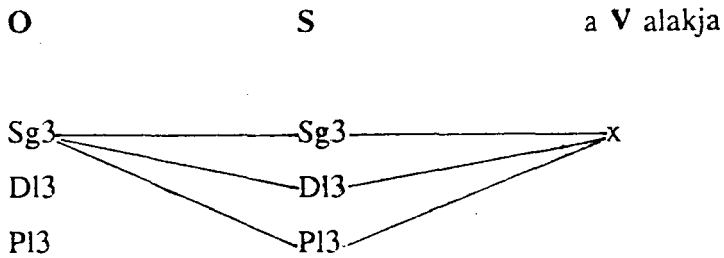
·Viszonylag nagy számban találunk olyan mondatokat is, amelyekben a kongruencia sajátos, a fentiektől látszólag vagy valóságosan eltérő. Pl.: (i) (Ter., Bukv. 55) *kä' liskəl iγknə rəkətəsi* '(az ő) két madárhurokja (Dl.) a fogolymadár által leeresztetett (Sg.)'. (Az eredetiben tévesen *rəkətisi*.); (ii) (Ter., Bukv. 139) *kötəyläm wäl'nə tőyi kəñäytəli* 'kezem (Dl.) a bokor által megkarmolódtatik (Sg.)'; (iii) (KT. 257 b) *min lokələmən səmlin wət'kəlsəγən* 'a mi lovaink (Dl.) szívei (Pl.) elégettettek (értsd: agyonhajszoltattak) (Dl.)'; (iv) (Ter., Bukv. 130) *töt wajγət litə lit–ot werlätə* 'ott állatok étele (tkp. állatokat etető /Part./ étele) készíttetik (Pl.)'; (v) (Ter., Bukv. 78) *welit möγ–aləγ–käm pəγtə pəjnə pöyli* 'a rénszarvasok (Pl.) valamilyen fekete csomótól üzettetnek (Sg.!)'. Az idézett mondatok mindegyikében a V egyaránt Ps3-ban áll. Num tekintetében viszont az S, az O és a V körében a következőket találjuk:

	S _x	O	V
/i/	Sg.	Dl.	Sg.
/ii/	Sg.	Dl.	Sg.
/iii/	*Dl.	Pl.	Dl.
/iv/	*Pl.	Sg.	Pl.
/v/	Sg.	Pl.	Sg.

Úgy tűnik, hogy a kérdéses mondatokban kongruencia nem az O és a V, hanem az S és a V között van. Nyelvemester hiányában e mondatok helyességéről nem volt módunkban meggyőződni. Az (v) mondat szerkezete N. I. Tyerjoskin szíves szóbeli közlése alapján is "nem érthető". Ha e mondatok helyesek, akkor e mondatokban minden bizonytalansággal az egyébként általános S és V közötti "értelmi" egyeztetéssel van dolgunk.

A passzív mondat szerkezetben lévő kongruencia szerkezete szerint hasonló a /3/ $S_o - O_{\text{indet}} - V_{\text{indet}}$, valamint az /5/ $S_x - O_{\text{indet}} - V_{\text{indet}}$ indeterminált aktív, illetőleg indeterminált ergatív mondat szerkezetek kongruenciája szerkezetével. Az eltérés a passzív és az említett aktív, valamint ergatív mondat szerkezetek között szempontunkból az S és az O "helyében" van. A kérdéses kongruenciabeli egyezés különösen akkor szembevetendő, ha modellünkön az S és az O helyét megcseréljük.

A passzív mondatszerkezet kongruenciarendje O—S—V sorrend esetén:

Egybevetésül lásd "Az S, az O és a V kongruenciális viszonyai O_{indet} esetén" alatti modellt. (Ld. "Az aktív mondatszerkezetek kongruenciális viszonyai" cím alatt.)

·Az objektális mondatszerkezetek bővítettsége

Az O-nak a vahi osztják nyelvben a következő kiterjedtségi rendszere (Ext-ja) van:

$$O - O_2, \text{ melyben}$$

$$O_2 \rightarrow \left\{ \begin{array}{l|l} \text{Med} & \text{Ins} \\ \text{Lat} & \text{Tra} \\ \text{Abl} & \end{array} \right\}.$$

A bővített objektális viszony része lehet mind aktív és ergatív, mind passzív mondatszerkezetnek.

Az aktív és az ergatív mondatszerkezetekben az O_2 az O-nak az indeterminált/determinált voltát illetően nem játszik

meghatározó szerepet. Az O_2 grammatikai számbelisége az O és a V kongruenciája szempontjából szintén indifferens. Pl.: (i) **kötöγ köγal waji!** 'a kézből (Sg.) a csészét (Sg.) vedd (el) (Sg.)!', (ii) **[əŋki] linöγ loγal'i wəstə** '[az anya] tőlük (Dl.) a lovacskát (Sg.) (el)vette (Sg.)'. Az objektális mondat szerkezetek a) Med, b) Lat, c) Abl, d) Ins és e) Tra bővítettségét az alábbiakban részletezve is felsoroljuk:

a) A mondatok viszonylag kisebb számú csoportjában az O -hoz O_2 -ként Med járul: $O_2 \rightarrow$ Med. Pl.: (i) a /3/ indeterminált aktív mondat szerkezetben: (Ter., Ocs. 53) **löγ mänt űoγitə məs** 'ő nekem (tkp. engem) húst (Med) adott', a /4/ determinált aktív mondat szerkezetekben: (KT. 639 b) **mä suγəm kär-jəŋkə űāsītəsim** 'én a bőrt festékekkel (Med) festettem'; (ii) az /5/ indeterminált ergatív mondat szerkezetben: (Ter., Ocs. 53) **löγən mänt sumən'γə majləs** 'ő nekem (tkp. engem) kendőt (Med) ajándékozott', a /6/ determinált ergatív mondat szerkezetben: (Gu., mscr.) **löγən äj-ni köγər'-jəŋkə məltə** 'ő a kislánynak (tkp. a kislányt) levest (Med) adott'; (iii) a /7/ passzív mondat szerkezetben: (Ter., Bukv. 41) **änni äpilmə päkitə luti** 'A. apja által babával (Med) vásároltatott (é.: A-nak apja babát vásárolt)'.

b) Az összes $O-O_2$ típusú mondatoknak több mint a felében az O -hoz O_2 -ként Lat csatlakozik: $O_2 \rightarrow$ Lat (Lat/Dat). Pl.: (i) a /3/ indeterminált aktív mondat szerkezetben: (Ter., Bukv. 32) **usta tor kata tus** 'U. szíjacsot vitt a házba', a /4/

determinált aktív mondat szerkezetben: (Gu., EOChr. 139) ...**iki saǰw t'arsa pǎnyas** 'az öregember a hálót a tengerbe eresztette (tkp. tette)'; (ii) az /5/ indeterminált ergatív mondat szerkezetben: (Gu., mscr.) **lǒγǎn mǎnt lǒγǎ majlǎs** 'ő engem neki ajándékozott', a /6/ determinált aktív mondat szerkezetben: (Ter., Bukv. 45) **ǎm'nǎ sas mǎnǎ tustǎ** 'a kutya nekem a hermelint (oda)hozta'; (iii) a /7/ passzív mondat szerkezetben: (Gu., EOChr. 134) **mǎnnǎ nipik lǒγǎ mǎγǎsi** 'általam a könyv neki adatott'.

c) Megközelítőleg annyi mondatban, mint amennyi az a) Med csoportba tartozik, a mondatok egyik csoportjában az O-hoz O₂-ként Abl kapcsolódik: O₂ → Abl (Abl, Prol). Pl.: (i) a /3/ indeterminált aktív mondat szerkezetben: (Ter., Bukv. 33) **wari riǰoγ luw tuγas** 'W. a csónakból evezőt hozott', a /4/ determinált aktív mondat szerkezetben: (Pra., Po. 6) **[lǒγ] linǒγ loγal'i wǎstǎ** '[ő] tőlük (Pl.) a lovacsát elvette'; (ii) az /5/ indeterminált ergatív mondat szerkezetben: (Ter., Bukv. 120) **sǒγǎsnǎ mǎγǎn at'oγ kartofja, morkowka, kapusta nuk wǎlǒγ** 'ősszel mi a kertből a burgonyát, a sárgarépat, a káposztát felszedjük (tkp. fel vesszük)', a /6/ determinált ergatív mondat szerkezetben: (Ter., Bukv. 141) **dašǎnǎ griša kǒrǎlǒγ kǎtǎlsǎtǎ** 'D. G.-t a lábánál megfogta', (iii) a /7/ passzív mondat szerkezetben: (Pra., Po. 21) **juγoγ weri** '[mi] készítettet fából [házatokban, az osztályban]?', (Ter., Bukv. 133) **ǎmpǎ'nǎ wokal'i lǎγǎlǒγ kǎγrǎmtǎsi** 'a kutyák által a rókácska a

farkánál megragadtatott'.

d) A mondatok között megközelítőleg olyan számban mint a c) csoportba tartozókban az **O** bővítményeként **Ins** szerepel: **O₂ → Ins**. Pl.: (i) a /3/ indeterminált aktív mondat szerkezetben: (Gu., EOChr. 139) **iki saǰawna' kul kəŋ'wəl** 'az öregember hálóval halat fog', a /4/ determinált aktív mondat szerkezetben: (Gu., mscr.) **nipik kötännät waji!** 'a könyvet a keziddel vedd (el)!'; /ii/ az /5/ indeterminált ergatív mondat szerkezetben: (Pra., Po. 20) **jaŋə miŋlalna' kajutət əjnəm telə wersətəl** 'az emberek bőröndjeikkel a kajütöket mind telerakták (tkp. telivé csinálták)', a /6/ determinál ergatív mondat szerkezetben: (Ter., OcsT. 114) **səwsə ikinə t'u juγ ləjəmnə' joγimətə** 'S. öreg azt a fát fejszével ütötte'; (iii) a /7/ passzív mondat szerkezetben: (Ter., Bukv. 100) **tim ščotkana' pöŋk l'öyitəli** 'ezzel a kefével a fog mosatik'.

Megjegyzés:

Két mondatban az **Ins** használata sajátos. E mondatok: (Gu., EOChr. 138) **kulnat məŋət läwtikətəwəl** '(δ) hallal (Ins) fog bennünket etetni', (Pra., Po. 26) **məŋ maslana' päni səlnəna' lilöŋ** 'mi [ételt] (ét)olajjal és sóval eszünk'. Nagyon valószínű, hogy e mondatok orosz nyelvszemléletet tükröznek (vö. Pra.: "s maslom i solju" stb.).

e) A mondatok meglehetősen kis részében az **O** bővítményeül **Tra** használatos: **O₂ → Tra**. Pl.: (i) a /3/ indeterminált aktív mondat szerkezetben: (Ter., Bukv. 151) **[jaγ] löŋə'**

metrojəw wagwəlt '[az emberek] őt (tkp. azt) metrónak hívják', a /4/ determinált aktív mondatszerkezetben: (KT. 655 a) **əj päjəw otət čəγəjilən!** 'egy csomóba (tkp. csomóval) gyűjtsd a dolgokat!'; (ii) az ergatív mondatszerkezetek köréből nincs példánk; (iii) a /7/ passzív mondatszerkezetben: (KT. 904 b) **kul t'oŋkə töγə'nə lisi** 'a hal kozmává a tűz által égettetett'.

Az objektális mondatszerkezetekben lehet egy vagy több C is: C → a) Loc

b) Temp

c) Mod

Pl.: a) (Ter., OcsT. 102) **əŋkim jəpiwänkə puγəl l'əŋkəwsənə jəγnə čəγiγəli** 'anyám J. falu temetőjében (Loc) az emberek által eltemettetett', (Ter., OcsT. 112) **t'u pɨrnə körək uγəl nuγ iləmtə** 'azután (tkp. az után, Temp) a sas a fejét fölemelte', (Ter., Bukv. 150) **məŋən čəkə məγöγ ləŋγəlöγ** 'mi nagyon (Mod) szeretjük hazánkat'.

Egyes mondatokban nemcsak egy $O \rightarrow O - O_2$ objektális viszony van, hanem több is. E szerkezetek valójában két (vagy több) objektális szerkezetből állnak. (Pl.: (Ter., Bukv. 71) **təsöγ raja oljala jernäs jantəs** 'a szövetáruból R. O.-nak ruhát varrt'. E mondatban két bővített (Ext) objektális szerkezet van: (i) **jernäs oljala** 'ruhát Oljának' és (ii) **jernäs täsöγ** 'ruhát szövetáruból'.

A többszörös objektális szerkezeteket felsorolásunkban összetevőik szerint tartjuk számon. Az előbbi mondatot például

(b)+(c) szimbólummal, amelyben a (b) az (i) alatti **Lat**-os, s a (c) az (ii) alatti **Abl**-os szerkezetet jelöli.

Anyagunkban a következő összetett objektális szerkezetek fordulnak elő:

1. (a)+(b): **MedLat**. Pl.: (Pra., Po.: 21) *mä əḡkim majəlt-otə məsi jəmə'* ropiltəmala 'az én anyám jutalommal adattatott a jó munkájára (tkp. dolgoztára; Part.)'.

2. (a)+(c): **MedAbl**. Pl.: (Gu., mscr.) *löḡən iy muḡti köčkə pultə* 'ő a medvét késsel keresztül szúrta'.

3. (b)+(b): **LatLat**. Pl.: (Ter., OcsT. 103) *kəljata-pə lit-ot ləḡ pöḡlətəla pənyəlt* 'az emberek a halottaknak is [a sírhoz] ételt az ő oldalukra (Pl.) tettek'.

4. (b)+(c): **LatAbl**. Pl.: (Ter., Bukv. 71) *təsöḡ raja oljala jernəs jəntəs* 'a szövetáruból R. O.-nak ruhát varrt'.

5. (b)+(d): **LatIns**. Pl.: (KT. 663 b) *pəkənə' jor-möḡlə joḡili* 'a rénszarvas a kantárszárral egyenes irányba üttetik'.

6. (c)+(d): **AblIns**. Pl.: (Gu., mscr.) *löḡən kəsi läjəmnə' uḡəloḡ joḡimtə* 'ő az embert fejszével fejen (Prol.) vágta'.

7. (d)+(e): **InsTra**. Pl.: (KT. 385 b, 547 a) *köḡnə' mustəməḡ jan'li* 'gyönggyel (tkp. kövel) széppé varratik'.

A felsorolt — jobbára csak szórványosan előforduló szerkezetek — a következő típusokat alkotják: (i) **Lat** — **Med/Ins** (ld. az 1., 5., valamint a 2. és a 6. pontban, mely két utóbbihoz ld. még az (ii) pontot is, ti.: **MedAbl** (← **Med-**

Lat+LatAbl). (ii) **LatAbl** (ld. a 4. pontban), valamint (iii) **LatTra** és (iv) **AblTra**, melyeket a 7. pontban lévő **TraIns** miatt kell feltenni (ti. **TraIns** ← **TraLat+LatIns**).

Az objektális mondszerkezetek elemeinek
lineáris elrendeződése

A /3/ indeterminált aktív mondszerkezetben

A) A kijelentő mondatok körében

1. **S—O—V**. Pl.: (Ter., Bukv. 72) **wańja nial täjawal**
'W.-nak nyila van (tkp. W. nyilat bír)'.
2. **S—C—O—V**. Pl.: (Ter., Bukv. 72) **jaγ t'arəsnə kul**
welwəlt 'az emberek a tengeren halat fognak'.

2. **S—C—O—V**. Pl.: (Ter., Bukv. 72) **jaγ t'arəsnə kul**
welwəlt 'az emberek a tengeren halat fognak'.

3. **C—S—O—V**. Pl.: (Ter., Bukv. 91) **tim löγəñ kul**
weltə briγada ärki kul weləs 'ezen a nyáron a halászbrigád
(tkp. halat fogó brigád) sok halat fogott'.

4. **S—O—V—C**. Pl.: (Ter., OcsT. 116) **...mä əssäläm**
...män' läγəlwəlt lök pəγəlnə 'az én családom (Pl.) engem vár
(Pl.) az út oldalán'.

5. **C—S—C—O—V**. Pl.: (Ter., OcsT. 102) **t'u pirnə**
jömmöγ jaγ tewərsəγ jəmə jaγnati pət'ä werəkətəsət 'azután a
jött (Part., Px.) emberek a halott embereket üdvözölni kezdték
(tkp. a halott emberekkel üdvözetet csinálni kezdték)'.

6. **C—C—C—S—C—O—V**. Pl.: (Ter., OcsT. 117) **äləγ**

nuk külmilnə t'u kotəl [lõγ] mərəm əj köl-pə ənt atwəl 'reggel felkelése (Part.) után az nap [õ] csak egy szót sem beszél'.

7. S—O—C—V. Pl.: (Pra., Po. 9) ləγ kul jöγk ujnə welwəlt 'ők halat a jég alatt fognak'.

8. S—C—O—C—V. Pl.: (Ter., OcsT. 113) nõη muγka mänt at't'itə kötkəltəγälən 'te múltkor engem szintén bántottál'.

9. S—O₂—O—V (O₂ → Lat/Tra/Abl/Med/Ins). Pl.: (Ter., Ocs. 53) [lõγ] oγpitə mänt werəs 'õ ajtót (Med) csinált nekem (tkp. engem)', (Ter., Bukv. 44) ku loγa pam tus 'a férfi a lónak füvet hozott', (Ter., Bukv. 33) wari riγoγ luw tuγas 'W. a csónakból evezőt hozott', (Gu., EOChr. 139) iki saǰəw-na' kul kəŋ'wəl 'az öregember hálóval halat fog'.

10. S—C—O₂—O—V (O₂ → Lat/Abl). Pl.: (Gu., EOChr. 139) nõη tōγ lōγöγ juγ-kuri wəγäsən 'te bár tőle fateknőt kértél volna'.

11. C—S—O₂—O—V (O₂ → Lat). Pl.: (Ter., Bukv. 115) t'i jimeγ kotələnə məγ školaja kol-juγ tušöγ 'azon az ünnepi napon mi az iskolába fenyőfát vittünk'.

12. C—S—C—O₂—O—V (O₂ → Lat). Pl.: (Ter., Bukv. 127) tələkkə jəmənə lõγ os lawkəγa rək ältəkətəs 'télre (Tra.) válva (Part.) õ ismét a boltba lisztet hordani kezdett'.

13. O₂—S—O—V (O₂ → Lat/Abl). Pl.: (Ter., Ocs. 48) loγətə məγ pam joγəmsöγ 'a lovaknak mi füvet vágtunk', (Ter., Bukv. 126) weli-əγətəoγ jaγ ejəm werwəlt 'a rénagancsból az emberek enyvet készítenek'.

14. C—O₂—S—O—V (O₂ → Lat). Pl.: (Ter., OcsT. 112) *aj-lä'nə kuja kõrak t'u köl atwəl* 'egyszer a férfinak a sas így (tkp. az szót) szól'.

15. S—O—V—O₂ (O₂ → Lat). Pl.: (KT. 5 b) [lõγ] *äj tus mänä* 'ő nekem hírt hozott'.

16. S—O—O₂—V (O₂ → Lat/Tra/Abl/Med/Ins). Pl.: (Gu., mscr.) *mā nõγət katə majəlləm* 'én neked (tkp. téged) házat (Med.) ajándékozok', (Ter., Bukv. 32) *usta tor kata tus* 'U. a forgácsot a házba vitte', (Gu., EOChr. 139) [iki] *käsi köl kuloγ əntə kolγas* 'az öregember emberi hangot haltól (Abl.) nem hallott', (Ter., Bukv. 115) [məγ] *t'i kol sükəγ otətna' iγə'γasöγ* '[mi] azt a fenyőt szép díszekkel (tkp. dolgokkal) (tele)aggattuk', (Ter., Bukv. 151) [ləγ] *lõγə' metrojəγ wəγwəlt* 'ők azt (tkp. őt) metrónak hívják'.

17. S—C—O—O₂—V (O₂ → Lat). Pl.: (Ter., Bukv. 83) *žora wič urokət məγä pämiləwəl* 'Zs. mindig a leckéket nekünk megmutatja'.

18. C—S—O—O₂—V (O₂ → Lat/Tra). Pl.: (Gu., EOChr. 139) *ajpä iki sajəw t'arsa pənγas* 'egyszer (először) az öregember a hálót a tengerbe eresztette (tkp. tette)', ? (Ter., OcsT. 101) *tõppa [məγ] äpiγ kəčəγkə kässöγ* 'lám (ím ott) mi apánkat betegnek (?betegként) találtuk'.

19. S—O—C—O₂—V (O₂ → Lat/Tra). Pl.: (Ter., OcsT. 100) *lõγtil mətäl'i-pə ičəkə lula əntə wəwəl* '(ő) maga semmit soha a szájába nem vesz', (KT. 973 a) *lõγ wəγət əjnäm*

tewarsäy wersäl 'ő a pénzt (Pl.) teljesen elköltötte (tkp. semmivé tette)'.
20. S—C—O—O₂—C—V (O₂ → Lat). Pl.: (Gu., EOChr. 137) [lin] t'i emtər kanəɣnə mänt məɣ-päjä impöɣnä' kəjɣalɣən '[ők, Dl.] ennek a tónak a partján engem (egy) szigeten (tkp. föld-szigetre) hagytak (Dl.) a kutyánkkal'.

21. S—V—O. Pl.: (Ter., Bukv. 125) mä liləm t'ut'-körək-mok 'én eszem tyúktojást'.

22. S—C—V—O. Pl.: (Karj., Gramm. 142) [ləɣ] jəmə' läwə'wəlt ləɣət 'ők jól táplálják őket'.

23. S—V—O—O₂ (O₂ → Lat). Pl.: (Ter., Bukv. 146) leüin kojɣal əjnəm nəɣi-kijə' önnəltəɣəltə 'Lenin akarta (,hogy) minden gyermek (tkp. gyermeket) tanuljon (tkp. tanulásra)'.
24. O—S—V. Pl.: (Ter., Bukv. 125) t'ut'-körək-mok t'ut'-körək məwəl 'a tyúktojást a tyúk adja'.

(Összetett szerkezetek)

25. S—O₂—V (O₂ → Lat) + O₂—S—O—V (O₂ → Abl). Pl.: (Ter., Bukv. 71) täsöɣ raja oljala jernäs jantəs 'a szövetből R. O.-nak ruhát varrt'.

26. S—O₂—O—V (O₂ → Lat) + S—O—O₂—V (O₂ → Lat). Pl.: (Ter., OcsT. 103) [ləɣ] 'käləjata-pə lit-ot ləɣ pöɣlətələ pənɣəlt '[ők] a halottaknak is ételt az ő oldalaikra helyeztek'.

27. ? C—S—O—V—O₂ (O₂ → Ins) + C—S—O—O₂—V

(O₂ → Lat). Pl.: (Gu., EOChr. 135) **kuntənə killöγ ula wañ'γalðγ teləl** 'amikor edényeinket bogyóval (Lat.) tele (tkp. telivel) gyűjtöttük'.

28. ? S—O₂—V—O (O₂ → Lat) S—V—O—O₂ (O₂ → Lat). Pl.: (KT. 927 b) **mä nðvā pirtəm jaγ əjnəm nula čäγitāγ** 'én neked parancsoltam a népet mind egybe (össze) gyűjteni'.

B) A kérdő mondatok körében

1. S—O—V. Pl.: (Gu., EOChr. 133) **nðγ nān tājawən?** 'neked kenyered van (tkp. te kenyeret bírsz)?'.

2. S—C—O—V. Pl.: (Gu., mscr.) [**nðγ**] **mðγöl'inə put werwən?** '[te] miben főzöl ételt (tkp. fazekat)?'.

3. C—S—O—V. Pl.: (Ter., Bukv. 105) **mðγð səγət āpim wajəγ kəṇ'wəl?** 'apám hogyan vadászik (tkp. vadat keres)'.

4. S—O—V—C. Pl.: (Ter., Bukv. 106) [**nðγ**] **mðγöl'i werlətəγ školanə?** '[ti] mit csináltok az iskolában?'.

5. S—O—C—V. Pl.: (KT. 367 a) **nðγ ləγð' ko' wusən?** 'te őket hol láttad?'.

6. S—O₂—O—V (O₂ → Lat/Ins). Pl.: (KT. 675 b) **nðγ mðγöl'iγät püγəl tälwen?** 'te mibe húzol fonalat?', (Gu., mscr.) [**nðγ**] **mðγöl'inä' put werwən?** '[te] mivel (é.: miből) készítesz ételt (é.: ebédet, tkp. fazekat)?'.

7. O₂—S—O—V (O₂ → Abl). Pl.: (Ter., Bukv. 125) **köl't'aγ nðγ mes-jəṅk wəwən?** 'honnan veszed te a tejet?'.

8. S—O—O₂—V (O₂ → Med/Tra). Pl.: (Gu., mscr.)

[nõŋ] mänt möγöl'itə majəllən? '[te engem] mivel ajándékozol (meg)?', (Gu., mscr.) [jaγ] nõŋət möyi nempäγ waγwəlt? '[az emberek] téged hogyan (tkp. mi nevűvé) hívnak?'

9. O—S—V. Pl.: (Gu., EOChr. 141) möγöl'i löγ wuwəl? 'mit lát ő?'

10. O—S—C—V. Pl.: (Ter., Bukv. 113) möγöl'i məŋ mäləlyəl werγälöγ? 'mi tegnap mit csináltunk?'

11. O—C—S—V. Pl.: (Ter., Bukv. 131) möγöl'i wor-ontnə woki pāni pükini kəškəskən? 'mit talált (Dl.) a róka és a nyúl az erdőben?'

12. O—S—V—O₂ (O₂ → Abl). Pl.: (Ter., Bukv. 126) möγ-aləŋ otə' jaγ werwəlt weli-söγoγ? 'milyen dolgokat készítenek az emberek a rénszarvasbőrből?'

13. O—S—O₂—V (O₂ → Ins). Pl.: (Ter., Bukv. 110) möγöl'i ämp-mokal'iγən pākina' wersəŋən? 'mit csináltak (Dl.) a kutyakölykök (Dl.) a babával?'

14. O—V—S. Pl.: (Ter., Bukv. 125) möγöl'i liwəl t'ut'-kōrək? 'mit eszik a tyúk?'

C) A felszólító mondatok körében

1. [S]—O—V. Pl.: (Ter., OcsT. 119) put wərə! '[te] ételt készíts!'

2. [S]—C—O—V. Pl.: (Ter., OcsT. 112) ... əjəmpä mänt il jəγtā! '[te] egyszerre lőjj agyon!'

3. C—S—O—V. Pl.: (Ter., OcsT. 106) ... os nõŋ jom liγä! 'te pedig zelnicemeggyet egyél!'

4. [S]—O—C—V. Pl.: (Pra., Po. 24) **mānt nõγtinnä**
wajā! '[te] vígy engem magaddal!'

5. [S]—O₂—O—V (O₂ → Lat/Abl/Med). Pl.: (Ter., Ocs.
72) **mätäl'itə mānt čöčä!** 'nyújts nekem (tkp. engem) valamit
(Med)!', (Gu., mscr.) **mänä wāγ lijma!** 'loj nekem pénzt!',
(Gu., EOChr. 140) **lőγöγ kat wīγa!** 'tőle házat kérj!'

6. S—C—O₂—O—V (O₂ → Lat). Pl.: (Gu., mscr.) **nõγ**
os mänä t'umint nipikäl'i wajā! 'te szintén nekem olyan köny-
vecskét vegyél!'

7. S—O—V—O₂ (O₂ → Lat). Pl.: (Gu., EOChr. 140) **oγ**
pānyila kula! 'fejet hajts a halnak!'

8. S—O—O₂—V (O₂ → Lat/Abl/Med). Pl.: (Ter., OcsT.
110) **mānt lit-otə mājä!** 'nekem (tkp. engem) ételt (Med) adj!',
(Ter., Bukv. 139) **luj lujəna əntä!** 'gyűszút húzz az ujjadra!',
(Ter., Bukv. 141) **mānt kőramöγ kitlä!** 'engem a lábamnál fogj
meg!'

9. S—C—O—O₂—V (O₂ → Med). Pl.: (KT. 789 a) **os**
män' kulə piltä! 'még adj (tkp. segíts) engem hallal (Med)!'

10. S—V—O. Pl.: (Ter., Bukv. 123) **tīγtitəγ ul-nemət!**
'mondjatok bogyó-neveket!'

11. [S]—V—O—C. Pl.: (KT 287 a) **liylä mānt kőγərtə**
koyat 'várjál engem (egy) fazék felforrása (Part.) ideig (tkp.
hosszat)!'

A /4/ determinált aktív mondatsekezetben

A) A kijelentő mondatok körében

1. S—O—V. Pl.: (Ter., Bukv. 142) **griša lopältə juγəl wəstə** 'G. vette a horgászbotját (tkp. horgászó botját)'.
2. S—C—O—V. Pl.: (Ter., OcsT. 112) ...**körək läwətpä üγəl il jəγnəmtəγəltəstə** 'a sas a fejét hétszer lehúzta'.
3. C—S—O—V. Pl.: (KT. 764 b) **petkəγləməmöγ mä t'i otam malkəγləγəlim** 'sietségemből én ezt a dolgom elfelejtettem'.
4. S—O—C—V. Pl.: (Pra., Po. 24) [**mä**] **grjadka jəmə' kijnlim** 'én az árkot jól ásom'.
5. S—O₂—O—V (O₂ → Lat). Pl.: (Ter., Bukv. 109) **mä nōγə tim nipik löγəlim** 'én neked ezt a könyvet olvasom'.
6. C—S—O₂—O—V (O₂ → Lat). Pl.: (Ter., Bukv. 94) **pirnə t'elefona feñə wəγsətə** 'azután ő F.-t telefonhoz hívta'.
7. S—O—V—O₂ (O₂ → Lat). Pl.: (KT. 481 a) **mä lüγwə löγsim mäntimä** 'én a takarót magamra takartam'.
8. C—S—O—V—O₂ (O₂ → Ins). Pl.: (Ter., OcsT. 107) **minä niγ jōγəl mä löγə' läγəllim tim juγnati** 'hozzánk (Dl.) ki (ha) jön, (Part.) én őt várom ezzel a bottal'.
9. S—O—O₂—V (O₂ → Lat/Tra/Abl/Med/Ins). Pl.: (KT. 639 b) **mä suγəm kər-jənkə nāsitasim** 'én a bőrt festékkel (Med) festettem', (Ter., Bukv. 105) **sotər nipikəl konwerta pulsətə** 'Sz. a levelét borítékba tette (tkp. dugta)', (Gu., mscr.)

mä löγθ' kötlöγ kätəllim 'én őt kezén(él) fogom', (Ter., Bukv. 145) [ləγ] **bankat mašina'na' jl toγərləlal** 'ők a konzervdobozokat gépekkel lezárják', (KT. 236 a) **löγ mä riolam wəɾəγ utə joγimsətə** 'ő az én orrom véresre (tkp. vérre) ki ütötte'.

10. C—[S]—O—O₂—V (O₂ → Lat). Pl.: (Ter., Bukv. 145) **pirnə [ləγ] t'u bankat əllə puta pənləlal** 'azután [ők] azokat a konzervdobozokat nagy üstbe (tkp. fazékba) teszik'.

11. S—O₂—O—C—V. Pl.: (Ter., OcsT. 100) **mä mäntim semγəlämnä' t'i täyi əjnəm wuγəlim** 'én a saját szememmel (Dl.) ezt mind láttam'.

12. S—C—O—C—O₂—V (O₂ → Med). Pl.: (Ter., OcsT. 114) **älwə töyi pitməläti nır wejγəl teləl pərə pəntə** 'Ä. oda jutva (Part.) a csizma szarait (Dl.) hamuval tele rakta'.

13. S—V—O. Pl.: (KT. 58 b) **mä ən'lim jernäs** 'én a ruhát felöltöm'.

14. S—O₂—V—O (O₂ → Med/Lat). Pl.: (KT. 1100 a) **mä jəγkə läwə'sim mes** 'én vízzel (Med) (meg)itattam a tehenet', (Ter., OcsT. 102) [min] **jaγə eryillimin t'i täyi** '[mi, Dl.] az embereknek elmondjuk azt a dolgot (tkp. helyet)'.

15. C—C—S—O₂—V—O (O₂ → Lat). Pl.: (Gu., mscr.) **männä' jöγän täm nöγä məlim t'i nipik** 'velem (,ha) jössz (Part.) akkor neked adom azt a könyvet'.

16. S—V—O—O₂ (O₂ → Lat). Pl.: (Ter., OcsT. 110) **min tulimən likər joγpa!** '[mi, Dl.] vigyünk (Dl.) a szánt haza!'.

17. O—S—V. Pl.: (Ter., Bukv. 66) *impəm mā ojaγlim*
'a kutyám én sajnálom'.

(Összetett szerkezetek)

18. S—O₂—O—V (O₂ → Abl) + S—O—V (O₂ → Lat).
Pl.: (Pra., Po. 14) [lōγ] *məγöγ fašistat silä nuγaltastə* '[ō]
földünkről a fasisztákat félre (é. el-) kergette'.

19. S—O—V—O₂ (O₂ → Lat) + S—O—O₂—V (O₂ →
Med). Pl.: (Ter., OcsT. 104) [lōγ] *ontəl kol-juγ lewsə lerəm-*
tastə nāməkə ālata '[ō] a belsejét fenyőággal (Med) beterítette
puha fekvésre'.

20. ? S—C—O—O₂—V (? O₂ → Ins) + S—C—O—O₂
(O₂ → Lat). Pl.: (Ter., OcsT. 114) *älwə tōyi pitmäläti nīr-*
wejγəl teləl pärə päntə 'Ä. elmenekülve (Part.) a lábbelije
szárát teli (tkp. telivel) hamuval (Med) töltötte (tkp. tette)'.

B) A kérdő mondatok körében

1. S—O—V. Pl.: (Gu., EOChr. 134) *nōγ möγ-äləγ*
l'opi məγäsin? 'te milyen kabátot vettél?'

2. O₂—S—O—V (O₂ → Lat). Pl.: (Gu., mscr.) *kojat*
nōγ tim weli wəlin? 'te ezt a rénszarvast kinek vásárolod?'

3. S—O—O₂—V (O₂ → Lat/Tra). Pl.: (Gu., EOChr.
134) *nōγ nipik kat'aja məγäsin?* 'te a könyvet K.-nak adtad?',
(Ter., Ocs. 72) [nōγ] *lan-pōγk möγöl'ikə werlin?* 'te a része-
lőből mit csinálsz (tkp. a reszelőt mivé csinálsz)?'

(Összetett szerkezetek)

4. S—C—O—C—O₂—V—C (O₂ → Lat) + S—C—O—

—C—O₂—V—C (O₂ → Tra). Pl.: (Ter., OcsT. 121) nõγ os
luwæn wāj məγä t'i lerä wänt'əγ werlin tim l'äl'əγ-köləγ
nowə'nə? 'te pedig az eveződ nyelét miért ily keskenynek,
vékonyra (tkp. vékonyra) csinálod ebben az ellenséges időben?'.
C) A felszólító mondatok körében

1. [S]—O—V. Pl.: (Pra., Po. 4) prawilo erəγli! '[te]
magyarázd (meg) a szabályt!'.
2. [S—O]—V—C. Pl.: (Gu., mscr.) wəri mətä säγi!
'csináld akárhogy (bárhogy)?'.
3. S—O₂—O—V (O₂ → Lat/Tra/Abl). Pl.: (KT. 258 b)
ńır-oγa ńır-wej wət'i! 'a lábbeli fejéhez a lábbeli szárát tűzd
(oda)!', (KT. 130 a) eləwtəγi ačńi ənti! 'felülre (? Prol.) a şubát
vedd!', (KT. 655 a) əj päjəγ otət čä-γəjilən! 'egy csomóba (tkp.
csomóvá) a dolgokat gyűjtsd (egybe)!'.
4. S—O—V—O₂ (O₂ → Lat). Pl.: (KT. 705 a) lõk
pämili mänä! 'mutasd (meg) nekem az utat', (Ter., OcsT. 102)
päγal'i-kaw əl kut'əlti əntə čəkə jistälä! 'a fiúcskát-mit ne
ingereld (,hogy) ne (tkp. nem) nagyon sírjon (Part.)'.
5. S—O—O₂—V (O₂ → Lat/Tra/Abl/Med/Ins). Pl.:
(Gu., mscr.) mä uγəm kötə päni! 'a fejem(re) kezét (Med)
tegyél! (fejfájás esetén mondják)', (Gu., mscr.) tim täs mänä
pämili! 'mutasd meg nekem ezt az árut!', (Gu., mscr.) köčəγ
mijn oγtijoγ wəji! 'a kést vedd el a ládáról!', (Gu., mscr.)
nipik kötännət wəji! 'a könyvet a kezeddél vedd (el)!', (KT.
967 a) nür tőjəγkə wəri! 'a fejszét élesítsd (tkp. élessé csináld)!'.
123

6. S—C—O—O₂—V (O₂ → Med/Lat). Pl.: (KT. 789 a) os löγð 'kulə pilti! 'még segítsd őt hallal (Med) (é.: még adj neki halat)!', (Ter., OcsT. 110) nõη surtən tōγ sülhän muγləl mänä päni! 'te a csukád (ha) felszeletelted (,Part.) a máját nekem tedd (el)!'.

7. S—V—O. Pl.: (KT. 122 b) äl alili nõηin—kijjin! 'ne átkozd a gyermeked!'.

8. S—V—O—C. Pl.: (Gu., EOChr. 136) wəjitən mänt minnä! 'vigyetek engem magatokkal (Dl.)!'.

9. S—O₂—V—O (O₂ → Ins). Pl.: (KT. 531 b) wijnat äl mənt'äγti kotəl! 'hiábavalósággal ne mulaszd a napot!'.

10. S—V—O₂—O (O₂ → Lat). Pl.: (KT. 1101 b) luti löγä 'sumintəγ! 'vásárolj neki kendőt'.

Az /5/ indeterminált ergatív mondat szerkezetben

A) A kijelentő mondatok körében

1. S—O—V. Pl.: (Ter., Bukv. 116) süηknə məγ konkəmtəwəl 'a Nap a földet melegíti'.

2. S—C—O—V. Pl.: (Ter., Bukv. 150) məηən čəkə məγōγ ləηkalōγ 'mi nagyon szeretjük a hazánkat (földünket)'.

3. C—S—O—V. Pl.: (Gu., mscr.) nõη pətännə əηkimnə mänt l'öγətkəltəs 'te helyetted anyám engem szidott'.

4. C—C—S—O—V. Pl.: (Gu., mscr.) t'utnə tōη löγən mänt kəskəl 'akkor ő engem megtalált volna'.

5. S—O—C—V. Pl.: (Pra., Po. 14) jaγnə ləγə' jəmə'
nompəlt 'az emberek rájuk (tkp. őket) jól emlékeznek (gondolnak)'.
.

6. C—S—O₂—O—V (O₂ → Abl). Pl.: (Ter., Bukv. 120)
səγəsnə məγən at'oγ kartofja, morkowka, kapusta nuk wələγ
'ősszel mi a kertből a burgonyát, a sárgarépát, a káposztát
felszedjük (tkp. vesszük)'.
.

7. S—O—O₂—V (O₂ → Lat/Tra/Abl/Med/Ins). Pl.:
(Ter., Bukv. 91) kolhoznij sobrańjańə kul weltə brigada
krasnij znamjətə majəlsətəl 'a kolhoz gyűlés(e) a halászbri-
gádnak (tkp. a hal élő brigádot) vörös zászlót (Med) aján-
dézott (Pl.)', (Gu., EOChr. 135) məγən ləγə' əllə juγ kanγə
amə'γələγ 'mi azokat (tkp. őket) (egy) nagy fa mellé tettük',
(Ter., Ocs. 55) ləγən mənt kötəmöγ porəs 'ő engem a kezem-
nél megharapott', ? (Pra., Po. 17) [weli'nə] likər kawəkkə
təllətəl 'a rénszarvasok a szánt könnyen (? tkp. könnyűnek)
húzzák'.
.

8. C—S—O—O₂—V (O₂ → Med). Pl.: (Ter., OcsT.
104) pə-lə'nə jaγnə mint rəkə totkəlwəlt 'néha az emberek
nekünk (tkp. minket, Dl.) lisztet (Med) hoznak'.
.

9. O—S—V. Pl.: (Ter., Bukv. 145) t'i kul mašinətnə
ləγilətəl 'azt a halat gépekkel mossák'.
.

10. O—S—O₂—V (O₂ → Lat). Pl.: (Ter., Bukv. 120) t'i
owoščit məγən kat-pəl uja pənləγ 'azokat a főzelékféléket mi
a házpadló alá tesszük'.
.

11. $O_2-O-V-S$ ($O_2 \rightarrow Lat$). Pl.: (KT. 718 b) *toram-kölä nõḡḡə löḡətaltawəl pownə* 'a pap téged az isten-szóra (é.: vallásra) megtanít'.

(Összetett szerkezetek)

12. $S-O-C-O_2-V$ ($O_2 \rightarrow Tra$) + $S-O_2-O-C-V$ ($O_2 \rightarrow Ins$). Pl.: (Pra., Po. 20) *ja-ḡnə miḡlalnə kajutət əjnəm telə wersətəl* 'az emberek bőröndjeikkel a kajütöket teljesen tele (tkp. telivé) rakták'.

13. $C-S-O-C-O_2-V$ ($O_2 \rightarrow Abl$) + $C-S-O-C-O_2-V$ ($O_2 \rightarrow Lat$). Pl.: (Ter., OcsT. 103) *mä əḡkim pḡḡla jömḡḡnə əpimnə päni əliwsi əpilnə mänt kötämöḡ kätlämin əḡkim eləwtəki təḡpil-təḡpil əlḡälḡən* 'az én anyám oldalához (é.: sírjához) jöttünk (után, Part.) apám és Ä. apja engem a kezemnél fogva anyám fölött (tkp. keresztül) ide-oda emeltek'.
B) A kérdő mondatok körében

1. $S-O-V$. Pl.: (Gu., EOChr. 137) *kojnə nõḡḡə pḡḡəs?* 'ki harapott (meg) téged?'

2. $S-O_2-O-V$ ($O_2 \rightarrow Lat$). Pl.: (Gu., EOChr. 133) *nḡḡən löḡä riḡəl tuḡalən?* 'te a csónakját neki elhoztad?'

3. $O-S-C-V$. Pl.: (Pra., Po. 13) *koji wänəm ja-ḡnə əjnəm tḡḡəmtətəl?* 'kinek az arcát ismerik (tkp. ismerték meg) teljesen az emberek?'

C) A felszólító mondatok körében

Nincs rá példa.

A /6/ determinált ergatív mondatszerkezetben

A) A kijelentő mondatok körében

1. S—O—V. Pl.: (Ter., Bukv. 109) **duñänə nipik löγə'kätəstə** 'D. a könyvet olvasni kezdte'.

2. S—C—O—V. Pl.: (Gu., mscr.) **löγən äləγ tim nipik təγ tultə** 'ő reggel ezt a könyvet ide hozza'.

3. C—S—O—V. Pl.: (Ter., OcsT. 120) **t'u pürnə ikinə päni niγkənnə pä məγ jag welit wəjläl** 'azután az öregember és az asszonyok (Dl.) a más föld népének a rénszarvasait elvitték'.

4. S—O—C—V. Pl.: (Ter., OcsT. 109) **äni-pilnə likər köč ilə nõγtəstə...** 'nővére a szánt alig megmozdította'.

5. S—O—O₂—V (O₂ → Lat/Alb/Med/Ins). Pl.: (Gu., mscr.) **löγən äj-ni köγər'-jəγkə məltə** 'ő a kislánynak (tkp. a kislányt) levest (Med) ad', (Ter., Bukv. 131) **pükininə nőləl petwə puləkətəstə** 'a nyúl az orrát a csapdába kezdte dugni', (Ter., Bukv. 141) **dašanə griša körələγ kätəlsətə** 'D. G.-t a lábánál megfogta', (Ter., OcsT. 114) **səwsə ikinə t'u juγ läjəmnə' joγimətə** 'Sz. öreg azt a fát fejszével megütötte'.

6. S—C—O—O₂—V (O₂ → Lat). Pl.: (Ter., OcsT. 112) **kunə os joγləl löγä čöččə** 'az ember ismét az íját reá irányozta'.

7. S—V—O. Pl.: (Ter., Ocs. 50) **püt'käl'inə wəstə joγəl päni pöγ** 'a madárka vette az íjat és a nyilat'.

8. O—S—V. Pl.: (Gu., EOChr. 139) **sərrəγ kulal'i ikinə əsəltə** 'az arany halacsát az öregember eleresztette'.

(Összetett szerkezetek)

9. S—O—O₂—V (O₂ → Abl/Ins) + S—O—O₂—V (O₂ Abl/Med). Pl.: (Gu., mscr.) **lõγæn iy muγti köčkə pultə** 'ő a medvét késsel keresztül szúrta', (Gu., mscr.) **lõγæn kəsi läjəmnä** 'uγəloy joγimtə' 'ő a fejszével az embert fejen (tkp. fejénél) vágta'.

10. O—S—O₂—V (O₂ → Ins) + O—S—O₂—V (O₂ → Abl). Pl.: (Ter., OcsT. 120) **tom pırəs iki lõγæn läjəmnä** 'uγəltokə joγimtə' 'azt az öreg embert ő fejszével fejen vágta'.

B) A kérdő mondatok körében

1. S—C—V. Pl.: (Gu., EOChr. 133) **nõγæn mä rjtim təγ tuγalin?** 'te az én csónakom ide hoztad?'

2. C—O—S—O₂—V (O₂ → Lat). Pl.: (Ter., Bukv. 138) **mõyi səγi señä äpılne pečkännä** 'l'äγtä önnəltətətə? 'hogyan Sz.-t apja puskával löni tanította?'

C) A felszólító mondatok körében

Nincs rá példa.

A /7/ passzív mondatszerkezetben

A) A kijelentő mondatok körében

1. S—O—V. Pl.: (Pra., Po. 26) **läwət'nə pam māralli** 'az eső által a fű nedvesítettik'.

2. S—C—O—V. Pl.: (Gu., mscr.) **männə äləγ tim nipik təγ tuli** 'általam reggel ez a könyv ide hozatik'.

3. S—O—C—V. Pl.: (KT. 425 b) *männə lar ajnäm körkəmtəsi* 'általam a tó teljesen körüljártott'.

4. C—S—O—C—V. Pl.: (Ter., OcsT. 122) *t'u lä'nə l'äl' jaɣnə päɣ köč jöɣti...* 'akkor az ellenséges nép által a fiú bár lövettetett'.

5. S—O—O₂—V (O₂ → Lat/Tra/Abl/Med/Ins). Pl.: (Gu., mscr.) *männə löɣ náñə məsi* 'általam ő (tkp. őt) kenyérel (Med) adatott', (Gu., EOChr. 134) *männə nipik löɣä məɣəsi* 'általam a könyv neki adatott', (Ter., Bukv. 133) *ämpə'nə wokal'i ləɣəlöɣ kaɣrəmtəsi* 'a kutyák által a rókácska a farkánál megragadtatott', (KT. 1062 a) *männə seməɣläm əlläɣ liɣsäɣən* 'általam a szemeim (Dl.) naggyá meresztettek (Dl.)'.

6. C—S—O—O₂—V (O₂ → Lat/Tra/Ins). Pl.: (Ter., OcsT. 107) *minä wəñəɣ jöməlä minnə t'u täɣi löɣä erɣəlsi* '(amikor) mi (Dl.) közel jöttünk (Part.) általunk (Dl.) az a dolog (tkp. hely) neki elbeszéltetett', (Ter., OcsT. 117) *mərəm pər-ninə oɣpi köləkkə weri* 'csak a boszorkány által az ajtó nyitottá csináltatott'.

7. O—O₂—S—V (O₂ → Lat/Tra). Pl.: (KT. 904 b) *kul t'oɣkə töɣə'nə lisi* 'a hal kozmává a tűz által égettetett'.

8. S—V—O. Pl.: (Ter., OcsT. 119) *kunə wəji welmäl wajəɣ...* 'az ember által elvetetett az ölt (Part.) vad...'.

9. S—C—O—V. Pl.: (KT. 18 b) *oɣnə ajnäm öɣəsi loɣ* 'az ár által teljesen (ki) mosattatott a part'.

10. S—O₂—V—O (O₂ → Lat). Pl.: (KT. 79 b) löγan löγä ärəγtəsi läjəm 'általa neki ígérített a fejsze'.

11. O—S—V. Pl.: (Ter., Bukv. 125) pam məγnə läwə'li 'a fű a föld által tápláltatik'.

12. O—S—C—V. Pl.: (Gu., EOChr. 142) iki löγan täγamin tuli 'az öregember ő általuk lökdösvén vitetik', (Ter., OcsT. 102) əηkim jəpiwänkə puγəl l'əηkəwsənə jaγnə čäγiyäli 'anyám J. falu temetőjében az emberek által eltemettetett'.

13. O—S—O₂—V (O₂ → Lat/Tra/Med). Pl.: (Ter., Bukv. 41) änni äpilnə päkitə luti 'A. az apja által babával (Med) ajándékoztatott (tkp. vásároltatott)', (Ter., Bukv. 141) griša kulnə joγna täləkətəsi 'G. a hal által a folyóba kezdett húzatni', (Gu., EOChr. 140) mä, pirəs iki, iminə wäləkə werujəm 'én, öreg ember, az öregasszony által nyugtalanná csináltattam'.

14. O—C—S—O₂—V (O₂ → Lat/Med). Pl.: (Gu., mscr.) nőη məηən wälmannə männə nänə məγälujən 'te (miközben) nálunk voltál (,Part) általam kenyérral (Med) adattál', (Gu., mscr.) welit kitətəl jaγnə likərtä jörətət 'a rénszarvasok kettesével az emberek által a szánokba fogattak'.

15. O—O₂—S—C—V (O₂ → Abl). Pl.: (Ter., Ocs. 55) läγki ämpöγ männə čökin töγi wəsi 'a mókus a kutyától általam alig vettetett el'.

B) A kérdő mondatok körében

1. C—S—O—V. Pl.: (Ter.; Bukv. 129) möγöl'ä

köskänə löḡkräl'i antə kätəlyəsi? 'miért a macska által az egérke nem fogattatott el?'

2. **S—O—O₂—V (O₂ — Lat).** Pl.: (Gu., mscr.) **männə koji-käm löḡä majəlsi?** 'általam ki ajándékoztatott neki?'

C) A felszólító mondatok körében

Nincs rá példa.

A passzív mondszerkezet körében a legegyszerűbbtől kezdve a bonyolultabbakig igen gyakoriak az elliptikus mondatok. Felsorolásukban a mondatok kérdő, ill. kijelentő voltára nem voltunk tekintettel:

1. **V.** Pl.: (Gu., EOChr. 134) **patlujəm** 'fázom' (pass.).

2. **S—V.** Pl.: (Ter., Bukv. 135) **iynə ewsintətəyəlsi** 'a medve által szagolgattatott', (Gu., mscr.) **kojnə tuli?** 'ki által vitetik?'

3. **O—V.** Pl.: (KT. 120 a) **mä ilimlujəm** 'én szégyenkezem (pass.)', (Gu., EOChr. 134) **nöḡ patlujən?** 'te fázol?' (pass.).

4. **C—C—S—V.** (Ter., OcsT. 123) **t'u pīrnə joy läḡamin t'utət ajnəm il l'ikəlli** 'azután bemenvén azok mind lelövettek (Sg.)'.

5. **O—C—V—C.** Pl.: (Ter., OcsT. 106) **jəḡk—urwi nəḡi—kijət tő' tājaltat löḡən** 'az árva gyermekek ott bírattak nyáron'.

6. **O—C—C—V.** Pl.: (Gu., EOChr. 141) **imi os čəkə pəḡəmsi** 'az öregasszony megint nagyon feldühödtetett', (KT.

799 b) **oɣpi məɣä čəkə rəkətəsi?** 'az ajtó miért csapatott nagyon (be)?'.

7. **O—C—C—C—V**. Pl.: (KT. 896 b) **t'u päsä t'itə tōɣ weryäli** '(akkor) pedig így csináltatott volna'.

8. **C—V—O**. Pl.: (Pra., Po. 7) **möɣi säɣi wakkali ökəm kakal'ital?** 'mi módon hívatott a legkisebb testvére?'.

9. **S—C—V**. Pl.: (Gu., mscr.) **kojnə tati weri?** 'ki által így csináltatott?'.

10. **C—S—V**. Pl.: (Ter., OcsT. 111) **möɣə säɣit nöɣən wəɣäli?** 'te általad hogyan vettetett fel?'.

11. **O₂—O—V** (O₂ → Lat/Tra/Med/Ins). Pl.: (KT. 1057 b) **loɣləm kulə ökəm—otal'i läwə'li** 'rágott hallal (Med) a kisgyermek ettetetik', (Ter., OcsT. 145) **t'i kombinata ärki kul tuli** 'abba a kombinátba sok hal vitetik', (Ter., Bukv. 100) **tim ščotkana' pöɣk löɣitali** 'ezzel a kefével a fog mosatik', (Karj., Gram. 115) **nelə möɣləwäɣ räk arli** 'négy részre (tkp. résszé) a liszt osztatik'.

12. **O—V—O₂** (O₂ → Lat/Ins). Pl.: (KT. 284 a) **úal kajsi welijä** 'a nyíl a rénszarvasba találtatott (é.: beletalált)', (KT. 481 a) **männə löɣsi lüɣwənäti** 'általam befedetett takaróval'.

13. **O—O₂—V** (O₂ → Tra/Ins). Pl.: (KT. 159 b) **tuslam jöɣ'nä' patsat** 'a szakállam (Pl.) jéggel fagyatik (Pl.)', (KT. 495 b) **möɣi nempäɣ waɣlujən?** 'mi nevűnek (tkp. nevűvé) hívatsz?'.

14. C—S—O₂—V (O₂ → Ins). Pl.: (Gu., EOChr. 135) **koγ məḡən juγna** 'l'äkkäli 'sokáig általunk bottal dobattatott'.

15. O₂—S—V (O₂ → Lat/Med). Pl.: (KT. 100 a) **jəḡkə männə läwə'si** 'általam vízzel (Med) tápláltatott', (Ter., Ocs. 90) **səwsə ikijə männə məḡäsujən** 'általam Sz. öregnek mondat-tál (tkp. adattál)'.

(Összetett szerkezetek)

16. O—O₂—V (O₂ → Med/Ins (+ O—V—O₂ (O₂ → Lat)). Pl.: (Pra., Po. 21) **mä əḡkim majəlt-otə məsi jəmə** 'ropiltámala 'az én anyám jutalommal (Med.) adatott a jó (tkp. jól) munkájára (tkp. dolgoztára; Part.)', (KT. 815 a) **juγ oγəna** 'ratsi **kanḡa** 'a fa az árral vettetett a partra'.

17. O₂—V (O₂ → Ins) + O₂—V (O₂ → Lat). Pl.: (KT. 663 b) **päknä** 'jor—möγlä joγili 'a fékkel középre üttetik'.

18. O₂—O—V (O₂ → Abl) + O—O₂—V (O₂ → Lat). Pl.: (Gu., mscr.) **möγi täḡəjoγ tim joγəḡ taγpil un'li?** 'mely helynél keletik (át) oda ez a folyó?'.

19. S—O₂—V (O₂ → Ins) + S—O₂—V (O₂ → Tra/Abl). Pl.: (Ter., OcsT. 111) **männə pečkännä** 'uḡəltokə joγiγəsi 'általam puskával fejen vágatott', (Ter., OcsT. 117) **kunə uḡəltokə läjəm moknat joγimi** 'az ember által a fejsze fokával fejen vágatott', (KT. 385 b, 547 a) **köḡnä** 'mustəmaγ jan'li 'gyönggyel (tkp. kövel) széppé varratik'.

20. S—O—O₂—V (O₂ → Abl v. Lat) + S—O—O₂—V (O₂ → Med) + S—O—O₂—V (O₂ → Abl). Pl.: (Ter., OcsT.

114) *älwänə töläl pärə sämti čučmi* 'Ä. által onnan hamuval (Med) szembe szóratott' stb.

Az elliptikus mondatoknak az **S—O—V** szempontjából két csoportja van: (i) az **S—V** típus (amelyben: **O→Ø**) és (ii) az **O—V** típus (amelyben: **S→Ø**).

Példamondatok az (i) **S—V** típusra: (KT. 10 a) *läwät'nə əjnäm märasujəm* 'az eső által teljesen átnedvesedtem (pass.)', (KT. 852 a) *kojnə ta' sōḡəli?* 'ki által veretik [a harang] ott?', (Gu., mscr.) *männə təḡ tuḡasi-pə* 'általam ide hozatott volna', (Ter., ÖCsT. 111) *männə pečkännə' uḡəltəka jöḡə'ḡäsi* 'általam puskával fejen üttetett', (Gu., EOChr. 135) *koḡ məḡəḡn juḡna' l'äkkäli* 'sokáig általunk bottal dobáltatott'.

Példamondatok az (ii) **O—V** típusra: (KT. 120 a) *mä ilimlujəm* 'én szégyenkezem (pass.)', (Ter., Bukv. 100) *tim ščotkana' pōḡk löḡitəli* 'ezzel a kefével a fog mosatik', (KT. 782 b) *torəm pəḡəmtəsi* 'az ég befelhősödött (pass.)', (KT. 782 a) *pəḡəḡ nuḡ tusi* 'a felhő felemelkedett (tkp. vitetett)', (Ter., Bukv. 89) *mä ät'im borisəḡ waḡli* 'az én bátyám B.-nak hívatik', (Gu., mscr.) *mä kuntə-käm wojujəm* 'én valamikor elaludtam (pass.)', (Gu., EOChr. 134) *nōḡ patlujən?* 'te fázol' (pass.)'.

A létigére vonatkozólag ld. "A létigés mondat szerkezetek" című részben.

III. A létigés mondat szerkezetek

A létigének az összes többi igétől (V_B -tól) eltérően a vahi osztják nyelvben az indeterminált igeragozás körében két paradigmája van: 1. *wäs-*, *wäl-* és a 2. *wäl-*. Az 1. *wäs-*, *wäl-* paradigma *wäs-* alakja csak jelen időben (Praes.), *wäl-* alakja pedig csak múlt időben (Praet.) használatos: A 2. *wäl-* paradigmának mind jelen (Praes.), mind múlt idejű (Praet.) alakjai is vannak (Id.: Gulya, VONY. 78, EOChr. 246—249).

A létigével alkotott mondatok két csoportra oszlanak. A két csoport aszerint különbözik egymástól, hogy a V szerepét betöltő létigének A) van valamilyen névszói bővítője (a létige kopulatív használatú), illetve B) a V szerepét pusztán a létige tölti be. Ennek alapján a két csoport szerkezete a következő: A) $S_\emptyset - A - V_{intr}$, amelyben $V_{intr} \rightarrow NV_B$ és B) $S_\emptyset - A - V_{intr}$, amelyben $V_{intr} \rightarrow V_B$.

A létige két paradigmája, az 1. (Praes.) *wäs-*, (Praet.) *wäl-* és a 2. (Praes., Praet) *wäl-* paradigma közül az A) $S_\emptyset - A - V_{intr}$ ($V \rightarrow NV_B$) létigés mondat szerkezetben az 1. (Praes.) *wäs-*, (Praet.) *wäl-* paradigma, míg a B) $S_\emptyset - A - V_{intr}$ ($V \rightarrow V_B$) létigés mondat szerkezetben a 2. (Praes., Praet.) *wäl-* paradigma használatos. Pl.: A) (Gu., mscr.) *mä wökəŋ wäsəm* 'én erős vagyok', (Ter., OcsT. 101) *mä əlləm wäl-ŋaləm* 'én nagy voltam', B) (Ter., OcsT. 104) *t'ä'*, lit-ot *wälwəl* 'ím, étel

van', (Ter., Bukv. 53) *äləŋ məŋ tōŋnə wäljasōŋ* 'reggel mi a tavon voltunk'.

1. A létige az /l/ statikus mondatszerkezetben

A) A létige névszói bővítményes formájával alkotott mondat-szerkezetek

Az S_{\emptyset} - A_{dir} - V_{intr} ($V \rightarrow NV_B$) létigés mondat-szerkezet V -jének az egyes mondatokban négy változata van: a) $N + wäl-$, b) $N + wäs-$, c) $N + \emptyset$ ($< *wäs$) és d) $N_{ki} + \emptyset$ ($\emptyset < *wäs$). Pl.: a) (Ter., OcsT. 101) *mä əlləm wälŋaləm* 'én nagy (é.: már nagy gyermek) voltam', b) (Ter., Bukv. 139) *mä nōŋ öŋin wäsəm* 'én a te leányod vagyok', c) (KT. 562 b) *weli tinəl kos nōjtin* 'a rén húsz rubelba kerül (tkp. a rén ára húsz rubel)', d) (Gu., mscr.) *kat əlləki* 'a ház nagy'.

A létige a), b), c) és d) változatainak az előfordulását a következő feltételek határozzák meg: 1. a V időbelisége (**Temp**), mely szerint a V vagy múlt (**-Temp**), vagy jelen (**+Temp**) idejű;²⁰ 2. a V személye, aszerint, hogy a V -nek a **Pers-e -Pers-e (=Ps3)** vagy nem (**+Pers**); 3. az NV kapcsolat N -jének a jellege, mely vagy **+Subst-ú** (ha $N \rightarrow$ **Subst**), vagy pedig **-Subst-ú** (ha $N \rightarrow$ **Adj**).

²⁰

A **Temp** alatt **-Temp**-ként azért a múlt időt vettük fel, mert a vahi osztjában éppen a múlt idő (az ún. IV. múlt) a jelöletlen (a zéró-morfémával kifejezett).

A létige a), b), c) és d) változatainak az 1., a 2. és a 3. jellemzők szerinti megoszlása a vahi osztjékban a következő:

	a) wäl-	b) wäs-	c) Ø (< *wäs)	d) N _{ki} +Ø (*wäs)
1. Temp	-	+	+	+
2. Pers	-/+	+	-	-
3. Subst	-/+	-/+	+	-

Példamondatok az a) wäl- oszlop szerint: 1. a -Temp tekintetében a példamondatokat ld. a 2.1, 2.2, 3.1 és a 3.2 pont alatt, 2.1 a -Pers-re: (Gu., mscr.) *ajətən köñär wälγal* 'egyikük (kettő közül) szegény (adj.) volt', 2.2 a +Pers-re: (Ter., OcsT. 101) *mä əlləm wälγaləm* 'én nagy (é.: már nagy gyermek) voltam', 3.1 -Subst-ra: (Ter., OcsT. 103) *t'u al čəkə läγər' wälγal* 'az az év nagyon nehéz volt', 3.2 a +Subst-ra: (Karj., Gram. 114) *ləγ koləm kəsi wäləs* 'ők hárman voltak (tkp. ők három ember volt)'

A b) wäs- oszlop szerint: 1. a +Temp tekintetében a példamondatokat ld. a 2., 3.1 és a 3.2 pont alatt, 2. a +Pers-ra a példamondatokat ld. 3.1 és a 3.2 pont alatt, 3.1 a +Subst-ra: (Gu., mscr.) *mä wökəγ wäsəm* 'én erős vagyok', 3.2 a +Subst-ra: (Ter., Bukv. 139) *mä nõγ õγin wäsəm* 'én a te leányod vagyok'.

A c) Ø (< *wäs) oszlop szerint: 1. A +Temp tekintetében a példamondatokat ld. a 2. és 3. pont alatt, 2. a -Pers-re a példamondatokat ld. a 3. pont alatt, 3. a +Subst-ra: (KT. 562 b) *weli tinəl kos nõjtin* 'a rén húsz rubelbe kerül (tkp. a

hús rubel)'; (Ter., OcsT. 123) *kat oγti küləγ kar-sōγ* 'a ház teteje lyukakkal teli rénbőr' (találós kérdés, jelentése: a csillagos ég); (Ter., Bukv. 69) *āpim wajəγ weltə ku* 'apám vadász (tkp. vad ölő férfi)'; (Pra., Po. 5.) *mā əγkim jəm əγki* 'az én anyám a legjobb anya (tkp. jó anya)'; (Gu., mscr.) *timi nipik* 'ez könyv'.

Megjegyzés:

A 3. feltétel leírása kiegészítésre szorul. Anyagunkban ugyanis több olyan mondat is van, mely — látszólag — feltételünk helyessége ellen szól. Pl.: (KT. 118 b) *tom uləγəl nāγəlt, tim uləγəl oγər* 'az a széle (vége) alacsony, ez a széle (vége) magas'; (KT. 543 a) *l'opin əjnəm mori* 'a kabátod teljesen nedves'; (Ter., OcsT. 106) [*lōγ*] *əjnəm morəγəm* '(δ) teljesen nedves'; (Pra., Po. 13) *ökəm nāγi-kijal'it nālak* 'a kis gyermekek örülnek (tkp. vidámak)'. A kérdéses mondatok legtöbbször Karjalainen gyűjtéséből származik. (Szám szerint 16 mondat. Az összes idetartozó mondatok száma 91.) Különösen szembetűnő, hogy "szabályostól" eltérő képviselő a "Bukv." és a "Gu." jelzetű forrásokban nem fordul elő. A kérdéses Karjalainen-féle mondatokban, valamint a "Ter., Ocs.", ill. a "Pra., Po." forrásokból származó 3 mondatban az N gyakran igei eredetű, illetőleg az N szerepét betöltő N_B olyan tő származéka, amelynek más képzésű alakja igeként is szerepelhet (pl.: *mori*, *morəγəm* 'nedves', vö.: KT. 543 a, *māra-* 'befeuchten'; *nālak* 'vidám',

vö.: KT. 616 b $\text{n}\ddot{\text{a}}\text{l}\ddot{\text{a}}\text{r}$ - 'fröhlich werden' stb.).

A felmerült ellentmondás megoldásaként két lehetőség is kínálkozik: 1. e mondatok jó része esetleg nem is létigés mondat, hanem közönségesen igei ($V \rightarrow V_B$) s fgy a kérdéses mondatok egyáltalán nem tartoznak ide; 2. Karjalainen idején e feltétel nem (még nem?) volt általánosan kötelező érvényű. Ezt az utóbbi lehetőséget egyes párhuzamos szerkesztésű mondatok mintha igazolnák is: (KT. 398 a) $\text{o}\gamma\text{pi}$ $\text{k}\ddot{\text{o}}\text{l}\ddot{\text{a}}\text{k}$ vagy (uo.) $\text{o}\gamma\text{pi}$ $\text{k}\ddot{\text{o}}\text{l}\ddot{\text{a}}\text{k}\text{i}$ 'az ajtó (tárva-) nyitva van', ld. még (uo.) $\text{o}\gamma\text{pi}$ $\text{k}\ddot{\text{o}}\text{l}\ddot{\text{a}}\text{m}\ddot{\text{a}}\text{m}$.

d) Az $N_{ki} + \emptyset$ (< *wäs) oszlop szerint: 1. a +Temp tekintetében a példamondatokat ld. a 2. és a 3. pont alatt; 2. a -Pers-re vonatkozólag a példamondatokat ld. a 3. pont alatt; 3. a -Subst-ra: (Gu., mscr.) $\text{k}\ddot{\text{a}}\text{t}$ $\text{a}\text{l}\ddot{\text{l}}\ddot{\text{a}}\text{k}\text{i}$ 'a ház nagy', (KT 8 b) $\text{a}\text{j}\ddot{\text{a}}\text{l}$ $\text{t}\ddot{\text{a}}\text{s}\ddot{\text{a}}\text{r}\ddot{\text{a}}\text{k}\text{i}$, $\text{a}\text{j}\ddot{\text{a}}\text{l}$ $\text{k}\ddot{\text{o}}\text{n}\ddot{\text{a}}\text{r}\ddot{\text{a}}\text{k}\text{i}$ 'az egyik gazdag, a másik szegény'.

Megjegyzés:

Néhány mondatban a fenti szabálytól eltérő képviselettel találkozunk. (Hasonlóképpen a c/ változat körében is. Ld. ott a 3. pontban.) Pl.: (KT. 8 b) $\text{a}\text{j}\ddot{\text{a}}\text{l}$ $\text{t}\ddot{\text{ä}}\text{s}\ddot{\text{ä}}\text{r}$, $\text{a}\text{j}\ddot{\text{ä}}\text{l}$ $\text{k}\ddot{\text{o}}\text{n}\ddot{\text{ä}}\text{r}$ 'az egyik gazdag, a másik szegény', (Karj., Gram. 124) $\text{t}'\text{i}$ $\text{kiriw}\ddot{\text{ä}}'$ $\text{j}\ddot{\text{ä}}\text{l}\text{w}\ddot{\text{ä}}\text{t}$ 'ezek a csónakok újak'. Ez az eltérés, pontosabban kettősség (ld.: i.h. $\text{t}'\text{i}$ $\text{kiriw}\ddot{\text{ä}}'$ $\text{j}\ddot{\text{ä}}\text{l}\text{w}\ddot{\text{ä}}\text{k}\text{i}\text{t}\ddot{\text{ä}}\text{t}$ ua., ld. még a KT. 8 b lapról való idézeteket is) csak a Karjalainen anyagából származó mondatokban ismeretes.

Mindössze két mondatban a wäs- alak nem S_{\emptyset} - A_{dir} -

$V_{intr} (V \rightarrow NV_B)$, hanem $S_{\sigma} - A_{dir} - V_{intr} (V \rightarrow V_B)$ mondat szerkezetben fordul elő: (Ter., Bukv. 94) *nõŋ t'elefonna wäsən?* 'te a telefontól (é. vonalban) vagy?', (Gu., mscr.) *məŋ it katəl (vagy: katloy) peləknə wäsöŋ* 'mi most a háznál (bent) (? a háznál belül) vagyunk'. E mondatok egyrészt csak elvétve fordulnak elő, másrészt osztják nyelvi helyességükről nem vagyunk feltétlenül meggyőződve. Ezért e mondatoknak a nyelvi rendszer egésze szempontjából különösebb jelentőséget nem tulajdonítunk.

A létige névszói bővítményes formájával
alkotott mondat szerkezet kongruenciális viszonyai

Az a) *wäl-* és a b) *wäs-* létigés mondat szerkezetekben az S és a V Num- és Pers- szerinti egyeztetés szabályainak a megállapításához sajnos, kevés anyagunk van. A rendelkezésünkre álló mondatok is szinte mind egyes számúak. Pl.: (Ter., Bukv. 139) *nõŋ ätam öŋi wäsən* 'te rossz leány vagy'. Ezekben a mondatokban az S_{Sg} mellett $V_{Sg} (V_{Sg} \rightarrow N_{Sg} V_{Sg})$ van.

A nem egyes számi viszonyra csak egyetlen mondatot ismerünk: (Ter., Bukv. 123) *nin kittə mastə jukkən wästən* 'ti (Dl.) mindketten hasznos (tkp. kellő) fák (Dl.) vagytok (Dl.)'. E mondat alapján (is) az $S_{\sigma} - A_{dir} - V_{intr} (V \rightarrow NV_B)$ létigés mondat szerkezet általános Num-kongruenciális szabálya valószínűleg a következő:

$S_{Sg} - A - V_{Sg}$, ahol $V_{Sg} \rightarrow N_{Sg} V_{Sg}$;

$S_{DI} - A - V_{DI}$, ahol $V_{DI} \rightarrow N_{DI} V_{DI}$ és

$S_{PI} - A - V_{PI}$, ahol $V_{PI} \rightarrow N_{PI} V_{PI}$.

Pers tekintetében az S-t és a V-t a szokásos módon egyeztetik.

Megjegyzés:

A (Karj., Gram. 114) $l\dot{\alpha}\gamma kol\dot{a}m k\dot{a}si w\dot{a}l\dot{a}s$ 'ők hárman voltak (tkp. ők három ember volt)' (az orosz fordításban: 'ih bylo troje') mondat egyeztetése sajátos, s számomra nem teljesen világos.

A c) \emptyset ('wäs) létezés mondat szerkezetben az S eleve csak S_{P33} lehet. Num szempontjából az $S \rightarrow S$

$$\left\{ \begin{array}{c} Sg \\ DI \\ PI \end{array} \right\}.$$

A mondat szerkezetben a V igei részének a következő V_B ($V_B \rightarrow$ 'wäs) + Num-jef alakjai vannak:

Sg. 'wäs + 0,

DI. 'wäs + $\gamma\dot{\alpha}n$ és

PI. 'wäs + $\dot{\alpha}t$.

A 'wäs alak a mondatban közvetlenül nem jelenik meg.

A számviszonyt (Num) kifejező $\left\{ \begin{array}{c} \emptyset \\ \gamma\dot{\alpha}n \\ \dot{\alpha}t \end{array} \right\}$

V-nak az N-részéhez járul. Pl.: (Gu., mscr.) $timi nipik$ 'ez könyv', (Karj., Gram. 124) $kiriw\gamma\dot{\alpha}n j\dot{\alpha}l\dot{a}w\gamma\dot{\alpha}n$ 'a csónakok

A d) $N_i + \emptyset$ ($\sim w\acute{a}s$) szerkezetű, Ps3 alakú létigés mondat szerkezet V-részében a számviszonyra (Num) utaló jelek az N mellett álló **-ki** elemhez járulnak:

Sg. **-ki + \emptyset**

Dl. **-ki + $\gamma\acute{o}n$**

Pl. (a) **-ki + $t\acute{a}t\acute{a}t$ vagy $-t\acute{a}t$**

(b) **-ki + $j\acute{a}t\acute{a}t$**

A többesi alak kettőssége a forrástól függ. Az a) típusú alakok csak a Karjalainentől származó forrásokban fordulnak elő, míg az összes többi forrásomban a b) alatti allomorféma használatos. Pl.: Sg-ra: (Ter., Bukv. 76) **l'opi $j\acute{a}m\acute{a}ki$** 'a kabát jó', Dl-ra: (KT. 167 a) **t'i $k\acute{a}'$ $l\acute{o}kk\acute{a}n$ $j\acute{a}m\acute{a}ki\gamma\acute{o}n$** 'eme két ló (Dl.) jó (Dl.)', Pl-ra: a) (KT. 167 a) **t'i $l\acute{o}\gamma\acute{a}'$ $j\acute{a}m\acute{a}kit\acute{a}t\acute{a}t$** 'eme lovak jók', (KT. 762 b) **m\acute{a} $p\acute{u}tl\acute{a}m$ $\acute{a}tm\acute{a}kit\acute{a}t$** 'az én hallisztem (Pl.) rossz (Pl.)' stb., b) (Ter., Bukv. 73) **wač $kor\acute{a}t$ $kom\acute{a}t\acute{a}ki-j\acute{a}t\acute{a}t$** 'a város utcái szélesek', (Gu., mscr.) **l\acute{o}\gamma $m\acute{a}$ $k\acute{o}ras\acute{o}w\acute{a}m\acute{a}-kij\acute{a}t\acute{a}t$** 'ők reám hasonlítanak (tkp. az én alakomúak)'.

Megjegyzés:

Egy mondatban — (KT. 56 b, 446 b) **ontil, $s\acute{a}mil$, $t\acute{o}jil$ $k\acute{a}\acute{c}\acute{a}kit\acute{a}t\acute{a}t$** 'hasmenés (tkp. belseje, szíve, vége betegek)' — az egyeztetés sajátos, melyre vonatkozólag ld. fentebb, a c/ii pontban mondottakat.

Mutató névmásos, összetett mondatszerkezetek

A c) típusú létigés mondatok körében ismeretes egy sajátos, mutató névmásos (**PronDem**) szerkesztésmód. Ezek a **PronDem**-mal szerkesztett mondatok feltehetőleg két mondat együttes realizációi. Pl.: (Ter., Bukv. 140) **sart timi kul 'a csuka az (tkp. ez) hal' (i.h.: "ščuka — èto ryba")**. Az idézett mondatot a következő két mondatból származtatjuk: **'sart timi 'a csuka ez (van)', 'timi kul 'ez hal (van)'**. A **PronDem**-os szerkesztésmód lehet, hogy oroszból vett mintára történik. Erre mutathat az is, hogy az előforduló osztják **timi**, **t'it** névmások mind az orosz **èto** 'ez' jelentésbeli megfelelői. Egyébként is minden ide tartozó mondatunk a "Ter., Bukv." forrásból származik.

A kérdéses mondatokban (Ter., Bukv. 96, 99, 107, 112, 140) a mutató névmás alakja az idézett helyen: (i) **timi**, (ii) **tim**, (iii) **t'it** és (iv) **t'i**. Közülük az (i) **timi** és a (iii) **t'it** alakúak főnévi mutatónévmások. A (ii) **tim** alakot j- kezdetű szó követi (mind a két ismert esetben). Így a **tim** alak morfológiailag minden bizonnyal **timi** értékű. Hasonlóképpen a (iv) **t'i** alak is, melyet két esetben a rákövetkező szóban mássalhangzó követ, szintén főnévi **t'it** szerepű. A 99. lapról származó **t'i** vokális előtti helyzetben feltehetőleg téves.

Egyeztetés szempontjából e mondatok az egyéb c) típusú mondatok szabályait követik. Pl.: (Ter., Bukv. 107) **păki tim[i]**

jǎḡkat'-ot 'a baba az játék' stb. A következő (Ter., Bukv. 107) **păki, jǎrkă, mašinaḡal'i, tōḡtḡ kiriwăl'i — tim[i] jǎḡkat'-otat** 'a baba, a labda, az autócska, a gőzösöcske — az (tkp. ez) játék (tkp. játékok)' mondat egyeztetése sajátos.

A létige névszói bővítményes formájával alkotott mondat-szerkezet bővítettsége

Anyagunk alapján az /1/ statikus mondat-szerkezet körében az $S_{\emptyset} - A_{\text{adir}} - V_{\text{intr}} (V \rightarrow NV_B)$ mondat-szerkezetben mindig $A_{\text{adir}} \rightarrow \emptyset$ van. Az A_{adir} helyett e mondat-szerkezetben általában csak C szerepel, gyakran azonban még ez sem. Pl.: (Ter., Bukv. 66) **urină kul ărkijăki** 'a holtágban hal sok (van)', (Ter., Bukv. 114) **tălyin kotălt wăḡkijătăt** 'télen a napok rövidek', (Gu., mscr.) **ăjătən kōḡăr wălḡal** 'egyikük (kettő közül) szegény volt' stb.

A létige névszói bővítményes formájával alkotott statikus mondat-szerkezet lineáris elrendeződése

Az egyes típusokat a létige a) **wăl-**, b) **wăs-**, c) \emptyset (***wăs-**) és d) $N_{\text{ki}} + \emptyset$ (***wăs**) változatai szerint soroljuk fel.

a) A **wăl-** típus

Példánk csak a kijelentő mondatok köréből van:

S—V. Pl.: (Gu., mscr.) ăjătən kōḡăr wălḡal 'egyikük

(kettő közül) szegény volt'.

b) A wäs- típus

A) A kijelentő mondatok körében

1. S—V. Pl.: (Gu., mscr.) **mä wökəŋ wäsəm** 'én erős vagyok'.

2. S—C—V. Pl.: (KT. 545 b) **mä tim kotəl maskim wäsəm** 'én ma (tkp. ez nap) valamelyest (állapotú) vagyok'.

B) A kérdő mondatok körében

S—V. Pl.: (Gu., EOChr. 134) **nōŋ koji kōrasəw wäsən?** 'te kire hasonlítasz (tkp. ki alakú vagy)?'.

Megjegyzés:

Egy szépirodalmi fordításból származó mondatban a szórend teljesen egyedi: (Gu., EOChr. 139) **tuł-pu!**, **nōŋ wäsən, tuł-pu!** 'bolond, te vagy, bolond!'.

C) A felszólító mondatok körében

Nincs rá példánk.

c) A Ø ('wäs) típus

A) A kijelentő mondatok körében

1. S—V. Pl.: (Ter., Bukv. 69) **äpim wajəŋ wəftə ku** 'apám vadász (tkp. vad öljő férfi)'.

2. S—C—V. Pl.: (Gu., mscr.) **mä rjtim willä kat** 'az én csónakom miként (mintha) egy ház (lenne ti. olyan nagy)'.

B) A kérdő mondatok körében

1. S—V. Pl.: (Ter., Ocs. 70) **timi koji mü!** 'ez ki(nek) a sapjája?'.

2. Ezen körbe tartozik a következő mondatípus is: (Ter., Bukv. 98) *mõγ-alə t'i cifra?* 'milyen ez a szám?' (oroszul: 'Kakie èto cifra?'). Kérdés, hogy e típus V—S—(A), illetve (A)—V—S elrendeződésű-e. A magunk részéről inkább az utóbbit tartjuk valószínűnek, minthogy az előbbi szórendi elrendeződésre egyebütt példánk nincs. Ugyanakkor egy "(itt) milyen (van) ez a szám?" értelmezés viszont egyáltalán nem lehetetlen. A mondat kétségtelenül oroszos szerkesztést is tükröz (ld. a mondat orosz fordítását).

C) A felszólító mondatok körében

Nincs rá példánk.

d) Az $N_{ki} + \emptyset$ típus

A) A kijelentő mondatok körében

1. S—V. Pl.: (Gu., mscr.) *kat əlləki* 'a ház nagy'.

2. S—C—V. Pl.: (Pra., Po. 6) *jjöjk köla woγəl'əki* 'a jég még vékony'.

3. C—S—V. Pl.: (Ter., Bukv. 66) *urinə kul ərkijəki* 'a holtágban a hal sok', (Ter., Bukv. 114) *təlyin kotəlt wənəki-jätət* 'télén a napok rövidek'.

4. S—C₂—C₁—V. Pl.: (Ter., Bukv. 137) *kəsi nemin əjnəm wökəpəki* 'az ember valóban mindenkinél erősebb (tkp. teljesen erős)'.

5. ? [S]—V—C₁—C₂. Pl.: (Gu., EOChr. 137) *jəməki ələγ joγənnə* '[lenni] jó reggel a folyón'.

A mondat egy oroszból fordított szövegből származik, s minden bizonnyal orosz hatást tükröz.

B) A kérdő mondatok körében

1. S—V. Pl.: (Gu., mscr.) jernäs mögi kōrasawaki? 'a ruha milyen színű?'

2. V—S. Pl.: (KT. 495 b, 990 b) möγi täγlāmpaki nőγ mesän? 'milyen külsejű a te tehened?'. (Egyetlen példa.)

C) A felszólító mondatok körében

Nincs rá példánk.

B) A puszta létigés mondat szerkezetek

A puszta létigés, S_{\emptyset} — A_{adir} — V_{intr} ($V \rightarrow V_B$) alakú mondat szerkezet V-jének az egyes mondatokban négy változata van:

a) wäl-, b) wäl-, c) \emptyset (< *wäl) és d) $\left\{ \begin{array}{l} A \\ C \end{array} \right\}_{ki} + \emptyset$ (< *wäl). A

négy változat közül az a) wäl- és a b) wäl- sok tekintetben azonos. A b) változatnak a c) és a d) változattal való részleges vagylagossága miatt azonban célszerűnek látszik a b) változatot is önálló változatként kezelni. Példamondatok a létige egyes változataira: a) (Ter., Bukv. 53) älāγ māγ tōγnā wälγasōγ 'reggel mi a tavon voltunk', b) (Gu., mscr.) mā katnā wällām 'én házban lakom', c) (Gu., EOChr. 138) kat čōñ'nā wont a ház mögött erdő (van)', d) (Ter., Ocs. 51) köčāγ satāwnāki 'a kés tokban (van)'.

Megjegyzés:

A vahi osztjában külön 'él, tartózkodik, lakik' jelentésű ige nincs (vö.: KT. 127-129). Ez valójában alakilag egybeesik a létige 2. wāl- változatával. A wāl- igealaknak erre a jelentésbeli kettősségére vizsgálataink során lehetőségeinkhez mérten messze-menően tekintettel voltunk.

A létige 2. wāl- paradigmája változatainak az előfordulását a következő feltételek szabályozzák: 1. a V időbelisége (**Temp**), mely szerint a V vagy múlt (**-Temp**) vagy jelen (**+Temp**) idejű; 2. a V személye, aszerint, hogy a V-nek a **Pers-e -Pers-e (=Ps3)** vagy nem (**+Pers**); 3. a V-nek a **MSz-ben van-e (+)** vagy nincs (**-**) **A/C** bővítettsége.

A 2. wāl- létige változatainak az 1., a 2. és a 3. jellemzők szerinti megoszlása a következő:

	a) wāl- b) wāl- c) Ø (<*wāl-) d) $\left. \begin{matrix} \text{A} \\ \text{C} \end{matrix} \right\}_{ki}$ + Ø (<*wāl-)			
1. Temp	-	+	+	+
2. Pers	-/+	-/+	-	-
3. A/C	-/+	-/+	+	+

Példamondatok az a) wāl- oszlop szerint: 1. A **-Temp** tekintetében a példamondatokat ld. a 2.1, 2.2, 3.1 és 3.2 pont alatt; 2.1 a **-Pers-re**: (Gu., EOChr. 136) *šōγas wālγal 'ősz volt'*, (Ter., Bukv. 127) *aj puγalnā pəγtā weli wālγal 'egy faluban élt (egy) fekete rénszarvas'*; 2.2 a **+Pers-re**; (Ter.,

Bukv. 53) $\text{\ddot{a}l\theta\eta m\theta\eta t\theta\gamma n\theta w\ddot{a}l\gamma as\theta\gamma}$ 'reggel mi a tavon voltunk', (Gu., mscr.) $\text{m\ddot{a} tim katn\theta w\ddot{a}l\gamma al\theta m}$ 'én ebben a házban éltem (laktam)'; 3.1 a — A/C —re: (Gu., EOChr. 136) $\text{s\ddot{o}\gamma\theta s w\ddot{a}l\gamma al}$ 'ősz volt', (Gu., EOChr. 137) $\text{\ddot{a}rki k\ddot{o}j\eta i w\ddot{a}l\gamma al}$ 'sok szúnyog volt'; 3.2 a + A/C-re: (KT. 718 b) $\text{l\ddot{o}\gamma pown\theta w\ddot{a}l\theta s}$ 'ő (a) papnál volt', (Pra., Po. 10) $\text{m\theta\eta m\theta\gamma\theta\gamma n\theta kan k\ddot{a}s\ddot{a}j n\theta\eta w\ddot{a}l\gamma al}$ 'a mi földünkön a cár uralkodott (tkp. a cár gazdaként volt)'.

A b) $\text{w\ddot{a}l-}$ oszlop szerint: 1. A példamondatokat a +Temp-re vonatkozólag ld. a 2.1, 2.2, 3.1 és 3.2 pont alatt; 2.1 a -Pers-re: (Ter., OcsT. 104) $\text{t'\ddot{a}, lit-ot w\ddot{a}lw\ddot{a}l}$ 'ím, étel van', (Ter., Bukv. 151) $\text{moskwan\theta \ddot{a}rki ja\gamma w\ddot{a}lw\ddot{a}l}$ 'Moszkvában sok ember (tkp. nép) van'; 2.2 a +Pers-re: (Gu., mscr.) $\text{m\ddot{a} katn\theta w\ddot{a}ll\theta m}$ 'én házban lakom'; 3.1 a — A/C —re: (Ter., OcsT. 104) $\text{t'\ddot{a}, lit-ot w\ddot{a}lw\ddot{a}l}$ 'ím, étel van'; 3.2. a + A/C-re: (KT. 145:a) $\text{[l\ddot{o}\gamma] j\theta\gamma\theta l n\theta w\ddot{a}lw\ddot{a}l}$ '[ő] az apjánál él (van)'.

A c) \emptyset (< $\text{w\ddot{a}l-}$) oszlop szerint: 1. A példamondatokat a +Temp tekintetében ld. a 2. és a 3. pont alatt; 2. a példamondatokat a -Pers-re ld. a 3. pont alatt; 3. + A/C-re: (Gu., EOChr. 138) $\text{kat \ddot{c}on'n\theta wont}$ 'a ház mögött erdő (van)', (Ter., Bukv. 95) $\text{t\theta t po\ddot{c}ta kat}$ 'itt posta (tkp. posta-ház)(van)', (KT. 143 a) $\text{l\ddot{o}\gamma jok(k)\theta n}$ 'ő otthon (van), (Ter., OcsT. 107) $\text{koji-k\ddot{a}m t\theta t, ut\theta n?}$ 'kiféle (van) itt, lent (a párton)?'.

d) Az A/C_k + \emptyset oszlop szerint: 1. a példamondatokat a +Temp-re vonatkozólag ld. a 2. és a 3. pontban; 2. a pél-

damondatokat a -Pers-re ld. a 3. pont alatt; 3. a +A/C-re: (Ter., Ocs. 51) *köčəγ satəwnəki* 'a kés tokban (van)', (Ter., Bukv. 108) *ət'im sowətskij armijanəki* 'a bátyám a szovjet hadseregben (van)', (Pra., Po. 26) *kat jaγna* 'telələki' 'a ház emberekkel tele (van)'.

Megjegyzés:

A 3. feltétel részben kiegészítésre szorul. A mondat szerkezet C elemeként általában L/T/M állhat. Az M szerepét pedig többek között betöltheti Ess is. A 2. wäl- mellett Ess azonban csak a létige a) wäl- és b) wäl- változata mellett fordul elő, ami egyúttal azt is jelenti, hogy a mondatban az Ess jelenléte a c) és a d) változatot kizárja. Pl.: a) (Pra., Po. 10) *məγ məγəγnə kan kəsəjnəγ wälγal* 'a mi földünkön a cár uralkodott (tkp. gazdaként volt)', b) (Ter., Bukv. 91) *brigadirəγ gawril gusew wälwəl* 'a brigádvezető G. G. (tkp. brigádvezetőként G. G. van)' stb.

Létige mellett az Ess bizonyos értelemben tautológikus (redundans). Az Ess-t is tartalmazó mondat szerkezet szerepében feltehetőleg azonos a létige névszói bővítményes alakjával alkotott, $S_{\emptyset} - A_{indir} - V_{intr}$ ($V \rightarrow NV_B$) alakú mondat szerkezetel. Pl.: (KT. 718 b) *[lög] popəγ wälwəl* 'ő pap (tkp. [ő] papként van)' = 'lög pop 'ő pap (van)' stb. Az Ess-os szerkezet oka minden bizonnyal a nyomatékosítás. Az ide tartozó mintegy 20

mondatban a V jelentése: 'van'. Az esetleg várható 'él' jelentésre egyetlen biztos példánk sincs.

A c) ($\emptyset < *w\ddot{a}l-$) és a d) $A/C_{ki} + \emptyset (< *w\ddot{a}l-$) típusú létezés mondat szerkezetek általános jellemzői azonosak.

A c) és a d) típus jelentkezése a forrástól független. Pl.: (KT. 143 a) $l\ddot{o}y\ j\ddot{o}k(k)\ddot{a}n$ 'ő otthon (van)', vö.: (Karj., Gram. 125) $na\gamma\ddot{a}r\ \ddot{a}jn\ddot{a}m\ j\ddot{o}k(k)\ddot{a}n\ddot{a}ki$ 'a dió mind otthon (van)'; (Ter., Bukv. 95) $t\ddot{a}t\ po\check{c}ta\ kat$ 'itt posta (tkp. posta-ház) (van)', vö.: (Ter., Bukv. 61) $m\ddot{a}y\ pu\gamma\ddot{l}\ddot{o}y\ em\ddot{t}\ddot{a}r\ kan\ddot{a}y\ddot{n}\ddot{a}ki$ 'a mi falunk a tó partján (van)'; (Ter., Ocs. 94) $l'\ddot{a}y\ kiws\ddot{a}\ w\ddot{a}lt\ddot{a}\ t\ddot{a}y\ i\ddot{n}\ddot{a}\ t'\ddot{e}l\ddot{a}y\ s\ddot{o}y\ m\ddot{a}t$ 'a temetőt teljesen nyírfa borítja (tkp. a temető levő helyen teljes(en) nyírfa (van))', vö.: (Ter., Ocs. 51) $k\ddot{o}c\check{a}y\ sat\ddot{a}wn\ddot{a}ki$ 'a kés a tokban (van)'.

A két csoport között mindössze egyetlen formailag is jelentkező különbség van: a d) típusú mondatok körében csak (S)—A/C—V lineáris elrendeződés ismeretes. (Részletesen ld. a linearitásról szóló részben). Ebből, valamint a mondatok jelentéséből arra lehet következtetni, hogy a két típus között eltérés nyomaték tekintetében van. A d) típusú mondat szerkezet A/C eleme mindig nyomatékos. Példák a c) típusból: (KT. 143 a) $l\ddot{o}y\ j\ddot{o}k(k)\ddot{a}n$ 'ő otthon (van)', a d) típusból: (Ter., Ocs. 51) $k\ddot{o}c\check{a}y\ sat\ddot{a}wn\ddot{a}ki$ 'a kés a tokban (van)', (Pra., Po. 26) $kat\ ja\gamma\ddot{n}\ddot{a}'\ tel\ddot{e}l\ddot{a}ki$ 'a ház emberekkel tele (van)'.

Feltétel szempontjából nemcsak a c) és a d) típusú

változatok azonosak, hanem azonos velük a b) wāl- változatnak a -Pers és a +A/C feltételekkel jellemezhető része is. Pl.: (Ter., Bukv. 120) mǝʃ školōʒ kanǝʒnǝ at' wālwəl 'a mi iskolánk mellett kert van'. Alkalmazása minden bizonnyal emphatikus (esetleg stiláris) feltételektől függ.

A wālwəl alakkal alkotott mondatok majd mindegyike — bár sok példánk van rá — majdnem mindig csak 'van' jelentésű, 'él' jelentéssel viszonylag kevés mondatunk van. Pl.: (KT. 145 a) [lōʒ] jǝʒǝlnǝ wālwəl '[ō] az apjánál él' (? 'van').

A puszta létigés mondat szerkezet kongruenciális viszonyai

A puszta létigés, $S_{\emptyset} - A_{\text{dir}} - V_{\text{intr}}$ ($V \rightarrow V_B$) szerkezetű a) wāl- és b) wāl- változatú létigés mondat szerkezetek kongruenciaszabályai általában megegyeznek az adverbialis mondat szerkezetek általános egyeztetési szabályaival. (Az eltéréseket ld. a Megjegyzés alatt.) Példák Sg-ra: a) (Gu., mscr.) mǝ tim katnǝ wālyalǝm 'én ebben a házban éltem (laktam)', (Ter., Bukv. 74) t'i tāʒi wǝnnǝ kōčʒi-pǝj wǝlǝs 'annak a helynek a közelében hangyaboly volt', b) (Gu., mscr.) nōʒ ko' wālwǝn? 'te hol laksz?', (Ter., Bukv. 151) moskwǝnǝ mǝʒ uj lõk wālwəl 'Moszkvában föld alatti út (é.: metró) van'; Dl-ra: a) (Ter., OcsT. 103) min ǝpimǝnati lit'-ota čǝkǝ jǝrǝmin wālyalǝmǝn 'mi (Dl.) apánkkal (Dl.) nagyon' éhezve (tkp. ételre nagyon

inségelvén) éltünk (Dl.)', (Ter., OcsT. 114) *wor-on'nə kät ät'isayən wälγən* 'az erdőben élt (Dl.) két fiútestvér (Dl.)', b) (Karj. Gram. 117) *min kä' käsiγən tə' wälləmen* 'mi (Dl.), két ember (Dl.), itt élünk (Dl.)', (Ter., OcsT. 115) *niγkən t'iti wälləγən* 'az asszonyok (Dl.) így (ti. férj nélkül) élnek (Dl.)' és Pl-ra: a) (Ter., Bukv. 53) *äləγ məγ tōγnə wälγasōγ* 'reggel mi a tavon voltunk', (KT. 531 b) *moít'aγ otət tō' wält* 'néhányan voltak ott', b) (Gu., EOChr. 138) *məγ tə' wällōγ* 'mi itt lakunk', (Ter., Bukv. 118) *mōyi täyinə tim wajγət wälwält?* 'hol (tkp. mi helyen) élnek ezek az állatok?'

Megjegyzés:

A következő típusú mondatokban az egyeztetés sajátos:

(i) (Ter., Bukv. 87) *zina päni liza lawkanə wälsəgən* 'Z. (Sg.) és L. (Sg.) a boltban voltak (Dl.)', (Ter., OcsT. 119) *əj iki päni kä' niγkən t'uka wälwält* 'egy ember (Sg.) és két nő (Dl.) (már) hosszasan (együtt) élnek (Pl.)'; (ii) (Ter., Bukv. 106) *školanə jəγkatə kat, pionər kat päni əllə kor wälwəl* 'az iskolában játsszó szoba (tkp. ház), úttörő szoba és nagy udvar van'.

Az (i) típusú mondat szerkesztésre ld. az A/c/ii pont alatti megjegyzésünket. Az (ii) típusú mondatban, amelyre több példánk is van, a V-nek a Sg-i volta sajátos. Vö.: A/c/iii.

A c) \emptyset (< *wäl-) létezés mondat szerkezetek S-e csak $S_{P_{s3}}$ lehet. V-jének a következő V_B ($V_B \rightarrow$ *wäl) + Num alakjai

vannak:

Sg. *wāl+Ø

Dl. *wāl+γən

Pl. *wāl+ət

A *wāl- a mondatban közvetlenül nincs jelen.

A mondatszerkezet körében kétféle linearitás van: I. — S —V és II. — A/C —V. E tipikus lineáris elrendezésű szerkezetek között kongruencia tekintetében eltérés mutatkozik: az I. —S—V típusú szerkezetben az egyeztetés a már az egyébként is ismert egyeztetési szabályok szerint történik. Példák Sg-ra: (Gu., mscr.) *tət kat* 'itt ház (van)', Dl-ra: (Gu., EOChr. 138) *katloγ peləknə kə' pəsənəγən* 'a házban (tkp. házon belül) két asztal (Dl.) (van; Dl.)', Pl-ra: (Ter., Bukv. 73) *wačnə oγər katət* 'a városban magas házak (vannak)' stb. A II. — A/C — V típusú mondatokban a V-nek a Num-át kifejező elem a mondat szerkezet A/C részéhez kapcsolódik. Anyagunkban példa csak a C → L → N_{na} szerkezetre van.

A V-nek a lokatívuszi Num-jelei a loc. -nə ragjával együtt a következők:

Sg. -nə (< -nə+Ø)

Dl. (nincs rá adatunk)

Pl. -nätət (<nə + -ätət, vagy *nä+tət « *t+t)

(Lásd még a d/ pont alatt.)

Példamondatok: Sg-ra: (KT 143 a) *löγ jok(k)ən* 'ő otthon (van)', (Ter., Bukv. 138) *möγöl'i señä kötnə?* 'mi (van)

S. kezében?; Pl-ra: (Karj., Gram. 125) otat ajnäm jəγəmnätät
'a dolgok mind apámnál (vannak)', (Karj., Gram. 125) waγə'
t'öras-kunatät 'a pénz (Pl.) a kupecnél (van; Pl.)'.

Megjegyzés:

Egy mondatban mintha -atät fordulna elő, bár a mondat szerkezete szerint I. — A/C — V szerkesztésű: (Ter., Bukv. 109) tät jäm kōrasəw kartinkatät 'itt szép (alakú) képecskék (vannak)'. Kérdéses azonban, hogy a kartinkatät alak helyes-e. Az említett helyen ugyanis inkább egy kartinkat alakot várnánk. A szó osztják alapalakját sajnos, nem ismerem (de ld. orosz kartinka ua.).

A d) $\left. \begin{matrix} A \\ C \end{matrix} \right\} + \emptyset$ (< *wäl-) szerkesztésű, Ps3 létigés
ki

mondatszerkezet V részében a számviszonyra (Num) utaló jelek a -ki elemhez csatlakoznak. A Num-jellel ellátott -ki elem pedig a mondatszerkezet A/C részéhez kapcsolódik.

A -ki elemnek az S számbeli viszonyától függően a következő alakjai ismeretesek:

Sg. a) -ki,	b) -jäki
Dl. a) -kiγən,	b) -kijäkən
Pl. a) -kitätät	b) -kijätät.

Az a), ill. a b) kettőssége a forrástól függ: az a) sor a Karjalainen-gyűjtötte adatokra jellemző, a b) sor pedig az újabb forrásokra. Az újabb forrásokban az a) és a b) sor alakjai olykor egymás mellett is előfordulnak. Példák Sg-ra: (Karj., Gram.

125) *lőγ pam-karənəki* 'ő a réten (van)', (Ter., Ocs. 51) *köčəγ satəwnəki* 'a kés a tokban (van)', (Pra., Po. 19) *sowetskij prawit'el'stwo tötəjaki* 'a szovjet kormány ott (van; ti. Moszkvában)' (vö.: KT. 968 a: *tətəki* 'itt (van)' stb.); Dl-ra: (Ter., Ocs. 51) *kät öγiγən katnəkiγən* 'két kislány (Dl.) (a) házban (van, Dl.)', (Ter., Ocs. 51) *kä' sartγən jəγknəkiγəkən* 'két csuka (Dl.) [a] vízben (van; Dl.)'; Pl-ra: (Karj., Gram. 125) *ləγ pam-kärənəkitatət* 'ők a réten (vannak)', (Ter., Ocs. 51) *karəntašət pəsən oγtinəkiγatət* 'a ceruzák az asztalon (tkp. az asztal felszínén) (vannak)'.

A puszta létigés mondat szerkezet bővítettsége

A puszta létigés, $S_{\emptyset}-A_{\text{dir}}-V_{\text{intr}}$ ($V \rightarrow V_B$) alakú mondat szerkezetben, hasonlóképpen az egyéb /1/ statikus mondat szerkezetekhez, A-ként csak $A \rightarrow \text{Ins}$ van. E mondatok száma nem nagy. Közülük is többnek az értelmezése bizonytalan. A mondatok legnagyobb részében, miként a létige névszói bővítményes alakjával alkotott mondat szerkezetben, az A_{dir} helyett általában csak C, ritkábban pedig \emptyset van. Példamondatok A-val bővült létigés MSz-re: a) nincs rá biztos példa; b) (Pra., Po. 16) [*ləγ*] *əllə pərna' wəlwəlt* '[ők, ti. a rozmárok] nagy csordá(k)ban élnek' (orosz eredetijében: 'morži život bol'šimi stadami'), c) (KT. 1034 a) *t'i ot telyäl rəknət* 'ez a dolog tele (van) liszttel', d) ? (Pra., Po. 26) *kat jaγna' tələləki* 'a ház

emberekkel (tkp. néppel) (van) tele'.

A pusztá létigés mondat szerkezet, lineáris elrendeződése

A pusztá létigés mondat szerkezeteknek lineáris szemponájából két fő csoportja van: I. S—V csoport, amelyben az S közvetlenül a V előtt áll és II. — A — V csoport, ahol a V előtti helyet az A/C foglalja el.

Az I. S—V és a II. A/C — V lineáris elrendeződésű mondat szerkezeteknek sajátos funkciójuk van, mely a következő:

I. $\left. \begin{matrix} A \\ C \end{matrix} \right\}$ — S—V "vmi van | | vhol (vmikor, vmiként)" és

II. S—A — V "vmi | | vhol (vmikor, vmiként) van".

Pl.: I. (Gu., mscr.) **tim kötnə möγöl'i?** 'mi (van) ebben a kézben?', II. (Ter., Bukv. 138) **möγöl'i seňä kötnə?** 'S. kezében mi (van)?'.

Az egyes típusokat a létige a) wäl-, b) wäl-, c) Ø (< *wäl-) és d) $\left. \begin{matrix} A \\ C \end{matrix} \right\}_{ki}$ + Ø (< *wäl- változatai szerint soroljuk fel.

a) A wäl- típus

A) A kijelentő mondatok körében

1. S—V. Pl.: (Gu., EOChr. 137) **ärki köjji wälγal** 'sok szűnyog volt'.

2. S—C—V. Pl.: (Gu., mscr.) **mä tim katnə wälγaləm** 'én ebben a házban éltem (laktam)', (KT. 718 b) **löγ pownə**

wäläs 'ő a papnál volt', (Ter., OcsT. 106) t'u täyi pattä jölnä wäljal 'ez (tkp. amaz a hely) ősszel történt (tkp. volt)', (Ter., OcsT. 101) t'u täyi tim säyi wäljal 'ez (tkp. amaz a hely) e mód történt (tkp. volt)', (Pra., Po. 10) täsəj jay näń-kärət päni wor-ontät käsajnäj wäljalt 'a gazdag emberek a mezők és az erdők urai (tkp. uraként) voltak'.

3. C—S—V. Pl.: (Ter., Bukv. 127) əj puγalnä pəγtə weli wäljal 'egy faluban élt (egy) fekete rénszarvas', (KT. 527 a) mun' jöγən wer wäljas 'a múlt éjjel történt valami (tkp. ügy volt), (Ter., OcsT. 103) tim säyi wer wäljal 'így történt (tkp. volt) a dolog'.

4. S—C₂—C₁—V. Pl.: (Gu., mscr.) məj əj-lätnä ta' wäljalöγ 'mi egyszer voltunk ott', (KT. 558 a) [löγ] mälaγalt tə' wäljal '[ő] az imént volt itt', (KT. 499 b) [löγ] majəlmin männe wäläs '[ő] vendégeskedve nálam volt (élt)', (KT. 499 b) mä majəlmin koγə wälsəm 'én vendégeskedve sokáig voltam', (Ter., OcsT. 99) [məj] täləγ jor močə' wäljalöγ '[mi] tél közepéig jól (é.: bőségben) éltünk', (Pra., Po. 19) [löγ] köla liləηkə wäljas '[ő, ti. a hal] még élő (tkp. élőként) volt'.

5. C₂+S—C₁—V. Pl.: (Ter., OcsT. 106) əj-lä'nə mä əllə puγalnä wäljaləm 'egyszer én (egy) nagy faluban (Nagy Larjakban) éltem', (Pra., Po. 10) məj məγöγnə kan käsajnäj wäljal 'a mi földünkön a cár uralkodott (tkp. gazdaként volt)'.

6. C₂—C₁—S—V. Pl.: (Gu., mscr.) il-nowə'nə tim täyinə jəγk wäljən 'a régi időben e helyen víz volt (ti. a régi

mederben)'.
.

7. C₃—S—C₂—C₁—V. Pl.: (Ter., OcsT. 103) t'u alnə min əpimənati ləwasəγ jəγəŋ puγəlnə wəlyasmən 'abban az évben mi (Dl.) apámmal L. J. faluban laktunk'.

8. C—V—S. Pl.: (Ter., OcsT. 116) wor-ontnə wəlt əssāt 'az erdőben élt egy anya a leányaival', (Ter., OcsT. 111) il-nowə'nə wəlyəŋ püt'kəl'i pəni ləγkəŋ 'régén (együtt) élt (Dl.) egy kismadár és egy egér'.

B) A kérdő mondatok körében

1. C—S—V. Pl.: (Gu., EOChr. 134) tim al är ul wəlyal? 'az idén (tkp. ez év) sok bogyó termett (tkp. volt)?'.

2. S—C₂—C₁—V. Pl.: (Gu., mscr.) nōγ ilən ko' wəlyalən? 'te előbb (régén) hol éltél?'.

C) A felszólító mondatok körében

Nincs rá példánk.

b) A wəl- típus

A) A kijelentő mondatok körében

1. S—A—V (A → Ins). Pl.: (Pra., Po. 16) [ləγ] əllə pərna' wəlwəlt '[ők] nagy csordában (tkp. csordával) élnék'.

2. S—V. Pl.: (Ter., OcsT. 104) t'ä, lit-ot wəlwəl 'ím, étel van', (Ter., Ocs. 43) koləm ät'isat wəlwəlt 'él három fiútestvér'.

3. S—C—V. Pl.: (KT. 145 a) [ləγ] jəγəlnə wəlwəl '[ő] az apjánál van (él)', (Gu., mscr.) mə katnə wəlləm 'én házban lakom', (KT. 168 b) [ləγ] jəmə' wəlwəl '[ő] jól él', (Ter., Ocs.

137) *mä jerəmləɣ wälləm* 'én jól (tkp. inségtelenül) élek', (KT. 718 b) [*lőɣ*] *popəɣ wälwəl* 'ő pap (tkp. papként van)'.

4. C—S—V. Pl.: (Ter., Bukv. 93) *wačnə fabrika wälwəl* 'a városban gyár van', (Ter., Bukv. 151) *moskwənə ärki jaɣ wälwəl* 'Moszkvában sok ember (tkp. nép) él (van)', (Ter., Bukv. 91) *brigadirəɣ gawril gusəw wälwəl* 'a brigádvezető (tkp. brigádvezetőként) G. G. (tkp. van)'.

5. S—V—C. Pl.: (KT. 568 b) *mä wälləm jörki wet čon'*-*onter larjaɣ num-pələɣnə* 'én Larjak fölött 15 verszt(re) élek'.

6. S—C₂—C₁—V. Pl.: (Ter., Bukv. 105) [*mä*] *int'ərnät-nə wälləm* 'én most internátusban élek', (Ter., Bukv. 150) *əjnəm jaɣ sowetskij sojuzne jamə' wälwəlt* 'minden nép a Szovjet Unióban jól él (Pl.)'.

7. C₂—S—C₁—V. Pl.: (Gu., mscr) *tat jaɣ ätmət wälwəlt* 'ott az emberek rosszul élnék', (KT. 114 b) *ilə niɣət wer t'iti wälwəl* 'régóta a dolog így van'.

8. C—V—S. Pl.: (Ter., Bukv. 130) *tə' wälwəlt pəɣtə wokit* 'itt élnék a fekete rókák'.

B) A kérdő mondatok körében

1. S—C—V. Pl.: (Gu., mscr.) *nőɣ ko' wälwən* 'te hol laksz', (Ter., Bukv. 136) [*min*] *əjəɣ wälləmən?* '[mi, Dl.] együtt élünk (Dl.) (majd)?'.

2. C—S—V. Pl.: (Ter., Bukv. 120) *nəɣ školətənnə at wälwəl?* 'a ti iskolátokban van kert?', (Gu., EOChr., 134) *tim*

al ul wälwəl? 'az idén (tkp. ez év) bogyó(termés) van?'

3. S—V—C. Pl.: (Ter., Bukv. 130) mōγ-aləγ wajγət wälwält nəγ kolhozətən zwerofermanə? 'milyen állatok élnek (vannak) a ti kolhozotok állattenyésztő telepén?'

4. S—C₂—C₁—V. Pl.: (Gu., mscr.) kuntə močə' nōγ tə' wälwən 'meddig leszel (laksz) te itt?'

5. S—C₂—C₁—V. Pl.: (Gu., mscr.) nōγ kuntoγ tə' wälwən? 'te mióta laksz itt?'

C) A felszólító mondatok körében

1. [S]—C—V. Pl.: (Gu., mscr.) jəmə' wāla, ätmət ät wāla! 'légy jó (tkp. jól), rossz (tkp. rosszul) ne légy!', (KT. 119 a) l'opəkə wāla! 'légy csendes (tkp. csendesen)!'

2. C₂—S—C₁—V. Pl.: (Pra., Po. 13) t'utnə nōγ köskəγ wāla! 'akkor te macska (tkp. macskaként) légy!'

Besoroláson kívül megemlítek néhány üdvözlést, éljenzést kifejező (típus)mondatot: (KT. 748 b) pət'ä wāla! 'légy üdvözölve!'; (KT. 1056 b) loγəs-ku, pət'ä wāla! 'barát(om), légy üdvözölve', (Gu., EOChr. 142) pət'ä wāla, jörəγ ni-kan 'légy üdvözölve, kegyetlen cárnő!', (Ter., Bukv. 149) t'ä wāla, məγ sowetskij armijöγ! 'élj(en), a mi szovjet hadseregünk!', (Gu., EOChr. 139) torəm nōγnāti, sərńəγ kulal'i! 'isten veled, arany halacska!'

c) A Ø (< *wäl-) típus

A) A kijelentő mondatok körében

1. S—A—V (A → Ins). Pl.: (KT. 1034 a) t'i ot telγäl

räknät 'ez a dolog (tárgy) tele (tkp. telivel) (van) lisztel'.

2. S—C—V. Pl.: (Gu., EOChr. 138) **kat čön'na wont** 'a ház mögött erdő (van)', (KT. 101 b) **i' sōγas** 'most ősz (van)'.

3. C—S—V. Pl.: (KT. 143 a) **lōγ jokan** 'ő otthon (van)'.

4. ? C₂—S—C₁—V. Pl.: (Ter., OcsT. 102) **töltəγnam ajnäm ončəγ sōγmə'nä' lilγalmin** 'távolab (?túlról) (egy) egész fenyves nyírfával keverve (van)'.

B) A kérdő mondatok körében

1. S—C—V. Pl.: (Ter., Bukv. 138) **mōγöl'i senä kötnə?** 'mi (van) S. kezében?'.

2. C—S—V. Pl.: (Gu., mscr.) **tim kötnə mōγöl'i?** 'ebben a kézben mi (van)?'.

3. ? S—C₂—C₁—V. Pl.: (Gu., EOChr. 142) **mä t'ä kōti jeləm-kālam iminnäti?** 'én hát hogyan (legyek) az én hitvány feleségemmel?'.

C) A felszólító mondatok körében

Nincs rá példánk.

d) Az $\left\{ \begin{array}{l} A \\ C \end{array} \right\} + \emptyset$ (< 'wāl-) típus

A) A kijelentő mondatok körében

1. S—A—V (A → Ins). Pl.: (Pra., Po. 26) **kat jaγna' telələki** 'a ház emberekkel (tkp. néppel) (van) tele (tkp. telivel)'.

2. S—C—V. Pl.: (Ter., Ocs. 51) **kōčəγ satəwnəki** 'a kés tokban (van)'.

3. S—C₂—C₁—V. Pl.: (Pra., Po. 23) *süyk kõla jlaneki* 'a Nap még alacsonyan (van)', (Gu., EOChr. 142) [t'it] t'i säyi. *jämə'ki* '[ez] így jól(van)'.
B) A kérdő mondatok körében

1. S—C—V. Pl.: (Gu., mscr.) *mä l'opim kotəki?* 'az én kabátom hol (van)?', (Gu., mscr.) *tim täs möyi tinnəki?* 'ez az áru mennyibe kerül (tkp. milyen árban van)?'.
2. C—V—S. Pl.: (Ter., Bukv. 122) *kötəkijatə' ult?* 'hol (vannak) a bogyók?'.
C) A felszólító mondatok körében

Nincs rá példánk.

A (-ki) elemmel alkotott összetett mondatszerkezetek

Viszonylag nem nagyszámú, a létige névszói bővítményes alakjával alkotott S_ø—A_{adir}—V_{intr} (V → NV_B) szerkezetű mondatban a (-ki) mellett olykor wäl- alakú V_B is szerepel. Pl.: az a) wäl- típusú mondatszerkezetek körében: (Ter., OcsT. 118) *töt os kõjji čaka ärki wäljal* 'ott pedig szúnyog nagyon sok volt', (Pra., Po. 25) *löγ oγtilnə aməsta ätaməki wälγas* 'ő rajta (ti. egy magas széken) ülni rossz volt'; a b) wäl- típusú mondatszerkezetek körében: (Karj. Gram. 124) [löγ] *əlliməki wälwəl* '[ő] nagy(obb) (tkp. nagy(obb) van)'.
Az említett jelenség a pusztán létigés S_ø—A_{adir}—V_{intr} (V → V_B) szerkezetű mondatok körében is megvan: (Karj., Gram.

125) *lōγ kōmānaki wālwəl* 'ő kint van'. (Anyagunkban mindössze ez az egyetlen példa ismeretes.)

A (-ki) elemmel és a wāl- létigével alkotott szerkezetek jellegére két magyarázat is kínálkozik: 1. a (-ki) elem elvesztve eredeti praedikatív funkcióját lexikalizálódott: **ätamaki* 'rossz (van)' → 'rossz (adj.)' stb. 2. a kérdéses mondatokban összetett d) (-ki) + a) wāl- (Praet.), ill. b) wāl- (Praes.) szerkezetekkel van dolgunk. A magunk részéről az utóbbit tartjuk valószínűnek (ld. különösen a *kōmānaki* típusú szerkezetet, amelyben a *kōmān* + *ki* alak lexikalizálódása nem valószínű).

Lineáris elrendeződés tekintetében e mondat szerkezetek ugyanúgy viselkednek mint az egyéb b) (-ki) típusú létigés mondat szerkezetek. A (-ki) elemű rész mindig megelőzi a V-nek a wāl- elemű részét. Így esetleg arra is lehetne gondolni, hogy a wāl- elem igei jellegénél fogva a V-nek a tempus-jellegét fejezi ki. Pl.: (Pra., Po. 25) *lōγ oγtilnə amasta ätamaki wālyas* 'ő rajta (ti. egy magas széken) ülni rossz (van) volt'.

Megjegyzés:

Egy, a (Gu., EOChr. 138) *wor-on'na wālyal čaka jāmaki* (szó szerint) 'az erdőben (lenni) volt nagyon jó' (esetleg: nagyon jó (levés) (van) az erdőben volt') mondatban a mondat lineáris elrendeződése szokatlan. (Kérdés, a mondat "osztják"-e; vö. orosz "v lesu bylo očen' horošo" /'az erdőben volt nagyon jó'.)

2. A létige a /2/ motorikus mondatszerkezetben

A /2/ S_{σ} — A_{dir} — V_{intr} mondatszerkezetben a létige mellett A_{dir} -ként **Lat/Abl** áll(hat).

A) A létige névszói bővítményes alakjával alkotott, ($V \rightarrow NV_B$) alakú motorikus mondatszerkezetek

A létige a/-b/-c/ és d/ változatai szerint:

a) $A \rightarrow$ **Lat/Abl** . Pl.: (Pra., Po. 10) [t'it] ätəm wälγal kaít'ə käsija '[ez] rossz volt a beteg ember(ek)nek', (Pra., Po. 25) [köγartə jəŋk] əjnämöγ ewəstəki wälγas 'a leves mindennél finomabb (tkp. finom) volt'.

b) $A \rightarrow$ **Abl** . Pl.: (KT. 611 b) mä náγəl' nōŋniŋə' wäsəm 'én nálad alacsonyabb vagyok (tkp. én alacsony náladnál vagyok)'.

c) Nincs rá példa.

d) $A \rightarrow$ **Lat/Abl** . Pl.: (Pra., Po. 26) [t'it] jaγa jəməki '[ez, ti. az erdei levegő] az embereknek egészséges (tkp. jó van)', (Ter., Bukv. 137) kəsi əjnäm məγöγ wökəŋeki 'az ember nálunk erősebb (tkp. teljesen tőlünk erős)', (Karj., Gram. 123) löγ əjnäm jaγ niŋət oγərəki 'ő mindenkinél magasabb (tkp. minden ember(ek)nél magas)'.

B) Pusztá létígés, (V → V_B) alakú motorikus
mondatszerkezetek

A létige a/-b/-c/ és d/ változatai szerint:

a) Nincs rá példa.

b) A → Lat. Pl.: (Pra., Po. 17) [weli loγ] pōγlā wālwəl
'[a rénszarvas a lovat] helyettesíti (ti. északon) (tkp. '[a
rénszarvas ló-] fajtának van)', (Gu., EOChr. 140) t'u sāgi kat
ninā wālwəl 'így nektek (Dl.) házatok (tkp. ház) van', (KT. 965
a) löγ mänā čəkə šāliγ wālwəl 'öt én nagyon sajnálom (tkp. ő
nekem nagyon sajnálatra; Tra?) van', (KT. 128 a) t'i lök wač
moča (? moča) wālwəl 'ez az út a városig (Szurgutig) megy
(tkp. van)'.

c) A → Lat. Pl.: (KT. 1003 a) läγkajä jəm tin 'a
mókusnak jó ára (tkp. ár) (van)', (Ter., Ocs. 72) mēli pert
tuta? 'melyik asztal (kerül) vivésre (tkp. vinni)?'.

Minden bizonnyal e csoportba sorolandók a következő
LatAbl-típusú mondatok is: (Ter., OcsT. 108) larjakoy
"kāmsəmol'isγiγapa" kut sat čon'γ-ontər 'L.-tól "K".-ig
(tkp. "K".-ba) hatszáz verszt'.

d) A → Lat. Pl.: (KT. 1056 a) [mōγōl'i] put liγartātaki
'[valami] (egy) pud súlyú (tkp. nehézre van)' (alakilag: liγart-
+ä+t(ə)+ki).

A létigés motorikus mondatszerkezet lineáris elrendeződése

A) A létige névszói bővítményes alakjaival alkotott mondat szerkezetekben

A létige a/-b/-c/ és d/ változatai szerint:

a) A wāl- típus

Példánk csak a kijelentő mondatok körében van.

1. S—A—V (A → Abl). Pl.: (Pra., Po. 25) [köγarta jəŋk] əjnämöγ ewəstəki wālγas '[a leves] mindennél finomabb volt'.

2. S—V—A (A → Lat). Pl.: (Pra., Po. 10) t'it ätəm wālγal kañt'ə kəsija '[ez] rossz volt a beteg ember(ek)nek'.

b) A wäs- típus

Mindössze egy példa áll rendelkezésünkre: (KT. 611 b) mā űaγəl' nōŋniŋi' wäsem 'én alacsony(abb) vagyok tenálad'. A mondat szórendje egyedi, s számomra teljesen nem is világos. A mondatban az A (→ Abl) a V (→ NV_B)-nek az N és V_B elemei között foglal helyet.

c) A Ø (*wäs) típus

Nincs rá példa.

d) Az N_{ki} + Ø típus

A) A kijelentő mondatok körében

1. S—A—V (A → Lat/Abl). Pl.: (Pra., Po. 26) [t'it]

jəγə jəməki '[ez, ti. az erdei levegő] az embereknek egészséges (tkp. jó van)', (Ter., Bukv. 136) **iy minniŋə' wökəŋəki** 'a medve (mind) a kettőnkénél erősebb (tkp. erős)'.
2. **S—C—A—V (A → Lat)**. Pl.: (Gu., EOChr. 141) [**t'it**] **toγəpə səmənə nāməkəki** '[ez] bizonyára a szívednek kedves (tkp. lágý van)'.
3. **S—V—A (A → Lat/Abl)**. Pl.: (Gu., mscr.) **tom kat jəməki tim katoγ** 'az a ház jobb (tkp. jó van) ennél a háznál', (Karj. Gram. 104) **läŋki əlləki kőt'ərkinijit** 'a mókus nagyobb (tkp. nagy van) a csíkos evetnél', (Ter., Bukv. 136) **ätəmki ätilnä' wälta** 'rossz egyedül élni (tkp. az élet rossz egyedül élni)'.
4. **S—C₁—V—A—C₂ (A → Lat)**. Pl.: (Ter., OcsT. 108) **čəkə läγərtəki töγəpə məntəti löŋən** 'nagyon nehéz oda menni nyáron'.
5. **'A—V—S (A → Lat)**. Pl.: (Pra., Po. 22) **semə kəčəki löγətajätä** '[a Napba] nézés (tkp. nézni) a szemnek fáj (tkp. beteg van)'.
B) A kérdő mondatok körében
? **A—S—V (A → Lat)**. Pl.: (Ter., Bukv. 125) **möγöl'ä nōŋ wiŋmən nəγijəki?** 'miért (tkp. mire) fehér (sápadt) (van) a te arcod?'.
Csak ezt a mondatot tudjuk említeni. E mondat is kérdéses, mert a **möγöl'ä** lehetséges, hogy nem **A**, hanem **C** (→ **M**).

C) A felszólító mondatok körében

Nincs rá példa.

B) A puszta létigés mondatszerkezetben

a) A wäl- típus

Nincs rá példa.

b) A wäl- típus

A) A kijelentő mondatok körében

1. S—A—V (A → Lat). Pl.: (KT. 128 a, 855 a) t'i lõk wač moča (? močə) wälwəl 'ez az út a városig (Szurgutig) megy (tkp. van)'.

2. C—S—A—V (A → Lat). Pl.: (Gu., EOChr. 140) t'u sãyi kat ninä wälwəl 'így nektek (Dl.) házatok (tkp. ház) van'.

3. A—S—V (A → Lat). Pl.: (Gu., EOChr. 140) ninä jăləw juγ-kuri wälwəl 'nektek (Dl.) új fa-teknőtök (tkp. fateknő) van'.

B) A kérdő mondatok körében

1. S—C₂—A—C₁—V (A → Lat). Pl.: (Ter., OcsT. 101) [nəŋ] məγä' litä mənt'äγəltinä tət, utən wällətəγ? '[ti (Dl.)] miért éhen pusztulásra (tkp. enni pusztulóra; Part., Dl.) itt, lent (a parton) éltek (Dl.)?'.

Nincs több példa.

C) A felszólító mondatok körében

1. C—S—A—V (A → Lat). Pl.: (Gu., EOChr. 142) **alla
siñij t'arasnə [wǎlta] löγä wǎltati!** 'a nagy kék tengerben éljen
(tkp. [élni] neki legyen)!'. (Nincs több példa.)

c) A Ø (<*wǎl-) típus

A) A kijelentő mondatok körében

1. A—S—V (A → Lat). Pl.: (KT. 1003 a) **läγkajä jam
tin** 'a mókusnak jó ára (tkp. ár) (van)!'.

2. A—C—S—V (A → Lat). Pl.: (Ter., Bukv. 62) **mänä
it kul al** 'én (tkp. nekem) most hat éves vagyok (tkp. hat év
van)'.

3. A₂—A—S—V (A → Lat, A₂ → Abl). Pl.: (Ter., OcsT.
108) **larjakoγ "kämsəmol'isγiγapa" kut sat čon'γ-ontər**
L.-tól "K."-ig (tkp. "K."-ba) hatszáz verszt'.

B) A kérdő mondatok körében

Csak ez a típus ismeretes számomra: (Ter., Ocs. 72)
mäli pert tuta? 'melyik asztal (kerül) vivésre (tkp. vinni)?',
(KT. 110 a, 498 b) **mäčim al nöγä(t)?** 'hány éves vagy (tkp.
hány év neked (van))?'.

E típus kétféleképpen értelmezhető: 1. S—A—V, és 2.
S—V—A. A kérdés megnyugtató eldöntéséhez kevés adattal
rendelkezünk. Mégis, minthogy a kérdő mondatok körében az
utóbbi típus másutt nem fordul elő, helyesebbnek látszik, ha e
típust is S—A—V-ként tartjuk számon.

C) A felszólító mondatok körében

Nincs rá példa.

d) Az $\left\{ \begin{array}{l} A \\ C \end{array} \right\}_{ki} + \emptyset$ típus

Mindössze egyetlen példánk van: S—A—V (A → Lat).

Pl.: (KT. 1056 a) [mōγōl'i] put liγartātaki '[valami] (egy) pud súlyú (tkp. nehézre van)'.
.....

3. A létige objektális mondatszerkezetekben

A létige a vahi osztják nyelvben tranzitív használatú is lehet. Objektális mondatszerkezetben való használata azonban korlátozott: 1. objektális mondatszerkezetben a létigének csak a puszta létigés alakja fordul elő, a 2. objektális mondatszerkezetben a létige 'van; létezik' jelentésben nem használatos. Ezen túlmenően a létige objektális mondatszerkezetben való használatát valószínűleg meghatározza az O szerepét betöltő N (→ N_B) jelentéstartalma is. A létige 'él' jelentése mellett ugyanis a kérdéses N_B mindig valamely 'idő', 'élettartam' (al 'év', onter 'időtartam', nowet 'életkor, élettartam') jelentésű szó.

Anyagunkban a létigének objektális mondatszerkezetekben történő előfordulására csak a /3/ indeterminált aktív és a /4/ determinált aktív mondatszerkezet köréből van példánk.

A létige a /3/ indeterminált aktív mondatszerkezetben

A kevés példa ellenére az ide tartozó mondatoknak szemmel láthatólag két típusa van:

1. Jelentése miatt alkot önálló típust a következő mondat: (KT. 16 b) **ni öyi wäläs** 'a nő leányt szült (tkp. volt)'. E típusra mindössze ez az egyetlen (de biztos!) példánk. 2. Viszonylag gyakoribb a következő típus: (Gu., EOChr. 135) **nöŋ t'eI nowtan tə' wälwän** 'te egész életed itt éled (tkp. élsz)'; (KT. 585 b) **[lōŋ] nowtəl wälwəl** '[ō] saját életét éli (tkp. él)'.
Vagy ide, vagy $N_0 \rightarrow C \rightarrow \text{Temp}$ esetén az adverbialis mondatszerkezetek körébe tartoznak a következő mondatok: (Gu., EOChr. 139) **imŋən ikkən etər wäŋ kōrasəw t'aras kanəŋnə alŋim məŋ-katnə čas koləm-jöŋ-koləm al wälsəŋən** 'az öregasszony és az öregember a derűs kék színű tenger partján öreg földházban pontosan harminchárom évet (Temp?) éltek (Dl.)', (KT. 60 b) **[lōŋ] tələŋ onter wäläs** '[ō] (egész) telet (Temp?) élt'.

A létige a /4/ determinált aktív mondatszerkezetben

Mindössze egy példát ismerünk: (KT. 585 b) **[lōŋ] tom kəsi nowə(t) wällətə** '[ō] annak az embernek az életét (korát) éli'.

b) A mondatszerkezetek funkciója

A mondatszerkezetek funkciója leírásának a közös jegyei²¹

A vahi osztják nyelvben a mondatszerkezetek funkciójának a leírásához három jegy szükséges: 1. kommunikatív jegy (**Com**), 2. tranzitivitás-jegy (**Tr**) és 3. determináltsági jegy (**Det**).

A három jegy közül a kommunikatív jegy közelebből az **S**, részint az **O**, a tranzitivitás-jegy a **V**, a determináltsági jegy pedig az **A/O** körére vonatkozik.

A mondatszerkezetek funkciója, szövegbeli sajátosságai, továbbá számszerűségük vizsgálatában a következő szövegekre támaszkodtam:

1. *ogtəy urinə*. Elbeszélés (Ter., OcsT. 99 — 101),
2. *l'əpkewsənə*. Elbeszélés (Ter., OcsT. 101 — 103),
3. *läwas joyənnə*. Elbeszélés (Ter., OcsT. 103 — 106),
4. *əllə puγəlnə*. Elbeszélés (Ter., OcsT. 106 — 108),
5. *älwäl'i əñisəγən*. Mese (Ter., OcsT. 109 — 110),
6. *əllə sart*. Elbeszélés (Ter., OcsT. 111),
7. *püt'käl'i päni löγkər*. Mese (Ter., OcsT. 111 — 113),
8. *səwsə iki päni älwə*. Mese (Ter., OcsT. 113 — 114),
9. *ñəγäl'it*. Mese (Ter., OcsT. 114 — 116),
10. *pəyal'i*. Mese (Ter., OcsT. 116 — 118),
11. *əj iki päni kə' niγkən*. Történet (Ter., OcsT. 119 — 121),
12. *jəγsəγən*. Történet (Ter., OcsT. 121 — 123),
13. *mə ikimnä'*. Történet (Gu., EOChr. 135),
14. *wor-ontnə*. Elbeszélés (Gu., EOChr. 135 — 136),
15. *söγəsnə*. Elbeszélés (Gu., EOChr. 136),
16. *mə əpim*. Elbeszélés (Gu., EOChr. 136 — 137),
17. *ñəγi səγi'*. Elbeszélés (Ter., Bukv. 134),
18. *löγkräl'iyən*. Mese (Ter., Bukv. 139) és
19. *kul welta jakkən*. Történet (Ter., Bukv. 141).

Funkciója szerint a kommunikatív jegy annak a jelölésére szolgál, hogy a közlési folyamat során — amelybe alkalmasint a beszédhelyzet (a szituáció) is beletartozik — a kérdéses (S, ill. O) elemnek van-e (+Com) kontextusbeli, a beszélők tudatában való előzetes jelzettsége. (Más szóval: a beszélők számára a kérdéses elem által kifejezett tartalom ismert, említett-e vagy sem.)

A tranzitivitás-jegy a kommunikatív jeggyel szemben viszonylag gazdagabb tartalmú: azt jelzi, hogy a V által kifejezett cselekvés valamely (nyelvtani) tárgyra (O-ra) irányul-e (+Tr) vagy sem (-Tr); a mondat szerkezetben van-e valamilyen objektális viszony.

Az A/O-val kapcsolatos determinátsági jegy kettős arculatú. Aszerint, hogy a jegy adverbiumra (A-ra) vagy objektális viszonyra (O-ra) vonatkozik-e. Ennek megfelelően (i) adverbális mondat szerkezetben a Det jegy az A-nak a Dir-a szerint igazodik: -Dir (adir) = -Det, +Dir = +Det; (ii) objektális mondat szerkezetben $O_{indet} = -Det$, illetőleg $O_{det} = +Det$. (Lásd még: 204—207, különösen 205.)

A mondat szerkezetek jellemzése

A statikus és a motorikus mondat szerkezet

Az /1/ statikus és a /2/ motorikus mondat szerkezetek a három jegy, a Com, a Tr és a Det közül a Com és a Tr jegy

tekintetében azonosak. Mind a statikus, mind a motorikus mondatszerkezetben **-Com** és **-Tr** van. A **Det**-jegy mind a két mondatszerkezetben a mondatszerkezet **A**-jára vonatkozik (**Dir**-jegy).

A statikus mondatszerkezet sajátos jegye a **-Det** jegy, a motorikus mondatszerkezeté pedig a **+Det** jegy.

A statikus mondatszerkezet mondatai legnagyobbbrészt létigével ($V_B \rightarrow w\ddot{a}l-$) alkotottak. Feltűnő, hogy a létigén kívül viszonylag kevés az olyan V_B , mely statikus mondatszerkezetben áll, illetve csak a statikus mondatszerkezetben fordulhat elő.

A motorikus mondatszerkezetnek a statikus mondatszerkezettel szemben a **+Det** jegy a megkülönböztetője.

A motorikus mondatszerkezetnek feltűnően nagy a gyakorisága. Ezzel nyilvánvalóan összefügg a **+Dir**-ű V_B -oknak a **-Dir**-ű V_B -okkal szembeni messze túlsúlyban lévő aránya.

Az aktív mondatszerkezetek

Az aktív mondatszerkezeteknek, az indeterminált /3/ $S_\emptyset-O_{\text{indet}}-V_{\text{indet}}$ és a determinált /4/ $S_\emptyset-O_{\text{det}}-V_{\text{det}}$ mondatszerkezeteknek két közös és egy eltérő jegyük van. Közös jegyük a **-Com** és a **+Tr** jegy, eltérő jegyük a **-Det**, illetőleg a **+Det** jegy.

Az aktív mondatszerkezetek jegyei közül a két mondatszerkezetet egymástól megkülönböztető, meghatározó jellege

a Det jegynek van. A Det jegy e mondatszerkezetekben az O körére vonatkozik.

Az O determináltsága tekintetében az aktív mondatszerkezetek közösek az ergatív mondatszerkezetekkel.

Az ergatív mondatszerkezetek

Előzetes vizsgálódásunk alapján úgy látjuk, hogy az ergatív mondatszerkezetek funkciójának a megállapításához különösen a) az S és b) a V elemeket kell megvizsgálnunk.

Az ergatív mondatszerkezetek V-jeként (teljes) anyagunkban 56 V_B fordul elő. Ezek szótárszerűen a következők:

amət- ültet (vkit); tesz, helyez; ad (ételt); állít (csapdát, őrséget); szolgálatba helyez; épít (házat)

äləm- emel

ält- emel; hord, visz; visel (ruhát)

čiγəmt- fojt, megfojt

čöč- nyújt; irányít, céloz; emel (fejet)

čöčəmt- nyújt, ad; céloz

əsəl- ereszt (horgot, gerendát a folyósodrásban); ikrázik; szabadon ereszt; enged, engedélyez

jäγnəmt- hajt (fejet)

joγim- üt, vág, csap

jöγət- dob, vet, üt; lő; csap (villám)

jör- köt; befog (állatot szerszámba)

kām'laγt- vet, fordít, dob (félre, alá)
käs- talál; észrevesz; gondol, vél
käswəγt- észrevesz
kätəl- kapaszkodik, fogódzkodik; kiköt (vízijármű);
 megfog, fog (kezet, zsákmányt, halat stb.), belep (fagy); tart
kätləwt- esküszik (házasságot köt)
kām'läγt- fordít
kit- küld (vkit, vmit, üdvözetet); kerget
koγəmt- melegít
köγərt- főz
kurnəγt- őriz
laləm- lop
läγka- kedve van; szeret; kedvel
läγəl- vár (vkire, vmire); menekül, védekezik; gondos-
 kodik; vár (vkit); óv, véd; gondoz
li(γ)- eszik; iszik; mar (füst); ég (tűz); csíp (bolha);
 elfásul, elzsibbad
löγit- mos
löγətəlt- oktat
löγə'kət- (löγətəkət-) = löγət- (v. inch.) olvas
l'äkəkət- = l'äγ- (v. inch.) dob, vet; lő (puskával, íjjal)
l'öγətəkəlt- szid
majəl- vendégeskedik; ajándékoz
mə(j)- ad; odaad, ajándékoz; etet, itat (ételt, italt ad),
 szoptat (mellet ad); férjhez ad; vkinek adja magát, becsap

məjəγ- ad
məjil- ad
nom- emlékezik
nōγt- mozdít, érint; csökkent (árat)
on'əlt- észrevettet; tanít; megfejt (találós kérdést),
 megtud; tanul /?/
pän- tesz; helyez, rak; szór; (keresztet) vet; fenyít,
 büntet; ellát, szül, tojik
p̄iri- kérdez; kér
poŋəm- szúr, csíp (méh)
p̄ör- harap; csíp (hangya)
pög- űz, hajt, (el)riaszt
pul- szúr, bök; beletesz
puləkət- = pul- (v. inch.)
sül- szel, felvág
täl- húz, von; szív (cigaretta, pipát)
täləkət- = täl- (v. inch.)
tint- fizet
totkəl- visz
tölγəlt- elbeszél, elmond; közzétesz
tōŋəmt- tud; tud, képes; ismer, megismer, felismer;
 kitalál; ért, megért
tu(γ)- hoz, visz; vezet (haza, harcba); húz (szánt); emel
 (ködöt, ti. az "ég"); ellep (víz); mond (hírt, panaszt)

waγakət- = waγ- (v. inch.) hív (vhová); kér; nevez,
hív

wel- üt, vág; verekedik; ver; öl, fog (vadászik, halá-
szik), éheztet ("szivet")

wer- dolgozik; csinál, létrehoz; készít (ételt); gyárt; rak
(tüzet); épít (házat stb.); tesz (vmivé); okoz (bajt, betegséget);
lát (álmot); mond (köszöntést)

wə(j)- vesz, elvesz; vásárol; szed (terményt); szerez; fog
(kézen); visz (magával); oszt; húz (vhonnan vmit); fogad
(magához); eszik; felölt v. levet (ruhadarabot).

A felsorolt ergatívuszos igék alaktani szempontból három csoportra oszthatók. Az első (I.) csoportba sorolható igék mindegyike valamely kauzatív igeképzővel képzett ige. A második (II.) csoport igéi semmiféle képzőt nem tartalmaznak (abszolút igeövek). A harmadik (III.) csoportot pedig olyan igék alkotják, amelyek bár képzettek, de képzőjük nem kauzatív igeképző. (A képzőkre vonatkozólag ld. G. Ganschow, Die Verbalbildung im Ostjakischen. Ural-Altische Bibliothek XIII. 1956.)

Az I. csoportba tartozó V_B-k:

amət-, ält-, čiyəmt-, čöčəmt-, jāñəmt-, jöγət- /?/,
käm'laγt-, käsəγt-, kätləwt-, kəm'ləγt-, konγəmt-,
köγərt-, kurñəγt-, löγit-, löγətəlt-, löγə'kət- /?/, l'öγətkəlt-,
nöγt-, on'əlt-, tint- /?/, tölγəlt-, tőγəmt-.

A felsorolt igék kauzatív képzőelemei (ld. Ganschow, i.m. 124—128, 110—115, 115—117): **-t-**, **-əmt-**, **-ńəmt-** (másként Ganschow), **-aγt-**, **wəγt-** (másként Ganschow), **-ləwt-**, **-it-**, **-təlt-**, **-kəlt-**, **-əlt-**.

Igelistánkban négy igében **-əl-** képző van (**əsəl-**, **kətəl-**, **ləγəl-**, **majəl-**). Az **-əl-** képzőt Ganschow részint gyakorító, részint denominális igeképzőnek tartja (Ganschow, i.m. 29, 50). Ez lehetséges, bár az is igen valószínű, hogy a deverbális **-əl-** képző (l. **əsəl-**, **ləγəl-**) (ősi) kauzatív igeképző (vö.: Lehtisalo: AblSuff. 164—165). Ugyancsak nem zárhatjuk ki annak a lehetőségét sem, hogy a denominális **-əl-** igeképzőnek (l. **kətəl-**, **majəl-**) kauzatív funkciója (is) ne lenne (ld. D. Bartha, Szóképz. 41 további irodalommal).

Az I. csoportba tartozó igék száma 26 (az utóbbi négy ige nélkül 22).

A II. csoportot a következő igék alkotják: **čöč-**, **jör-**, **käs-**, **kit-**, **ləγka-**, **li(γ)-**, **mə(j)-**, **nom-**, **pən-**, **pör-**, **pöγ-**, **pul-**, **sül-**, **təl-**, **tu(γ)-**, **wel-**, **wer-** és **we(j)-**. (Összesen 18 ige.)

A felsorolt igékben képző nincs. Közös jellemzőjük, hogy mindannyian tranzitívek s a **təl-**, a **wel-** és a **wer-** kivételével kizárólag csak tárgyas (objektális) használatúak. További sajátosságuk: a felsorolt igék szemantikai szempontból valamilyen formában mind kauzatív tartalmúak.

Az igék egyik részében a kauzatív jelleg a szótári

jelentésmegadásból (is) kitűnik: ld. 'nyújt, irányít...' (čöč-), 'kerget' (kit-), 'hajt, (el)riaszt' (pöγ-), 'vezet (haza, harcba)' (tu(γ)-), 'épít (házat stb.)' (wer-), 'oszt' (wə(j)-) stb. Az igék másik részében viszont a kauzatív vonást a sajátos osztják nyelvszemlélet alapján fel kell tételeznünk:

(i) a vahi osztjákban — a magyarral egybevetve — csak **tanít**-típusú kauzativitás van, a **tanultat**-típusú nincs meg; (ii) a kauzatív (képzésű) igékben a kauzatív alapjelentés nem egyenlő minőségben és mértékben érvényesül az igék mindegyikében (ld. D. Bartha, i.m. 40); (iii) egyes igékben a cselekvés okozásának a mozzanata háttérbe szorul, s az ige inkább csak a tárgyas cselekvés kifejezőjévé válik (ld.: D. Bartha, i.h.); (iv) a kauzatív igékben gyakran a cselekvés (nagyobb) intenzitása jut kifejezésre. (Erről ld. Ganschow, i.m. 16, 76, 119—121 stb.) E szempontokat is figyelembe véve úgy látszik, hogy a fenti igék kisebb vagy nagyobb megszorítással valóban kauzatív jellegűek.

A III. csoportot a következő igék alkotják: **äləm-**, **joγim-**, **laləm-**, **l'äkəkət-**, **məjəγ-**, **məjil-**, **piři-**, **ponəm-**, **puləkət-**, **täləkət-**, **totkəl-** és **waγəkət-**.

E tizenkét ige részben (i) mozzanatos (**äləm-**, **joγim-**, **məjəγ-**, **ponəm-**) vagy denominális (**laləm-**), részben (ii) inchoatív (**l'äkəkət-**, **puləkət-**, **täləkət-**, **wagəkət-**), részben pedig (iii) gyakorító (**məjil-**, **piři-**, **totkəl-**).

A III. csoport igéit képzett voltuk ellenére lényegileg

legnagyobbrészt a II. csoport igéihez hasonló módon ítélnéljük meg. Ez elsősorban az inchoatív *-kät-* képzős igékre érvényes. A *-kät-* képző ugyanis inkább temporális jellegű (mintegy "jövő idő" értékű) s nem valamilyen grammatikai viszonyítás kifejezője (ld.: *puləkät-*, vö. *pul-*; *täləkät-*, vö. *täl-* stb.). Több mozzanatos, illetve gyakorító képző pedig eredeti funkciójában igen erősen elhalványodott, nem produktív (ld. *äləm-*, *piri-*, *ponəm-*, továbbá *majil-*, vö. *mə(j)-*; *totkəl-*, vö. *tu(γ)-* stb.). Ezért ezek nem kauzatív képzésű volta elhanyagolható. A csoportból még visszamaradó igéknek pedig már csekély számuk miatt sem lehet általános érvényű, érdemi mondanivalójuk.

A megvizsgált V_B -csoportok tanulsága egyértelmű: az ergatív mondat szerkezetekben szereplő igék kauzatívumok, illetve az általuk kifejezett cselekvés szempontjából kauzatív—(tranzitív)—intenzív jellegűek.

A mondat szerkezetek funkcióját meghatározó jegyek közül az ergatív mondat szerkezet első jegye: +Com. Az ergatív mondat szerkezetek +Com jellegére nézve lásd az alábbi szövegrészt (7. szöveg, 10a—16b):

"/10a/ əj ku əj-lä'nə wajγa mənəγən /10b/ päni t'u täγija jöγäγən. /11/ əllə əlatə oŋčəγnə əj əllə körək aməswəl. /12a/ kunə joγləl löγä čöčəmtəstə, /12b/ körək uγəl il jəγnəmtəstə. /13/ kunə joγləl töγi wəji. /14/ t'u pirnə körək uγəl nuγ iləmtə. /15a/ kunə os joγləl löγä čö'čə. /15b/ körəkənə os uγəl il jəγnəmtətə. /16a/ kunə os joγləl töγi wəjtə, /16b/

kōrəknə os uγəl nuγ iləmtə."

"/10a/ Egy ember egyszer vadászni (tkp. állatra) ment /10b/ és arra a (bizonyos) helyre jött. /11/ (Ott) egy nagy fekvő fenyőn egy nagy sas ül. /12b/ Az ember az íját rá irányozta (célozta), /12b/ a sas a fejét le hajtotta. /13/ Az embertől az íja le vetetett (é. leeresztetett). /14/ Az után a sas a fejét fel emelte. /15a/ A sas ismét a fejét le hajtotta. /16a/ Az ember ismét az íját elvette, /16b/ a sas ismét a fejét felemelte."

E szövegben ergatívusziak a 12a (ld. **kunə**), 15a (**kunə**), 15b (**kōrəknə**), 16a (**kunə**) és 16b (**kōrəknə**) mondatok. Ezek — amint ennek a +Com jegy alapján lennie is kell — előzetesen a 10a (**ku**) és a 11 (**kōrək**) mondatokban már szerepelnek.

Az ergatív mondatszerkezetek +Com jegyből nyilvánvaló: ergatív mondatszerkezet szövegben csak abban az esetben fordul(hat) elő, ha annak S-e előzetesen már ismert, a beszélők számára valamilyen formában meghatározott (determinált).

A szövegösszefüggés, a szövegeknek az ergatív mondatszerkezet szempontjából való elemzése azt mutatja, hogy az ergatív mondatszerkezeteket az S kapcsán nemcsak (meg)határozottság jellemzi, hanem az előbbin kívül egy meglehetősen jól körülhatárolható szembeállítás és megkülönböztettség is.

E szembeállítás és megkülönböztettség egyrészt a szövegben szereplő személyek — általában a szövegben szereplő S-ek — között, másrészt — igen gyakran az előbbi feltételen belül, annak esetleges részeként — az S és az O között mutat-

kozik meg.

Ebből a szempontból igen tanulságos a 10. szöveget elemeznünk, ahol a történetben több, összesen négy személy (Ps) szerepel. E négy személy: 1. a *pāyal'i* (Ps₁), 2. a *ku* (olykor *āpi*) (Ps₂), 3. a *ni* (olykor *as-*, *əŋki*) (Ps₃) és 4. *par-ni* (Ps₄).

A 10. szöveg kérdéses szövegrészei a következők:

/5a/ āləŋ ni jəŋkə wɨɣlaɣən /5b/ pəni pār-ninə jəŋkə čiɣəmtətə.

/7a/ itən ku wontoɣ jok jöŋäɣən, /7b/ pār-ninə nírɣəl tőyi wəjɣəl.

/24/ pāyal'i āpila t'ū köl atwəl: /25/ "männə əŋkim wuɣasi."

/27a/ t'ät āpilnə lijməl löɣətə...

/32/ pāyal'inə əŋkil wuɣətətətə."

/5a/ (Egy) reggel az anya (tkp. nő) (a folyóhoz) vízért ment */5b/* és a *por*-nő a vízbe fojtotta.

/7a/ Este az ember az erdőből haza jött, */7b/* a *por*-nő a lábbelijét (Dl.) le húzta (Dl.).

/24/ A fiúcska az apjának így szól (tkp. az szót mond):
/25/ "Általam anyám láttatott."

/27a/ Most az ember a fejszójét megélesítette...

/32/ A fiúcska az anyját hívni (kezdte)."

A szövegben az első ergatív mondat szerkezet az 5. mondatban tűnik fel. Ezt megelőzően az 1–4. mondatokban az

ergatív mondatszerkezetekben szereplő mind a négy személy (Ps) említésre kerül. Közülük három a szövegben közvetlenül is meg van nevezve *as* (Ps₃), *päγal'i* (Ps₁), *ku* (Ps₂), míg a *pär-ni*, (Ps₄) — s ez igen ritka eset (!) — csak a szituáció (népmese!) révén ismert (+Com).

A szembeállítás és a megkülönböztettség a szövegben a következő:

- 5a, 5b: Ps₃ ↔ Ps₄ (ni ↔ pär-ni)
 7a, 7b: Ps₂ ↔ Ps₄ (ku ↔ pär-ni)
 24—27a: Ps₁ ↔ Ps₂ (päγal'i ↔ äpi)
 32: Ps₁ ↔ Ps₂ (ill. Ps₃ is) (päγal'i ↔ äpi, ill. ni)

A 32. mondatban pedig még: Ps₁ ↔ Ps₃ (päγal'i ↔ aηki).

E szembeállítás és megkülönböztetés funkciója kettős. Szerepe: 1. az S kiemelése, annak a nyomatékos kifejezése, hogy a mondatban közölt cselekvést az a d o t t S végzi; 2. az S-ként szereplő, az osztjákban a személynevek kivételével speciest jelölő N individuális voltának a kifejezése (vö.: magyar *fiú, egy fiú, ill. a fiú*).

Megjegyzés 1:

Minden bizonnyal az ergatív mondatszerkezetek említett sajátosságaival függ össze, hogy ergatív mondatszerkezet a felszólító mondatok körében ismeretlen.

Megjegyzés 2:

A *lōγan älaγ tim nipik təγ tultə* 'ő reggel ezt a könyvet ide hozza' mondat értelmezésekor nyelvmeste-

rem a *lōγan* szó jelentéséről azt jegyezte meg, hogy annak jelentése: "tol'ko on", azaz: "csupán (csak) ő". A *-nə* elem szerinte "prinadležnost"-ot, "(hozzá)tartozás"-t fejez ki. — Nyelvemsterem megjegyzései a fentebb mondatokkal kitűnően egybevágnak.

Megjegyzés 3:

A 2. szöveg 17a mondatában lévő *əγkim ja-γnə čäyitā tuyəkatəmnə...* 'amikor anyámat az emberek (Erg.) temetni készülődtek' igeneves szerkezet az ergatív mondatszerkezet funkciója szempontjából megkülönböztetett figyelemre tarthat számot. Kevés példánk van ugyanis arra, amelyben a *-nə* elemnek S-jelölő, ergatív funkciója ennyire nyilvánvaló lenne!²²

Az O az ergatív mondatszerkezetekben lehet indeterminált (O_{indet}), illetőleg determinált (O_{det}). Ennek tárgyalására nem szükséges kitérnünk, minthogy az O az ergatív mondatszer-

²² Az ergatív mondatszerkezetekben az S szerepét betöltő N általában N_{viv} . O-ként viszont egyaránt mind N_{viv} , mind pedig N_{iniv} is állhat. S-ként ergatív mondatszerkezetben N_{iniv} csak szórványosan fordul elő. Pl.: (Ter., Bukv. 116) *sūγknə məγ konkəmtəwəl* 'a Nap melegíti a földet', (Pra., Po 15) *jīn'wəllənə joz ləgəllətəl* 'a tüskéi védik a sündisznót' stb. — Az S nyomatékos kifejezésére a vahi osztjában más nyelvi eszközök is vannak. Pl. a nyomatékosított személyes névmás, vö.: 1. szöveg /19/ *t'u kul pərtōγ əγkimnə min' mərəm kotəlnə əjki' kigrə majilwəl*. /20/ *lōγtil mətəl'i-pə ičəkə lula əntə wəwəl* 'abból a haldarab(ok)ból anyám (Erg.) nekünk (DI.) csak naponta egy-két töredékét (Med.) ad. Ő maga (PronP.) soha egy darabot sem vesz a szájába'. E funkcióban leginkább mégis a *-pə* partikula használatos. A *-pə* partikula előfordul ergatív mondatszerkezetben is: (Gu., mscr.) *lōγən-pə mənt wugal 'ō* (Erg.) szintén látott engem'. A *-pə* állhat mondatszerkezet S-e mellett is. Pl. (Ter., OcsT. 100) *əγkim-pə lōgə kōč atwəl* 'anyám szintén bár mondja neki'.

kezetben nem foglal el központi helyet. Így többek között elliptikus is lehet. Pl.: (Ter., OcsT. 117) *äləŋ ni jəŋkə wjɣ-laɣən pəni pər-ninə jəŋkə čiɣəmtətə* 'reggel az anya (tkp. nő) a (folyóhoz) vízért ment és a *por*-nő (Erg.) a vízbe fojtotta'.

Az ergatív mondatszerkezetekben a V szerepét betöltő V_B -ok kauzativumok, illetőleg kauzatív-intenzív V_B -ok. (Erről ld. fentebb.) Nyilvánvaló, hogy az S "ergatív" szerepének a nyomatékos kiemelése a kauzatív-intenzív V_B -ok esetén a leginkább "indokolt", minthogy a kauzatív igék éppen azt fejezik ki, hogy az S a cselekvést nem végzi, hanem téteti (vö.: MMNyR. I, 203, D.Bartha, i.h.). Az S-nek az ergatív mondatszerkezeten belül történő kiemelése viszont azzal jár együtt, hogy a V szerepét betöltő kauzativumok, kauzatív jellege "háttérbe", defektív állapotba kerül: a központi szerepet a külön alaki elemmel is megjelölt ergatív S tölti be. Ennek következtében az ergatív mondatszerkezetekben a V (V_B) dekauzatívává válik.

Összefoglalva: az ergatív mondatszerkezet funkciója a vahi osztjában az S kiemelése, annak a nyomatékos kifejezése, hogy a V-vel megjelölt cselekvést *k i z á r ó l a g o s a n* az adott S végzi. Az ergatív mondatszerkezetben az S szerepét betöltő N mindig egyedi, individuális; a V szerepét betöltő V_B pedig (nagyobbára) kauzatív, mely az ergatív mondatszerkezetben dekauzatívává válik.

A passzív mondatszerkezet

A mondatszerkezetek rendszerében a passzív mondatszerkezet +Com-jegyű. A +Com jegy a passzív mondatszerkezet központi jegye, mely nemcsak az S-re, hanem az O elemre is kiterjed.

A passzív mondatszerkezet szembetűnő tartalmi (-formai) sajátossága a mondatszerkezet realizációjának

S — O — V: S — V: O — V

megoszlása. Szövegeinkben S — O — V realizáció 25 alkalommal fordul elő. Az S — V realizáció száma szintén 25, míg O — V realizáció mindössze 7 van.

A három realizáció százalékos megoszlásban: S — O — V: 44%, S — V: 44% és O — V: 12%.

A passzív mondatszerkezet másik jellemző vonása, a passzív mondatszerkezetben viszonylag gyakran, a számba jöhető eseteknek több mint húsz százalékában, az O mellett anaphorikus t'i/t'u PronDem áll.²³

Kétséget kizáróan az is a (vahi osztják) passzív mondatszerkezet sajátossága, hogy felszólító módú passzív mondat a vahi osztjában nincsen.

²³

Egyetlen alkalommal a PronDem deiktikus: (Ter., OcsT. 120) *kántay iki wajiyan läjam päni tom piräs iki löyan läjännä' uyaltoke joyimti* 'az osztják öreg vette a fejszóját és a másik (tkp. azt) a vén öreg embert ő fejszével fejen ütötte (passz.)'. A szöveg Tyerjoskin szíves közlése szerint "korrigált". A "vén öreg ember" valójában "szamojéd öreg" helyett áll.

A passzív mondatszerkezet **S** és **O** elemét alkotó **N**-ek a megelőző szövegrészben *expressis verbis* szerepelnek. Pl.: (Tei., OcsT. 109) "äni-i, juγ-likrim nik waγalti!" — äni-pilnə juγ-likər niγ waγaltəsi "Néne, a fából való szánom hozd ki!" A nénje által a fából való szán kihozatott (passz.)'. Mindössze egyetlen mondatunk van csak, amelyben a +**Com**-jegynek csak a szituáció a feltétele (ld. Gu., EOChr. 135, 1/2).

A passzív mondatszerkezet kapcsán tárgyalt jelenségek vallomása teljesen egybehangzó: a passzív mondatszerkezet +**Com** jegye és az ezzel kapcsolatos meghatározottság alapjár érthető egyrészt, hogy e mondatszerkezetben egyáltalán miért lehetséges és miért fordul elő oly gyakran az **S** — **V**, illetve **O** — **V** realizáció, másrészt, hogy az **O**-nak miért van viszonylag gyakran **PronDemAnaph** bővítménye (jelzője), valamint az is, hogy a passzív mondatszerkezetben — a felszólítás deiktikus jellege miatt — miért nem fordul elő felszólító módú mondat.

A passzív mondatszerkezet második jegye: -**Tr**.

A -**Tr** jegy a passzív mondatszerkezetben a szerkezetben lévő **O** elem miatt nem feltétlenül egyértelmű. A passzív mondatszerkezetben a **V** és az **O** között valóban tranzitív viszony van, csakhogy ez a tranzitivitás a passzív mondatszerkezetben "törlődik" (ld. -uj-!). Az objektális viszony detranzitiválódik.

Mindezt a maguk egyszerűségében szinte példázzák a 12. szöveg 27-31. mondatai mintájára alkotott szövegrészek:

(i) **ku, joyəllan, ńallan mənə məjilä!** 'férfi, az íjaid, a nyilaid add nekem!'

(ii) **kunə joyləl, ńaləl löyə məjätət** 'a férfi által az íjai, a nyilai neki adattak'.

A két mondat közötti valóságbeli kapcsolat nyilvánvaló. Egyúttal az is, hogy ha a passzív, az (ii) mondatot aktívvá alakítjuk, akkor abból az (i) mondatot kapjuk. (Az /i/ mondat felszólító jellegétől ebben az esetben eltekintünk.) A valóságot jelölő azonosságuk (így a bennük közösen meglévő O elem) mellett különbség közöttük csak a tranzitívság tekintetében van: az (i) mondatban a V valóban "kihat" az O-ra, míg az (ii) mondatban nem. Az objektális (tranzitív) viszony megléte ennek ellenére is kétségtelen, hogy a passzív mondatszerkezetnek elmaradhatatlan feltétele.

A passzív mondatszerkezetben előforduló igék (V_B -k) anyagunk tanulsága alapján két csoportot alkotnak: 1. tranzitívek (azaz a passzív mondatszerkezet mellett előfordulnak az aktív és az ergatív mondatszerkezetben is), 2. "intranszítívek" (azaz a passzív mondatszerkezet mellett csak a statikus és a motorikus mondatszerkezetben fordulnak elő).²⁴

A tranzitív V_B -knek a passzív mondatszerkezetben való alkalmazása magától értetődő. Valamelyest bonyolultabb az "intranszítív" V_B -knek a passzív mondatszerkezetben való

24

Ld. "Igeszótár", az "Appendix 2." alatt.

szerepe. A passzív mondszerkezetben szereplő "intranszítív" V_B -k ugyanis valóban nem intranszítívek, hanem tranzítívek. Pontosabban: a kérdéses, egyébként valóban intranszítív V_B -k a passzív mondszerkezetben való alkalmazásuk során tranzítívakká válnak ($V_{intr} \rightarrow V_{tr}$) s mint tranzítív V_B -k lépnek be a passzív mondszerkezetbe.

A $V_{intr} \rightarrow V_{tr}$ folyamatot módunkban van konkrét példán is végigkísérni:

(i) (KT. 855a) *semäm mätäl'inä mänsi* 'valami által a szemem menetett (é.: valami a szemembe ment)',

(ii) (KT. 512b) *emtär mäγaltəyi mänlätə* '[ő] a tavat körül járja (tkp. megyi)' és

(iii) (Ter., Ocs. 42) *mä ät'im kata mänläm* 'én a bátyám házába megyek'.

E mondatok mindegyikében ($V \rightarrow V_B \rightarrow$) *män-* van. A *män-* 'megy...' ige (V_B) általában intranszítív használatú (ld. /iii/). Az (i) mondatban viszont mégis passzív mondszerkezetben szerepel. De hogy a *män-* ige az osztyákban tranzítív (> passzív) szerepet is betölteni képes lehet, egyértelműen demonstrálja az (ii) alatti /4/ determinált aktív mondszerkezetű mondat.

Az intranszítív V_B -knek a passzív mondszerkezetben való viszonylagos gyakoriságában minden bizonnyal közre játszhatott a passzív mondszerkezet detranzítív (-Tr) jellege is. De az is, hogy a passzív mondszerkezet a mondszerkezetek

rendszerében több tekintetben is igen közel áll a statikus mondatszerkezethez. Ez kitetszik — egyebek mellett — abból is, ha egybevetjük a Com/Tra/Det jegyek előfordulását a két kérdéses mondatszerkezetben:

	Com	Tr	Det
a passzív MSz-ben:	+	-	/-/
a statikus MSz-ben:	-	-	-

E sajátosságokat összegezve úgy látszik, a vahi osztjában a /7/ passzív mondatszerkezet funkciója: valamely történés konstatálása; (nem cselekvés, hanem) a cselekvés (meg)történésének, a történést a közlés középpontjába állító, statikus (képszerű) kifejezése; a kommunikáció, a közlés kontinuitásának újabb, eddig nem ismert elemek bevonása nélkül történő fenntartása (továbbvitele). Példamondatok:

(i) példa valamely történés konstatálására: (Ter., OcsT. 102) *əpkim jəpiwänkə puɣəl l'əpkəwsənə jaɣnə čäɣiɣäli* 'anyám J. falu temetőjében az emberek által eltemettetett';

(ii) példa valamely cselekvés (meg)történésének statikus kifejezésére: (Ter., OcsT. 109) "äñi-i, juɣ-likrim nik waɣəl-ti!" 'néne, a fából való szánom hozd ki!' (determinált aktív mondatszerkezet); *äñipilnə juɣ-likər niɣ waɣəltəsi* 'nővére által a fából való szán kihozatott' (passzív mondatszerkezet).

c) A determináltság az objektális mon- datszerkezetekben

A determináltság az objektális mondatszerkezetek körében négy mondatszerkezetet érint. E négy mondatszerkezet közül kettő indeterminált, kettő pedig determinált. Indeterminált a /3/ indeterminált aktív ($S_{\emptyset} - O_{ind} - V_{ind}$) és az /5/ indeterminált ergatív ($S_x - O_{ind} - V_{ind}$) mondatszerkezet, determinált a /4/ determinált aktív ($S_o - O_{det} - V_{det}$) és a /6/ determinált ergatív ($S_x - O_{det} - V_{det}$) mondatszerkezet.

Az O determináltsága szempontjából mind az aktív, mind az ergatív mondatszerkezetek egyformán viselkednek.

A /7/ passzív mondatszerkezet O-ja körében alakilag nincs lehetőség kétféle determináltság megkülönböztetésére: a passzív mondatszerkezet e tekintetben indifferens.

A kérdéses aktív és ergatív objektális mondatszerkezetekben az O és a V elemek együtt egy viszonylag önálló részrendszert alkotnak, amelyeknek a segítségével a beszélő képes annak a lehetőségnek a kifejezésére, hogy a mondatszerkezetben lévő tárgy (O) a beszélő(k) és a hallgató(k) szempontjából (meg)határozott-e (determinált-e) vagy pedig határozatlan (indeterminált).

A determinált objektális mondatszerkezet alkalmazásának a vahi osztják nyelvben két feltétele van. E két feltétel: 1. a tárgynak (O-nak) a beszélő(k) és a hallgató(k) szempontjából való ismert (referált) volta, mely vagy (az előzetes) kontextus-

ból, vagy magából a közvetlen beszédhelyzetből (szituációból) származik, valamint a 2. a beszélő azon szándéka, hogy ki kívánja-e fejezni, hogy az O-val kapcsolatos mondanivalója kizárólag a referált (a "szóban forgó") tárgyra vonatkozik-e vagy sem.

Ha az O determinált, az O által kifejezett fogalom (a vahi osztják nyelvi rendszerben) mindig egyedi. (Még akkor is, ha az $O_{det} \rightarrow N_{Plur}$; vö.: magyar a **kutyák és kutyák**). Ezzel szemben O_{indet} mellett az O által kifejezett fogalom rendszerint általános. Ennek következtében az indeterminált/ determinált objektális mondatstruktúráknak az O tekintetében az általános/egyedi szembeállítás is jellemzője.

A vahi osztják aktív és ergatív objektális szerkezetek jellegzetes vonása, hogy bennük O_{det} esetén az O grammatikai számszerűsége is kifejezésre jut.

Az objektális aktív és ergatív mondatstruktúrák másik, általános(abb) vonása, mely egyrészt az O_{det} -nak a referáltságából, másrészt a determinált objektális szerkezetek alaki szervezettségéből ($V_x!$) is következik, hogy az O_{det} a mondatban igen gyakran csak elliptikus formában van jelen. Az O_{indet} a mondatból viszont értelemszerűleg sohasem hagyható ki.

Ha a mondatstruktúra O-ja O_{det} és a mondatban megjelenik, akkor — nem feltétlenül, de gyakran — az O a mondatban nyomatékos (expresszív).

A determináltság lényegéből következik, hogy valamely

szöveg vagy közlés első részében általában indeterminált objektális, az erre rákövetkező részben pedig (inkább) determinált objektális mondatszerkezet használatos. Pl.: a 17. szövegben: (1) *əj, ət'ä, mä iɣ kitləm!* 'ej, barátom, én egy medvét fogtam!' (indet), (2) *nu, təɣ tuɣi iɣəŋ!* 'na, hozd ide a medvéd' (det.).

Megjegyzés 1:

'Mondást, elbeszélést' jelentő igék (V_B -ok) a determinált objektális mondatszerkezetekben általában nem fordulnak elő, illetőleg ezek az igék mellett általában nincs O_{det} -os mondatszerkezet. (Ld. például az *at-* (tr.) 'mond' jelentésű igét, melyre bár bőven van példánk, determinált objektális mondatszerkezetben tranzitív volta ellenére sohasem fordul elő.)

Megjegyzés 2:

Vannak példánk, amelyekben a determinált objektális szerkezet használata eltér a szokásostól. Ezek a szokásostól eltérő mondatszerkezetek mind egy típust alkotnak: (Ter., OcsT. 101) *ləɣtəji, əŋkin kat pələŋ əlawəl* 'nézd (V_{det}), anyád a szoba padlóján fekszik'. A kérdéses mondatok elég szűk körből származnak s bár nem zárhatjuk ki a belső osztják fejlődés lehetőségét, valószínű, hogy az orosz mondatszerkesztés hatása alatt (is) keletkeztek (vö.: or. *smotri, tvoja mat' na polu ležit ua.*).

d) A bővítettség a mondatszerkezetekben

A mondatszerkezetekben a bővítettség (az Ext), az A_2/O_2 szerepét a) Med, b) Lat, c) Abl, d) Ins és e) Tra töltheti be, melyek a mondatszerkezetben az A, illetőleg az O elemhez kapcsolódnak.

Az $A-A_2$ szerkezetnek anyagunkban az alábbi realizációi vannak:

LatAbl

LatTra

LatMed

LatIns

AblTra

Ezek mellett lehetséges, hogy számolnunk kell még

LatLat

realizációval is. (Erről ld. "A /2/ motorikus mondatszerkezet bővítettsége", 79 alatt.)

Az /1/ statikus mondatszerkezetben $A-A_2$ szerkezet nincsen. A /2/ motorikus mondatszerkezetben az $A-A_2$ szerkezeten kívül előfordul összetett szerkezet is: $A-A_2-O_2$. Ezek mindegyikét a fenti kapcsolatok összetételéből származtatjuk.

Az összetett objektális mondatszerkezetek ($O-O_2$, illetőleg $O-O_2 \rightarrow O-O_2-O_2$) a bővítmény tekintetében

azonosak az adverbialis mondatszerkezetekkel. Mondatainkban a következő Ext-ek fordulnak elő: 1. LatAbl, 2. LatMed, 3. LatIns, 4. AblMed, 5. AblIns és 6. TraIns. Közülük a 4. AblMed, az 5. AblIns és a 6. TraIns másodlagos. Ezek részint az 1.-3. sz. alatti szerkezetekből, részint egy *LatTra, ill. *AblTra kapcsolatból származnak. Ez utóbbiakkal együtt az összetett objektális mondatszerkezetek Ext-ja lehet:

LatAbl

LatTra

LatMed

LatIns

AblTra

Elvileg az említetteknel több A+A kapcsolat is lehetséges. A következő összeállításban bemutatjuk, hogy az A+A összes lehetőségei közül a szövegekben valóban melyik van meg.

A kérdéses Ext-ók előfordulása az adverbialis mondatszerkezetekben (pontosabban a /2/ motorikus mondatszerkezetben), illetve a /3/-/7/ objektális mondatszerkezetekben:

	S — A — V	S — O — V
	/2/	/3/-/7/
1. LatAbl	+	+
2. LatTra	+	
3. LatMed	+	+

4. LatIns	+	+
5. AblTra	+	
6. AblMed		+
7. AblIns		+
8. TraMed		
9. TraIns		+
10. MedIns		

Az S—A—V mondatszerkezetekben csak az 1-5. pont alatti kapcsolatok vannak meg. Ezzel szemben az S—O—V mondatszerkezetekben a 2. és az 5. hiányzik, viszont a 6., 7., és 9. pontban lévő kapcsolat megvan.

A 6., a 7. és a 9. pontban lévő kapcsolatok azonban — amint már volt róla szó — másodlagosak. A 9. pont alatti kapcsolat ugyanakkor feltételez egy LatTra kapcsolatot, amit ennek alapján beírhatunk az S—O—V alatti oszlop 2. pontjába. Az 1. pontban lévő LatAbl és a 2. pont alatti LatTra alapján pedig feltételezhetünk egy AblTra kapcsolatot is. E megfontolások alapján a vahi osztjában mind az S — A — V, mind az S — O — V mondatszerkezetek körében az A-k (A+A) kapcsolatai azonos rendszert alkotnak.

E kapcsolatok az irányultság (a Dir) szempontjából sajátos módon oszlanak meg. A kapcsolatok egy részében +Dir-ú A-k +Dir-ú A-khoz kapcsolódnak: Lat $\left\{ \begin{array}{l} Abl \\ Tra \end{array} \right\}$ ill.

AblTra. A kapcsolatok egy másik részében pedig egy +Dir-ú A-val egy -Dir-ú A alkot egységet: Lat $\left\{ \begin{array}{l} \text{Med} \\ \text{Ins} \end{array} \right\}$. A kapcsolatok

említett sajátossága abban rejlik, hogy -Dir-ú A egyik másik -Dir-ú A-val kapcsolatot (pl. MedIns), úgy látszik, sohasem alkot. Ezért rendszerszerűleg csak a következő két típussal számolhatunk:

1. $A_{dir} A_{dir} \rightarrow \text{Lat} \left\{ \begin{array}{l} \text{Abl} \\ \text{Tra} \end{array} \right\}$ ill. AblTra
2. $A_{dir} A_{adir} \rightarrow \text{Lat} \left\{ \begin{array}{l} \text{Med} \\ \text{Ins} \end{array} \right\}$.

A mondatszerkezetekben lévő A/O viszonyok felmérése kapcsán felmerül egy már az eddigiekben is lappangó kérdés: mennyiben van létjogosultsága annak, hogy a /2/ motorikus és a /3/—/7/ objektális szekezetekben az $S - \left\{ \begin{array}{l} \text{A} \\ \text{O} \end{array} \right\} - V$ típusú

eseteket önálló szerkezetnek s ne egy $S - A - \left\{ \begin{array}{l} \text{A}_2 \\ \text{O}_2 \end{array} \right\} - V$

típusú szerkezet elliptikus formájának tartsuk. Tehát, hogy beszélhetünk-e önálló /2/ $S - A - V$, ill. /3/—/7/ $S - O - V$ szerkezeetről.

E kérdésre minden kétséget kizáróan csak akkor tudnánk válaszolni, ha lenne egy olyan osztják nyelvemesterünk, aki e kérdést meg tudná válaszolni. A kérdés megoldása azonban ennek ellenére sem lehetetlen. Mégpedig nem általános meggon-

dolások vagy más nyelvi párhuzamok alapján, hanem az egyes mondatszerkezetekben előforduló adverbiumokat (az A-kat) felsoroló "Igeszótár" (ld. "Appendix 2.") tanulságára támaszkodva. A szótár adatait áttekintve ugyanis azt láthatjuk, hogy az egyes V_B -k mellett felsorolt A-k egy része általában valami más A-hoz is kapcsolódik. Pl. az *enəm*- ige (V_B) mellett állhat a **Lat-on** kívül **Abl**, illetve **Tra** is. Kétségtelen tehát, hogy számos látszólagosan csak **Lat** vagy **Abl**, illetőleg **Tra** elemet tartalmazó szerkezet elliptikus. Ugyanakkor azonban több olyan V_B is van, amelyek mellett vagy csak **Lat**, vagy csak **Abl**, illetve csak **Tra** ismeretes. A /3/ — /7/ objektális mondatszerkezetek körében pedig nagyszámú olyan V_B van, mely mellett csak (puszta) **O**-ról van tudomásunk. Mindezek alapján a (puszta)

$$S - \begin{cases} A \\ O \end{cases} - V$$

szerkezetet létező, önálló szerkezeteknek kell tartanunk.

Az előbbi kérdéssel sokban rokon az /1/ statikus mondatszerkezet (i) $S - C - V$, ill. (ii) $S - \emptyset - V$ változatának a kérdése. Az /1/ statikus mondatszerkezetbe tartozó mondatok legnagyobb részét a létigés mondatok alkotják. Ezért felmerül annak a lehetőségnek a gondolata, hogy az (ii) $S - C - V$ típusú mondatokban a **C** elemet **A**-nak, vagy **A**-jellegűnek fogjuk fel, minthogy — esetleg a létige elvont jelentéstartalma miatt — a **C** elem e típusban szerkezeti szinten rendkívül közel áll a mondatszerkezet releváns elemeihez. Az (ii) $S - \emptyset - V$

változat pedig azt a gondolatot veti fel, hogy a statikus mon-
datszerkezeten belül, a létigés mondatok e fajtájában ne számol-
junk-e S — V szerkezetű mondatszerkezettel. Válaszunk mind
a két kérdésben tagadó. Ugyanis egyrészt az elmondottak
ellenére sincs kellő és biztos alapunk ezeknek a rendszerbe való
felvételére, másrészt ezek a jelenségek mindenképpen szélső
értéket képviselnek s figyelembe vételükre már ezért sincs
nyomós ok. A kérdéses eseteket mind az /1/ statikus mon-
datszerkezet, mind a létige tárgyalása során részletesen meg-
vizsgáltuk. Tekintettel arra, hogy e kérdés, különösen annak az
(ii) pontban tárgyalt része jobbra csak a wäl- igével alkotott
mondatszerkezeteket érinti, e jelenséget helyesebb a wäl- ige
(V_B) sajátosságai között számon tartani (ld. ott).

d) Mondatszerkezet és linearitás

Elméleti (matematikai) meggondolások alapján egy S,
A/O és V elemeket tartalmazó rendszernek hat sorrendi variáci-
ója (realizációja) van. Ezek a következők:

$$1. S - \begin{Bmatrix} A \\ O \end{Bmatrix} - V$$

$$2. S - V - \begin{Bmatrix} A \\ O \end{Bmatrix}$$

$$3. \begin{Bmatrix} \text{A} \\ \text{O} \end{Bmatrix} - \text{S} - \text{V}$$

$$4. \begin{Bmatrix} \text{A} \\ \text{O} \end{Bmatrix} - \text{V} - \text{S}$$

$$5. \text{V} - \text{S} - \begin{Bmatrix} \text{A} \\ \text{O} \end{Bmatrix}$$

$$6. \text{V} - \begin{Bmatrix} \text{A} \\ \text{O} \end{Bmatrix} - \text{S}$$

A hatféle realizáció közül a vahi osztjában valóban csak az első négy fordul elő. Az 5. és a 6., azaz V-s kezdetű mondat szerkezet nem használatos. (Nincs rá példánk.)

E linearitási típusoknak az A_2/O_2 , valamint a C elem felvételével — elvileg — nagyszámú változata lehetséges. A lehetséges változatok közül a vahi osztjában ténylegesen 57 változat van meg.

Változatok tekintetében az 1. $\text{S} - \begin{Bmatrix} \text{A} \\ \text{O} \end{Bmatrix} - \text{V}$ típus a

leggazdagabb. A típus változatainak a száma 33. A következő

$$2. \text{S} - \text{V} - \begin{Bmatrix} \text{A} \\ \text{O} \end{Bmatrix}$$

típusnak 11 változata van, a 3. $\begin{Bmatrix} \text{A} \\ \text{O} \end{Bmatrix} - \text{S} - \text{V}$ típusnak szintén 11,

míg a 4. $\begin{Bmatrix} \text{A} \\ \text{O} \end{Bmatrix} - \text{V} - \text{S}$ típusnak mindössze 2.

A vahi osztják nyelv linearitási típusai
(Összefoglaló táblázat)

		/1/			/2/		
		A	B	C	A	B	C
1	S-O-V	+		+	+	+	
2	S-C-O-V				+	+	
3	C-S-O-V	+			+	+	
4	S-O-V-C			+	+		
5	S-C-C-O-V				+		
6	C-S-C-O-V				+		
7	C-C-S-O-V				+		
8	C-S-C-C-O-V				+		
9	C-C-C-S-O-V				+		
10	C-C-C-S-C-O-V						
11	S-O-C-V				+		
12	S-C-O-C-V				+	+	
13	C-S-O-C-V				+		
14	S-O-C-C-V				+		
15	S-O ₂ -O-V				+	+	
16	S-C-O ₂ -O-V						
17	C-S-O ₂ -O-V				+		
18	C-S-C-O ₂ -O-V						
19	O ₂ -S-O-V				+	+	
20	C-O ₂ -S-O-V						
21	O ₂ -S-C-Q-V				+		
22	S-O-V-O ₂						
23	C-S-O-V-O ₂						
24	S-O-O ₂ -V				+	+	
25	S-C-O-O ₂ -V						

	13/	14/	15/	16/	17/	Össz.
	A B C	A B C	A B C	A B C	A B C	
1	+++	+++	++	++	+	16
2	+++	+		+	+	10
3	+++	+	+	+	+	11
4	++		+			5
5						1
6	+					2
7			+			2
8						1
9						1
10	+					1
11	+++	+	+		+	8
12	+					3
13				+		2
14						1
15	+++	+	+			8
16	+	+				2
17	+	+	+			4
18	+					1
19	++	+				5
20	+					1
21						1
22	++	+	+			4
23	+	+				2
24	++++	+	+			11
25	++	+	+	+	+	5

		/1/			/2/		
		A	B	C	A	B	C
26	C-S-O-O ₂ -V				+		
27	S-O ₂ -O-C-V						
28	S-O-C-O ₂ -V						
29	S-C-O-C-O ₂ -V						
30	C-S-O-C-O ₂ -V						
31	S-C-O-C-O ₂ -V-C						
32	S-O-O ₂ -C-V						
33	S-C-O-O ₂ -C-V						
34	S-V-O				+		+
35	S-C-V-O				+		
36	C-S-V-O				+		
37	S-V-O-C				+		
38	S-V-C-O				+		
39	S-C-V-O-C				+		
40	S-O ₂ -V-O				+		
41	C-C-S-O ₂ -V-O						
42	S-V-O-O ₂						
43	C-S-C-V-O-O ₂				+		
44	S-V-O ₂ -O						
45	O-S-V	+			+	+	+
46	C-O-S-V				+		
47	O-S-C-V				+	+	
48	O-C-S-V				+		
49	O-S-C-V-C					+	
50	O ₂ -O-S-V				+		

	13/			14/			15/			16/			17/			Össz.
	A	B	C	A	B	C	A	B	C	A	B	C	A	B	C	
26	+			+			+									4
27				+			+									2
28	+								+							2
29				+												1
30							+									1
31				+												1
32										+						1
33	+															1
34	+	+	+	+						+			+			8
35	+										+					3
36																1
37				+					+							3
38																1
39																1
40	+			+			+					+				5
41				+												1
42	+			+												2
43																1
44						+										1
45	+	+		+			+			+			+			10
46																1
47		+					+					+				5
48		+														2
49																1
50																1

	/1/		/2/			
	A	B	C	A	B	C

51	O-S-V-O ₂
52	O-S-O ₂ -V
53	C-O-S-O ₂ -V
54	O-C-S-O ₂ -V
55	O-O ₂ -S-C-V
56	O-V-S
57	O ₂ -O-V-S

+	+
---	---

	13/			14/			15/			16/			17/			Össz.
	A	B	C	A	B	C	A	B	C	A	B	C	A	B	C	
51	+															1
52	+						+			+					+	4
53										+						1
54														+		1
55														+		1
56		+														3
57								+								1 ²⁵

25

Az itteni, és a soron következő táblázatok összefoglaló jellege miatt az "O" egyaránt jelenthet O-t, vagy A-t is. A mondat szerkezeteken belül pedig A = kijelentő, B = kérdő és C = felszólító mondat.

1.1. A linearitási típusok a mondatszerkezetek szerint

	1. S-O-V			2. S-V-O			3. O-S-V			4. O-V-S			5. V-S-O			6. V-O-S		
	A	B	C	A	B	C	A	B	C	A	B	C	A	B	C	A	B	C
/1/	2	-	2	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
/2/	19	7	3	8	-	1	5	3	1	1	1	-	-	-	-	-	-	-
/3/	21	8	9	4	-	2	1	5	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-
/4/	12	4	6	4	-	4	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
/5/	11	2	-	-	-	-	2	1	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-
/6/	6	1	-	1	-	-	2	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
/7/	7	1	-	3	-	-	5	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Össz.:	78	23	20	20	-	7	6	11	1	2	2	-	-	-	-	-	-	-
A+B+C																		
Össz.:	121			27			28			4			0			0		

Összesen: 180

1.2 A mondatszerkezetek a linearitási típusok szerint

	/1/			/2/			/3/			/4/			/5/			/6/			/7/		
Típus	A	B	C	A	B	C	A	B	C	A	B	C	A	B	C	A	B	C	A	B	C
1.	2	-	2	19	7	3	21	8	9	12	4	6	11	2	-	6	1	-	7	1	-
2.	-	-	-	8	-	1	4	-	2	4	-	4	-	-	-	1	-	-	3	-	-
3.	-	1	-	5	3	1	1	5	-	1	-	-	2	1	-	2	1	-	5	-	-
4.	-	-	-	1	1	-	-	1	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-
5.	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
6.	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Össz.:	2	1	2	33	11	5	26	14	11	17	4	10	14	3	-	9	2	-	15	1	-
A+B+C																					
Össz.:	5			49			51			31			17			11			16		

Összesen.: 180

2. A legáltalánosabb szórendi elrendeződések

1.	S-O-V	16
2-3.	C-S-O-V	11
2-3.	S-O ₂ -O-V	11
4-5.	S-C-O-V	10
4-5.	O-S-V	10
6-8.	S-O-C-V	8
6-8.	S-O ₂ -O-V	8
6-8.	S-V-O	8

A további sorrend: 5 alkalommal szerepel 5 változat, 4 alkalommal 4 változat, 3 alkalommal 4 változat, 2 alkalommal 9 változat és 1 alkalommal 27 változat. (Minderre nézve lásd 204—209. alatt.)

A mondatok, pontosabban a mondat szerkezetek leírását alapvetően a mondatot meghatározó elemek (ME), az S, A, O, A₂, O₂, valamint a V elemek szerint végeztük. Ezért a linearitási típusokat bemutatjuk olyan formában is, amelyben az egyes típusokat és típusváltozatokat a mondat szerkezetet meghatározó elemek (ME-k) körére *redukáljuk* (azaz az egyes típusváltozatokból a C elemeket kihagyjuk). Ennek következtében a már ismertetett típusváltozatok száma 57-ről (ld. fentebb) 16-ra csökken.

3. A mondatszerkezetek a redukált linearitási típusok szerint

	/1/	/2/	/3/	/4/	/5/	/6/	/7/
	ABC	ABC	ABC	ABC	ABC	ABC	ABC
1. S-O-V	+	+	+	+	+	+	+
2. S-O ₂ -O-V		+	+	+	+	+	
3. O ₂ -S-O-V		+	+		+		
4. S-O-V-O ₂			+	+	+		
5. S-O-O ₂ -V		+	+	+	+		+
6. S-V-O		+	+	+			+
7. S-O ₂ -V-O		+		+	+		+
8. S-V-O-O ₂		+		+			
9. S-V-O ₂ -O						+	
10. O-S-V	+	+	+	+	+	+	+
11. O ₂ -O-S-V		+					
12. O-S-V-O ₂				+			
13. O-S-O ₂ -V				+		+	+
14. O-O ₂ -S-V							+
15. O-V-S		+	+				
16. O ₂ -O-V-S						+	

4. A mondatszerkezetek az Ext és a C szempontjából

	S-O-V	S-O-O ₂ -V	C	CC	CCC	CCCC
/1/	+		+			
/2/	+	+	+	+	+	
/3/	+	+	+	+		
/4/	+	+	+	+	+	+
/5/	+	+	+	+		
/6/	+	+	+			
/7/	+	+	+	+		

A táblázatos összefoglalások (is) világosan mutatják, hogy a vahi osztjában az $S - \begin{Bmatrix} A \\ O \end{Bmatrix} - V$ elrendezés alap volta kétségtelen. Ez a legáltalánosabb típus.

Az $S - \begin{Bmatrix} A \\ O \end{Bmatrix} - V$ linearitási típus után az $\begin{Bmatrix} A \\ O \end{Bmatrix} - S - V$

típus következik, különösen a kérdő mondatokban. Az egyes linearitási típusok közül e típus használatos az expresszív(ebb) jelentéstartalmak kifejezésére is.

Az $S - V - \begin{Bmatrix} A \\ O \end{Bmatrix}$ típusban kérdő mondat ("B") nem fordul elő. Az $\begin{Bmatrix} A \\ O \end{Bmatrix} - V - S$ típusnak csak kevés változata van.

Közel áll az $\begin{Bmatrix} A \\ O \end{Bmatrix} - S - V$ típushoz.

A két legáltalánosabb típusnak, az $S - \begin{Bmatrix} A \\ O \end{Bmatrix} - V$ és az

$\begin{Bmatrix} A \\ O \end{Bmatrix} - S - V$ típusnak közös vonása, hogy mind a kettőben a V a mondat végén áll. A harmadik legáltalánosabb, az

$S - V - \begin{Bmatrix} A \\ O \end{Bmatrix}$ típusban, vala- mint az $\begin{Bmatrix} A \\ O \end{Bmatrix} - V - S$ típusban

pedig a V a második helyet foglalja el.

Az egyes típusok legmozgékonyabb részei kétségtelenül az S és az A/O elemek. Ezek egyaránt állhatnak első, második vagy harmadik helyen, valamint a V előtt és a V után is.

A V mondatkezdeten következetesen nem fordul elő.

Változat tekintetében a kijelentő mondatok a legszer-
teágazóbbak.

Az egyes elemek elrendeződése szempontjából általános szabálynak (tendenciának) tűnik, hogy a V-hez "közelebb" általában a konkrétabb tartalmú elem helyezkedik el, az elvontabb pedig a V-től "távolabb". E jelenség különösen két esetben szembetűnő: 1. ha a mondatszerkezetben O_2 is van, akkor az O és az O_2 elemek a mondatszerkezetben gyakorta inkább $O - O_2$ sorrendben következnek egymás után, 2. a C elemek körében L/T/M esetén a T általában megelőzi az L/M-et.

Azokban a típusokban, melyekben az A, illetve az O_2 és a V után áll, igen gyakran causalis-finális tartalom fejeződik ki.

A vahi osztjában a szórend (linearitás) meglehetősen kötött és viszonylag zárt rendszert alkot; ugyanakkor a mondatszerkezet szempontjából indifferens. A linearitás a tárgyalt kérdések körében szerepet csak a mondatfajták síkján játszik. (Pl. a 2. S — V — A/O típusban kérdő mondat nem ismeretes.)

A kiemelés (nyomatékosítás) a vahi osztjában kétféle módon történhet: (i) morfológiai elemmel (azaz nyomatékosító partikulával). Pl.: (Gu., mscr.) *mätäl'i-pə äntə wusəm* '(én) semmit *sem* láttam' stb. (ld. Gulya, VONY. 223—225. EOChr.

200) és (ii) szórendileg. E kérdésben az egyik osztják adatköz-
lőm (R. Praszina) így nyilatkozott: "a kiemeltet jobb előbbre
tenni. Pl. mā āpimna' rītna' mānsəm 'én apámmal csónakkal
mentem'." Majd így folytatta: "a fontosabb, kiemelt tagon
nyomaték van".

f) A mondatszerkezetek szövegbeli sajátosságai

A mondatszerkezetek szöveggyakorisága

Szövegeinkben az egyes mondatszerkezetek különböző
gyakorisággal fordulnak elő.

1. A mondatszerkezetek (/1/—/7/) előfordulása a feldolgozott 19 szövegben

N°	/1/	/2/	/3/	/4/	/5/	/6/	/7/	Össz.
1.	12	29	14	1	1	-	1	58
2.	19	17	12	8	1	-	2	59
3.	31	34	16	9	1	-	2	93
4.	10	11	18	4	-	-	3	46
5.	3	16	6	7	-	5	3	40
6.	2	2	2	-	1	-	3	10
7.	9	15	15	5	-	6	3	53
8.	4	15	3	7	-	1	7	37
9.	11	22	8	4	-	-	4	49

10.	6	26	10	3	2	3	10	60
11.	14	27	7	8	1	-	6	63
12.	7	38	5	4	-	-	6	60
13.	3	6	7	3	-	1	1	21
14.	5	9	2	-	1	2	2	21
15.	11	10	8	3	1	-	-	33
16.	13	29	5	2	2	-	1	52
17.	-	2	1	1	1	-	-	5
18.	3	12	5	1	-	-	2	23
19.	1	6	3	2	1	2	1	16
Össz.:	164	326	147	72	13	20	57	799

Megjegyzés:

Több esetben nem volt módom megállapítani, hogy a kérdéses mondat(szerkezet) a /2/ motorikus, illetőleg az /1/ statikus szerkezetek körébe tartozik-e. Ezeket az /1/ mondatszerkezet alá soroltam. A /2/ alá csak azokat vettem, amelyek odatartozása bizonyos volt.

2. A mondatszerkezetek gyakorisága százalékos megoszlásban

MSz	/1/	/2/	/3/	/4/	/5/	/6/	/7/
%	20	41	18	9	2	3	7 (=100%)

A száz százalékot alapul véve s a hét mondatszerkezet között egyenletes elosztást feltételezve egy-egy mondatszerkezet-re 14%-os átlag jut.

A következőkben ezt a 14 százalékos átlagot egységnek véve azt mutatjuk be, hogy az egyes mondatszerkezetekre valószínűségi jutó rész (a megterheltség) hány-szorosa az egységül felvett átlagszázaléknak.

3.1. A mondatszerkezeteknek az átlaghoz viszonyított megterheltsége (m)

MSz	/1/	/2/	/3/	/4/	/5/	/6/	/7/
(m)	1,4	2,9	1,3	0,6	0,1	0,2	0,5

Az egyes mondatszerkezetek közül gyakoriság szempontjából messze kimagaslik a /2/ motorikus mondatszerkezet. Gyakorisága a mondatszerkezetek átlagos gyakoriságának majdnem a háromszorosát is eléri. Ugyancsak szembe-tűnő az /1/ statikus és a /3/ indeterminált aktív mondatszerkezetek előfor-dulásának az átlagosnál nagyobb gyakorisága. Különösen akkor, hogy egybevetjük őket a determinált aktív /4/, az ergatív, az /5/ és a /6/, illetve a /7/ passzív mondatszerkezetekkel, melyeket viszont, viszonylag meglehetősen alacsony gyakoriság jellemez.

3.2 A mondatszerkezetek gyakorisága a megterheltség (m) alapján

		(m)
1.	/2/	2,9
2.	/1/	1,4
3.	/3/	1,3
4.	/4/	0,6
5.	/7/	0,5
6.	/6/	0,2
7.	/5/	0,1

Gyakorisági vizsgálataink eredményei arra utalnak — s ez általános törvényszerűségnek látszik —, hogy az egyes mondatszerkezetek gyakorisága fordított arányban van azok rendszerbeli helyével: minél kötöttebb egy mondatszerkezet funkciója s ezzel együtt (morfológiailag is) motiváltabb a szerkezete, annál kisebb a mondatszerkezet átlagos gyakorisága.

A mondatszerkezetek egymás utáni előfordulása

Az egyes mondatszerkezetek a szövegben meghatározott sorrendben és szabályok szerint lépnek fel.

Az alábbiakban bemutatjuk, hogy a mondatszerkezetek első szövegbeli előfordulásukat tekintve miként követik egymást. Az első előfordulás után a mondatszerkezet további előfordulását

már nem vettük figyelembe.

A mondat szerkezetek egymás utáni első előfordulása
szövegeinkben (1–19)

1	<i>/1/ /2/ /3/ /7/ /5/ /4/</i>
2	<i>/1/ /2/ /3/ /4/ /7/ /5/</i>
3	<i>/1/ /3/ /2/ /7/ /4/ /5/</i>
4	<i>/1/ /7/ /2/ /3/ /4/ /7/</i>
5	<i>/1/ /2/ /3/ /4/ /7/ /6/</i>
6	<i>/1/ /2/ /3/ /5/ /7/</i>
7 a) 1–9b és	<i>/1/ /3/ /4/ /7/ /2/</i>
b) 10a–34	<i>/2/ /1/ /6/ /4/ /7/ /3/</i>
8	<i>/1/ /2/ /3/ /7/ /4/ /6/</i>
9	<i>/1/ /3/ /2/ /7/ /4/</i>
10	<i>/1/ /3/ /2/ /6/ /5/ /7/ /4/</i>
11	<i>/1/ /2/ /4/ /7/ /3/ /5/</i>
12	<i>/1/ /2/ /4/ /3/ /7/</i>
13	<i>/3/ /2/ /1/ /4/ /7/ /6/</i>
14	<i>/1/ /2/ /3/ /5/ /7/ /6/</i>
15	<i>/1/ /2/ /3/ /4/ /5/</i>
16	<i>/2/ /3/ /1/ /4/ /7/ /5/</i>
17	<i>/3/ /4/ /2/ /5/</i>
18	<i>/2/ /3/ /7/ /4/ /1/</i>
19	<i>/2/ /3/ /7/ /1/ /5/ /6/ /4/</i>

A mondat szerkezetek első előfordulása a "-/+"
jegyek alapján

		Com	Tr	Det
1.	/1/	-	-	-
2.	/2/	-	-	+
3.	/3/	-	+	-
4-5.	/4/	-	+	+
4-5.	/7/	+	-	
6	/5/	+	+	-
7.	/6/	+	+	+

Szabályszerűségnek látszik, hogy 1. a mondat szerkezetek aszerint követik egymást, hogy jellemző jegyeik körében milyen mértékben szerepelnek mínusz-, illetőleg pluszjegyek, 2. a mínusz-jegyű mondat szerkezetek általában a szövegben "előbb" fordulnak elő mint a plusz-jegyűek, 3. a -Com-jegyű mondat szerkezetek (általában) megelőzik a +Com-jegyű mondat szerkezeteket.

A három csoportnak, illetőleg a mondat szerkezetek egymásutániságának a szövegekben a kommunikáció szempontjából funkcionálisan meghatározott motiváltsága van:

a) A mondat szerkezetek egy része minden kommunikatív előzmény nélkül indítja a közlést, exponál. E mondat szerkezetek: az /1/ statikus, a /2/ motorikus, a /3/ indeterminált aktív és — az O tekintetében — az /5/ indeterminált ergatív mondat szer-

kezet.

b) A mondatszerkezetek másik része előzetes közlés (vagy adott szituáció) alapján folytatja, továbbviszi és teljesebbé (esetleg teljessé) teszi a közlést, explikál. A mondatszerkezetek közül az O tekintetében a /4/ determinált aktív, az S tekintetében az /5/ indeterminált ergatív és mind az S, mind az O tekintetében a /6/ determinált ergatív mondatszerkezet tartozik ide.

c) Egy mondatszerkezet — a /7/ passzív mondatszerkezet — fenntartja a közlést. Újabb momentum tekintetében a közlést nem bővíti, mindössze az előzetesen már exponált cselekvés (meg)történését jelzi.

g) A m o n d a t s z e r k e z e t e k s z á m s z e r ű s é g e

A vahi osztják nyelvben 7 mondatszerkezet van: /1/—/7/ MSz. E mondatszerkezetek rendszerszerűleg S — A/O — V trichotóm tagolódásúak.

Az S — A/O — V trichotómia S és V elemeinek a /1/—/7/ mondatszerkezetekben adott előfordulásukon kívül mondatszerkezeti síkon további releváns ME változatuk nincs.

A mondatszerkezetek az A tekintetében szerkezetileg két csoportot alkotnak: 1. az S — A/O — V és a 2. az S — A/O — A₂/O₂—V₂ szerkezetek csoportját. (Ebbe az utóbbiba tartoznak az összetett mondatszerkezetek is.)

Az A/O elemnek (anyagunkban) mondatszerkezetenként a következő realizációi vannak:

1. Az /1/ statikus mondatszerkezetben csak $A \rightarrow \text{Ins}$ ismeretes.

2. A /2/ motorikus mondatszerkezetben van mind (i) $S - A - V$, mind (ii) $S - A - A_2 - V$ szerkezet.

Az (i) $S - A - V$ szerkezetben $A \rightarrow \left. \begin{array}{l} \text{Lat} \\ \text{Abl} \\ \text{Tra} \end{array} \right\}$.

Az (ii) $S - A - A_2 - V$ szerkezetben rendszerszerűleg az $(A - A_2) \rightarrow \left. \begin{array}{l} \text{LatAbl} \\ \text{LatTra} \\ \text{LatMed} \\ \text{LatIns} \\ \text{AblTra} \end{array} \right\}$.

3. A /3/-/7/ objektális mondatszerkezetekben egyaránt van (i) $S - O - V$ és (ii) $S - O - O_2 - V$ szerkezet is.

Az (i) $S - O - V$ szerkezetben $O \rightarrow O$.

Az (ii) $S - O - O_2 - V$ szerkezetben az $(O - O_2) \rightarrow O \left. \begin{array}{l} \text{Lat} \\ \text{Abl} \\ \text{Tra} \\ \text{Med} \\ \text{Ins} \end{array} \right\}$.

A (iii) objektális szerkezetekben az összetett mondat-
 szerkezetek O_2 elemeiként a következő A-k, illetőleg A+A
 kapcsolatok fordulnak elő:

$$\left. \begin{array}{l} \text{LatAbl} \\ \text{LatTra} \\ \text{LatMed} \\ \text{LatIns} \\ \text{AblTra} \end{array} \right\}.$$

A vahi osztjában a lehetséges mondat-szerkezet-változa-
 tok száma az A/O elemnek mind az A/O, mind az A/O —
 A_2/O_2 összes realizációja (O, Lat, Med, Abl stb.) alapján 39.

E változatok megoszlása az /1/—/7/ mondat-szerkezet
 szerint

	Az S — A/O — V típusban	Az S — A/O — A_2/O_2 — V típusban	Össz.
/1/	1	—	1
/2/	3	5	8
/3/—/7/	1-1	5-5	30
/1/—/7/	9	30	39

A /3/—/7/ objektális mondat-szerkezetek körében az
 összetett O — O_2 — O_2 típusú mondat-szerkezetek kevésbé
 gyakoriak. Ha ennek ellenére ezeket mégis számba vesszük,
 akkor a mondat-szerkezet-változatok száma 25-tel megnövekszik.

szik: azaz $(39 + 25 =)$ 64 lesz.

A mondatszerkezet számszerűségét illetően a változatok alaki oldalának a szempontjából szerepe van a linearitásnak is.

A linearitásról szóló "Mondatszerkezet és linearitás" című részben a mondatszerkezetek összes linearitásbeli változatait összefoglaltuk a (releváns) S, A, O, A₂, O₂ és V elemek alapján: Ennek eredményeképpen 16 típusváltozatot kaptunk. Ha a mondatszerkezetek 39 szerkezeti-tartalmi változatát (ld. fent) egybevetjük az anyagunkban előforduló egyes redukált linearitásbeli változatokkal, akkor ebből az derül ki, hogy a releváns elemek tekintetében a vahi osztják nyelvben — anyagunkban — a mondatszerkezeteknek 184 szerkezeti-linearitási formája van.

E 184 mondatszerkezeti forma az egyes mondatszerkezetek között a következőképpen oszlik meg:

	Az S — A/O — V típusban	Az S/O — A — A ₂ /O ₂ — V típusban	Össz.
/1/	2	—	2
/2/	12	30	42
/3/	4	40	44
/4/	3	35	38
/5/	2	20	22
/6/	3	10	13
/7/	3	20	23
	29	155	184

A mondatszerkezetek változatai számszerű összefoglalásának általános(abb) tanulsága is van: formájában a mondatnak a mondatot meghatározó mondatszerkezeti szinten viszonylag csak kisszámú változata használatos.

Ha ehhez még a meglehetősen alkalmi összetett mondatszerkezeteket, valamint az (irreleváns) C-elemmel bővült változatokat is számításba vesszük, az említettnél jóval nagyobb szám kerekedik ki. Ez azonban azon a tényen, hogy a mondatok formája számszerűleg nem tetszőleges, és viszonylag behatárolt, mit sem változtat.

Ö s s z e f o g l a l á s

A vahi osztják nyelvben a következő 7 mondatszerkezet van:

1. /1/ **Statikus** mondatszerkezet. A mondatszerkezet funkciója valamely állapot (tény) exponálása, közlése. A mondatszerkezet S-e általános (nem meghatározott). A mondatszerkezetben az S és a V mellett csak egy, irányultság nélküli adverbium (A_{dir}) van. A mondatszerkezethez járulhat még egy vagy több circumstancia-elem (C) is.

A mondatszerkezet formája:

$S_{\emptyset} - A_{\text{dir}} - V_{\text{intr}} - /C/$

Pl.: (Ter., Bukv. 123) $\text{on}\check{\text{c}}\theta\gamma \text{ ul-wäl'äl'inä' } \text{lisakkal}$
'az (erdei) fenyő nevetett a bogyó-bokron (tkp. bokorral, é.: a

bokor által)'.
'

2. /2/ **Motorikus** mondatszerkezet. Valamely cselekvés, történés exponálására, közlésére szolgál. S-e általános (nem meghatározott). Az S és a V mellett lényegileg csak A állhat benne, de ez kötelezőleg mindig valamely irányulást fejez ki (A_{dir}). A mondatszerkezetben lehet A_2 is. Ez egyaránt lehet A_{dir} és A_{adir} is. Járulhat még hozzá egy vagy több C elem is.

A mondatszerkezet formája:

$$S_{\emptyset} - A_{dir} - V_{intr} - /C/$$

A_2 esetén:

$$S_{\emptyset} - A_{dir} - \left\{ \begin{array}{l} A_{dir} \\ A_{adir} \end{array} \right\} - V_{intr} - /C/$$

Pl.: (Ter., Bukv. 70) $ja\gamma ja\gamma\theta ma m\theta ns\theta t$ 'az emberek a fenyvesbe mentek'.

3. /4/ **Indeterminált aktív** mondatszerkezet. A mondatszerkezet szerepe a közlésben a "tárgy" (O) exponálása. Az O a mondatszerkezetben mindig általános (nem meghatározott) (O_{indet}). Ugyancsak általános (nem meghatározott) a mondatszerkezet S-e is. A mondatszerkezetben az S, a V és az O mellett szerepelhet A is, melyet az O-val való kapcsolata miatt O_2 -vel jelölünk. A mondatszerkezetbe az O-n keresztül egy, (összetett mondatszerkezet részeként) két vagy több O_2 is kapcsolódhat. Az O_2 lehet mind A_{dir} , mind A_{adir} is, de ha a mondatszerkezetben két vagy több O_2 van, az egyik O_2 feltétlenül A_{dir} . A mondat-

datszerkezethez minden esetben járulhat C elem is.

A mondszerkezet formája:

$$S_o - O_{\text{indet}} - V_{\text{indet}} - /C/$$

O₂ esetén:

$$S_o - O_{\text{indet}} - O_2 - \{O_2\} - V_{\text{indet}} - /C/$$

Pl.: (Ter., Bukv. 72) *wáńja ńal tǎjawal 'W.-nak nyila van (tkp. W. nyilat bír)'*.

4. /4/ **Determinált aktív mondszerkezet.** A mondszerkezet funkciója az O már előzetesen ismert (referált, meghatározott) voltának (O_{det}) a kifejezése, a közlés explikálása. Egyéb tekintetben a /4/ determinált aktív mondszerkezet megegyezik a /3/ indeterminált aktív mondszerkezettel.

A mondszerkezet formája:

$$S_o - O_{\text{det}} - V_{\text{det}} - /C/$$

O₂ esetén:

$$S_o - O_{\text{det}} - O_2 - \{O_2\} - V_{\text{det}} - /C/$$

Pl.: (KT. 511a) *mǎ pon möγǰ'sim 'én a halfogót felállítottam'*.

5. /5/ **Indeterminált ergatív mondszerkezet.** A mondszerkezet szerepe a közlés explikálása, az előzetes közlés (vagy a szituáció) alapján már ismert S kiemelése, annak a kifejezése, hogy a cselekvést kizárólagosan az adott S végzi. A mondszerkezetben az S egyedi (meghatározott). Más szempontból az /5/ indeterminált ergatív mondszerkezet megegyezik a /3/ indeterminált aktív mondszerkezettel.

A mondatszerkezet formája:

$$S_x - O_{\text{indet}} - V_{\text{indet}} - /C/$$

O_2 esetén:

$$S_x - O_{\text{indet}} - O_2 - \{O_2\} - V_{\text{indet}} - /C/$$

Pl.: (Ter., Bukv. 116) *süknə məγ konkəmtəwəl* 'a Nap melegíti a földet'.

6. /6/ **Determinált ergatív** mondatszerkezet. A mondatszerkezet szerepe a közlés explikálása. A mondatszerkezet az S tekintetében azonos az /5/ indeterminált ergatív, az O tekintetében pedig a /4/ determinált aktív mondatszerkezettel.

A mondatszerkezet formája:

$$S_x - O_{\text{det}} - V_{\text{det}} - /C/$$

O_2 esetén:

$$S_x - O_{\text{det}} - O_2 - \{O_2\} - V_{\text{det}} - /C/$$

Pl.: (Ter., Bukv. 109) *duñänə nipik löpə'kəstə* 'D. a könyvet olvasni kezdte'.

7. /7/ **Passzív** mondatszerkezet. A mondatszerkezet szerepe a közlés fenntartása, a már előzetesen exponált cselekvés (meg)történésének a kifejezése. A mondatszerkezetnek mind az S, mind az O eleme előzetesen ismert.

Az A (O_2) kérdését illetően a /7/ passzív mondatszerkezet ugyanolyan mint a /3/, a /4/, az /5/ és a /6/ mondatszerkezetek.

A mondatszerkezethez járulhat C elem is.

A mondatszerkezet formája:

$S_x - O_{pass} - V_{pass} - /C/$

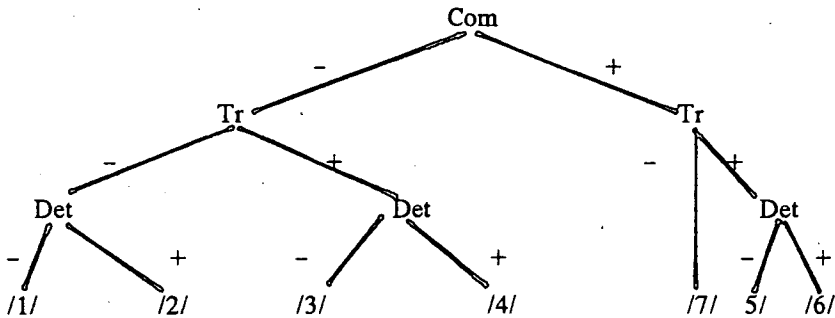
O_2 esetén:

$S_x - O_{pass} - O_2 - \{O_2\} - V_{pass} - /C/$

Pl.: (Gu., EOChr. 139) *iminə iki l'öytämältəli 'az öregasszony által az öregember szidatik'.*

*

A Com, a Tr és a Det jegyek alapján a vahi osztják mondatszerkezetek az alábbi rendszert alkotják:

Az ágrajz szerint balról jobb felé haladva a mondatszerkezetek a következő sorrendet alkotják: 1. /1/, 2. /2/, 3. /3/, 4. /4/, 5. /7/, 6. /5/ és 7. /6/. Ez lényegében azonos a mondatszerkezetek gyakorisága, a megterheltség (m) alapján nyert 1. /2/, 2. /1/, 3. /3/, 4. /4/, 5. /7/, 6. /6/ és 7. /5/ sorrenddel.

APPENDIX

1. Morfológiai vázlat

"A módszerről" c. fejezetéseinkben az **S**, az **A**, az **O** és a **V**, illetőleg a **C**, valamint a **Lat**, az **Abl**, a **Dir** stb. kategóriákat anélkül alkalmaztuk, hogy jelentésüket közelebbről meghatároztuk volna. Mindössze arra utaltunk, hogy a kérdéses kategóriákat a "hagyományos" értelemben használjuk. Az alábbiakban e kategóriákat közelebbről is bemutatjuk. Ennek során nagy mértékben támaszkodunk eddigi alaktani leírásainkra (ld. Gulya, VONY, és EOChr.), de több helyütt is módosítjuk ottani nézetünket.

1. Az **S** (subjectum) kategóriája. Az **S**-en a mondatnak azt a részét értjük, amely a mondatban kifejezett vonatkoztatás állapot, cselekvés vagy történés hordozóját, kivitelezőjét, végzőjét ("agens"-ét) nevezi meg. Az **S**-nek két jelölője lehet: 1. — \emptyset , és 2. — $n\emptyset$. Szófajilag az **S** kategóriáját **N** → Subst/PronP tölti be.

A **Subst** kategóriájába nemcsak a tulajdonképpeni főneveket, hanem a főnévként alkalmazható egyéb szófaji kategóriákat (a melléknevet, a számnevet stb.) is, valamint megkülönböztetve a főnévi szerepű névmásokat is beleértjük. A **PronP** megkülönböztetés a **PronP** sajátos ragozási rendszere miatt szükséges: e névmások tárgyesete jelölt (-t). Pl: (Ter., Bukv.

141) grisa lopəltə juγ təjawəl 'Grisának horgászbotja van (tkp. Grisa horgászó botot bír)', (Ter., Bukv. 141) dašanə grisa kōrelōg kətəlsətə 'Dása Grisát a lábánál megfogta', (Pra., Po.

24) mǎnt nōvtinnǎ' wǎjǎ! '[te] vígy engem magaddal!'

2. A V (verbum-*praedicatum*) kategóriája. A V a mondatnak a mondat által közlésre kerülő vonatkoztatás, állapot, cselekvés vagy történés kifejezésében az S-re vonatkoztatott állapotot, cselekvést vagy történést kifejező része.

Szófaji szempontból a V egyértelműleg csak V_B lehet.

A V-nek a vahi osztjákban négy paradigmája van: 1. általános, 2. általános tárgyas és *təl-es*, 3. szenvedő és 4. határozott tárgyas igeragozási paradigma.

A *-təl-es* ragozás (vö.: magyar *ikes* igeragozás) a P13Ps kivételével azonos az általános tárgyas igeragozással. A *-təl-es* igeragozás P13Ps-ában a rag alakja: *-təl* (és nem *-t*). E kérdésről — tudomásom szerint — a szakirodalomban eddig még nem esett szó.

A V-nek a mondat, illetőleg az MSz szempontjából kettős jellege van. A V egyes sajátságai (i) ME — jellegűek (pl. a tranzitivitás), más sajátságai (ii) pedig CE — jellegűek (pl. az időbeli viszony jelölése).

(i) a V-nek az ME-sajátságai a következők:

a) Irányulás (Dir, *directio*). A Dir a V-nek az az V_B -től függő belső, funkcionális(-szemantikai) sajátsága, mely meghatározza, hogy az MSz-ben az A-ként, illetőleg A_2 vagy O_2

szerepében álló mondatrész **-Dir-ú**, illetve **+Dir-ú** legyen-e. (Ld. még az A-ról szóló részben.)

A **V**-nek a **+Dir** jellege a mondatban gyakran egy viszonylag meghatározott, de ugyanakkor általánosabb jelentésű elemben is kifejezésre jut(hat). A kérdéses elem ("igekötő") a **V** mellett közelebből meghatározza (determinálja) a **V**-nek az általános jelentéstartalmát, amiért e szerepénél fogva a **V** determinativumának (**VDet**) tartjuk. A **VDet** a mondatban szorosán a **V**-hez tartozik. Önálló elemként a mondatszerkezetben nem vesz részt. (Ezért a mondatszerkezetben — eltekintve a **VDet**-nek a **+Dir**-t jelölő voltától — nem vesszük figyelembe.) A lineáris elrendeződés tekintetében a **VDet** rendszerint közvetlenül a **V** előtt áll. Példamondatok a **VDet**-re (a példamondatokat a jobb áttekinthetőség kedvéért a a) **mən**- 'megy' és a b) **jō(γ)**- 'jön' jelentésű **V_B**-k köréből vesszük): a) (Gu., mscr.) **lōγ ilpā mənwāl** 'ő előre megy', (KT. 388 b) **put küγriməl jl mənwel** 'a fazék forrása alá hagy' (Karj.: 'kattila kuohuu'), (Gu., EOChr. 138) **mä jok mənsəm** 'én haza mentem', (Ter., OcsT. 117) **pāγal'i joγpa mənāγən** 'a fiúcska hazafelé ment', (Gu., mscr.) **lōγ kümpā mənəs** 'ő kifelé ment (a házból)', (KT. 569 a) **lōγ nik mənəs** 'ő a partra (ki)ment', ? (Gu., mscr.) **lin nūla mənłəγən** 'ők (Dl.) össze mennek (Dl.) (é.: összeházasodnak)', (KT. 977 a) **(lōγ) taγepa mənəs** '(ő) oda ment', b) (Ter., Bukv. 111) **āntəri joγ jōs** 'A. haza jött', (Gu., mscr.) **mä joγpa jōsəm** 'én haza jöttem', (Ter., Bukv.

116) wäskät, lontät pərtäγ jōwəlt 'a vadkacsák, a vadludak vissza jönnek', (KT. 105 b) löγ ätilnäm təγ jōs 'ő egyedül ide jött', (Ter., OcsT. 100) jaγ təγəpə jōwəlt 'emberek ide jönnek'.

Némely esetben a VDet nem közvetlenül a V előtt áll. Pl.: (Ter., Ocs. 54) läḡki nuk əllə juγoγ kaḡə'lwəl 'a mókus fel (egy) nagy fán (Prol.) mászik', (Gu., EOChr. 142) (kumpət) čoyilwəs sōjnāti nuγ t'iti mənwəlt '(a hullámok) fütyülő zajjal (tkp. fütyülés zajával) fel így mennek', (Gu., mscr.) mə joγpa nipikə jəlyäləm 'én haza könyvért mentem', (Gu., EOChr. 137) wär wermöyə pərtäγ emtər kanḡa jōsōγ '(mi) a halrekeszték elkészítésére (Part.) vissza, a tó partjára jöttünk', (Ter., OcsT. 116) ni t'u mənmal tōγ pərtəγ puyla mənəḡən 'a nőnek az a menése oda, a másik faluba történt (tkp. ment)', (Ter., OcsT. 110) tulimən likər joγpa 'vigyük (Dl.) a szánt vissza'.

A nem közvetlenül a V előtt álló VDet a VDet-nek a határeseté, melyben a VDet-et teljes joggal A-ként is fel lehetne fogni. Felmerül azonban annak a lehetősége is, hogy a nem közvetlenül a V előtt álló VDet mégis nem "V előtt állónak" tekinthető-e azon az alapon, hogy a mondat szerkezetet összetettnek vagy értelmezősnek véljük, amire nyelvi szempontból teljes joggal gondolhatunk. Pl.: (Ter., Ocs. 54) läḡki nuk əllə juγoγ kaḡə'lwəl 'a mókus fel (egy) nagy fán (Prol.) mászik' (< 'a mókus fel mászik' + 'a mókus a fán mászik', vagy: 'a mókus fel, ti. a fán, mászik).

A többféle lehetőséget mérlegelve a magunk részéről úgy véljük, hogy a nem a közvetlenül a V előtt álló VDet funkciója szerint, miként a V előtt álló VDet is, az IE-k körébe tartozik, de a linearitás tekintetében a szokásostól eltérő mondatbeli helye miatt helyesebbnek látszik, ha ME-ként tartjuk számon. Az ige kötőkről ld.: VONY. 54, EOChr 212.

b) Kiterjedtség (Ext, extensio). Az Ext lényege szerint a V-nek a Dir-hoz hasonló jellegű, de annál differenciáltabb sajátága. Az Ext azt határozza meg, hogy egy adott V mellett a -Dir/+Dir-nak megfelelően az MSz-ben A₂ vagy O₂ szerepében az A összes lehetséges realizáció közül melyik állhat. Pl.: (Ter., Bukv. 141) *kulnə mänt jəŋkä tälwəl* 'a hal engem a vízbe húz', (Ter., Bukv. 141) *(nőŋ) mänt kōrämöŋ kitlä!* '(te) engem a lábamnál fogj meg' stb. (Ld. még az A-ról szóló részben.)

c) Áthatóság (tranzitivitás, Tr). Az áthatóság a V-nek az a tulajdonsága, amelytől az függ, hogy az MSz-ben valamilyen objektális viszony (O) lehet-e vagy sem.

(ii) CE-jellegű sajátágok:

a) A (grammatikai) szám- és személyjelölés (Num, Pers).

b) A C-relációk jelölése. A mondatban lévő C-viszonyok lehetnek: 1. hely- (Loc, locus), 2. idő- (Temp, tempus) és 3. mód- (Mod, modus) viszonyt jelölők. Ezeket részben közvetlenül maga a V fejezi ki, másrészt pedig CE-k, amelyeket

viszont a mondatban a mondat C-szintjén szintén a V határoz meg.

A V jellege a Temp körében a V-nek abban a képességében nyilvánul meg, hogy a V képes bizonyos meghatározott (nyelvi-grammatikai) idők kifejezésére. A vahi osztják igeidőkről ld.: VONY. 59 kk., EOChr. 225. — Újabbán: Az igeidők rendszere a vahi osztjában. NyK. 76, 1976, 306—313.

A V-nek a Mod-án a V-nek az igemódokat kifejező sajátosságát értjük. A vahi osztjában tulajdonképpen igemód csak kettő van: 1. kijelentő (-kérdő) és 2. felszólító. Az óhajtás-feltételezés kifejezése részint igeneves alakkal, részint körülírással történik. Az igemódokról, részben másként, ld.: VONY. 59. kk., különösen 99; EOChr. 225, különösen 282.

A V és a CE kérdéséről ld. még a C-ről szóló részben.

3. Az A (adverbium) kategóriája. Az A körébe a mondatnak azon részei tartoznak, melyek a mondatban közölt vonatkoztatás, cselekvés, történés vagy állapot belső körülményeire, irányulására, eszközére (medium, instrumentum) utalnak, illetőleg ezeket fejezik ki. Az A-nak a vahi osztjában öt realizációja van: 1. Mediatívus (Med), 2. Latívus (Lat), 3. Ablatívus (Abl), 4. Instrumentalis (Ins) és 5. Translatívus (Tra).

Az A-k egyes realizációi a Dir szempontjából két csoportot alkotnak. Részben -Dir-úak részben +Dir-úak:

$$1. A_{-dir} \rightarrow \begin{cases} \text{Med} \\ \text{Ins} \end{cases}, 2. A_{+dir} \rightarrow \begin{cases} \text{Lat} \\ \text{Abl} \\ \text{Tra} \end{cases} .$$

Az A egyes realizációi és jelölésük:

(1) Mediátívus (Med). A Med jelölője: $-t\partial/-\partial$. Pl.: (Karj. Gram. 104) (lőγ) *koγ kōrmätə mänwəl* '(ő) hosszú léptekkel (Sg.) (Med) megy', (KT. 639 b) *mä suγəm kär-jəγkə* 'ásításim 'én a bőrt festékkal (Med) festettem', (Ter., Ocs. 53) *lőγ mänt nōγitə məs* 'ő nekem (tkp. engem) húst (Med) adott'.

Anyagunk alapján úgy látszik, hogy Med csak főnév (N_{Subst}) mellett használatos. Mindössze három mondatunk van, amelyben N_{PronP} mellett is esetleg Med-al van dolgunk: (Ter., OcsT. 113) *nōγ munka mänt et'-t'itə kötkəltəγälən* 'te a múltkor velem (?Med) szintén így bántál', (KT. 818 b, 1010 b) *mänt sōj təwtä!* 'adj nekem (?Med) hangot!', (KT. 127 b) *mä lőγət ulmisəm* 'én vele (?Med) álmodtam'. Informátor híján a kérdést nem tudjuk megnyugtatóan eldönteni.

A $-t\partial$ ragról, részben tévesen, ld.: VONy. 132 kk., EOChr. 67 kk.

(2) Latívus (Lat). A Lat megjelölést összefoglaló értelemben azoknak az A-knak a jelölésére használjuk, amelyek 'hová?', 'milyen irányba v. irány felé?', 'meddig?', 'mire?', illetve 'kinek?', 'kinek a számára?' stb. kérdésre felelnek. Az utóbbiak kapcsán a Dat (datívus) megjelölést is alkalmazzuk. A Lat jelölője: $-\ddot{a}$, $-\ddot{p}\ddot{a}$, $-\ddot{a}\ddot{p}\ddot{a}$; egyes defektív és archaikus

alakokban: -γ/-äγ. A Lat kategóriájába tartozik a mondatban az infinitívus (Inf) is. Lat-ot kifejezhet névutó (Postp) is. Pl.: (Ter., Bukv. 141) griša päni daša joγənpa mānsəγən 'Grisa és Dása a folyóhoz (Lat) mentek' (Dl.), (Ter., Ocs. 48) (ləγ) nəγäl'itā jernəsət jan'sət '(ők) a gyermekeknek (Dat) ruhákat varrtak'; (Gu., mscr.) (lőγ) nān wətā mānəs '(ő) kenyeret venni (Inf) ment', (Gu., mscr.) tom puγəl močət mənłəm '(én) addig a faluig (Postp) megyek'.

A Lat -ä ragjához -t(i) partikula is járulhat. Pl.: (Gu., mscr.) mā wonta wajγat ätimnäm mənłəm 'én az erdőbe vadászni (tkp. vadra; Lat) egyedül megyek', (Gu., mscr.) mā onəltəγəltati mənłəm 'én tanulni (Inf) megyek'.

(3) Ablatívus (Abl). Az Abl a Lat-nak a 'honnan?', 'mitől?', 'miből?', 'kitől?', 'kiből?' stb. kérdésre felelő párja. Az Abl jelölője: -öγ, egyes defektív és archaikus alakokban: -t, -lt. Abl kifejezésre szolgálhat névutó (Postp) is. Pl.: (Gu., mscr.) mā t'u möγlöγ jőγəsəm 'én arról a helyről (Abl) jöttem', (Gu., mscr.) tim juγoy möγöl'i werwən? 'ebből a fából (Abl) mit csinálsz?', (Gu., mscr.) pəsən ujoγ niγ wiγla! 'az asztal alól gyere ki!'.

Tartalmi szempontból az Abl-nak három alcsoportja van: (i) abl. localis, (ii) abl. materiae és (iii) abl. originis (personae). Pl.: (i) (Ter., Bukv. 33) wari riγoy luw tuγas 'W. a csónakból evezőt hozott', (ii) (Ter., Bukv. 126) weli-əγətoγ jay ejəm werwəlt 'rénagancsból az emberek enyvet készítenek' és (iii)

(Ter., Ocs. 66) **mä lȫγ̄ kārantaš wəsəm** 'én tőle ceruzát vettem'.

Az Abl gyakran prolatívusként (**Prol**) szerepel. Pl.: (Ter., Bukv. 141) **dašanə griša kōrəlōy kātəlsətə** 'Dása Grisát a lábánál (**Prol**) megfogta', (Gu., mscr.) **joγəŋ koγat riγ jōwəl** 'a folyón (tkp. a folyó hosszát, **Prol**) csónak jön'.

Abl használatos a comparatívus (**Comp**) kapcsán is. Jelölésére részint az **-ōγ**, de még inkább a **-niγət** (**Comp**) alak használatos. Pl.: (Gu., mscr.) **tom kat jəməki tim katoγ** 'az a ház jobb ennél a háznál (**Comp**)', (Gu., mscr.) **tim kat tom katniγət əlləki** 'ez a ház nagyobb (tkp. nagy) annál a háznál (**Comp**)'.

(4) Instrumentalis (**Ins**). Az **Ins** jelölője: **-nät**. Pl.: (Gu., mscr.) **mä apimna(t) riγna(t) mənsəm** 'én apámmal csónakkal (**Ins**) mentem', (Ter., Bukv. 69) (**lȫγ**) **woki petəwnä(t) welwəl** '(ő) rókát csapdával (**Ins**) fog (öl)'.

Az **Ins**-nak tartalmilag két alcsoportja van: (i) instr. acti vagy actionis és (ii) instr. materiae. Pl.: (i) (Gu., EOChr. 139) **iki saγəwna' kul kəŋ'wəl** 'az öregember hálóval halat fog', (ii) (Gu., mscr.) (**nōγ**) **mō̄γōl'inä' put werwən?** '(te) mivel (é.: miből) csinálsz ételt (ebédet)?'.

Az **Ins** **-nät** rangjához **-(t)-i** partikula is kapcsolódhat. Pl.: (Karj., Gram. 111) **mä mənsəm öγimnəti** 'én a leányommal mentem'.

(5) Translatívus (**Tra**). A **Tra** jelölője: **-γ**. Pl.: (Gu.,

mscr.) *lög allä äj-niṛka jəs* 'ő nagy leánnyá (Tra) lett', (Gu., mscr.) *luj-wäγ katəγ jəs* 'a gyűrű házzá (Tra) vált (mesében)'.

4. Az **O** (objectum) kategóriája. Az **O** a mondatnak az része, amely azt fejezi ki, amire a mondatban az **S** és a **V** által jelzett cselekvés irányul, ami ennek folyamán létrejön; ami a **V** által kifejezett cselekvés része. Szófajilag az **O** szerepében **N** → **Subst/PronP** áll. Az **O** jelölője a **N** esetén: $-\emptyset$, b **PronP** esetén: $-t$. Pl.: (Ter., Bukv. 141) *mä kul kätəlsəm* 'én halat (O) fogtam', (Ter., Bukv. 141) *(nőḡ) mänt körämöγ kitlä!* '(te) engem (O) lábamnál fogj meg!'. — Az **O** jelöléséről, részben tévesen, ld.: VONY. 131 kk., 180 kk., EOChr. 67 kk., 113 kk.

5. A **C** (circumstantia) kategóriája. A mondat **C** elemei jellegük szerint lehetnek: 1. helyviszonyt kifejezők (**Loc**, **L**), 2. időbeli viszonyt jelölők (**Temp**, **T**) és 3. módbeliek (**Mod**, **M**). A **C** elemeket összefoglalóan **LTM**-elemnek is nevezzük.

A **C** szófajilag **N** → $\left. \begin{array}{l} \text{Subst} \\ \text{PronP} \\ \text{Adverb} \\ \text{PostP} \end{array} \right\}$ lehet.

Részletezve:

(1) A **Loc** elem körét a mondatban lévő 'hol?' kérdésre felelő **CE**-k alkotják. A **Loc** jelölője: $-nə$, defektív alakokban: $-t$. Pl.: (Gu., mscr.) *iṡət wor-ontnə əjətəl jəliləwəlt* 'a medvék az erdőben (**Loc**) egyesével járnak', (Gu., mscr.) *il-nowə'nə tim təyinə jəṛk wəliṡən* 'a régi időben itt (tkp. ezen a helyen,

Loc) víz volt (a régi mederben)', (Gu., mscr.) **nõγ ilən ko' wäljalən?** 'te előbb (régen) hol (Loc) éltél?'

(2) A **Temp**-i **C** körébe többféle alakú (végződésű) elem is tartozik. Közös vonásuk: valamilyen temporális viszony kifejezése, függetlenül attól, hogy mi a **Temp** "irányulása" (pl. **jöttömre**, é.: "jöttömkor").

A **Temp** jelölői: **-nə**, **-ä**, **-öγ**, **-Ø**, egyes defektív alakokban: **-t**. Pl.: (Ter., Bukv. 141) **čiməl aməsmın pırnə lopəltə juγ jəγk uja mənəkətəs** 'rövid (ideig tartó) ültük (Dl.) után (Temp) a horgász(ó)-bot a víz alá kezdett menni', (Gu., mscr.) **mä tim al kōla joγpa əntə mənləm** 'én idén (tkp. ez év, Temp) még nem megyek haza', (Gu., mscr.) **nõγ kuntoγ tə' wälwən?** 'te mióta laksz itt?'

(3) A **Mod** az **LTM** elemek körében a leggazdagabb. A mondat ide tartozó részei mindig valamilyen modális viszonyt fejeznek ki. A **Mod**-nak az alábbi csoportjai vannak:

a) A tulajdonképpeni módbeli viszonyokat és viszonyításokat kifejező szavak (partikulák). Megjelölésükre, ha valamely okból szükség van, a **Modif** (modifikátor, módosító) megjelölést alkalmazzuk. Egyébként csak **Mod**-ként tartjuk őket számon. Pl.: (Gu., mscr.) **min əjəlt mənləmən** 'mi (Dl.) lassan (Mod) megyünk (Dl.)', (Gu., mscr.) **költəγ tōγapə jəm kotəl werwəl** 'holnap bizonyára (Mod) jó napot (időt) csinál (ti. az Égisten)'

b) Igenévi modálisi viszonyt jelölők:

(i) a határozói igenév (**PartAdv**). Jelölője: **-min**. Pl.: (Gu., mscr.) **mä mänmin lul-päniläm** 'én menve (menvén) (PartAdv) énekelek':

(ii) Feltételes melléknévi igenév (**PartCond**). Jelölője: **-ŋ** (+ partikula). Pl.: (Gu., mscr.) **lōŋ wälŋal tōŋ t'imint wer anta wälŋas** '(ha) ő élt volna (PartCond) ilyen dolog nem történt (lett) (volna)'

c) Főnévi modálisi viszonyt jelölők:

(i) Comitativus (**Com**). Jelölője: **-nät**, amelyhez **-(t)i** partikula is járulhat. Pl.: (Gu., mscr.) **lōŋ wisänät školaja mänäs** 'ő Fizával iskolába ment'.

(ii) Essívus (**Ess**). Jelölője: **-ŋ**. Pl.: (Karj., Gram. 104) **(lōŋ) popəŋ wälwəl** '(ő) papként él'.

(iii) Distributívus (**Distr**). Alakilag több változata is van: **-tökkə, -tōŋ, -(tə)l, -lt(ə), -lta, -t(ə), -əltəŋi** stb. Pl.: (Ter., OcsT. 111) **männə pečkännä' uŋəltok(k)ə jōŋiŋasi** 'általam (ő) puskával fejen (ti. a fején, mint részen, Distr) üttetett', (KT. 8b) **əj wəŋətəltə tintəsi** '(vmi, vki által) kopejkákként (Distr) fizettetett' stb. A vahi osztják distributívus kérdéséről ld. Vértes Edit: Karj., Gram. 105.

(iv) Abessívus (**Abess**). Az Abess jelölője: **-ləŋ**. Pl.: (Karj., Gram. 103) **(lōŋ) kə' weliŋənləŋ jös** '(ő) két rénszarvas nélkül (Abess) jött'.

6. A tagadás és a tiltás partikulák segítségével történik: 1. *əntə* és 2. *äl*. Az *əntə* mind az N, mind a V tagadására egyaránt használatos, az *äl* csak V és az ige felszólító módja mellett.

Megjegyzés:

Egy mondatban az *äl* kijelentő móddal áll: (Ter., OcsT. 105) *mätä täγəja äl pitwəl* 'nehogy valahova (tkp. mi helyre) (bele)essék (tkp. esik)'.

Tagadáskor a mondat megfelelő tagjához *-pə* nyomatékosító partikula járul(hat).

A tagadás és a tiltás a vahi osztjában a mondatszerkezet szempontjából irreleváns. Ezért részletesebben nem foglalkozunk vele.

Példamondatok az *əntə* használatára: a) V esetén: (KT. 58 a) *mä əntə mənłəm* 'én nem megyek', (KT. 58 a) *min tat əntə wälγasmən* 'mi ott nem voltunk', (Gu., EOChr. 94) *koji əntə ropiltəwəl, əntə liwəl* 'aki nem dolgozik, nem eszik (é.: ne egyék)', (Gu., mscr.) *mä nän əntə täjaləm* 'nekem kenyerelem nincs (tkp. én kenyeret nem bírok)', b) N esetén: (KT. 899 a) *löγ əntə t'ikə jəwəl* 'ő erőtlené (tkp. képesség nem lévővé) válik', (KT. 1046 b) *tim löγatəγ jəmäm əntə löγə' wusəm* 'eddig (tkp. ez mértékké lettem; Part.) nem őt láttam'.

Példamondatok a *-pə* partikulára: (Gu., EOChr. 87) *koji-pə təγ əntə jös* 'senki sem (tkp. nem) jött ide', (Gu., EOChr. 87) *mätäl'i-pə əntə wusəm* 'semmit sem (tkp. nem)

láttam!'.
.

Linearitását tekintve az *əntə* általában közvetlenül a *V* előtt áll (ld. fentebb). Szórványosan azonban ettől eltérő gyakorlattal is találkozunk. Pl.: (KT. 257 b) *juγət ənt ilə wət'kəllət* 'a fák nem gyúlnak meg (passz.)', (Gu., EOChr. 135) *əj kəsina-pə əntə löγä jöγə'γäli* 'egy ember sem (tkp. nem) dobta (passz.) (meg) őt (tkp. rá)'.
.

Példamondatok az *äl* használatára: (Gu., EOChr. 94) *töγəpa äl mənä!* 'oda ne menj!', (Gu., EOChr. 94) *nöγ t'uti äl kütkä!* 'te így ne viselkedj!', (Ter., OcsT. 102) *pəγal'i-kaw äl kut'älti!* 'a fiúcskát-mit ne zavarj!'.

Az *äl* mindig a *V* előtt áll.

Megjegyzés:

A vahi osztjákban egy ige, a *kört-* 'nem tud, nem képes' csak negatív értelemben fordul elő.

7. Vocatívus és interjectio. A *Voc* (vocatívus) jelölője *-ä*. Pl.: (VOSz.) *-äpi* 'apa', *äpa* 'apa (vocatívus)'. Az *Interj* (interjectio) kérdéséről ld.: VONy. 231., EOChr. 206. Pl.: (Gulya, mscr.) *kəs, təγ liγä!* 'na, nézz ide!'. Nézetünk szerint (is) mind a *Voc*, mind az *Interj* nem része a mondatnak, hanem különálló, önálló sajátos szerkezetű mondat, "mondatszó". Tárgyalásukra a kérdés parciális jellege miatt nem térünk ki.

2. Igeszótár

Az "Igeszótár"-ban első helyen főalakban az osztják nyelvi adat (V_B) áll. Az ezt követő zárójeles rész azt adja meg, hogy a kérdéses V_B anyagunkban milyen mondatszerkezetben és milyen vonzatszerkezettel (rectio/extensio) fordul elő.

A zárójelben lévő szimbólumok értelme a következő:

a) Osztályozás a V_B mellett előforduló adverbialis/objektális mondatszerkezetek szerint:

A = adverbialis mondatszerkezetek,

O = objektális mondatszerkezet.

b) A V_B mellett előforduló vonzatok és vonzatszerkezetek feltüntetése:

Abl = ablatívus,

Acc = akkuzatívus,

Ins = instrumentális,

Lat = latívus,

Med = mediatívus és

Tra = translatívus.

c) Utalás a mondatszerkezet/ek/re, amelyekben ismereteink szerint a V_B előfordul:

1 = statikus mondatszerkezet,

2 = motorikus mondatszerkezet,

3 = indeterminált aktív mondatszerkezet,

4 = determinált aktív mondatszerkezet,

5 = indeterminált ergatív mondatszerkezet,

6 = determinált ergatív mondatszerkezet és

7 = passzív mondatszerkezet.

A zárójeles rész után az ige jelentése következik. Szótárunkba csak azokat a jelentéseket vettük fel, amelyre példamondatunk is volt. Jelentésmegadásunk számos esetben árnyaltabb, mint ami az eddigi szótári forrásokban található. (Lásd pl. a *wer-* igét.) Több ige szótárilag itt kerül először közlésre. Az egyes szócikkeket az eddigi szótárookra illetőleg szójegyzékekre való utalás zárja le.

Betűrend: a, ă, ä, č, e, ə, γ, i, ĭ, j, k, l, ĺ, l', m, n, ŋ, *ń*, ŋ, o, ǒ, Ǔ, ǔ, p, r, s, š, t, t', u, ü, w.

a

alil- (O: Acc-3,4) szid; átkoz (vö.: KT. 122 b; Ter., OcsSz. 126)

alt- (O: Acc/Lat-4) (hozzá)tesz, told (vö.: KT. 130 b; Ter., OcsSz. 126)

aməs- (A: -1; O: Acc/Med-7) ül (vki); van, áll (vmi) (vö.: KT. 45 a; Ter., OcsSz. 127, OcsT. 110; Gu., EOChr., VOSz.)

amət- (O: Acc/Med, Lat-3,4,5,7) ültet (vkit); tesz, helyez; ad (ételt); állít (csapdát, őrséget); szolgálatba helyez;

épít (házat) (vö.: KT. 45 b; Ter., OcsSz. 127; Gu., EOChr., VOSz.)

ar^ot- (O: Acc/Lat-4) bont, old (vö.: KT. 39 a; Ter., OcsSz. 127)

ari- (A: Lat-2) törik (vö.: KT. 75b; Ter., OcsSz. 127 tévesen)

arimt¹- (O: Acc/Abl-3,4,7) megragad, megfog (vö.: Ter., OcsSz. 127 valószínűleg tévesen; ld.: Ter., OcsT. 114, 115; Pra., Po. 7)

arimt²- (A: Lat-2) törik (vö.: Pra., Po. 22, az idézett helyen arint-, helyesen: arimt-)

arit- (O: Acc/Lat-3,4) tör; ront (vö.: KT. 76 a; Ter., OcsSz. 127 tévesen)

art- (O: Acc/Tra-4,7) oszt (vö.: KT. 243 b; Ter., OcsSz. 127)

at- (A: Lat, LatLat-2; O: Acc/Lat-3) szól, beszél; rendel, megrendel; mond (vö.: KT. 101 b; Ter., OcsSz. 127; Gu., EOChr., VOSz.)

ä

äla- (A: ?Lat - ?2; O: Acc/Abl-7) fekszik; alszik (vö.: KT. 126 b; Ter., OcsSz. 200; Gu., EOChr., VOSz.)

älint- (A: Lat-2) fekszik (vhová), aludni tér (vö.: KT. 127 a; Ter., OcsSz. 200; Gu., EOChr., VOSz.)

ä

äləm- (O: Acc/Lat, Ins-3,4,6,7) emel (vö.: KT. 125 a; Ter., OcsSz. 128; Gu., EOChr.)

älmil- (O: Acc/Lat-3,4) emel (vö.: KT. 125 b; Ter., OcsSz. 127; Pra., Po. 5)

ält- (O: Acc/Lat, Abl; LatAbl-3,5,7) emel; hord, visz; visel (ruhát) (vö.: KT. 124 b; Ter., OcsSz. 128)

ältəkət- (O: Acc/Lat-3) = ält- (v. inch.) (vö.: Ter., OcsSz. 128)

ärəγt- (O: Acc/Lat-7) ígér (vö.: KT. 79 b; Ter., OcsSz. 128)

ät- (A:-1; O: Acc-3,7) fáj (fog); edz (vasféleséget) (vö.: KT. 106 a, 689 b. Az utóbbi helyen **pöγk** 'Zahn' alatt tévesen **älsät**; helyesen: ätsät, ld.: Ter., OcsSz. 128)

ätmit- (O: Acc-4) szid, korhol (vö.: KT. 103 b; Ter., OcsSz. 128)

č

čač- (O: Acc/Lat, Ins; LatIns-3,4,7) szór, hint; söpör, kefél, tisztít (vö.: KT. 960 b; Ter., OcsSz. 196, Bukv. 100)

čačəm- (O: Acc/Med, Lat, Abl; MedAbl-4,7) önt; szór, hint (vö.: KT. 962 a; Ter., OcsSz. 196)

čăγ- (O: Acc-3,4,7) nyelez, nyéllel ellát (vö.: KT. 936 a; Ter., OcsSz. 198)

čäγi- (A: Lat-2; O: Acc/Lat, Tra-3,4,7) gyűl, gyülekezik; gyűjt (termést); összeszed, összekotor (tüzet, parazsat); takarít; temet (halottat) (vö.: KT. 927 b; Ter., OcsSz. 196; Gu., EOChr., VOSz.)

čäγiγs- (A: Lat-2) készülődik, gyülekezik (vö.: Ter., OcsSz. 196, OcsT. 106)

čäγiγsəkət- (A: Lat-2) = čäγiγs- (v. inch.) (vö.: Ter., OcsT. 104)

čäγijil- (O: Acc-3) összegyűjt, összeszed (vö.: KT. 928 a; Ter., OcsSz. 196)

čäγint- (A: Lat-2) gyülekezik (vö.: KT. 928 a; Ter., OcsSz. 196)

čäγintəγəl- (A: Lat-2) készülődik (vö.: Ter., Bukv. 117)

čiyəmt- (O: Acc/Lat-4,6,7) fojt, megfojt (vö.: KT. 933 b; Ter., OcsSz. 197)

čoy¹- (A: Med, Lat-2) havazik (vö.: KT. 936 b; Ter., OcsSz. 197)

čoy²- (O: Acc-?3,7) rúg (vö.: KT. 942 a; Ter., OcsSz. 197)

čoyəm- (A: Lat-2) havazik (vö.: KT. 936 b; Ter., OcsSz. 197)

čoyət- (O: Acc/Lat-7) behavaz (vö.: Pra., Po. 12)

čokəl- (O: Acc-?3,7) rúg (ló) (vö.: KT. 942 a; Ter., OcsSz. 197)

čökäl- (Ō: Acc-7) kínoz, fájdalmat okoz, (pass.:) fáj
(vö.: Ter., OcsSz. 197; Gu., EOChr. tévesen, VOSz. tévesen)

čöč- (O: Acc/Med, Lat-3,4,6) ad, nyújt; irányít, céloz;
emel (fejet) (vö.: Ter., OcsSz. 198; Gu., EOChr., VOSz.)

čöčamt- (O: Acc/Lat-6) nyújt, ad; céloz (vö.: Ter.,
OcsSz. 198)

čujðγðl- (A: Lat-2) lesüllyed, lemerül (vö.: Ter., OcsSz.
197; Pra., Po. 9)

e

ejamt- (O: Acc/?Med-4,7) ragaszt (vö.: KT. 12 b; Ter.,
OcsSz. 199)

elamt- (O: Acc-3) visz, hord²(jármű) (vö.: KT. 123 b;
Ter., OcsSz. 199)

elt- (O: Acc-7) enged, engedélyez (vö.: Ter., OcsT.
103)

em- (O: Acc-3,4) szop (vö.: KT. 50 b; Ter., OcsSz.
199)

emalt- (O: Acc-4) szoptat (anya gyermekét) (vö.: KT.
50 b; Ter., OcsSz. 199; valószínűleg tévesen: Ter., OcsT. 117)

emær- (O: Acc/Ins-4) merít (vö.: KT. 44 a; Ter.,
OcsSz. 199)

enam- (enam-) (A: Lat, Abl, Tra-2) növekszik (vö.: KT.
53 a; Ter., OcsSz. 199; Gu., EOChr., VOSz.)

enāmt- (**enāmt-**) (O: Acc-3) nevel; természet, tenyészt
(vö.: KT. 53 a; Ter., OcsSz. 199; Pra., Po. 14, 26)

erālt- (O: Acc-3,4,7) elzár (utat); visszatart, nem enged
(vö.: KT. 79 b; Ter., OcsSz. 199)

eryāl- (O: Acc/Lat-3,4,7) elmond, elmesél; meg-
magyaráz (vö.: KT. 81 a; Ter., OcsSz. 199; bizonytalan: Ter.
eryālt-)

et- (A: Abl-2) megjelenik, láthatóvá tesz; terem; születik
(vö.: KT. 106 b; Ter., OcsSz. 199)

etālt- (A: Lat,Abl; LatAbl-2) feltűnik (vö.: Ter., OcsT.
122)

etārāmt- (O: Acc-3) derültté tesz, jó időt csinál (ti. az
"ég") (vö.: KT. 105 tévesen; Ter., OcsSz. 199 részben tévesen)

ewlāyal- (O: Acc-?3,7) szaglászik, szimatol (vö.: KT.
69 a; Ter., OcsSz. 199)

ewsint- (O: Acc-7) szagol, szimatol (vö.: KT. 69 a;
Ter., OcsSz. 199)

ewsintāyal- (O: Acc-3,4,7) szagol, szimatol (vö.: KT.
69 a; Ter., OcsSz. 199; Gu., EOChr., VOSz.)

ä

āmrāyt- (O: Acc-3) mer, kimer (vö.: Ter., OcsT. 109)

ānt- (O: Acc/Lat,Abl-3,4) öltözködik; ölt, felölt, felvesz
(ruhát, gyűszűt) (vö.: KT. 58 b; Ter., OcsSz. 201; Gu.,
EOChr. VOSz.)

əŋ(t)əltıl- (O: Acc-3) felölt, felvesz (ruhafélét) (vö.: Ter., Bukv. 76)

əntəwt- (O: Acc-4,7) öltöztet (vö.: KT. 59 a; Ter., OcsSz. 201)

əŋ(k)rəm- (A: Lat-2) néz, tekint (vö.: KT. 37 a)

əsəŋəl- (O: Acc-3) (el)hagy, (el)bocsát; megbocsát (pl. bűnt) (Vö.: KT. 193 b iĉəŋ alatt)

əsəl- (O: Acc/Lat,Abl-3,4,5,6,7) ereszt (horgot, gerendát a folyósodrásban); ikrázik; szabadon ereszt; enged, engedélyez (vö.: KT. 91 a; Ter., OcsSz. 201; Gu., EOChr., VOSz.)

əsləmt- (A: Lat,Abl; LatAbl-2; O: Acc/Lat-7) ereszke-
dik; leugrik (vö.: Ter., OcsSz. 201)

i

ilim- (A: -1; O: Acc-7) szégyenkezik (vö.: KT. 120 a; Ter., OcsSz. 134)

irəŋt- (O: Acc-7) hiányzik (vö.: KT. 77 a; Ter., OcsSz. 134)

i

iŋət- (O: Acc/Lat, ?Ins-3,4,7) akaszt, felfüggeszt, magára ölt (ruhát, húzószíjat, hátizsákot); díszít (díszekkel) (vö.: KT. 28 a, Ter., OcsSz. 199; Gu., EOChr., VOSz.)

iməl- (A: Lat,Abl; LatAbl-2) ül (vhová) (vö.: KT. 46 b; Ter., OcsSz. 198; Gu., EOChr., VOSz.)

imät- (O: Acc/Lat-3,4) = **amät-** (vö.: Pra., Po. 7, 16, 24)

j

jaγlisəl- (O: Acc/Lat-3,4,7) elhajt, legyez (vö.: KT. 137 a)

jant- (O: Acc/Med,Lat, Abl,Ins,Tra; LatAbl, InsTra-3, 4,7) varr, ruhát készít (vö.: KT. 175 a; Ter., OcsSz. 135)

jäγnämt- (O: Acc/Lat-4,6) hajt (fejet) (vö.: Ter., OcsSz. 138)

jäγnämtəγəlt- (O: Acc/Lat-4) hajt vmerre (fejet) (vö.: Ter., OcsT. 112)

jäγraγəl- (A: Lat-2) keveredik, gubancolódik, akad (vö.: KT. 139 b; Ter., OcsSz. 138)

jäγka- (A: Ins-1; O: Acc-7) játszik (vö.: KT. 174 b; Ter., OcsSz. 137; Gu., EOChr., VOSz.)

jän(t')əlt- (O: Acc-7) itat (vö.: KT. 177 a; Ter., OcsSz. 135)

jerəm- (A: Lat-2; O: Acc/Lat-7) szükséget szenved (vö.: KT. 183 b; Ter., OcsSz. 137)

jə(γ)- (A: Lat,Ins,Tra; LatTra-2) lesz (vmivé), válik (vmivé); jut (vmire); beáll (állapot, cselekvés, idő, kor, szükség); elveszik (tkp. vhová lesz); beszélni kezd (vö.: KT.

197 a; Ter., OcsSz. 138; Gu., EOChr. VOSz.)

jəɣəkət- (A: Tra-2) = **jə(ɣ)-** (v. inch.) (vö.: Gu., EOChr., VOSz.)

jəɣəl- (A: Lat-2; O: Acc-7) ütközik, akad; szúr (rovar) (vö.: KT. 155 a)

jəɣəntil- (A: Tra-2) válik (vmivé) (vö.: Pra., Po. 20)

jəɣil- (A: Lat, Tra-2; O: Acc/Lat-7) lesz, válik (vmivé); kívánczik (vmire); akar (vö.: KT. 197 a; Ter., OcsSz. 139)

jəl- (A: Lat,Abl,Ins; LatAblIns-2) megy, utazik; vadászik (tkp. vadra megy) (vö.: KT. 202 b; Ter., OcsSz. 138; Gu., EOChr., VOSz.)

jələkət- (A: Lat-2) = **jəl-** (v. inch.) (vö.: Ter., OcsSz. 138)

jəlil- (A: Med,Lat,Abl,Ins; LatIns-2; O: Acc-7) megy, utazik; vadászik (tkp. vadra megy) (vö.: KT. 203 a; Ter., OcsSz. 138; Gu., EOChr., VOSz.)

jəliləkət- (A: Lat,Ins-2) = **jəlil-** (v. inch.) (vö.: Ter., OcsT. 113, Bukv. 88, 152)

jəlint- (A: Lat-2) megy (vö.: Pra., Po. 4)

jəlwəɣt- (A: Lat-2) megy (vö.: Ter., Bukv. 139)

jəmät- (O: Acc-3,4) dícsér (vö.: KT. 169 a; Ter., OcsSz. 138)

jəɣkəm- (A: -?1; O: Acc-7) árad (víz); előnt (víz) (vö.: KT. 162 b; Ter., OcsSz. 138)

jəɣkməltiləkət- (O: Acc-3) előnt (víz, folyó) (vö.: Pra.,

Po. 22)

jiləyt- (O: Acc-4) habzsol (ételt, italt) (vö.: KT. 165 b; Ter., OcsSz. 134 tévesen)

jis- (A: -1) sír (vö.: KT. 189 b; Ter., OcsSz. 135; Gu., EOChr., VOSz.)

jisəkət- (A: -1) = **jis-** (v. inch.) (vö. KT. 189 a; Ter., OcsSz. 135; Gu., EOChr., VOSz.)

joγər- (A: Lat-2; O: Acc/Lat-4) csavarodik, bonyolódik, akad; csavar, teker (vö.: KT. 138 b; Ter., OcsSz. 136)

joγi- (O: Acc/Lat, Abl, Ins; LatIns, AblIns, LatAblIns) -3,4,7) üt, ver; vág (fát, füvet) (vö.: KT. 151 a; Ter., OcsSz. 136; Gu., EOChr., VOSz.)

joγiγsil- (O: Acc-3) vág (fát) (vö.: Pra., Po. 12)

joγim- (A: Lat, LatLat-2; O: Acc/Lat, Abl, Ins, Tra; LatTra., AblIns-3,4,6,7) üt, vág, csap (vö.: KT. 151 a; Ter., OcsSz. 136; Gu., EOChr., VOSz.)

joγrəlt- (O: Acc-7) tép, szakít (vö.: KT. 140 b; Ter., OcsSz. 136)

jol- (A: Ins-1) varázsol (vö.: KT. 199 b)

jöγət- (A: Lat-2; O: Acc-4) jut, érkezik, ér (vhová); elég (van vmiből), jut (vmire), elér (vkít) (vö.: KT. 152 b; Ter., OcsSz. 139; Gu., EOChr.)

jöγtəmt- (A: Lat-2) fut (vö.: Gu., EOChr., VOSz.)

jöləγs- (O: Acc-3,4) varr, javít (vö.: KT. 199 a; Ter., OcsSz. 139)

jöγät- (A: Lat-2; O: Acc/Lat, Abl-3,4,6,7) dob, vet, üt; lő; csap (villám) (vö.: KT. 135 b; Ter., OcsSz. 136; Gu., EOChr., VOSz.)

jöγilit- (O: Acc-4) kiszellőztet (helyiséget) (vö.: Ter., Bukv. 85)

jöγæt- (O: Acc/Ins-3,4) fon (vö.: KT. 157 b; Ter., OcsSz. 136; Gu., EOChr., VOSz.)

jö(γ)- (A: Lat, Abl, Ins, ??Tra; LatAbl, LatIns-2) jön, érkezik; közeledik (vö.: KT. 196 b; Ter., OcsSz. 139; Gu., EOChr., VOSz.)

jöγakat- (A: Lat-2) = **jö(γ)-** (v. inch.) (vö.: Pra., Po. 26)

jöγantil- (A: Lat-2) jön, érkezik (vö.: Ter., Bukv. 143; Pra., Po. 20)

jör- (O: Acc/Lat,Abl,Tra-4,5,7) köt; befog (állatot szerszámba) (vö.: KT. 188 b; Ter., OcsSz. 139; Gu., EOChr., VOSz.)

jumpəγal- (A: Ins-1) forog, kevereg (szél, vihar) (vö.: KT. 172 a; Ter., OcsSz. 137)

k

kaγam- (O: Acc-7) szürkül (vö.: KT. 290 b; Ter., OcsSz. 146)

kaγramt- (O: Acc/Lat,Abl-3,4,7) megragad, megfog (vö.: KT. 292 b; Ter., OcsSz. 146)

kaj- (A: Lat-2; O: Acc/Lat-4,7) találkozik; ütközik (vminek), eltalál (fegyver célt) (vö.: KT. 284 a; Ter., OcsSz. 145)

kajolt- (O: Acc/Lat-4) mozdít (vö.: KT. 282 b; Ter., OcsSz. 145)

kal- (A: -1) éjszakázik, hál (vö.: KT. 375 b; Ter., OcsSz. 146; Gu., EOChr., VOSz.)

kantam- (O: Acc/Lat-4) hátára vesz (vö.: KT. 319 a; Ter., OcsSz. 146)

kařot- (A: Lat,Abl; LatAbl-2) mászik, felmegy; megemelkedik, felpúposodik (megromlott liszt) (vö.: KT. 296 b; Ter., OcsSz. 146)

kařkintil- (A: Lat-2) mászik, rámegy (vmire) (vö.: Pra., Po. 16)

kāj- (O: Acc/Lat-3,4) hagy; maga mögött hagy (vö.: Ter., OcsSz. 150; Gu., EOChr., VOSz.)

kāla- (A: Lat-2) meghal, elpusztul; megromlik, meghal (víz, folyó); hal (éhen); fullad, süllyed (ember, állat vízbe, mocsárba) (vö.: KT. 373 b; Ter., OcsSz. 150 részben tévesen; Gu., EOChr., VOSz.)

kām(p)laγt- (O: Acc/Lat-4,5,7) vet, fordít, dob (félre, alá) (vö.: KT. 305 a; Ter., OcsSz. 151)

kāņča- (O: Acc-3,4) ír (vö.: KT. 313 a; Ter., OcsSz. 151)

kāñčalt- (O: Acc-4) írat (vö.: KT. 314 a; Ter., OcsSz. 151)

kāñči- (O: Acc/Lat-3,4,7) ír (vö.: KT. 313 a; Ter., OcsSz. 151)

kāñḍyt- (O: Acc-4,7) felszakít (vö.: KT. 314 b; Ter., OcsSz. 151)

kāñt'alt- (O: Acc/Tra-3) ijeszt (vö.: Ter., OcsSz. 151)

kāñt'altəγəl- (O: Acc-3) ijeszt(get) (vö.: Ter., OcsT. 112)

kāñ(t')γəmt- (O: Acc-4,7) megijeszt (vö.: KT. 322 b; Ter., OcsSz. 151)

kāt- (O: Acc-4) megközelít (vö.: KT. 363 a; Ter., OcsSz. 151)

kātəlt- (O: Acc-4,7) csúsztat, mozdít (vö.: KT. 364 a; Ter., OcsSz. 151)

kātəm- (A: Lat, Abl; LatAbl-2) csúszik, ?csusszan (vö.: KT. 363 b; Ter., OcsSz. 151)

kātkəl- (A: Lat, Abl-2) csúszkál, lesiklik (ember); szánkázik (vö.: KT. 363 b; Ter., OcsSz. 151 részben tévesen)

kātkəmt- (O: Acc/Lat-4) mozdít (vö.: Pra., Po. 26)

käyt- (O: Acc/?Lat-4) nyit, tár, tát (száját) (vö.: KT. 395 a; Ter., OcsSz. 143 részben tévesen)

kärt- (O: Acc-4) megerősít (vö.: KT. 434 b; Ter., OcsSz. 139)

käs- (O: Acc/Abl, ??Tra-3,4,5,7) talál; észrevesz; gondol, vél (vö.: KT. 438 a; Ter., OcsSz. 140 a 'keres' jelentés valószínűleg téves, OcsT. 101; Gu., EOChr., VOSz.)

käsŵajt- (O: Acc-6) észrevesz (vö.: Ter., OcsT. 119)

kätäl- (A: Lat-2; O: Acc/Lat, Abl, Ins-3,4,6,7) kapaszkodik, fogódkodik; kiköt (vízijármű); megfog, fog (kezet, zsákmányt, halat stb.), belep (fagy); tart (vö.: KT. 459 a; Ter., OcsSz. 140 részben tévesen; Gu., EOChr., VOSz. részben tévesen)

kätälajäl- (O: Acc-7) visszafog, visszatart (vö.: KT. 461 a; Ter., OcsSz. 140)

kätälji- (O: Acc-7) fog, elfog (vö.: KT. 443 b köč alatt)

kätlät- (O: Acc-5,7) esküszik (házasságot köt) (vö.: KT. 460 a; Ter., OcsSz. 140)

kätlintäl- (A: Lat-2) kapaszkodik (vö.: Ter., Bukv. 133)

käl- (A: Lat-2) látszik; feltűnik (vö.: KT. 464 a; Ter., OcsSz. 143)

kälilt- (A: Lat-2) feltűnik, megjelenik (vö.: Ter., Ocs. 049)

kält- (A: Lat-2) látszik, feltűnik (vö.: KT. 464 a)

kämläjäl- (A: Lat-2) dől, ömlik (vö.: KT. 405 a; Ter., OcsSz. 143 tévesen **kämläjät-** alatt)

käm(p)läjt* (O: Acc/Lat-4,6) fordít (vö.: KT. 405 b; Ter., OcsSz. 143 részben tévesen; Gu., EOChr., VOSz.)

kəŋč- (A: Lat-2; O: Acc/Lat, Ins-3,4) keres; halászik, vadászik (tkp. halra, vadra keres); halászik, vadászik (tkp. halat, vadat keres, fog) (vö.: KT. 411 a; Ter., OcsSz. 144; Gu., EOChr., VOSz.)

kəŋčil- (A: Lat-2) keres (vö.: KT. 412 a; Ter., OcsSz. 144)

kəŋčilkat- (A: Lat-2) = **kəŋčil-** (v. inch.) (vö.: Ter., OcsT. 113)

kəŋiät- (O: Acc/Lat-4,7) tép; karmol (vö.: KT. 413 a; Ter., OcsSz. 143)

kəŋikint- (A: Lat-2) szakad; tépődik (vö.: KT. 413 a; Ter., OcsSz. 144 tévesen)

kəŋikəmt- (O: Acc-4) szakít, tép (vö.: KT. 413 a; Ter., OcsSz. 144)

kəs- (A: Lat, Abl-2; O: Acc/Med, Abl-?3,7) fut (ember, állat) (vö.: KT. 438 b; Ter., OcsSz. 144; Gu., EOChr., VOSz.)

kəsil- (A: Med, Lat, Abl-2) fut, futkos (vö.: KT. 438 b; Ter., OcsSz. 144; Gu., EOChr., VOSz.)

kəswəyt- (A: Lat-2) fut (vö.: KT. 438 b; Ter., OcsSz. 144; Gu., EOChr., VOSz.)

kiriät- (O: Acc/Lat-3) tűz, szúr (vmire) (vö.: Ter., OcsSz. 141; Gu., EOChr., VOSz.)

kir- (O: Acc/Lat-3,4) ölt, felvesz (kesztyűt, lábbelit) (vö.: KT. 434 b; Ter., OcsSz. 140; Gu., EOChr., VOSz.)

kirəyt- (O: Acc/Lat-3,4) fordít (vmerre), térít (vmerre, pl. lovat) (vö.: KT. 422 a; Ter., OcsSz. 141 tévesen)

kirγəl- (A: Lat-2) fordul, tér (vmerre) (vö.: KT. 423 b; Ter., OcsSz. 140; Gu., EOChr., VOSz.)

kirñamt- (A: -?1, O: Acc-7) fagy, fagyott kéreg képződik (vö.: KT. 418 a; Ter., OcsSz. 140)

kirtawt- (O: Acc/Med-4,7) öltöztet (vö.: KT. 434 b; Ter., OcsSz. 140; Gu., EOChr., VOSz.)

kit- (O: Acc/Lat, Abl; LatAbl -3,4,5,7) küld (vkit, vmít, üdvözetet); kerget (vö.: KT. 458 b; Ter., OcsSz. 141 tévesen; Gu., EOChr., VOSz.)

kitəkət- (O: Acc/Lat-3) = **kit-** (v. inch.) (vö.: Ter., OcsSz. 141)

kitkil- (O: Acc/Med-4) küld (vö.: Ter., Ocs 053)

kijč- (A: -1) fáj (vö.: KT. 348 b; Ter., OcsSz. 150 részben tévesen)

kijčam- (A: -1) fáj (vö.: KT. 689 b **pöyk** alatt)

kijčimt- (O: Acc-7) penészedik, penészes lesz (vö.: KT. 390 b)

kij- (O: Acc/?Lat-3) hagy (vö.: Pra., Po. 12)

kijl- (O: Acc/Lat, Abl, LatAbl-4) (szét)túr, (szét)lapátol (vö.: Ter., OcsT. 104 tévesen)

kijlantawəkt- (A: Lat-2) süllyed, mélyed (vö.: Ter., OcsT. 120)

kijl't'- (A: Lat-2) mozdul (vmerre) (vö.: KT. 383 b; Ter., OcsSz. 150)

kijn- (O: Acc/Lat-4) ás (mélyedést), vāj (vö.: KT. 318 b; Ter., OcsSz. 150)

kijt'- (A: Lat, Abl, Tra; ?LatAbl-2) marad (ember, tárgy); megmarad (vmi) (vö.: KT. 347 a; Ter., OcsSz. 150; Gu., EOChr., VOSz.)

koč- (O: Acc/Lat-4) köt; hangol (hangszert) (vö.: KT. 353 a; Ter., OcsSz. 148 tévesen)

kočəyt- (O: Acc/Med-4,7) húz, feszít (vö.: KT. 353 b; Ter., OcsSz. 148)

koγəl- (A: Lat-2; O: Acc/Lat-3) lépeget, lassan megy, jár; házasságkérésben jár (vö.: KT. 294 a, 83 b; Ter., OcsSz. 148; Gu., EOChr., VOSz.)

koγlām- (A: Lat-2) lépeget, jár (vö.: KT. 294 b; Ter., OcsSz. 148)

koγrəkint- (A: Lat-2) beivódik, beszárad (vö.: KT. 293 b)

koj- (A: Lat-2) akar, kíván, vágyakozik (vö.: KT. 285 b; Ter., OcsSz. 147; Gu., EOChr. VOSz.)

kojəkət- (A: Lat-2) = **koj-** (v. inch.) (vö.: Pra., Po. 12, 18)

kojəm- (A: Lat-2) akar (vö.: Gu., EOChr., VOSz., vlg. tévesen; ə helyett i)

kol- (O: Acc/Abl-3,4,7) hall, hallgat (vmit) (vö.: KT. 377 a; Ter., OcsSz. 147; Gu., EOChr., VOSz.)

kolānt- (A: Lat-2; O: Acc-3,7) 1. hallgat; figyel; hallgat (vkire), engedelmeskedik, 2. hallgat (vö.: KT. 377 b; Ter., OcsSz. 147; Gu., EOChr., VOSz.)

kolāntalāyt- (A: Lat-2) figyel (vö.: (Ter., OcsT. 117)

kolāntil- (A: Lat-2) figyel (vö.: KT. 377 b; Ter., OcsSz. 147)

kolγal- (A: Lat-2) (meg)hal (vö.: KT. 374 b; Ter., OcsSz. 147)

kolt- (O: Acc/Lat-4,7) elpusztít, meghal; (éhen) halat (vö.: KT. 375 a)

koltawt¹- (O: Acc/Lat-3,7) pusztít, révületbe ejt, "meghalat" (vö.: KT. 375 a; Ter., OcsSz. 147)

koltawt²- (O: Acc/Lat-4,7) közöl, hírt ad (vö.: KT. 378 a)

kom(p)likint- (A: Lat-2) felborul, felfordul (csónak) (vö.: KT. 305 a; Ter., OcsSz. 147 tévesen)

konāmt- (O: Acc-7) talál (vö.: Ter., OcsSz. 148, OcsT. 113)

konγalt- (O: Acc-3) melegít (vö.: Ter., OcsSz. 148)

konγāmt- (O: Acc-4,5) melegít (vö.: KT. 310 b; Ter., OcsSz. 148 részben tévesen)

kowāt- (O: Acc/Lat-4,7) kiolt, elolt (égő dolgot) (vö.: KT. 290 a; Ter., OcsSz. 147)

köla- (A: -1) végződik, befejeződik; elfogy, elmúlik; kiszárad (vö.: KT. 376 a; Ter., OcsSz. 152; Gu., EOChr., VOSz.)

kölakət- (A: -1) = **köla-** (v. inch.) (vö.: KT. 23 b; Ter., OcsT. 99)

kölämt- (A: -1) fogyatkozik (vö.: KT. 376 b)

kölməγt- (A: -1) fogyatkozik (vö.: KT. 376 b)

köñ- (O: Acc-3,4) húny (szemet) (vö.: KT. 322 a)

kör- (O: Acc-3,4) hánt (fakérget) (vö.: KT. 341 a; Ter., OcsSz. 152)

köγər- (A: -1) föl (vö.: KT. 388 b; OcsSz. 142 részben tévesen, Gu., EOChr., VOSz.)

köγərt- (O: Acc/Lat, Abl-3,4,6,7) főz (vö.: KT. 389 a; Ter., OcsSz. 143; Gu., EOChr., VOSz.)

köγərtil- (O: Acc-7) főz (vö.: Ter., OcsT. 111)

köγəram- (A: -1) forr (vö.: KT. 388 b; Ter., OcsSz. 142)

köγəraməlt- (O: Acc-4,7) forral (vö.: KT. 389 b; ? Ter., OcsSz. 142)

köläγ- (A: Lat-2) utazik (vkihez) (vö.: KT. 465 b; Ter., OcsSz. 141)

köli- (O: Acc-3) (hazugságot) mond (vö.: KT. 204 b; Ter., OcsSz. 141)

kölikət- (O: Acc-3) = **köli-** (v. inch.) (vö.: KT. 204 b)

köľil- (?O: Acc-3) (hazugságot) mond (vö.: Ter., OcsT. 112)

kömləkint- (A: Lat,?Tra-2) átalakul, válik (vö.: Karj., Gram. 103)

körəγ- (A: Lat,Abl; LatAbl-2, O: Acc-7) esik, hull, zuhan, lefordul (vö.: Ter., OcsSz. 142; Gu., EOChr., VOSz.)

körkəmt- (O: Acc-4,7) körüljár (vö.: KT. 425 b; Ter., OcsSz. 142)

kötəγ- (A: Ins-1) viselkedik, tesz, csinál (vö.: KT. 456 a; Ter., OcsSz. 142; Gu., EOChr., VOSz.)

kötkəlt- (O: Acc-3,4) bánt (vö.: KT. 456 a; Ter., OcsSz. 142)

kötkəməlt- (O: Acc/Lat-4) kezd (vö.: KT. 456 a; Ter., OcsSz. 142)

köč- (A: Lat,?Tra-2; O: Acc/Tra-7) ég (vö.: KT. 449 b; Ter., OcsSz. 145)

köčməlt- (O: Acc-4) meggyújt; rágyújt (dohányozni kezd) (vö.: KT. 450 a; Ter., OcsSz. 145)

könt- (A: Lat-2) feljön (hab, zsír főzéskor); emelkedik (a gyomra, é.: hányingere van) (vö.: KT. 412 b; Ter., OcsSz. 144)

körmimt- (A: Lat-2) lépeget, közeledik (vö.: KT. 427 a; Ter., OcsSz. 145)

kört- (A: Lat-2; O: Acc-4) nem tud, nem képes (néha tagadószóval együtt is) (vö.: Ter., OcsSz. 145; Gu., EOChr.,

részben tévesen, VOSz. részben tévesen)

kõt'- (O: Acc-3,4) megtalál, ismer (vö.: KT. 442 a;
Ter., OcsSz. 145)

kulit- (O: Acc-7) bepiszkít, bemocskol (vö.: KT. 299 b;
Ter., OcsSz. 149 részben tévesen)

kun(t)γal- (O: Acc-1) hallgat (vmit) (vö.: KT. 312 b;
Ter., OcsSz. 149)

kuñt'əγt- (O: Acc-3,4) fogad, vár (vö.: Ter., OcsSz.
149)

kuñt'əγtəγal- (A: Ins-1) találkozik (vö.: Ter., OcsSz.
149 részben tévesen)

kurnəγt- (O: Acc-5) őriz (vö.: Ter., OcsT. 121)

kut'əlt- (O: Acc/Lat-4) ingerel (vö.: Ter., OcsT. 102,
OcsSz. 149 részben tévesen)

kül- (A: Lat, Abl; LatAbl-2) kel, emelkedik, kijön
(kimegy) (vö.: KT. 465 a; Ter., OcsSz. 143 **kül**- I. és **kül**- II;
Gu., EOChr., VOSz.)

küləntil- (A: Lat-2) felkel (a barlangból a medve) (vö.:
Ter., Bukv. 134)

I

laγətal- (A: Lat-2) bemegy, bebújik (vö.: KT. 1058 b;
Ter., OcsSz. 153)

laγə(t)lil- (A: Lat-2) bújik (vö.: KT. 1059 a; Ter.,
OcsSz. 153)

laʔtint- (A: Lat-2) bújik (vö.: KT. 1059 a; Ter., OcsSz. 159)

laləm- (O: Acc/Lat-3,4,5) lop (vö.: KT. 1109 a; Ter., OcsSz. 153; Gu., EOChr., VOSz.)

lal'- (A: Ins-?1; Lat, Abl; LatAbl-2) áll; van (ház, fa); áll (vhová); mered (vö.: KT. 1120 a; Ter., OcsSz. 153; Gu., EOChr., VOSz.)

lal'intil- (A: Lat-2) áll (vö.: Pra., Po. 18)

läʔsintəʔəl- (A: -1) harcol (vö.: KT. 1060 b; Ter., OcsSz. 157)

läʔt'im- (O: Acc-4,7) elkap (labdát) (vö.: KT. 1060 b; Ter., OcsSz. 157)

läʔa- (A: Lat, Abl; LatAbl-2; O: Acc-7) bemegy, bemászik, behatol (vö.: KT. 1069 b; Ter., OcsSz. 157; Gu., EOChr., VOSz.)

läʔka- (A: Lat-2; O: Acc-3,5) kedve van; szeret; kedvel (vö.: KT. 1069 a; Ter., OcsSz. 157; Gu., EOChr., VOSz.)

läʔ- (A: Lat-2) néz, szemlél (vö.: Pra., Po. 23)

läʔəl- (A: Lat,Abl; LatAbl-2; O: Acc/Ins-3,4,5) vár (vkire, vmire); menekül, védekezik; gondoskodik; vár (vkit); őriz; óv, véd; gondoz (vö.: KT. 1048 a; Ter., OcsSz. 154; Gu., EOChr., VOSz.)

läʔəm- (A: Lat-2) tekint (vö.: KT. 1047 b; Ter., OcsSz. 154)

läʔil- (O: Acc-7) eszik; kóstol (vö.: Ter., Ocs. 67)

läγilil- (A: Lat-2) néz, tekint (vö.: Ter., OcsT. 121)

läγim- (O: Acc-3) megkóstol (vö.: Ter., OcsT. 103, 110)

läγl̥aγs- (A: Lat-2; O: Acc-7) várakozik; vár (vkit) (vö.: KT. 1048 b; Ter., OcsSz. 154, OcsT. 105 tévesen)

läγl̥aγsəkät- (A: Lat-2) = **läγl̥aγs-** (v. inch.) (vö.: Ter., OcsT. 105)

läγl̥əkät- (O: Acc-3) = **läγl̥-** (v. inch.) (vö.: Ter., OcsSz. 154)

läł'iγs- (A: -1) harcol, küzd, verekedik (vö.: KT. 1119 b; Ter., OcsSz. 160 tévesen; Pra., Po. 14)

läł'iγsəkät- (A: ?Ins-1) = **läł'iγs-** (v. inch.) (vö.: KT. 1119 b; Ter., OcsSz. 160 tévesen)

läwät- (O: Acc/Med, Ins-3,4,7) táplál; etet, itat (vö.: KT. 1100 a, részben tévesen; Ter., OcsSz. 153; Karj., Gram. 138 tévesen; Gu., EOChr., VOSz.)

läwtikät- (O: Acc/??Ins-3) = **läwät-** (v. inch.) (vö.: Gu., EOChr., VOSz.; Ter., OcsSz. 153: **läwättəkätä** kérdéses)

läwtit- (O: Acc-3) táplál, etet (vö.: Karj., Gram. 142)

lel- (A: Lat-2) ül, száll (járműre); ül (vki térdére) (vö.: Ter., Ocs. 47, 64; Gu., EOChr., VOSz.)

lenikint- (A: Lat-2) szóródik (vö.: KT. 1076 a; Ter., OcsSz. 156)

lerəmt- (O: Acc/Med, Lat; ?MedLat-3,4) leterít, leszór (vö.: KT. 1089 b; Ter., OcsSz. 157)

lerwit- (O: Acc/Lat-3,4) kibont, kiold, kibogoz (vö.: KT. 1092 a; Ter., OcsSz. 156)

lǝγǝl- (A: Lat, Abl-2) száll, repül; rohan (vö.: KT. 1059 b; Ter., OcsSz. 157; Gu., EOChr., VOSz.)

lǝγlilǝkǝt- (A: Lat, Ins-2) száll (vö.: Ter., OcsSz. 157)

lǝrwǝγt- (O: Acc/Lat-4,7) gombolyít, csavar (vö.: KT. 1091 b; Ter., OcsSz. 157)

li(γ)- (O: Acc/Lat, Ins, Tra-3,4,5,6,7) eszik; iszik; mar (füst); ég (tűz); csíp (bolha); elfásul, elzsibbad (vö.: KT. 1098 b; Ter., OcsSz. 154; Gu., EOChr., VOSz.)

liγ- (A: Lat-2; O: Acc/Tra-4,7) néz (vmire), hasonlít (vmire); néz (vmit, vkit), figyel; szemet mereszt (vö.: KT. 1062 a; Ter., OcsSz. 154, Gu., EOChr., VOSz.)

lilǝγt- (O: Acc/Lat-7) kever, bekever (vmit vhová); bepiszkít (vö.: KT. 1111 b; Ter., OcsSz. 154)

lilt- (O: Acc/Med-4,7) megrak (járművet) (vö.: KT. 1111 a; Ter., OcsSz. 154; Gu., EOChr., VOSz.)

limγǝl- (A: Lat-2) marad (vö.: Ter., OcsSz. 154)

lis- (O: Acc-4) feltollaz, tollal ellát (vö.: KT. 1095 a; Ter., OcsSz. 154)

lijt'- (O: Acc-4,7) állít (vö.: KT. 1118 a; Ter., OcsSz., 156)

lokint- (A: Lat-2) (gyorsan neki)megy vminek; vetődik, ugrik, akad (vmibe) (vö.: Ter., OcsSz. 158; ld.: KT. 1054 a, 1105 a; Ter., OcsT. 122. A szó hangalakja bizonytalan.)

lopəl- (A: Lat-2) horgászik (vö.: KT. 1078 a; Ter., OcsSz. 155; Gu., EOChr., VOSz.)

lot- (O: Acc/Med, Lat-3,4,7) vásárol (vö.: KT. 1101 b; Ter., OcsSz. 155)

lōγəl- (O: Acc/Lat-4) önt; szór (vö.: KT. 1061 a; OcsSz. 158)

lōγət- (O: Acc-4,7) élesít (vö.: KT. 1058 b; Ter., OcsSz. 158)

lōγit- (O: Acc/Lat, Ins-3,4,5,7) mos (vö.: KT. 1115 a; Ter., OcsSz. 161 tévesen; Gu., EOChr., VOSz.; Ter., Gu.: l'-)

lōγitəγəl- (A: Ins-1) mosakodik (vö.: KT. 1115 b; Ter., OcsSz. 161; Gu., EOChr., VOSz.; Ter., Gu.: l'-)

lōγət- (O: Acc/Lat-3,4) olvas (vö.: Ter., OcsSz. 158; Gu., EOChr., VOSz.)

lōγətəlt- (O: Acc/Lat-5) oktat (vö.: KT. 718 b Kr. **pup** alatt)

lōγə(t)kət- (**lōγtəkət-**) (O: Acc-4,6,7) = **lōγət-** (v. inch.) (vö.: Ter., OcsSz. 158; Gu., EOChr., VOSz.)

lōγ- (O: Acc/Lat-3) megnyugszik, hallgat, abbahagy (vö.: KT. 1061 a; Ter., OcsSz. 155 részben tévesen)

lōγəl- (A: Lat-2; O: Acc-7) néz, kémlel (vö.: Ter., OcsT. 116, 123)

lōγəlt- (O: Acc-4) befejez (vö.: KT. 1061 b; Ter., OcsSz. 155 részben tévesen)

lōγət- (A: Lat-2) tekint (vö.: Ter., OcsT. 101, 114)

lōγatājä- (A: Lat-2; O: Acc/Lat-3,4,7) tekinget; néz, megnéz (vö.: KT. 1057 a; Ter., OcsSz. 161; Gu., EOChr., VOSz.)

lōγatājäγs- (A: Lat-2) néz, pillant (vö.: KT. 1057 b; Ter., OcsSz. 161 tévesen)

lōγatājäγsil- (A: Lat-2) nézeget (vö.: Gu., EOChr., VOSz.)

lōγatəkajäkət- (O: Acc-3) néz (filmet) (v. inch.) (vö.: Ter., Bukv. 89)

lökən- (A: Lat-2) akad (vö.: KT. 1054 a; ? Ter., OcsSz. 155)

lōj- (A: -1) romlik, megromlik (vö.: KT. 1040 b; Ter., OcsSz. 158; Gu., EOChr., VOSz.)

lök- (A: Lat, Abl-2) vetődik, veti magát, ugrik (vö.: Ter., OcsSz. 158; Gu., EOChr., VOSz.)

lökəlt- (O: Acc/Lat-7) ugrat; uszít (vö.: KT. 1060 a tévesen; Ter., OcsSz. 158)

lökəntil- (A: Lat-2) ráveti magát (vmire v. vkire) (vö.: Pra., Po. 15)

lul'əmt- (A: Lat-2) áll, odaáll (vö.: Ter., OcsSz. 156)

lūγət- (A: Med, Lat, Abl; LatAbl-2; O: Acc/Lat, Abl; LatAbl-7) kimegy, eltávozik (vö.: KT. 1047 a; Ter., OcsSz. 156; Gu., EOChr., VOSz.)

lūγtəwt- (O: Acc/Lat-4) kivezet, kivesz (vö.: KT. 1047 b; Ter., OcsSz. 156)

!

latt- (A: Lat-2) elás, eltemet (vö.: Ter., OcsSz. 159; Gu., EOChr., VOSz.)

lǎγt'i- (A: Lat, ?Ins-2; O: Acc/Lat-7) csapódik, verődik (vö.: KT. 478 b; Ter., OcsSz. 160; Gu., EOChr., VOSz.)

lǎkint- (A: Lat-2) akad, bukkan; (?) támad (vö.: KT. 477 a; Ter., OcsSz. 160)

lǎtǎkint- (A: Lat-2) leválik, hámlik; (fel)hólyagosodik (vö.: KT. 494 a; Ter., OcsSz. 160 részben tévesen)

lawǎt'- (A: Lat, Abl-2) esik (eső) (vö.: KT. 470 b; Ter., OcsSz. 160; Gu., EOChr., VOSz.)

lǎwt'ǎm- (A: Lat-2) esik (eső) (vö.: KT. 471 a; Ter., OcsSz. 160).

lem- (O: Acc/Med-3,4,7) önt, öntöz (vö.: KT. 484 b; Ter., OcsSz. 160)

lemǎγt- (O: Acc/Lat-4) szór, hint (vö.: KT. 484 b; Ter., OcsSz. 160)

leml- (O: Acc/Med-3) öntöz (vö.: Pra., Po. 12)

liŋki- (O: Acc/Abl-4) ingerel, izgat (vö.: Ter., OcsSz. 154 tévesen, ld.: KT. 481 b)

lisǎγ- (A: Ins-1; O: Acc-3) nevet (vmin, vkin); kinevet (vö.: KT. 491 a; Ter., OcsSz. 159; Gu., EOChr., VOSz.)

lisǎkkǎt- (A: -1) = **lisǎγ-** (v. inch.) (vö.: Ter., OcsSz. 139)

l̥iskəməl(t)- (O: Acc-4) nevette (vö.: Gu., EOChr., VOSz.)

l̥ötəkint- (A: Lat-2) ficamodik, rándul (vö.: KT: 494 b; Ter., OcsSz. 160)

l̥ötkəmt- (O: Acc/Lat-4) ficamít, rándít (vö.: KT. 494 b; Ter., OcsSz. 160)

l̥ökən- (A: Lat-2) kiesik, kimegy, kiakad (vö.: KT: 475 b; Ter., OcsSz. 159)

l̥öyk- (O: Acc/Lat, Ins-4,7) betakar, befed (vö.: KT. 480 b; Ter., OcsSz. 159)

I'

l'äγ- (O: Acc/Lat, Abl, Ins-3,4,7) dob, vet; lő (puskával, íjjal) (vö.: KT. 1115 b; Ter., OcsSz. 160; Gu., EOChr., VOSz.)

l'äkəkət- (O: Acc/Ins-5) = l'äγ- (v. inch.) (vö.: Ter., OcsSz. 160)

l'äkkəl- (O: Acc-7) lövöldöz (vö.: Ter., OcsT. 123)

l'öγət- (A: Lat-2) veszekedik (vö.: KT. 1112 b; Ter., OcsSz. 161; Gu., EOChr., VOSz.; Ter., Gu. részben tévesen)

l'öγətəkət- (A: Lat-2) = l'öγət- (v. inch.) (vö.: Ter., OcsSz. 161; Gu., EOChr., VOSz.)

l'öγətəkəlt- (O: Acc-4,5,7) szid (vö.: KT. 1112 b; Ter., OcsSz. 161; Gu., EOChr., VOSz.)

l'öγtəγəl- (A: Lat-2) haragszik (vö.: Gu., EOChr., VOSz. tévesen)

l'öytäm- (A: Lat-2) veszekedik (vö.: Ter., OcsSz. 161; Gu., EOChr., VOSz.)

l'öytämält- (O: Acc-7) szid (vö.: Gu., EOChr., VOSz. részben tévesen)

l'öykint- (A: Lat-2) ragad, tapad (vö.: KT. 1116 b; ? Ter., OcsSz. 161)

m

majäl- (A: -?1; O: Acc/Med, Lat-3,4,6,7) vendégeskedik; ajándékoz (vö.: KT. 499 b, 500 b; Ter., OcsSz. 161; Gu., EOChr., VOSz.)

majält- (O: Acc/Lat-4) ajándékoz, ad (vö.: ? Ter., OcsSz. 161; Pra., Po. 21)

mañt' (O: Acc-3,7) mesél (vö.: KT. 531 b; Ter., OcsSz. 161)

mas- (A: Lat-2) kell; szükséges (van) (vö.: KT. 545 b; Ter., OcsSz. 161; Gu., EOChr., VOSz.)

mäla- (O: Acc-3,4) főz (vö.: KT. 559 a; Ter., OcsSz. 164 részben tévesen)

mälkayäl- (O: Acc-3,4) elfelejt (vö.: KT. 522 b; Ter., OcsSz. 164; Gu., EOChr., VOSz.)

mälkaylil- (O: Acc-4) felejt, elfelejt (vö.: KT. 522 b; Ter., OcsSz. 164)

mära- (A: -1; O: Acc-7) nedvesedik (vö.: KT. 543 a; Ter., OcsSz. 164)

mārait- (O: Acc-7) nedvesít (vö.: KT. 543 b; Ter., OcsSz. 164)

māni- (A: Lat-2; ?O: Acc-4) meghajlik; ? hajlít (vö.: KT. 524 a; Ter., OcsSz. 162; Gu., EOChr., VOSz.)

mel- (A: Lat-2) felmegy, rámegy (ruhanemű); befér (vhová) (vö.: KT. 560 a; Ter., OcsSz. 163)

melikāmt- (O: Acc-7) forr (étel) (vö.: KT. 521 b)

merilt- (O: Acc-3) mér (vö.: Ter., OcsSz. 164)

mə(j)- (O: Acc/Med, Lat, Tra-3,4,5,6,7) ad; odaad, ajándékoz; etet, itat (ételt, italt ad), szoptat ("mellet ad"); férjhez ad; vkinek kiadja magát, becsap (vö.: KT. 553 b; Ter., OcsSz. 164; Gu., EOChr., VOSz.)

məjəγ- (O: Acc/Med-5) ad (vö.: Gu., EOChr., VOSz.)

məjəkət- (O: Acc/Lat-3) = mə(j)- (v. inch.) (vö.: Ter., Bukv. 152)

məjγil- (O: Acc/Lat-3,4) ad (vö.: KT. 554 a; Gu., EOChr. tévešen, VOSz.)

məjil- (O: Acc/Med, Abl; MedAbl-3,5) ad (vö.: KT. 554 a; Ter., OcsSz. 164; Gu., EOChr.)

mən- (A: Med, Lat, Abl, Ins, ?Tra; LatAbl, LatIns, AblIns-2; O: Acc/Lat, Abl; LatAbl-3,4,7) megy; utazik (járművön, valamin; járművel, állattal megy); úszik (járművel is); elveszik, eltéved; vízbe, mocsárba fullad, vész; halászik, vadászik (halra, vadra megy); házasodik (tkp. "össze megy"); jár (hullám, víz) (vö.: KT. 527 b; Ter., OcsSz. 164; Gu.,

EOChr., VOSz.)

mənəkət- (A: Lat-2) = **mən-** (v. inch.) (vö.: KT. 110 a al alatt; Ter., Bukv. 104, 141 stb.)

mənləm- (A: Lat-2) megy (vö.: KT. 528 a; Ter., OcsT. 100)

mənt'äyt- (A: Lat-2; O: Acc/Ins-4) árt, rosszat (pusztulást) okoz; mulaszt, eltölt (napot) (vö.: KT. 531 b; Ter., OcsT. 101 tévesen)

minəyt- (O: Acc/Lat-4) hajlít, görbít; hajt (fejet) (vö.: KT. 524 b; Ter., OcsSz. 162 részben tévesen)

mintəyt- (O: Acc-4) mellélő ("célt görbít") (vö.: KT. 528 b)

mitäl- (A: Lat-2; ?O: Acc-7) elszegődik (munkára) (vö.: KT. 552 b)

mijč- (A: Lat-2) akar, szándékozik; ígérkezik (vö.: KT. 550 b; Ter., OcsSz. 163)

moγnəm- (O: Acc-7) elalszik, elszundít (vö.: KT. 509 a; Ter., OcsSz. 162)

molγil- (O: Acc-3,4) főz (vö.: KT. 559 b; Ter., OcsSz. 162)

morəγ- (A: -1) zajong (vö.: KT. 541 a)

morəkint- (A: Lat-2) törik (vö.: Ter., Bukv. 139)

morimt- (A: Lat-2) törik, szakad (vö.: KT. 536 b; Ter., OcsSz. 162)

morit- (O: Acc-3) tör (vö.: KT 537 a; Ter., OcsSz. 162; Gu., EOChr.)

möγät- (O: Acc/Lat-3,4) állít, felállít (halfogót) (vö.: KT. 511 a; Ter., OcsSz. 163)

muləyt- (O: Acc/?Lat-3) varázsol; átkoz (vö.: KT. 555 b; Ter., OcsSz. 163)

muγ(k)ləmt- (A: Lat-2) kinő (vö.: KT. 518 b)

must- (A: Lat-2) tetszik, kell, szükséges (vö.: KT. 547 a; Ter., OcsSz. 163)

n

nawət- (A: Lat-2; O: Acc/Lat-7) úszik (az ár által a sodrásban) (vö.: KT. 586 b; Ter., OcsSz. 165)

nawətəltəγəl- (A: Lat, Ins-2) kóborog, megy, sétál (vö.: KT. 587 b; Ter., OcsSz. 165)

nawə(t)ləkət- (A: Lat-2) úszik (vö.: Pra., Po. 23)

năγint- (A: Ins-1) szitkozódik (vö.: KT. 574 a)

năγt- (O: Acc/Lat,Ins; LatIns-4) támaszt (vö.: KT. 576 a)

nămləyt- (O: Acc-3,4) emlékezik (vö.: KT. 583 a)

năsləyt- (A: Lat-2) hisz, hagyatkozik (vö.: KT. 597 b részben tévesen; Ter., OcsSz. 167)

nărăml- (A: Ins-1) játszik (vö.: Ter., OcsSz. 166 részben tévesen, OcsT. 123; Gu., EOChr.)

näwsält- (O: Acc-7) mozgat (vö.: KT. 565 b; Ter., OcsSz. 165)

näyräyt- (O: Acc/Lat-4) becsuk, bezár (vö.: Ter., OcsSz. 167)

niη(k)t- (O: Acc-7) nyúvesedik, férgesedik (vö.: KT. 614 a; Ter., OcsSz. 166)

noγ- (O: Acc-4,7) csíp (madár) (vö.: KT. 576 a)

nom- (O: Acc-4,5) emlékezik (vö.: Ter., OcsSz. 166)

noməγsiləkət- (A: Lat-2) = **noməγsil-** (v. inch.) (vö.: Ter., OcsSz. 166 tévesen)

• **nöγət-** (O: Acc-4,7) mozgat, hintáztat (vö.: KT. 566 a)

nörəyt- (A: Lat, Abl, Ins; LatAbl-2) fut, szalad, elszalad; sífutást végez (vö.: KT. 595 a; Ter., OcsSz. 168; Gu., EOChr., VOSz.)

nuγət- (O: Acc-4) óv, megőriz (vö.: Ter., OcsSz. 167)

ń

ńäγərt- (O: Acc/Med-4) önt, tölt (vö.: KT. 606 a; Ter., OcsSz. 171; Gu., EOChr., VOSz.)

ńäγərtəl- (O: Acc/Lat-3) önt, tölt (vö.: Ter., OcsSz. 171 tévesen; Gu., EOChr., VOSz.)

ńäγəs- (O: Acc-3,4) tisztít (halat) (vö.: KT. 608 a; Ter., OcsSz. 171)

ńäla- (O: Acc-4) nyal (vö.: KT. 650 b; Ter., OcsSz. 170)

ñāsīt- (O: Acc/Med, Lat, Ins, Tra; LatTra-3,4,7) töröl,
tisztít, fest; sért, ingerel (vö.: KT. 639 b; Ter., OcsSz. 170)

ñāsītākāt- (O: Acc/Lat-4) = **ñāsīt-** (v. inch.) (vö.:
Ter., OcsSz. 170)

ñelāyt- (O: Acc-3,4) nyelv, nyelint (vö.: KT. 648 a)

ñāt'- (O: Acc-3,4) tép, tisztít; letollaz (vö.: KT. 640 b;
Ter., OcsSz. 171)

ñirmālt- (O: Acc-3) mérgesít, dühít (vö.: KT. 628 b;
Ter., OcsSz. 168)

ñiñč (A: Lat-2) nyúlik, nyújtózik (vö.: KT. 622 b;
Ter., OcsSz. 169)

ñōyalt- (O: Acc-4,7) mozgat, mozdít, ringat (vö.: KT.
610 a; Ter., OcsSz. 171)

ñōyāl- (A: Lat-2) indul, megy; tart (vhová) (vö.: Ter.,
OcsSz. 171)

ñōyt- (O: Acc/Lat-4,6) mozdít, érint; csökkent (árat)
(vö.: KT. 610 b; Ter., OcsSz. 171; Gu., EOChr., VOsz.)

ñōlt- (O: Acc-4) gyúr (vö.: KT. 652 a; Ter., OcsSz.
171)

ñuyāl- (O: Acc/Lat-3,4,7) úz, kerget; követ (vö.: KT.
612 a; Ter., OcsSz. 169; Gu., EOChr.)

ñuyālākāt- (O: Acc-3,7) = **ñuyel-** (v. inch.) (vö.: Ter.,
OcsSz. 169)

ñuyālt- (O: Acc/Lat, Abl; LatAbl-4) kikерget, kiúz (vö.:
Ter., OcsSz. 169; Pra., Po. 14 részben tévesen)

o

oǰθγ- (A: Lat-2; O: Acc-4) sajnálkozik; sajnál (vö.: KT. 12 a; OcsSz. 172)

on(t)θl- (A: Lat-2) képes lenni valamire (vö.: KT. 62 b részben tévesen; Ter., OcsSz. 172 részben tévesen; Gu., EOChr., VOSz.)

on(t)θlt- (O: Acc/Lat,Ins-4,6,7) észrevettet; tanít; megfejt (találós kérdést), megtud; ?tanul (vö.: KT. 62 b; Ter., OcsSz. 172; Gu., EOChr., VOSz.)

on(t)θltθγθkθt- (O: Acc-3) tanul (vö.: Ter., Bukv. 113)

on(t)θltθγθl- (A: Lat-2) tanul (vö.: KT. 63 a; Ter., OcsSz. 172; Gu., EOChr., VOSz.)

ot'- (A: Lat,Abl-2) úszik (vö.: KT. 96 a; Ter., OcsSz. 172)

ö

öγθl- (A: Lat-2) hisz (vö.: KT. 19 b; Ter., OcsSz. 173)

öγθt- (O: Acc/Lat,Abl,Ins; LatAbl-4,7) vág; váj (víz) vö.: KT. 18 b; Ter., OcsSz. 173; Gu., EOChr., VOSz.)

öγmil- (A: Lat-2; O: Acc-3,4) csókolódzik; csókol (vö.: KT. 17 b; Ter., OcsSz. 173)

öγmiltθγθl- (O: Acc-3) csókolgat (vö.: Ter., OcsSz. 173)

öη(k)rθmt- (A: Lat-2) néz, tekint (vö.: Ter., OcsSz. 173)

ö

öl- (O: Acc/Med, Lat-3,7) gyújt (vö.: KT. 129 b; Ter., OcsSz. 201; Gu., EOChr., VOSz.)

öläkät- (O: Acc/Lat-3) = öl- (v. inch.) (vö.: Ter., OcsT. 108)

öläntil- (O: Acc/Ins-3) tüzel, füt (vö.: Pra., Po. 12, 26)

p

paγawt- (O: Acc-4) emel; fakaszt (vö.: KT. 683 b; Ter., OcsSz. 174)

paγl'äkint- (O: Acc/Lat-3) szorít, nyom (vö.: KT. 678 b; Ter., OcsSz. 174 tévesen)

paγl'ämt- (O: Acc-4,7) nyom, szorít (vö.: KT. 679 a; Ter., OcsSz. 174)

pamilt- (O: Acc-4) fűvel beterít (vö.: Ter., OcsT. 119)

parkäli- (O: Acc-4,7) lök, taszít (vö.: KT. 732 b tévesen; Ter., OcsSz. 173)

pat- (A: Lat-2; O: Acc/Ins, Tra-7) fagy; fázik (vö.: KT. 769 b; Ter., OcsSz. 174; Gu., EOChr., VOSz.)

patänt- (O: Acc-7) fagy (vö.: KT. 771 a; Ter., OcsSz. 174)

päkil- (A: Ins-1) babázik, babával játszik (vö.: KT. 665 b; Ter., OcsSz. 179)

päla- (A: Lat-2; O: Acc/Lat-4) ellenkezőleg (visszafelé) evez (vö.: KT. 784 a; Ter., OcsSz. 179 tévesen)

pän- (O: Acc/Med, Lat, Tra-3,4,5,6,7) tesz; helyez, rak; szór, vet (keresztet); fenyít, büntet; ellát; szül, tojik (vö.: KT. 712 b; Ter., OcsSz. 180; Gu., EOChr., VOSz.)

pänyl- (O: Acc/Lat-3,7) tesz, helyez; fizet; hajt (fejet) (vö.: KT. 713 b; Ter., OcsSz. 180; Gu., EOChr., VOSz.)

pänylt- (O: Acc-4) hajt (vö.: KT. 21 b, kétes adat)

pänča- (A: Lat-2) készül, elkészül; teljessé válik; befejeződik (vö.: KT. 710 b; Ter., OcsSz. 180)

päsi- (O: Acc-4) feltör (magot, diót) (vö.: KT. 742 a; Ter., OcsSz. 180)

päsikät- (O: Acc-4) = **päsi-** (v. inch.) (vö.: KT. 472 a; Ter., OcsSz. 180)

pätärkint- (A: Lat-1) összegömbölyödik, összegömbül (vö.: KT. 767 b; Ter., OcsSz. 180)

pätki- (O: Acc/Lat-4) felgyúr, feltúr (ruhaujjat) (vö.: KT. 759 b; Ter., OcsSz. 180)

päγäl- (O: Acc-3,4) kovácsol (vö.: KT. 676 b; Ter., OcsSz. 175)

päγät- (O: Acc-Lat-3,4) ejt, hullat (vö.: KT. 673 a; Ter., OcsSz. 175)

päjəγs- (A: Lat-2) hisz (vö.: KT. 659 b; Ter., OcsSz. 174)

päjəγsəkät- (A: Lat-2) = **päjəγs-** (v. inch.) (vö.: Ter., OcsSz. 174; Gu., EOChr., VOSz.)

- pāj̄γsält-** (O: Acc-7) sírbeszédet mond (vö.: KT. 659
b)
- pālit-** (O: Acc-4) cserél (vö.: KT. 700 a; Ter., OcsSz.
174)
- pāmīl-** (O: Acc/Lat-3,4,7) mutat, magyaráz (vö.: KT.
705 a; Ter., OcsSz. 174; Gu., EOChr., VOSz.)
- pāmīlt-** (O: Acc/Lat-3) mutat (vö.: Pra., Po. 4)
- pānt-** (A: Lat-2) szárad (vö.: KT. 714 a; Ter., OcsSz.
174; Gu., EOChr., VOSz.)
- pān(t)ält-** (O: Acc-3,4) szárít (vö.: KT. 714 a; Ter.,
OcsSz. 174; Gu., EOChr., VOSz.)
- pārt-** (O: Acc/Lat-3,4,7) parancsol, rendel (vö.: KT.
738 a; Ter., OcsSz. 175)
- pel-** (O: Acc-7) szúr, vág (vö.: KT. 787 a; Ter., OcsSz.
179)
- pel̄γisāl-** (O: Acc-7) csíp (csalán) (vö.: KT. 788 a; Ter.,
OcsSz. 178)
- pent-** (O: Acc/Lat,Ins; LatIns-3,4,7) fed, bezár (vö.:
KT. 714 b; Ter., OcsSz. 179)
- pen(t)āl-** (O: Acc-4) akadályoz (vö.: KT. 716 a)
- pen(t)ältīl-** (O: Acc/Lat-3) fed, zár (vö.: Pra., Po. 20
részben tévesen)
- p̄γ̄m-** (A: Lat-2; O: Acc-7) megdühösödik, megharag-
szik (vö.: KT. 669 b; Ter., OcsSz. 182; EOChr., VOSz.)

pəl- (A: Lat, Abl-2) fél (vö.: KT. 778 a; Ter., OcsSz. 181)

pəlhəmt- (O: Acc-3,4,7) felhősít (vö.: KT. 782 b; Ter., OcsSz. 181)

pəltəkət- (A: Abl-2) fél (vö.: Pra., Po. 25)

pəltəm- (A: ?Lat,Abl-2) fél; megijed (vö.: KT. 778 b; Ter., OcsSz. 181; Gu., EOChr., VOSz.)

pəl(t)məkət- (A: Abl-2) = **pəltəm-** (v. inch.) (vö.: Ter., OcsT. 105)

pəlkəγəl- (A: ?Lat, Tra-2) hasad, széttörik (vö.: KT. 698 a; Ter., OcsSz. 181; Gu., EOChr., VOSz.)

pəlkəγt- (O: Acc/Ins-4,7) hasít (vö.: KT. 698 b)

pəməł- (O: Acc-7) melegedik (vö.: KT. 704 a; Ter., OcsSz. 181)

pəmləkət- (O: Acc-7) = **pəməł-** (v. inch.) (vö.: KT. 704 b; Ter., OcsSz. 181)

pəmlil- (A: Tra-2) melegedik, meleggé lesz (vö.: KT. 704 b)

pərkikint- (O: Acc/Lat-3) tollat ráz (vö.: KT. 732 a; Ter., OcsSz. 181)

pətkəγəl- (A: Lat-2) siet, igyekszik (vö.: KT. 764 b; Ter., OcsSz. 181; Gu., EOChr.)

pət'ər- (O: Acc-4,7) nyom; összeszorít (vö.: KT. 749 b; Ter., OcsSz. 182)

piyli- (O: Acc/Ins-3,4,7) kátrányoz (vö.: KT. 676 b; Ter., OcsSz. 175)

pilt- (O: Acc/Med,Lat-3,4,7) segít (vö.: KT. 788 b; Ter., OcsSz. 175)

piltəγəl- (O: Acc-3) segít (vö.: KT. 789 a; Ter., OcsSz. 175)

piltəkət- (A: Lat-2) = **pilt-** (v. inch.) (vö.: Ter., OcsSz. 175)

piłəγt- (O: Acc-4) cserél (vö.: KT. 699 b; Ter., OcsSz. 175)

pisliwtəγəl- (A: Lat-2) sajnál (vö.: KT. 746 a; Ter., OcsSz. 175)

pit- (A: Lat,Abl,Tra; LatAbl, LatTra, AblTra-2; O: Acc-7) jut, kerül; kezd, lesz, válik; győz (tkp. felül kerül); fog (a jövő idő kifejezése) (vö.: KT. 772 a; Ter., OcsSz. 175 részben tévesen; Gu., EOChr., VOsZ.)

pitəkət- (A: Lat-2) = **pit-** (v. inch.) (vö.: Ter., OcsSz. 175 részben tévesen; Gu., EOChr., VOSz.)

pitəntil- (A: Lat-2) kijön, kihullik, elhullik (vö.: Pra., Po. 11, 17)

pitt¹- (A: Lat,Abl; LatAbl-2) kijön, kihullik, elhullik (vö.: KT. 763 b)

pitt²- (A: Lat-2; O: Acc-7) részegedik, részeggé lesz (vö.: KT. 763 a; Ter., OcsSz. 175)

piṛəγs- (A: Lat-2) kéredzkedik (vö.: KT. 724 b; Ter., OcsSz. 178; Gu., EOChr., VOSz.; KT. és Ter. részben tévesen)

piṛi- (O: Acc/Lat-3,4,5,6,7) kérdez; kér (vö.: KT. 724 b; Ter., OcsSz. 178; Gu., EOChr., VOSz.)

piṛ- (A: Lat-2) haragszik (vö.: KT. 773 a; Ter., OcsSz. 178)

piṛəmt- (A: Lat-2) haragszik (vö.: KT. 773 b)

poγləm- (O: Acc/Med,Lat-4,7) szúr, öklel (vö.: KT. 677 a; Ter., OcsSz. 176)

poṇəṃ- (O: Acc-5) szúr, csíp (méh) (vö.: KT. 740 a pas alatt, tévesen)

porəṃ- (A: Lat-2) lép, rálép (vö.: KT. 728 b; Ter., OcsSz. 176)

porkəl- (A: Lat, Abl; LatAbl-2) repül (vö.: Ter., OcsSz. 176)

pos- (O: Acc-3,4) mos; fej (vö.: KT. 744 b; Ter., OcsSz. 176)

posənt- (O: Acc/Ins-7) mos (vö.: KT. 745 a; ?Ter., OcsSz. 176)

potənt- (A: Lat-2, O: Acc-4) öklel; szúr, fűz (vö.: KT. 769 a részben tévesen; Ter., OcsSz. 176)

pöč- (O: Acc/Lat-4,7) lök, taszít (vö.: KT. 755 b; Ter., OcsSz. 183 részben tévesen)

pöčəγt- (?A:Lat-2; O: Acc/Lat-4,7) lök, taszít (vö.: KT. 755 b; Ter., OcsSz. 183)

- pöcil-** (A: Lat-2) lökdös (vö.: KT. 756 a; Ter., OcsSz. 183)
- pöγ-** (A: Lat-2; O: Acc-4) fúj (vö.: KT. 622 a; Ter., OcsSz. 183)
- pöγalt-** (O: Acc-3) fúj (vmit) (vö.: ?Ter., OcsSz. 183)
- pöläγal-** (O: Acc/Lat-3,4) szór, hint (vö.: KT. 786 b; Ter., OcsSz. 182)
- pöläγt-** (O: Acc-7) fröcsköl (vö.: KT. 785 b; Ter., OcsSz. 182 tévesen)
- pöń-** (O: Acc-3,4) köt, csomóz (vö.: KT. 717 b; Ter., OcsSz. 182)
- pör-** (O: Acc/Lat,Abl-3,4,5,7) harap; csíp (hangya) (vö.: KT. 736 a; Ter., OcsSz. 182; Gu., EOChr., VOSz.)
- pörγat-** (O: Acc-7) befúj (vihar) (vö.: KT. 731 b; Ter., OcsSz. 182)
- pörkim-** (O: Acc/Lat-7) (be)fúj, (be)lep (a vihar, a szél) (vö.: KT. 731 b; ? Ter., OcsSz. 182)
- pöγ-** (O: Acc/Lat-3,4,5,7) úz, hajt, (el)riaszt (vö.: KT. 681 b; Ter., OcsSz. 176; Gu., EOChr., VOSz.)
- pöγal-** (A: -1) fürdik (vö.: KT. 678 a; Ter., OcsSz. 177)
- pöγalt-** (O: Acc-3) fürdet (vö.: Ter., Bukv. 79)
- pöγlakat-** (A: -1) = pöγal- (v. inch.) (vö.: Ter., Bukv. 54)

pul- (O: Acc/Med, Lat, Abl; MedAbl-3,4,6,7) szúr, bök; beletesz (vö.: KT. 786 b; Ter., OcsSz. 177; Gu., EOChr., VOSz.)

pulakāt- (O: Acc/Lat-6) = **pul-** (v. inch.) (vö.: Ter., OcsSz. 177 tévesen)

punč- (O: Acc-4) kinyit (vö.: KT. 711 b; Ter., OcsSz. 177)

putāmt- (A: ?Tra-2) fagy, dermed (vö.: KT. 770 b; Ter., OcsSz. 177)

putlāγal- (O: Acc-7) fagy, átfagy (vö.: KT. 771 a; Ter., OcsSz. 177)

put'ñāmt- (O: Acc-7) fagy (vö.: KT. 771 b)

pült- (O: Acc/Lat-4) szúr, fűz (vö.: KT. 781 a; Ter., OcsSz. 177)

r

raγ- (A: Lat-2) elmerül, süllyed (vö.: Ter., OcsSz. 183)

rat- (O: Acc/Lat, Ins; LatIns-7) sodor, ver (vízfolyás) (vö.: KT. 815 a; Ter., OcsSz. 183)

rewγāmt- (O: Acc-3) pislant (vö.: KT. 808 a)

rāγ- (A: Lat-2) repül, visszapattan (vö.: KT. 801 a; Ter., OcsSz. 185)

rākāt- (O: Acc/Lat, Ins; LatIns-3,4,7) dob, hajít, vet, csap (vö.: KT. 799 b, ? 801 b; Ter., OcsSz. 184; Gu., EOChr., VOSz.)

rəpält- (O: Acc-4) pislant, kacsint (vö.: KT. 808 a; Ter., OcsSz. 184)

rəpältəkət- (O: Acc-4) = **rəpält-** (v. inch.) (vö.: KT. 808 a)

risowalt- (O: Acc-3) rajzol (vö.: Pra., Po. 5)

rjγəmt- (O: Acc/Lat-4,7) fordít, felborít (vö.: KT. 796 a)

ropilt- (A: Lat, Ins-2) dolgozik (vö.: KT. 808 b; Ter., OcsSz. 183; Gu., EOChr., VOSz.)

ropiltəkət- (A: Lat-2) = **ropilt-** (v. inch.) (vö.: Ter., OcsT. 108, Bukv. 152)

röγisəl- (O: Acc/Lat-4,7) ráz; csóvál (vö.: KT. 793 a; Ter., OcsSz. 184)

röγ- (?) (A: -1) ugrál (vö.: Ter., OcsT. 120, OcsSz. 185)

röγət- (O: Acc/Lat, ?Ins)-3,4) kever (vö.: KT. 793 b; ? Ter., OcsSz. 185)

rüγəmt- (O: Acc-7) keresztülvág, átvág (vö.: KT. 797 b; Ter., OcsSz. 184)

s

saγəlt- (A: Lat,Abl-2) fut, üget (vö.: KT. 844 a; Ter., OcsSz. 185; Gu., EOChr., VOSz.)

sákaγəl- (A: Lat-2) törik, eltörik (vö.: KT. 831 a; Ter., OcsSz. 188)

sälnæt- (O: Acc-3,4,7) szó (vö.: KT. 887 b; Ter., OcsSz. 188 tévesen)

säγlikint- (A: Lat-2) szétesik (vö.: KT. 846 b; Ter., OcsSz. 186: -l-)

sät'- (A: Abl-2) hallatszik (vö.: KT. 910 a t'əl-sőj alatt; Ter., OcsSz. 186; Gu., EOChr., VOSz.)

səγæt- (O: Acc/Lat,Ins-4,7) dörzsöl; fest (vö.: KT. 842 a; Ter., OcsSz. 188)

səγl'əkint- (A: Lat-2) keveredik, bonyolódik (vö.: KT. 844 b; Ter., OcsSz. 189)

səkəl'kəmt- (O: Acc-4,7) kever, bonyolít (vö.: KT. 844 b; Ter., OcsSz. 189)

səl'γəlt- (O: Acc/Lat-3) szór, hint (vö.: KT. 894 b; Ter., OcsSz. 189 tévesen; Gu., EOChr., VOSz.)

silγəl- (A: Lat-2) elsiklik, elcsúszik (vö.: KT. 888 b; Ter., OcsSz. 186)

sőγ- (O: Acc/Lat-3,4) fon (vö.: KT. 825 a; Ter., OcsSz. 187; Gu., EOChr., VOSz. részben tévesen)

sőγk- (O: Acc/Lat-4,7) üt, ver; megszólaltat (harangot) (vö.: KT. 852 a; Ter., OcsSz. 187)

sőjəγ- (O: Acc-4) köp (vö.: KT. 819 b; Ter., OcsSz. 189)

sül- (O: Acc/Lat-4,5,7) szel, felvág (vö.: KT. 892 a; Ter., OcsSz. 187)

t

takən- (A: Lat-2) szakad, elszakad (vö.: KT. 987 b; Ter., OcsSz. 189)

tāya- (O: Acc/Lat, Abl-4,7) dob, hajít, vet, lökdös (vö.: KT. 988 b; Ter., OcsSz. 193; Gu., EOChr., VOSz.)

tāγrayt- (O: Acc/Lat-4) szorít, odanyom (vö.: KT. 982 b; Ter., OcsSz. 193)

tāja- (O: Acc/Lat, ?Tra-3,4,7) bír, van vmije; tart (átvitt értelemben); szül (vö.: KT. 969 b; Ter., OcsSz. 192; Gu., EOChr., VOSz.)

tājalt- (O: Acc-3) elvisel, eltűr (vö.: KT. 970 a; Ter., OcsSz. 192)

tārəγ- (A: -1) rezeg; zizeg (vö.: KT. 1014 b; Ter., OcsSz. 193; Pra., Po. 25)

tāγən- (O: Acc-3,4) emlékezik (vö.: KT. 978 a; Ter., OcsSz. 190)

tāγəntəγəł- (A: Lat-2) szándékozik, készülődik (vö.: Gu., EOChr., VOSz.)

täl- (A: ?Ins-1; O: Acc/Lat, Abl; LatAbl-3,4,5,6,7) húz, von; szív (cigaretttát, pipát) (vö.: KT. 1037 b; Ter., OcsSz. 190; Gu., EOChr., VOSz.)

täləγs- (A: Lat-2) ránt (vö.: KT. 1038 a; Ter., OcsSz. 190 tévesen; Gu., EOChr., VOSz.)

täləkət- (O: Acc/Lat, Abl-4,6,7) = täl- (v. inch.) (vö.: Ter., Bukv. 141; Pra., Po. 25)

tälil- (O: Acc/Med, Lat; MedLat-3,4,7) húz, von (vö.: KT. 1038 b; Ter., OcsSz. 190; Gu., EOChr., VOSz.)

teməyal- (A: Lat-2) szóródik (vö.: KT. 1002 a)

tert- (O: Acc-3,4) süt (vö.: KT. 1025 a; Ter., OcsSz. 192)

tät'kamt- (O: Acc-4) nyit, kiold (vö.: KT. 1027 a; ? Ter., OcsSz. 193)

tawət- (O: Acc/Med-3) ad, kiad (hangot) (vö.: KT. 1010 b részben tévesen; Ter., OcsSz. 193 tévesen)

tilt- (A: Lat-2) kiköt, partra ereszkedik (vö.: KT. 1034 b; Ter., OcsSz. 190)

tini- (O: Acc-3,4,7) elad (vö.: KT. 1003 b; Ter., OcsSz. 190; Gu., EOChr., VOSz.)

tint- (O: Acc/Abl, Ins-4,6,7) fizet (vö.: KT. 1004 a; Ter., OcsSz. 190; Gu., EOChr., VOSz.)

tjəmt- (O: Acc/Lat, Abl; LatAbl-3,4) szakít, tép, tör (vö.: KT. 987 a; ? Ter., OcsSz. 192)

tjəət- (A: Lat-2; O: Acc/Lat-3,4) szól; mond, elmond; kitalál; vél (vö.: KT. 984 a; Ter., OcsSz., 192; Gu., EOChr., VOSz.)

tjəməlt- (O: Acc-7) tompít (vö.: KT. 996 a; Ter., OcsSz. 192 tévesen)

toyəm- (A: Lat, Ins; LatIns-2; O: Acc/Abl-4) harap, foggal megragad (vö.: Ter., OcsSz. 191)

toγar- (O: Acc/Lat, Ins; LatIns-4,7) bezár, csuk, befed
(vö.: KT. 981 b; Ter., OcsSz. 191; Gu., EOChr., VOSz.)

torimt- (O: Acc-7) elragad, elvisz (a szél) (vö.: KT.
1024 b; 1030 b **tōγa⁴-sul** alatt; Ter., OcsSz. 191)

totkał- (O: Acc/Med-5) visz (vö.: Ter., OcsSz. 191)

tōłγ- (A: Lat, Ins; LatIns-2; O: Acc/Lat-3,7) beszél,
beszélget; megbeszél; mond (vö.: KT. 997 b, Ter., OcsSz. 193,
Gu., EOChr., VOSz.)

tōłγalt- (O: Acc/Lat, Abl-3,4,5,7) elbeszél, elmond;
közzétesz (vö.: KT. 997 b; Ter., OcsSz. 193)

tōγamt- (O: Acc/??Lat-3,4,5,6,7) tud; tud, képes;
ismer, megismer, felismer; kitalál; ért, megért (vö.: KT. 992 a;
Ter., OcsSz. 193; Gu., EOChr., VOSz.)

tōγamtγal- (A: Lat-2; O: Acc-3,4) ismer (vö.: KT.
992 a; Ter., OcsSz. 193)

tōγil- (O: Acc-4) céloz (vö.: KT. 991 a; Ter., OcsSz.
193 részben tévesen)

tōkamt- (O: Acc/Lat-3) (rá)húz (vmit vmire) (vö.: KT.
979 a; Ter., OcsSz. 191; Gu., EOChr., VOSz.; Ter., Gu.
tévesen)

tōkant- (O: Acc/Lat-3) szúr, bök; telít (vö.: Ter.,
OcsSz. 123 tévesen)

tōki- (O: Acc, Lat, ?Abl; ?LatAbl-7) dug; szúr, bök
(vmire) (vö.: KT. 979 a; Ter., OcsSz. 191 részben tévesen; ld.:
Ter., OcsT. 116)

töγ- (A: Lat-2) süllyed, merül (vö.: KT. 989 a; Ter., OcsSz. 194)

tu(γ)- (O: Acc/Med, Lat, Ins; LatAbl-3,4,5,6,7) hoz, visz; vezet (haza, harcba); húz (szánt); emel (kődöt, ti. az "ég"); ellep (víz); mond (hírt, panaszt) (vö.: KT. 1031 a; Ter., OcsSz. 192; Gu., EOChr., VOSz.)

tuγantil- (O: Acc-3) hord, szállít (vö.: Ter., Bukv. 143; Pra., Po. 4)

tult- (O: Acc/?Lat, ?Tra-3) visz, hord (vö.: KT. 1031 b; Ter., OcsSz. 191)

tulmalt- (O: Acc/Lat-7) dühödik, (? dühít) (vö.: Gu., EOChr., VOSz.)

turk- (O: Acc/Lat-3) torkot elvág (?) (vö.: Ter., OcsT. 121, 122)

t'

t'äkint- (A: Lat-2) simul, bújik (vkihez) (vö.: KT. 901 b; Ter., OcsSz. 195)

t'äkintəγəl- (A: Lat-2) simul, bújik (vö.: KT. 901 b részben tévesen)

t'en- (O: Acc-3) tisztít (vö.: KT. 912 a; Ter., OcsSz. 195)

t'əl- (A: Lat-2) kiált, kiabál; ugat; zúg, kürtöl (hajó), milyen hangot kelt (vö.: KT. 909 b; Ter., OcsSz. 195; Gu., EOChr., VOSz.)

t'ə̀lə̀ɣt- (A: Lat-2; O: Acc/Lat-3,4) (fel)kiált, kiált; hív; szól, dörren (vö.: KT. 910 a; Ter., OcsSz. 195; Gu., EOChr., VOSz.)

t'ə̀lə̀kət- (A: ?Lat,Ins-2) = **t'ə̀l-** (v. inch.) (vö.: Gu., EOChr., VOSz.)

t'ə̀lil- (A: Lat-2) kiabál, ordítózik (vö.: KT. 910 a; Ter., OcsSz. 195; Gu., EOChr., VOSz.)

t'ə̀liləkət- (A: Lat-2) = **t'ə̀lil-** (v. inch.) (vö.: KT. 910 a; Ter., OcsSz. 195; Gu., EOChr., VOSz.)

u

ulə̀ɣt- (A: Abl-2; O: Acc/Lat-3,4) kezdődik; kezd (vö.: KT. 119 a; Ter., OcsSz. 196, Bukv. 115)

ulmi- (O: Acc-3) álmodik, álmodot lát (vö.: KT. 127 b)

uŋč- (A: Lat,Abl,Ins; LatAbl-2; O: Acc/Lat,Abl,?Ins; LatAbl-4,7) átmegy; átkel (folyón, vizen) (vö.: KT. 54 a; Ter., OcsSz. 196; Gu., EOChr., VOSz.)

uŋčəwt- (O: Acc-4,7) átkeltet (folyón, vizen) (vö.: KT. 54 a; Ter., OcsSz. 196)

w

wə̀ɣt- (O: Acc/Lat,Abl,Tra-3,4,7) hív (vhová); kér; nevez, hív (vö.: KT. 216 a; Ter., OcsSz. 129; Gu., EOChr. VOSz.)

wayəkät- (O: Acc/Tra-4,5,7) = way- (v. inch.) (vö.: Ter., OcsSz. 129; Gu., EOChr., VOSz.)

wayəlt- (O: Acc/Lat-3,4,7) leereszt; visz; megöl (a medveműnyelvben használatos jelentés) (vö.: KT. 214 b; Ter., OcsSz. 129 részben tévesen)

wayənt- (A: Lat; LatLat-2) kér, kéredezkedik (vö.: KT. 216 b; Ter., OcsSz. 129; Gu., EOChr., VOSz.)

wayləγ- (A: Lat-2) lemegy, leereszkezik (vö.: KT. 215 b; Ter., OcsSz. 129).

wańt'- (O: Acc/?Med,?Lat-3,4,7) gyűjt, szed (bogyó-félét) (vö.: KT. 232 a; Ter., OcsSz. 129; Gu., EOChr., VOSz. részben tévesen)

wāja- (O: Acc-7) elalszik (?) (vö.: KT. 207 b; Ter., OcsSz. 133; Gu., EOChr., VOSz.)

wäl- (A: Ins-1, Lat, Abl-2; O: Acc-3,4) van, létezik; tartózkodik; lakik; bír, birtokol (tkp. vkinek, vminek vmije van); él; szül (vö.: KT. 128 a; Ter., OcsSz. 133; Gu., EOChr., VOSz.). Ld. még wäs-

wäləkät- (A: -1) = wäl- (v. inch.) (vö.: KT. 128 a; Ter., OcsSz. 133; Gu., EOChr., VOSz.)

wäləntil- (A: -1) = wäl- (v. frequ.) (vö.: Pra., Po. 16, 18)

wälγəl- (A: -1) = wäl- (v. frequ.) (vö.: Ter., OcsSz. 135)

wälil- (A: -1) = wäl- (v. frequ.) (vö.: Ter., Bukv. 116)

wäləγ- (A: Med,Abl; MedAbl-2) folyik, csordogál (vö.: KT. 224 a; Ter., OcsSz. 133)

wäləγint- (A: Med, Lat-2) folyik (vö.: KT. 856 b sem-jəγk alatt)

wäs- van, létezik (vö.: KT. 90 b (Vj.), Gu., EOChr., VOSz.). Ld. **wäl-**.

wäγk- (A: Lat-2) mászik (vö.: KT. 219 b; Ter., OcsSz. 130)

wäγkəkət- (A: -2) = **wäγk-** (v. inch.) (vö.: Ter., OcsSz. 130)

wäγkil- (A: Lat-2) mászik (vö.: KT. 219 b; Ter., OcsSz. 130)

wäsər- (O: Acc-3,4,7) fed, szid (vö.: KT. 250 b; Ter., OcsSz. 130)

wel- (A: Lat-2; O: Acc/Med,Lat,Ins-3,4,5,6,7) üt, vág; verekedik; ver; öl, fog (vadászik, halászik), éheztet ("szivet") (vö.: KT. 275 b; Ter., OcsSz. 132; Gu., EOChr., VOSz.)

welγi- (O: Acc-7) üt, ver (vö.: KT. 275 b; Ter., OcsSz. 132)

welint- (O: Acc-5) öl (vö.: Ter., OcsSz. 132: -ənt-, OcsT. 107: -int-)

wer- (A-1; O: Acc/Med,Lat,Ins,Tra; ?LatIns, Lat-Tra-3,4,5,7) dolgozik; csinál, létrehoz, készít (ételt); gyárt; rak (tüzet); épít (házat stb.); tesz (vmivé); okoz (bajt, betegséget); lát (álmot); mond (köszöntést) (vö.: KT. 235 a; Ter., OcsSz.,

Gu., EOChr., VOSz.)

werəys- (A: Lat-2) öltözködik (vö.: Ter., OcsSz. 132)

werəyt- (O: Acc/Lat-4) ébreszt (vö.: KT. 241 a; Ter., OcsSz. 132; Gu., EOChr., VOSz.)

werəkāt- (O: Acc-3) = wer- (v. inch.) (vö.: KT. 234 a; Ter., OcsSz. 132; Gu., EOChr., VOSz.)

werəlt- (O: Acc/Lat-7) csendessé tesz, csillapít (vö.: ? Ter., OcsSz. 132, OcsT. 115)

werəntil- (O: Acc-3) készít (vö.: Ter., OcsSz. 132, Bukv. 134)

werə(t)kāt- (O: Acc/Lat-3) felébreszt (v. inch.) (vö.: Pra., Po. 23)

wet'- (O: Acc/Lat-4) hozzávarr (vö.: KT. 258 b; Ter., OcsSz. 132)

wə(j)- (O: Acc/Med, Lat, Abl, Ins, Tra; LatAbl-3, 4, 5, 6, 7) vesz, elvesz, vásárol, szed (terményt); szerez; fog (kézen); visz (magával); oszt; húz (vhonnan vmit); fogad (magához); eszik; felölt v. levet (ruhadarabot) (vö.: KT. 268 b; Ter., OcsSz. 135; Gu., EOChr., VOSz.)

wajəntil- (O: Acc/Lat, Abl; LatAbl-3) veszeget, szed (vö.: Pra., Po. 17)

wajjil- (O: Acc/Lat-3, 7) veszeget (vö.: KT. 269 a; Ter., OcsSz. 133)

wärəyt- (A: Lat-2) törekszik, igyekszik (vö.: KT. 242 a; Ter., OcsSz. 133; Gu., EOChr., VOSz.)

wäräytəγəl- (A: Lat-2) igyekeznek, szándékoznak, kéredekedik (vö.: KT. 241 b; Ter., OcsSz. 133)

waritəγəl- (A: ?Ins-1) veszekedik (vö.: KT. 237 a)

wət'əγt- (O: Acc-3,4,7) gyűjt, agyonhajt (állatot) (vö.: KT. 256 b; Ter., OcsSz. 134 részben tévesen; Gu., EOChr., VOSz.)

wət'iməlt- (O: Acc-4) gyűjt (vö.: Ter., OcsT. 120)

wjyel- (**waγəl-**) (A: Lat,Abl; LatAbl-2) kijut, kimegy (vhonnan vhová); leereszkedik; leszáll (lóról) (vö.: KT. 214 a; Ter., OcsSz. 132; Gu., EOChr., VOSz.)

wjyləntil- (A: Lat-2) lemegy (vö.: Pra., Po. 24)

wəç- (O: Acc/?Abl-4,7) simít; simogat (vö.: Ter., OcsSz. 131)

wojəmtəγəl- (O: Acc-7) elalszik (vö.: KT. 207 b; Ter., OcsSz. 131)

woskəl- (A: Lat-2) ugrik (vö.: KT. 251 b; Ter., OcsSz. 131; Gu., EOChr., VOSz.)

wu(γ)- (A: Lat-2; O: Acc/Ins-3,4,5,7) néz; lát, észrevesz (vö.: KT. 268 a; Ter., OcsSz. 131; Gu., EOChr., VOSz.)

wult- (O: Acc/Lat-7) láttat, mutat (vö.: KT. 126 b **uləm** alatt)

RÖVIDÍTÉS- ÉS SZIMBÓLUMJEGYZÉK

A	=	adverbium; a mondat szerkezet adverbialis része
A ₂	=	az A kiterjedtsége
Abess	=	abessivus
abl	=	ablativus
Abl	=	abl
adir	=	-dir
Adj	=	nomen adjectivum
Adv	=	adverbialis; határozói (igenévvvel kapcsolatban)
Adverb	=	adverbium; határozószó
B	=	bázis, névszói vagy igei szótári tőalak
C	=	circumstantia; körülményjelölő
CE	=	circumstancia-elem
Com	=	comitativus
Comp	=	comparativus; Comp-szerkezet
Cond	=	conditionalis; feltételes
Dat	=	dativus
Det	=	determinált; (meg)határozott
dir	=	directio; irány, irányulás, irányultság
Dir	=	dir
Distr	=	distributivus
Dl	=	duális; kettős szám
erg	=	ergatív; ergatív szerkezet; ergativus
Erg	=	erg

Ess	=	essivus
Ext	=	extensio; kiterjedtség, bővítettség
I	=	"in"-rész, "belta"; a mondat szerkezetben nem releváns elem (morféma)
IE	=	"in"-elem (ld. I alatt)
ind(et)	=	indeterminált; nem (meg)határozott
indir	=	directio nélküliség (ld. dir)
Inf	=	infinitivus
Ins	=	instrumentalis
Interj	=	interjectio
intr	=	intransitív
inviv	=	nem élőt jelölő főnév
kongr	=	kongruencia
lat	=	latus
Lat	=	lat
Loc	=	locus; hol-kérdésre felelő helyhatározó
LTM	=	Loc/Temp/Mod (ld. ott)
ME	=	mondatmeghatározó (releváns) elem
Med	=	mediativus
Mod	=	modus; mód-, állapothatározó vagy viszony
Modif	=	modifikátor; módosító (szó)
MSz	=	mondat szerkezet
N	=	nomen
Num	=	numerus; grammatikai számviszony
O	=	objectum; objektális viszony

O ₂	=	az O kiterjedtsége
P	=	praedicatum
Part	=	participium
pass	=	passzív; passzívum
passz	=	pass
Pers	=	persona; grammatikai személy
Pl	=	pluralis
Postp	=	postpositio
Prol	=	prolatus
PronP	=	pronomem personale
Rec	=	rectio; vonzat
S	=	subjectum; alany ("agens")
Sg	=	singularis; egyes szám
Subst	=	nomen substantivum
Temp	=	tempus, temporalis; idő, időhatározó
tr	=	transzitivitás, tranzitív; áthatóság, átható
Tr	=	tr
Tra	=	translativus
V	=	verbum- <i>praedicatum</i>
V ₁ , V ₂ , V ₃ , V ₄	=	a V különböző paradigmatis realizációi
VDet	=	a V-nek a determinánsa; igekötő
viv	=	élőt jelölő főnév
Voc	=	vocativus
Ø	=	"hiány-jel", valamely egyébként létező kategória vagy jelenség hiányának a jele

- ∅ = zéró-morféma
- x = suffixum
- = általunk feltett, rekonstruált
- = a formula a nyíl irányában átírható/átírandó
- { } = a zárójelben szereplő részek bármelyike szerepelhet a kérdéses helyen
- / = (a szöveges részben) alternatív, az "Igeszótár"-ban ("Appendix" 2) *cum* jelentésben

BIBLIOGRÁFIA²⁶

- Admoni, V. G.: Tipologija predlozenija. Iszszledovanija po obcszej teorii grammatiki. Moszkva, 1968.
- ÁNYT. = Általános nyelvészeti tanulmányok. Budapest, 1963 —
- ALH. = Acta Linguistica Academiae Scientiarum Hungaricae. Budapest, 1951 —
- Apreszjan, Ju. D.: Ékszperimental'noe iszszledovanie szemantiki ruszszkogo glagola. Moszkva, 1967.
- Balandin, A. N.: Padezsi szub''ekta i ob''ekta na szluzsbe nominativnoj i érgativnoj konsztrukcii glagol'nogo predlozenija v vahovszkom dialekte hantüjszkogo jazüka. Szovetszkoe finno-ugrovedenie 1. Leningrád, 1948. 301—15.
- : Opredelitel'nüe predlozenija v obszko-ugorszkih jazükah. V pomoscs ucsitelju skol krajnego szevera 5. Leningrád, 1955. 69—74.
- : O jazükah i dialektah hantü. V pomoscs ucsitelju skol krajnego szevera 5. Leningrád, 1955. 75—90.

26

A bibliográfia elsősorban az osztják (a keleti osztják) leíró nyelvtani irodalmat, a finnugor nyelvek modern szempontú feldolgozásainak válogatott bibliográfiáját, valamint azon szakirodalmi helyeket tartalmazza, amelyeket a dolgozat témájával egyező, illetőleg azével hasonló tematikájúak és az 1973. évvel bezárólag jelentek meg.

- : Obszko-ugorszkie konsztrukcii glagol'nogo predlozsenija szo "szkrütüm szub''ektom". Èrgativnaja konsztrukcija predlozsenija v jazükah razlicsnüh tipov. Leningrád, 1967. 299 kk.
- Bartens, R.: Inarinlapin, merilapin ja luulajanlapin kaasussyn-taksi. MSFOu. 148 (1972).
- D. Bartha, K.: Magyar történeti szóalaktan. II. A magyar szóképzés története. Budapest, 1958.
- Bodnár F.: A mondszerkezet és elemei. Néprajz és nyelvtudomány 11, 1967, 27—34.
- Cshaidze, M. P.: K voproszu o kategorii glagol'nogo upravlenija. Voproszü finno-ugrovedenija. Joskar-Ola, 1970. 171—8.
- : Voproszü glagol'nogo upravlenija. Szoposztavitel'nüe tablicü. Tbiliszi, 1970.
- CSIFU= Congressus Secundus Internationalis Fenno-Ugristarum. Helsinki, 1968.
- Dezső L. — Szépe Gy.: Adalékok a topic-comment problémához. NyK. 69, 1967, 365—88.
- Dezső L.: Bevezetés a mondattani tipológiába. Tudományos Ismeretterjesztő Társulat. Budapest, 1972.
- : A mondat aktuális tagolásának és szórendjének kérdésköre. Hagyományos nyelvtan — modern nyelvészet. Budapest, 1972. 85—104.

- Eggers, H. (szerk.): Elektronische Syntaxanalyse der deutschen Gegenwartssprache. Tübingen, 1969. — Különösen: Klein, W., Zum Begriff der syntaktischen Analyse 20—37, továbbá 179.
- Elekfi L.: Az igék szótári ábrázolásáról. Szótártani tanulmányok. Budapest, 1966. 183—214.
- : Közlélmélet, grammatika, aktuális mondattagolás. ÁNyT. 9, 1973, 65—85.
- Fazekas J.: Az egyszerű mondat fajtái az északi osztják nyelvben. Debrecen, 1932.
- Fokos D.: A vogul-osztják tárgyas igeragozásról. NyK. 40, 1911, 386—412.
- FUF. = Finnisch-ugrische Forschungen. Helsinki, 1901—
- Ganschow, G.: Die Verbalbildung im Ostjakischen. Wiesbaden, 1965.
- : Die kopulativen Verbindungen in den von W. Steinitz aufgezeichneten Prosatexten des Šerkal-Ostjakischen. Steinitz-Festschrift. Berlin, 1965. 119—27.
- : Wege zur Strukturbeschreibung des einfachen Satzes im Ostjakischen. Symposium... 1970. 65—76.
- : Az osztják tárgyas igeragozás használatának kérdéséhez. NyK. 74, 1972, 183—5.

- : Die temporale Satzmorpheme des Scherkaal-Ostjaken. JSFOu. 72, 1973, 65—71.
- Gulya J.: Vahi osztják nyelv tanulmányok. NyK. 67, 1965, 181—216, 68, 1966, 3—34.
- : Eastern Ostyak Chrestomathy. UAS. 51 (1966).
- : A tárgyaz igeragozás az osztjában. NyK. 69, 1967, 389—94.
- Bese L., Dezső L.: On the syntactic Typology of the Uralic and Altaic Languages. Theoretical Problems of Typology and the Northern Eurasian Languages. (Szerk.: L. Dezső — P. Hajdú) Budapest, 1970. 113—28.
- : A. Alhoniemi, Zur Ausdrucksweise des Mittels durch die Wohin-Kasus im Tscheremissischen. (Korreferat.) Symposium... 1970. 20—21.
- : Ganschow, G.: Wege zur Strukturbeschreibung des einfachen Satzes im Ostjakischen. (Korreferat.) Symposium... 1970. 76—7.
- : Aktiv, Ergativ und Passiv im Vach-Ostjakischen. Symposium... 1970. 80—3.
- Haarmann, H.: Die indirekte Erlebnisform als grammatische Kategorie. Veröffentlichungen der Societas Uralo-Altaica. Wiesbaden, 1970.
- Halliday, M. A. K.: Categories of the Theory of Grammar. Word 17, 1961, 241—92.

- : Notes on transitivity and theme in English. *Journal of Linguistics* 3, 1967, 37—81; 199—244; 4, 1968, 179—215.
- Halliday, M.A.K. - Mc Intosh, A: *Patterns of Language*. London, 1966.
- Harms, R. T.: Az uráli — jukagír fókuszrendszer ugor megfelelői. *NyudÉrt.* 58. sz. 1967, 94—103.
- Honti L.: A cselekvő (logikai) alany alaktana az obi-ugor nyelvekben. *NyK.* 73, 1971, 430—40.
- Hrakovszkij, V. Sz. /Khrakovski, V. S./: *Some theoretical Problems of Syntactic Typology. Theoretical Problems of Typology and the Northern Eurasian Languages.* (Szerk.: L. Dezső — P. Hajdú) Budapest, 1970. 75—92.
- : Aktivnūe i paszszivnūe konsztrukcii v jazūkah ērgativnogo sztroja. *VJa.* 1972/5, 34—41.
- Hvataj—Muha, K. F.: Mesztno—tvoritel'nūj padezs v znacsenii szovmesztnoszti v jazūke szevernūh hantū. *UcsZap. LGPI im A. I. Gercena* 101, 1954, 233—8.
- Az ige grammatikája és szemantikája. Nemzetközi munkaértekezlet. 1967. szeptember 7—9. Szerk.: Károly S. Budapest, 1967.
- Jakobson, R.: Zur Struktur des russischen Verbums. Charisteria G. Mathesio ... oblata. Prága, 1932. 74—84. In:

- A Prague School Reader in Linguistics. (Szerk.: J. Vachek) Bloomington, 1964.
- Jászó A.: Melléknévi igenevek verbum finitumként az osztják nyelv szigvai nyelvjárásban. NyK. 71, 1969, 123—7.
- JSFOu. = Journal de la Société Finno-Ougrienne. Helsinki, 1886—
- Kálmán, B.: Die bejahende Antwort in den obugrischen Sprachen. FUF. 35, 1965, 189—217.
- Karaulov, Ju. N.: K voproszu o padezsnüh universzalijah. Vesztnik Moszkovszkogo universziteta. Szerija X, Filologija 6, 1966, 48—60.
- Károly S.: A magyar intranzitív-tranzitív igeképzők. ÁNyT. 5, 1967, 189—218.
- : A magyar nyelv generatív nyelvtanának előkészítése. ÁNyT. 6, 1969, 11—24.
- : Általános és magyar jelentéstan. Budapest, 1970.
- : A generatív nyelvtan kapcsolata a produktivitás és a szinomimika vizsgálatával. (Egy produktivitás-nyelvtan gondolata.) MNy. 67, 1971, 270—80.
- Keresztes L.: A beszélést és gondolkodást jelentő igék az obi-ugor nyelvekben. NyK. 69, 1967, 245—82.
- Kiefer, F.: On emphasis and word order in Hungarian. UAS. 76 (1967).

- Klemm A.: A mellérendelő és alárendelő viszony kifejezése az északi osztják és votják nyelvben. A Pannonhalmi Főapátsági Iskola Évkönyve 1911/1912: 219—89.
- : A létige szerepe az osztjában és a vogulban. NyK. 46, 1927, 386—401.
- : A vogul és az osztják tárgyas igeragozás. NyK. 47, 1928, 85—112.
- Klimov, G. A.: K haraszteriszlike jazükov aktivnogo sztroja. VJa. 1972/4, 3—13.
- : Ocserk obscsej teorii érgativnoszti. Moszkva, 1973.
- Lavotha Ö.: Az aktívum és passzívum. NyK. 54, 1953, 247—53
- : A manysi intranszitiv igék passzívumáról. NyK. 60, 1958, 93—100.
- : Das Passiv in der wogulischen Sprache. JSFOu. 62/4, 1960, 1—34.
- Lehtisalo, T.: Über die primären uralischen Ableitungssuffixe. MSFOu. 72 (1936).
- Liimola, M.: Zur historischen Formenlehre des Wogulischen. MSFOu. 127 (1963).
- : Zur Kasuslehre der Vach- und Vasjuga — Mundart der ostjakischen Sprache. JSFOu. 71/2, 1971, 1—24.

- Lotz J.: A személy, szám, viszonyítás és tárgyhatározottság kategóriái a magyarban. *NyudÉrt.* 58. sz. 1967, 249—55.
- Lyons, J.: *Introduction to Theoretical Linguistics.* Cambridge, 1971.
- MMNyR. = A mai magyar nyelv rendszere. I-II. Szerk.: Tompa J. Budapest, 1961—1962.
- MNy. = Magyar Nyelv. Budapest, 1950 —
- H. Molnár I.: A vonzat és jelentés kérdéséhez. *ÁNyT.* 4, 1966, 157—65.
- : Igei vonzatstruktúrák a magyarban. *NyK.* 70, 1968, 442—8.
- : Az igei csoport, különös tekintettel a vonzatokra. *ÁNyT.* 6, 1969, 229—70.
- : A generatív nyelvtannak mint nyelvi modellnek és vizsgálati módszerének néhány kérdése. *MNy.* 65, 1969, 262—77.
- : Az ún. mély szerkezet kategóriáinak kérdéséhez, különös tekintettel az igére. *NyK.* 74, 1972, 91—120.
- : A vonzat problémái és a nyelv közlési funkciója. *ÁNyT.* 9, 1973, 123—46.
- MSFOu. = *Mémoires de la Société Finno-Ougrienne.* Helsinki, 1890 —

- NyIOK. = A Magyar Tudományos Akadémia Nyelv- és Irodalomtudományi Osztályának Közleményei. Budapest, 1951 —
- NyK. = Nyelvtudományi Közlemények. Budapest, 1862—
- Nyr. = Magyar Nyelvőr. Budapest, 1872 —
- NytudÉrt. = Nyelvtudományi Értekezések. Budapest, 1953 —
- Pápay J.: Über die Objektivkonjugation im Nordostjakischen. FUF. 13, 1913, 296—303.
- Patkanov, S. — Fuchs D. R., Laut- und Formenlehre der süd-ostjakischen Dialekte. Budapest. 1911. (Klny.: KSz. 7, 10—12.)
- Ravila, P.: Om konjugationens uppkomst i de uraliska språken. Kungl. Humanistiska Vetenskaps-Samfundet i Uppsala. Årsbok 1948. Uppsala 1948.
- Rätsep, H.: Eesti keele lihtlause mallidest ja nende esitamise metoodikast. Keel ja struktuur 6, 1972, 25—86.
- : Elementaarlaused eesti keeles. Keel ja struktuur 8 (1973), 5—106.
- Rombandejeva, E. I.: K voproszu o protivopozhtavlenii opredelennoshti i neopredelennoshti v manszijszkom jazüke. SzFU. 2, 1966, 273—8.
- Ruszczkaja, Ju. N.: O nekotoryh osobennostjah padezsnoj szisztemü priural'szkogo gövora hantüjszkogo

- jazüka. In: Voproszö finno-ugorszkogo jazükoz-
nanija. Moszkva, 1962. 257—64.
- Sal É.: A tagadás az obi-ugor nyelvekben. NyK. 56,
1955, 57—69; 57, 1956, 73—111.
- Sauer, G.: Die Nominalbindung im Ostjakischen. Berlin,
1967.
- Schellbach, I.: Struktur und Funktion der ostjakischen Frage-
sätze. FUF. 35, 1964, 44—74.
- Schellbach - Kopra, I.: Die Intonation des ostjakischen Frage-
satzes. CSIFU. I, 1968, 469—72.
- Schiefer, E.: Zum syntaktischen Gebrauch von ostj. VVj. är,
ärki 'viel'. NyK. 73, 1971, 411—5.
- : Zum Syntagma "logisches Objekt + 3. Pers. Sg.
Präs. Pass." im V-Vj.-Dialekt des Ostjakischen.
FUF. 40, 1973, 194—6.
- Schiefer, L.: Zur Funktionsverschiebung des Numeruszeichens
im Ostjakischen. NyK. 73, 1971, 409—10.
- : Zu einer ostjakischen Infinitivendung -a/-ä.
SzFU. 8, 1972, 197—203.
- : Gemeinsame Fixpunkte im Tempussystem einer
finnisch-ugrischen und einer Papua-Sprache.
SzFU. 9, 1973, 49—56.
- Sebeok, T. A.: Finnish and Hungarian Case Systems. Their
Form and Function. Stockholm, 1946.

- Siro, P.: Die finnischen Lokalkaus als Bestimmungen des Verbums. *Annales Univ. Turkuensis, Ser. B, Tom. 57.* Turku, 1956.
- Steinitz, W. /V. K. Stejnic/: Hantüjszkij (osztjackij) jazük: Jazüki i pisz'mennoszt' narodov Szevera 1, 1937, 193—227., különösen: 222—224.
- : Die objektive Konjugation des Ostjakischen. *Õpetatud Eesti Seltsi Toimetused (Tartu) 30,* 1938, 680—699.
- : Ostjakische Grammatik und Chrestomathie. Leipzig, ²1950. Különösen: 69—80.
- Symposion: Symposion über Syntax der uralischen Sprachen. (Szerk.: W. Schlachter.) *Abhandlungen der Akademie der Wissenschaften in Göttingen. Philol.-Hist. Klasse, Dritte Folge Nr. 76.* Göttingen, 1970.
- Szépe Gy.: Megjegyzések a magyar nominális mondatról. *ÁNyT. 5,* 1967, 269—85.
- SzFU. = Szovetszkoe Finno-ugrovedenie. Tallinn, 1965 —
- Tereskin, N. I.: Ocserki dialektov hantüjszkogo jazüka 1. Vahovszkij dialekt. Moszkva—Leningrád, 1961.
- : Hantüjszkij jazük. In: *Finno-ugorszkie i szamo-dijszkie jazüki. Jazüki narodov SZSZSZR 3.* Moszkva, 1966, 319—42, különösen: 336—7.
- UAJb. = Ural-Altäische Jahrbücher. Wiesbaden, 1952 —

UAS. = Uralic and Altaic Series. Bloomington-The Hague, 1960—

Veenker, W.: Verzeichnis der ostostjakischen (Vach) Suffixe und Suffixkombinationen (unter Einschluss der wichtigsten Pronomina). Mitteilungen der Societas Uralo-Altaica. 5, 1973.

Vértés E.: Nyelvtani adalékok a keleti-chanti (osztják) nyelvjárásokhoz. NyK. 60, 1957, 183—91, 321—37.

—: Zur Frage des bezeichneten Akkusativobjektes in äussersten Osten des ostjakischen Sprachgebietes. UAJb. 31, 1959, 486—90.

—: Az első keleti osztják tankönyv. NyK. 61, 1959, 427—39.

—: Grammatikalische Aufzeichnungen aus ostjakischen Mundarten von K. F. Karjalainen. MSFOu. 128 (1964), különösen: 102—48.

—: Einwandfrei aufhebbare Widersprüche zweier Mitteilungen über die Vach-Mundart. SzFU. 1, 1965, 213—7.

—: Keleti-osztják mondatfonetikai vizsgálatok. NyK. 67, 1965, 217—41.

—: Die ostjakischen Pronomina. Budapest, 1967.

—: Stand und Aufgaben der ostjakischen Dialektologie. CSIFU. I, 1968, 561—8.

- VJa. = Voproszű Jazűkoznanija. Moszkva, 1952 —
- Weinreich, U.: Tempus. Besprochene und erzählte Welt. Stuttgart, 1964.
- Wickman, B.: Über die Verwendung der objektiven Konjugation. Symposion... 216—21; ld. továbbá G. Ganschow, Gulya J. hozzászólását (i.h. 221—5).
- Zsilka J.: A magyar esetrendszer lényeges összefüggései. MNy. 59, 1963, 297—317; 60, 1964, 128.
- : A magyar mondatformák rendszere és az esetrendszer. (Tárgyas mondat szerkezetek.) NytudÉrt. 53. sz. (1966).
- : Objektív rendszer, szubjektív rendszer, elemzett rendszer. (Tárgyas mondat szerkezetek.) NyIOK. 24, 1967, 299—395.
- : The System of Hungarian Sentence Patterns. UAS. 67 (1967).
- : Szerves rendszer, szervetlen rendszer. NyK. 71, 1969, 155—62.
- : Szerves rendszer, szervetlen rendszer. (A generatív grammatika kritikája.) NyIOK. 26, 1969, 267—84.
- : A nyelvi mozgásformák dialektikája. (A tárgyas mondatok alapján.) Magyar Filozófiai Szemle 1970, 836—67.
- : Nyelvi rendszer és valóság. Budapest, 1971.

- : A nyelvi mozgásformák dialektikája. Budapest, 1973.
- Zsirai M.: Az obi-ugor igekötők. Értekezések a Magyar Tudományos Akadémia Nyelv- és Széptudományi Osztálya köréből (Budapest) 25/3 (1933).
- Zsivotikov, P. K.: Ocserk grammatiki hantüjszkogo jazüka. (Szredne-obszkoj dialekt.) Hantü-Manszijszk, 1942, 108—18.

